Володимир СЕРГІЙЧУК

СОБОРНА ПАМ’ЯТЬ УКРАЇНИ

КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ
2018

Вишгород
ПП СЕРГІЙЧУК М. І.
2017

УДК 901.161.2-1
ББК 63.5 (4 УКР)
С 33

ISBN 978-966-2911-88-6

Сергійчук Володимир.
С 33 **Соборна пам'ять України. Календар-альманах.**
2018. — В.: ПП Сергійчук М. І., 2017. — 288 с.

У пропонованому календарі-альманасі наводяться найбільш знаменні події української історії та згадуються найвизначніші постаті нашого народу, яких ушановуємо в 2018 році.

Розрахований на широке коло читачів.

УДК 901.161.2-1
ББК 63.5 (4 УКР)

© Володимир Сергійчук, 2017
© МихайлоЧерненко,
художнє оформлення, 2017
© ПП Сергійчук М. І., 2017

ISBN 978-966-2911-88-6

СОБІ — ПАМ'ЯТЬ, ЧУЖИНЦЯМ — ПРАВДУ

Німецький філософ Освальд Шпенглер свого часу мудро висловився: "Немає в світі політично здібних націй. Англійський загал є так само безкритичний, як усякий інший. Сила і вищість англійців лежить у тому, що вони мають традиційне довір'я до проводу. Англійці тільки розуміють краще від інших доцільність підчинення проводові. Відвага війська залежить просто від довір'я до вождів. Це відноситься до армій, націй і партій. Політична здібність загалу — це ніщо інше, як довір'я до проводу".

Цитуючи ці рядки, український політичний діяч Володимир Целевич 1924 року додавав: "Не може мати успіхів у боротьбі нація, у якої загал немає довір'я до проводу. Ця нація на віки-вічні засуджена на бездержавність, бо тільки той провід може повести до побіди, якому довіряють і якого слухають. Найгірший провід матиме більші успіхи, коли йому довіряють, від найліпшого проводу, який не тішиться довір'ям загалу".

Саме через призму цих висновків можемо оцінювати події сторічної давності, коли Україна відроджувала власне самоврядування, яке одразу ж було визнане світом. І це було важливою подією, оскільки, "визнання самостійности є для нової держави тим, чим для дитини хрещення. Сам факт народин нової держави нарушує існуючий у світі правно-державний лад і є властиво нарушенням міжнароднього права, бо він нарушує права держави, що існувала на території нової держави".

Справді, тільки визнана держава може входити в дипломатичні взаємини з іншими державами, і цього досягла саме сто років тому Українська Народна Республіка, коли її Берестейським договором визнали 9 лютого 1918 року Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія й Туреччина. Остання через три дні уклала ще й двосторонній договір, яким насамперед погодилася відпустити з полону українців, котрі воювали на боці царської Росії, що прагнула утвердитися на Босфорі й Грецькому архіпелазі.

Туреччина тоді не просто звільнила полонених української національності, а й бралася "повернути їх на батьківщину аж до Одеси спеціальним пароплавом". І це повертає нас до часів Хмельниччини, коли Туреччина першою визнала козацьку державу Гетьманщину, дозволила їй відкрити консульські установи

в своїх портових містах, а українським купцям дозволяла торгувати протягом ста років…

І якщо сто років тому більшовицька Росія вимушено погодилася відкрити українські консульські установи не тільки в Москві й Петрограді, а й ще у десятках міст, де мешкали й активно проявляли себе наші співвітчизники (Царицин, Омськ, Самара, Новоросійськ, Курськ, Владивосток, Казань, Астрахань, Іркутськ, Саратов, Вороніж, Перм, Новочеркаськ, Нижній Новгород, Томськ, Хабаровськ, Ставрополь, Архангельськ, Ново-Ніколаєвськ…), то чому віддалилися душі українців цього ближнього зарубіжжя від своєї Матері сьогодні. Тим паче, що за фактом їх там стало набагато більше.

Аналіз насамперед історичного процесу сторічної давності змушує нас уважно придивлятися до перебігу подій сьогодення. Питання ж у тому, чи бачимо ми схожість багатьох вчинків, закликів чи реакції на ті чи інші виклики часу? Чи скористаємося наслідками багатьох чинів, аби застерегтися від повторення помилок своїх попередників?

Крім того, чи зможемо нав'язати сьогоднішні чини до традиції старокиївських, галицько-володимирських чи козацьких часів. І чи сприймаємо провідників українства з сивини віків нинішніми героями, які й досі можуть бути прикладами для нашого поступу й жертовності в ім'я України. Зрештою, маємо врахувати думку історика Степана Томашівського, що "…якась історична індивідуальність стає почитаним героєм тілько тоді, коли репрезентовані нею думки і твори високо цінуються серед даного громадянства, і лише так довго, як довго вони цінуються: з моментом, коли ті діла або ідеї стратили вартість, історична фігура перестає бути героєм".

Українство має таких героїв багато. Нині чітко простежується традиція жертовності, яка поєднує давніх русичів й запорожців з героями Крут і Героями Небесної сотні, народжених в Україні для світу кіборгів.

Віриться, що невдовзі, коли багато з тих, хто вже й записаний на чужинця, усвідомить за високу честь признатися до нашого народу, як це зробив у найважчі для нього часи нащадок династії Габсбургів Василь Вишиваний, цивілізаційний розвиток України прискориться, а ми будемо цим гордитися.

СІЧЕНЬ

1 січня

350 років тому (1668) гетьман Лівобережної України Іван Брюховецький провів у Гадячі нараду козацької старшини, на якій ухвалено рішення проголосити незалежність від Москви.

115 років тому (1903) у Борщовичах на Львівщині народився видатний кристалофізик Остап Стасів. Помер 19 лютого 1985 року в Німеччині.

2 січня

165 років тому (1853) у Санкт-Петербурзі народився Петро Броунов, метеоролог і агрометеоролог, засновник сільськогосподарської метеорології, професор (з 1890 р.) Київського університету, організатор мережі метеорологічних станцій у Придніпров'ї. Помер 24 квітня 1927 року.

90 років тому (1928) народилася українська актриса Галина Яблонська.

3 січня

130 років тому (1888) у Тбілісі народився Микола Вікул, відомий український вчений і громадсько-політичний діяч. Помер 14 лютого 1935 року в Празі.

4 січня

145 років тому (1873) у Львові засновано Літературне товариство імені Тараса Шевченка (з 1893 — Наукове товариство імені Шевченка).

115 років тому (1903) народився Василь Мовчан, український зоолог-іхтіолог, чл.-кор. АН УРСР та ВАСГНІЛ. За його ініціативою в Україні було здійснено акліматизацію та інтродукцію цінних рослинноїдних риб. Помер 2 липня 1964 року.

100 років тому (1918) у Новоросійську на зборах 29 зареєстрованих громадських організацій ухвалено резолюцію про приєднання Чорноморської губернії до України.

100 років тому (1918) у Хабаровську відкрився Другий Український Далекосхідний з'їзд.

5 січня

100 років тому (1918) УНР випустила в обіг перші українські банкноти з написами українською, російською, польською та єврейською мовами.

6 січня

165 років тому (1853) у Миколаєві народився Микола Аркас, український композитор, історик і громадський діяч. Помер 1909 року.

120 років тому (1898) народився Володимир Сосюра, автор близько 60 поетичних збірок, десятків поем, перекладач. Помер 8 січня 1965 року.

80 років тому (1938) у Рахівці Гайсинського району Вінницької області народився Василь Стус, видатний український поет. Загинув у більшовицькому концтаборі Кучино Пермської області 4 вересня 1985 року. 19 листопада 1989 р. відбулося перепоховання праху Василя Стуса та його побратимів Юрія Литвина та Олекси Тихого у Києві на Байковому цвинтарі.

7 січня

150 років тому (1868) народився Борис Бобровський, український військовий діяч. Брав безпосередню участь у розробці законів України про постійне військо, за гетьманату був військовим аташе в Болгарії. Генерал-значковий. Дата смерті невідома.

7 січня—1 лютого

100 років тому (1918) у Києві відбувся Всеукраїнський церковний собор.

8 січня

140 років тому (1878) у Санкт-Петербурзі помер видатний російський поет Микола Некрасов. Народився 10 грудня 1821 року в Немирові на нинішній Вінничині.

140 років тому (1878) народився Володимир Старосольський, український громадсько-політичний діяч, соціолог, теоретик права, адвокат. Навчався в Краківському, Львівському та Віденському університетах; 1903 року захистив докторську дисертацію з права. Активний учасник українського національно-визвольного руху. З 1921 працював в Українському вільному університеті, Українській господарській академії в Подєбрадах, з 1927 року жив і працював у Львові. Виступав як адвокат на судових процесах проти учасників українського національного руху і націоналістичного підпілля: М. Січинського (1908), С. Мельничука і П.Шеремети (1922), М. Лемика (1933),

В. Мартинця і Л. Шумука (1935). Автор відомих праць: "Причинки до теорії соціології" (1904), "Теорія нації" (1922), "Держава і політичне право" (2 т., 1924—1925) та ін. У грудні 1939 року заарештований енкаведистами і вивезений до Сибіру. Помер на засланні у Маріїнську 25 лютого 1942 року.

9 січня

95 років тому (1923) у Відні відбулися Установчі збори Ліги української культури, головою якої було обрано С. Шелухина.

10 січня

180 років тому (1838) народився Григорій Воробкевич, український поет. Помер 24 листопада 1884 року.

120 років тому (1898) народилася Ярослава Музика, український живописець і графік. Художню освіту здобула у Парижі. Твори: "Княгиня Ольга" (1925), "Гуцул з люлькою" (1928), портрети М. Рудницького (1936), композиції на склі "Анна Ярославна" (1967), емалі. Померла 24 листопада 1973 року у Львові.

85 років тому (1933) Раднарком УСРР заборонив населенню торгувати картоплею в районах Чернігівської області, де не виконали планів контрактації цієї культури.

75 років тому (1943) помер у Львові Северин Паньківський, український актор і перекладач. Працював у Руському народному театрі товариства "Руська бесіда" у Львові, у трупах М. Старицького, М. Кропивницького, братів Тобілевичів, у Першому театрі Української Радянської Республіки ім. Т. Шевченка, в українському драматичному театрі в Ромнах. Перекладав українською мовою п'єси Г. Запольської, Е. Ростана, О. Толстого, В. Шекспіра та ін. Народився 24 квітня 1872 року.

75 років тому (1943) народився Ярослав Мотика, український скульптор. Навчався у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва. Твори: "Т. Г. Шевченко на засланні", монумент Бойової Слави Радянських Збройних Сил у Львові (у співавторстві), портрет художника Л. Левицького. Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка.

11 січня

170 років тому (1848) народився Василь Нагірний, український архітектор. Навчався у Технічній академії у Львові та у

Федеральній політехнічній школі у Лозанні (Швейцарія). Засновник (1898) разом із І. Тушем та Ю. Данькевичем першої у Львові професійної організації українських художників "Товариство для розвою руської штуки". Помер 25 лютого 1921 року у Львові.

130 років тому (1888) помер Юрій Федькович, самобутній поет, прозаїк, драматург, редактор, публіцист, педагог. Народився 8 серпня 1834 року в Путилові на Буковині.

115 років тому (1903) у Миколаєві народився Михайло Волобуєв, відомий економіст, який у 1920-х роках довів окремішність розвитку економіки УСРР. Помер 20 червня 1972 року в Ростові-на-Дону, де був професором місцевого університету.

105 років тому (1913) в Красному на Львівщині народився Василь Кук (Юрко, Медвідь, Леміш, полковник Коваль), з 1950 р. командир Української Повстанської Армії, Голова Проводу ОУН в Україні, Голова Генерального Секретаріату УГВР. Помер 9 вересня 2007 року в Києві.

30 років тому (1988) у Денвері (США) померла відома оперна співачка Євгенія Винниченко-Мозгова. Народилася 1908 року в Києві.

12 січня

530 років тому (1688) помер Йоаникій Галятовський, письменник, церковно-освітній і громадський діяч, автор першого вітчизняного курсу гомілетики. Рік народження невідомий.

180 років тому (1838) у Волинській губернії народився Олександр Рудзький, відомий учений у галузі лісового і сільського господарства. Помер 10 липня 1901 року в Литві.

140 років тому (1878) народився Василь Пачовський, поет-модерніст, автор праць "Українці як нація" (1907), "Історія Підкарпатської Русі" (1921), перший перекладач сучасною українською мовою "Повісті временних літ". Один із найграндіозніших його творів — монументальний містичний епос "Золоті ворота", присвячений національно-визвольним змаганням 1917—1921 років. Помер 5 квітня 1942 року, похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

45 років тому (1973) в Торонто помер відомий вчений-біохі-

мік і громадсько-політичний діяч, Президент НТШ Євген Вертипорох. Народився 17 квітня 1898 року в Ляшках Королівських Перемишлянського повіту в Галичині.

13 січня

165 років тому (1853) у Ярошівці (тепер — Українське Сумської області) народився Василь Ярошенко, письменник, мистецтвознавець, фольклорист і етнограф. Помер 27 квітня 1907 року в Санкт-Петербурзі, похований на батьківщині.

14 січня

135 років тому (1883) у Києві народився Всеволод Петрів, військовий діяч, який після Лютневої революції прилучився до українізації російських частин, на службі в Армії УНР з 1917 року. У 1919 був Військовим міністром УНР. У листопаді 1920 року інтернований з військами УНР до Польщі. У 1920-х роках викладав в українських навчальних закладах на території Чехословаччини, написав велику кількість військово-історичних праць. На початку німецько-радянської війни був призначений Військовим міністром в уряді Я. Стецька, створеному у Львові 30 червня 1941 року. У 1941—1945 роках проживав у Брно, в повоєнні роки в Аугсбурзі (Німеччина). Помер 10 липня 1948 року.

15 січня

115 років тому (1903) народився у Кіровограді Юлій Мейтус, український композитор, народний артист УРСР. Державна премія СРСР, Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка. Помер 2 квітня 1997 року в Києві.

16 січня

145 років тому (1873) на Стародубщині (нині — Брянська обл. Росії) народився Володимир Любименко, український ботанік та фізіолог рослин. Основні праці присвячені фізіології рослин, зокрема способам утворення хлорофілу. Помер 14 вересня 1937 року.

17 січня

85 років тому (1933) у Котиськах (нині — Тернопільська область) народився Іван Климишин, відомий дослідник радіаційної космічної газодинаміки.

18 січня

105 років тому (1913) народився Семен Онипко, український актор, народний артист УРСР. Працював в українських музично-драматичних театрах Полтави, Донецька, Вінниці, Тернополя. Помер 1 березня 1975 році в Тернополі.

19 січня

65 років тому (1953) помер Іван Колесник, український рослинник, академік ВАСГНІЛ. Основні праці присвячені розробці заходів з підвищення врожайності зернових культур, зокрема проса. Народився 19 січня 1900 року.

20 січня

135 років тому (1883) народився Гнат Ручко, український мікробіолог, чл.-кор. АН УРСР. Основні роботи присвячені вивченню мінливості мікроорганізмів та явища бактеріофагії. Загинув внаслідок репресій 2 грудня 1937 року.

85 років тому (1933) бюро Північно-Кавказького крайкому ВКП (б) під головуванням Шеболдаєва ухвалило "за прикладом станиць Полтавської, Медведівської й Урупської виселити в північні райони СРСР із станиці Уманської 1200 господарств одноосібників і колгоспників". Відтепер назва цієї станиці змінювалася на Ленінградську.

21 січня

40 років тому (1978) на вершині Чернечої гори в Каневі спалахнула у вогні людина — Олекса Гірник із Калуша. Перед спаленням він розсіяв перед Шевченковою могилою близько тисячі власноруч написаних листівок: "Протест проти російської окупації на Україні! Протест проти русифікації українського народу! Хай живе самостійна Соборна Українська Держава (Радянська, та не російська)! Україна для українців! З приводу 60-річчя проголошення самостійності України Центральною Радою 22 січня 1918 р. — 22 січня 1978 р. на знак протесту спалився Гірник Олекса з Калуша. Тільки в цей спосіб можна протестувати в Радянському Союзі".

25 років тому (1993) у Луганську було відкрито першу українську бібліотеку-читальню, створену українською діаспорою з Канади.

22 січня

День соборності України

230 років тому (1788) австрійським урядом на основі ліквідованого Львівського ставропігійного братства було утворено Ставропігійний інститут — культурно-освітню організацію, при якій існували друкарня, бібліотека та книгарня.

100 років тому (1918) у Києві на засіданні Малої Ради завершено обговорення та ухвалено Закон ЦР про національно-персональну автономію.

100 років тому (1918) на засіданні Малої Ради ухвалено IV Універсал Центральної Ради, в якому проголошувалася повна самостійність УНР, доручалось уряду підписати мирний договір з державами Четверного союзу, а також "твердо і рішуче взятись до боротьби" з більшовиками.

85 років тому (1933) ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР ухвалили постанову про заборону виїзду голодних селян з УСРР і Кубані за продуктами до Білорусі, Росії і Закавказзя.

85 років тому (1933) народився Анатолій Мокренко, український співак (баритон), нар. артист СРСР. Закінчив Київську консерваторію. З 1968 — в Київському театрі опери та балету.

30 років тому (1988) заступник Прем'єр-міністра Канади Ден Мазанковскі підписав прокламацію, якою 1988 рік проголошувався для цієї країни роком України.

23 січня

95 років тому (1923) у Флоринці на Лемківщині народився Григорій П'єцух, видатний український скульптор.

90 років тому (1928) у Вінніпезі було створено перший гурток першої української ветеранської організації в Канаді Української Стрілецької Громади (УГС).

85 років тому (1933) політбюро ЦК КП(б)У взяло до неухильного виконання директиву ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР про заборону виїзду голодуючих селян України й Кубані в пошуках продуктів харчування.

24 січня

155 років тому (1863) народився Остап Нижанківський, музичний діяч. Закінчив Львівську духовну семінарію. Склав іспит на вчителя музики в Празькій консерваторії. 1885 заснував музичне видавництво "Бібліотека музикальна", де вперше на Галичині були видані твори М. Лисенка. Твори: хори, само-

співи, фортеп'янні п'єси, обробки народних пісень. Розстріляний поляками 22 травня 1919 року в Стрию.

85 років тому (1933) народився Євген Дудар, відомий поет-сатирик і публіцист.

25 січня

85 років тому (1933) бюро Північно-Кавказького крайкому ВКП(б) ухвалило постанову щодо неухильного виконання директиви ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР про заборону виїзду голодуючих селян України й Кубані в пошуках продуктів харчування.

26 січня

90 років тому (1928) у Львові народився Вітольд Ауліх, археолог, дослідник історії та культури давніх слов'ян і Русі, відкривач Зимнівського городища — важливого економічного і політичного центру слов'янських племен VI—VII ст. н. е. Помер 21 листопада 1994 року у Львові.

75 років тому (1943) в більшовицькому концтаборі помер Микола Вавилов, ботанік, генетик та селекціонер, академік АН СРСР та академік АН УРСР. Народився 25 листопада 1887 року.

27 січня

130 років тому (1888) народився Борис Чернишов, український геолог і палеонтолог, академік АН УРСР, її віце-президент (1939—1946). Досліджував геологічну будову Донбасу та Дніпровсько-Донецької западини, вивчав викопних Донбасу та інших регіонів світу. Вперше порівняв продуктивну товщу карбону Донбасу з карбоном Західної Європи. Був одним із засновників Товариства охорони природи в Україні. Помер 31 серпня 1950 року.

30 років тому (1988) відомий український письменник і правозахисник Микола Руденко з дружиною прибув до США як політичний біженець.

28 січня

135 років тому (1883) народився Яків Модилевський, український цитолог та ембріолог рослин, історик науки, чл.-кор. АН УРСР. Автор фундаментальних праць з ембріології та цитології рослин та з історії науки. Помер 8 березня 1968 року.

100 років тому (1918) народилася у Макіївці Лариса Руденко, українська співачка (меццо-сопрано). Солістка Київського те-

атру опери та балету, нар. артистка СРСР, професор. Померла 19 січня 1981 року.

80 років тому (1938) в Успенці на Сумщині народився Леонід Жаботинський, багаторазовий чемпіон світу й Олімпійських ігор з важкої атлетики. Помер 14 січня 2016 року у Запоріжжі.

29 січня

День пам'яті Героїв Круг

100 років тому (1918) біля Крутів відбувся нерівний бій між переважаючими більшовицькими частинами і студентським українським куренем, внаслідок якого загинуло близько 300 студентів та гімназистів.

30 січня

150 років тому (1868) народився В'ячеслав Будзиновський, український політичний діяч, історик, письменник, автор творів "Під одну булаву", "Осавул Підкова", "Козацькі часи в народній пісні" та ін., один із засновників Української радикальної, пізніше Української національно-демократичної партії. Помер 14 лютого 1935 року.

100 років тому (1918) народився Петро Богач, український фізіолог, академік АН УРСР, професор Київського університету, його проректор (1972—1981), директор Інституту фізіології університету (1979—1981). Помер 23 червня 1981 року.

65 років тому (1953) помер Валентин Трутенко, український військовий діяч, генерал-хорунжий. Після інтернування Армії УНР до Польщі був начальником Спільної юнацької школи. 1924 року виїхав до Німеччини, обирався отаманом Українського Вільного козацтва, був військовим аташе гетьманського екзильного уряду в Німеччині. 1948 року емігрував до Чилі. Народився 12 березня 1881 року в Звенигородці на Київщині.

31 січня

85 років тому (1933) народився Вадим Іванов, доктор філософських наук, професор, один із найвизначніших представників сучасної київської філософської школи. Помер 13 червня 1991 року в Києві.

Січень

115 років тому (1903) у Чернівцях розпочато видання популярної газети РУП "Селянин". З січня 1904 року виходила у Львові, з квітня 1905 — єдиний орган РУП. Припинила вихід восени 1905 року.

"ЯКЩО ПО-ДОБРОМУ НЕ ВИЙДУТЬ З УКРАЇНИ, СИЛОЮ ВИГНАТИ ТРЕБА"

(до 350-річчя проголошення на Лівобережжі самостійної України)

У вересні 1665 року Іван Брюховецький, перший з українських гетьманів зібрався до Москви на поклони: "ударити чолом государеві українськими містами". Крім чолобитної до царя, Брюховецький повіз тоді до Москви проект свого договору, який доповнював статті Богдана Хмельницького вісьмома пунктами. Українська сторона тепер пропонувала, аби всі прибутки з Гетьманщини йшли до спільної московської скарбниці, зокрема, і податки з напоїв; гетьман сам просив увести московські гарнізони до Києва, Кодака на Запорожжі, Кременчука, Лубнів, Миргорода, Ніжина, Новгород-Сіверського, Остра, Полтави, Переяслава, Прилук і Чернігова.

Цар, природно, погодився на пропозиції Брюховецького, відтак бачимо нові обмеження автономії України після укладення ним у жовтні 1665 року так званих "Московський статей". Вони передбачали повноту військово-адміністративної та фінансово-господарської влади московських воєвод на Лівобережній Україні (окрім козацького стану), збільшення царського війська, що утримувалося Україною. Збирання податків тепер справді передавалося до рук представників царя, а київський митрополит мав призначатися за згодою Московського патріархату, хоч духовною столицею православних українців залишився Царгород.

За ці поступки Москві Іван Брюховецький, як відомо, одержав від царя титул боярина, соболину шубу й був одружений на "московской девке" — дочці князя Долгорукого.

Брюховецький, з усього видно, повернувся до реалій українського життя лише після того, як наступ московського уряду на обіцяні давні права й вольності українського народу обернувся 1667 року укладенням з Річчю Посполитою Андрусівського договору. Відтепер українські землі ділилися між нашими сусідами по Дніпру. Згідно з цією умовою, як вважав М. Аркас,

"над столітньою крівавою боротьбою українців за визволення з-під польського ярма Москва люто надсміялася. Тоді як заради того ж визволення Україна оддала себе під руку єдиновірної держави, — ця держава віддає її назад тій самій Польщі, у теє ж ярмо, не питаючись народу, чи хоче він того".

Гетьмана Москва тільки повідомила про результати переговорів і підписання документа, який вирішував долю України без її участі: посли гетьмана навіть не доїхали до Андрусового, оскільки їх завернули з дороги. Зрозуміло, що це його глибоко зачепило. Відтак він не провів слідства в справі забиття запорожцями московського посла Ладиженського, який їхав через Україну до Туреччини з повідомленням про наслідки Андрусівської угоди. І зовсім по-іншому почав ставитися до політики Москви в Україні, де розгорялося полум'я всенародної війни і проти нього.

Населення перестало платити податки, готувалося до масових виступів — усе це змусило Брюховецького не тільки змінити своє ставлення до Москви, а й налагоджувати відносини з правобережним гетьманом Петром Дорошенком, котрий завойовував усе більше симпатій у народних масах Лівобережжя.

Він, зокрема, категорично протестував проти Андрусівської угоди між Польщею й Москвою, заявивши московському послові Тяпкіну: "В Андрусові обидва монархи (польський король і московський цар. — *В. С.*) погодилися на тому, щоб винищити козаків. На якій підставі ви без нас рішили одні міста собі залишити, інші віддати, тоді як ви їх придбали не своєю зброєю, а божою допомогою та нашою відвагою".

За таких обставин Іван Брюховецький вирішує розірвати відносини з Москвою. 1 січня 1668 року він скликав у Гадячі нараду своїх полковників: київського — Василя Дворецького, переяславського — Думитрашки-Райчи, полтавського — Кумбишецького, прилуцького — Горленка, чернігівського — Івана Самойловича, а також генеральних старшин: суддів Петра Забілу й Павла Животівського, писаря Михайла Феська. У розмові узяли участь також протопоп Семеон Адамович і поляк Ян Сіножацький.

Гетьман, поінформувавши присутніх про становище в

Україні, запропонував "відмовитися від солідарності з Москвою і разом зі старшим Петром Дорошенком самим боротися за самостійність і незалежність України". Зокрема, серед першочергових заходів Іван Брюховецький пропонував "московським воєводам з їхнім військом виїхати з України: якщо по-доброму не вийдуть з України, тоді силою треба вигнати".

Було ухвалено, що Лівобережною Україною керуватиме й надалі Брюховецький, а Правобережною — Петро Дорошенко. Одразу ж вислано послом до Туреччини лубенського полковника Григорія Гамалію, а до кримського хана — писаря Степана Гречаного.

За свідченням гадяцького протопопа Григорія Бутовича, "Брюховецький послав до турецького султана, віддаючи себе йому в підданство з тим, щоб бути йому князем руським у Києві й перебувати в такому підданстві, як князь семигородський". Прийнявши козацького посла 30 березня 1668 року, султан відповів: "Хто припадає до мого порогу, той не зазнає лиха, будьте тільки послушні й будете добре захищені".

Тоді ж у Прилуках розпочалося повстання проти царського уряду, під час якого забито одного прапорщика й кілька солдатів. Населення Прилук в антимосковському виступі підтримали мешканці Красного Колядина, Карабутова, Срібного, Переволочної, Варви, Журавців, Іваниці, Монастирищ, Ічні та інших козацьких сотень.

Коли 12 січня 1668 року до Прилук повернувся з Гадяча місцевий полковник Горленко, і до нього спробував апелювати московський воєвода Загряжський, то козацький провідник наказав останнього заарештувати й закованного в кайдани відправити до тодішньої столиці Лівобережної України, заявивши, що все це діється з наказу Івана Брюховецького.

Подібні акції щодо московських воєвод за наказом Брюховецького відбулися в усіх містах Лівобережної України. Їх усіх звезли до Гадяча, де вони утримувалися в ув'язненні. Гадяцький воєвода Огарьов, котрий 8 лютого 1668 року добився аудієнції в Брюховецького, одержав від останнього пораду негайно виїхати з міста. Але під час виїзду воєводи козаки і селяни затримали

його, розпочалася бійка, внаслідок чого Огарьов був пораненений, а його дружина — покалічена. Не вдалося заарештувати лише ніжинського воєводи Ржевського й чернігівського Толстого, яких попередили зрадники Сіножацький і Адамович.

Повстання, яке розгорнулося по всіх полках, необхідно було підтримати серйозною зовнішньою збройною акцією. Тому Брюховецький відправляє своїх послів на Дон із закликом до спільної боротьби проти Москви.

Для придушення повстання цар вислав свої війська під проводом Ромодановського. І в травні 1668 року біля Котельви на Полтавщині розпочалися перші бої між московськими й козацькими підрозділами. Маючи нехіть до зненавидженого за вірну службу Москві Брюховецького, його полковники відступилися від нього, вибравши собі за старшого чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного. Останній одразу ж послав листа до гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка з пропозицією прийняти старшинство і на лівому березі Дніпра. У відповідь Петро Дорошенко написав до Івана Брюховецького, аби той передав йому булаву й старшинську владу. Однак Брюховецький відмовився від пропозиції Дорошенка, а його послів наказав прикувати до гармати.

Коли ж 7 червня 1668 року на Сербинському полі біля Диканьки зустрілися полки Дорошенка й Брюховецького, то козаки останнього радісно привіталися з правобережними й заявили: «Ми за Брюховецького битися не будемо!». Після цього Дорошенко відправив свого сотника Дрозденка до Брюховецького, аби передав булаву, але той без будь-яких пояснень відмовився це зробити. Тоді п'яні козаки, що юрмилися біля намету, схопили Брюховецького й повели його до Дорошенка. Останній наказав прикувати того до гармати й подав знак, який означав засудження до страти. Козаки кинулися з дубцями й забили на смерть Брюховецького. Після чого його тіло перевезли до Гадяча, де з почестями поховали в місцевій соборній церкві.

Трагічна смерть Брюховецького у похідному таборі під Опішнею у червні 1668 року призвела до проголошення гетьманом усієї України Петра Дорошенка.

"Я ВІРЮ В ЯСНЕ МАЙБУТНЄ"

(до 140-річчя від дня народження Володимира Старосольського)

За життя Володимир Старосольський зажив авторитету як відомий український громадсько-політичний діяч, соціолог, теоретик права, адвокат. Він, зокрема, очолював зовнішньополітичний напрямок Західно-Української Народної Республіки. З 1921 працював викладачем у Українському вільному університеті, Українській господарській академії в Подєбрадах, а з 1927 — у Львові.

На судових процесах проти учасників українського національного руху і націоналістичного підпілля захищав М. Січинського (1908), С. Мельничука і П. Шеремета (1922), М. Лемика (1933), В. Мартинця і Л. Шумука (1935). Протягом зазначеного періоду написав такі відомі праці, як "Причинки до теорії соціології" (1904), "Теорія нації" (1922), "Держава і політичне право" (в 2 томах, 1924—1925).

Зрозуміло, що саме така громадянська й наукова позиція Володимира Старосольського була неприйнятна для російських більшовиків, які прийшли "визволителями" до Галичини у вересні 1939 року. Тому вже через кілька місяців він буде заарештований і після так званого слідства в Києві відправлений до сибірських концтаборів. Тим часом родина буде вивезена до Казахстану, де й дізнається про його смерть на засланні у Маріїнську 25 лютого 1942 року — у той самий день, коли його приїде провідати син Ігор.

Синові не дадуть попрощатися з батьком. У родині залишиться його лист про поневіряння після арешту, який все ж таки вірив у світле майбутнє рідного народу.

Цей лист професора Володимира Старосольського від 3 червня 1941 року з табору в Маріїнську до висланої в Кокпекти Казахської РСР рідні виявлений автором у Музеї-архіві Стемфордської семінарії УГКЦ (США).

3.VI.41

Мої!

Вчера зовсім несподівано я дістав листа від Льо (Ігор Ста-

росольський. — *В. С.*) з 23.V. 41. Я писав перед кількома днями, але не пам'ятаю дати. Сьогодні довідався, що злодії розбили ящик і вкрали почту з кількох днів, яка ще не була вибрана. Треба припускати, що і мій лист (оплачений на 60 к. як заказное) постигла така ж доля. Мушу його повторити.

Отож, перш усього, я просив Вас знати, що мої думки все з Вами були, також у найтяжчі моменти. Далі просив я дітей, щоби вони взаїмно себе любили. Хай твердо переведуть те, щоби і слідуюче покоління було для себе не кузинами, але рідними. Я горяче хотів би, щоби було більше внуків, зокрема в Оксанів.

Далі писав я, що хоч мені дуже сумно, то я помирився з цим, що так, як сталося зі мною, було видно потрібне, та що я вірю в ясне майбутнє. Були часи, коли я не сподівався можливости усе те Вам безпосередньо сказати, тому я просив різних співв'язнів з Вами скомунікуватися, якби мене не було, та усе те Вам переказати. Тепер пишу те саме вдруге. Я Вас дуже, дуже люблю і хочу, щоби Ви те знали.

Далі ціла довга черга питань. Яка була Ваша їзда, коли Ви довідалися куда їдете взагалі, чи приготовилися до дороги, що і як застали на місці. Як Ви забезпечені матеріяльно. Чи будете оставати на місці. Чи маєте товариство, та й яке. Мене дуже врадувала відомість, що маєте що читати, тільки я хотів би знати, в яких напрямах читаєте. Читайте журнали, як "Большевик", "Красная новь" і т. д. Вони дають перегляд умового життя.

Що зі знайомими — Асом, Остапом?

Які гарні люди оба лікарі.

Хоч це другорядне, напишіть, що сталося з річами, чи і що осталося. Що з моїми документами та записками, може, вони разом з бібліотекою. Перш усього, пишіть про себе, Мами здоровля, чи була лік(арська) опіка на місці і т. д. Які маєте вигляди?

Щодо мене, то я подався. В мене велика втрата сил, порок серця (вада) і склєроза. Схуд я дуже. Усе те протягом перших місяців. Я страшенно втратив пам'ять, і пережите уявляється мені як хаос різних місць, людей і переживань. Запам'ятав, що був у Львові до 26.II.40. Тоді повезли до Києва, де я сидів у "Внутрішній тюрмі Н.К.В.Д." до 25.X.40. Тоді багато читав, хоч

не систематично. І я манив себе, що і дальше так буде — на жаль, є інакше.

Згаданого дня мені прочитали приговір "Особого Совєщанія" (8 л (іт) заключен(ія) в Новосиб. лагерях) і перевезли в Лукіянівську тюрму (етапну). З Київа виїхали ми 14.І.41 етапами до Дніпропетровська, Харкова, Сизрані, Ново-Сибірська, Маріїнська (приїхали сюда 10.ІІІ.41, і я зараз до Тебе написав. 21.ІІІ.41 перевезли до Орлова-Розова, а 17.V.41 назад до Маріїнська. Я дуже хотів би, щоби не рушали мене звідси.

В Лукіянівці я зустрівся з Порфіром, відтак з Асьом і Любомірським. Разом були ми до Харкова включно, відтак нас розділили. Не знаю, де вони. Про Аса мав я відомість, що в грудні він був у Москві у больниці тяжко хорий.

Зразу в Орлові я працював, але не міг, і тепер я визнаний інвалідом. Що якийсь час стаю перед комісією і дістаю менший пайок, як ті, що працюють. Клімат тут дуже гострий. Про все те напишу.

Посилку від Тебе, згл(ядом) від Вас, я дістав 25.V. 40 і був певний, що вона зі Львова. Аж лист роз'яснив всьо, і це був великий удар. Повторяю, що посилку висилали не руки Ваші, тільки серця. Не витрачуйтеся! Прошу тільки сухарів, цибулі, що дешевше (махорка, паперці, голка, нитки, щіточку до зубів (на цукор і на товщ не витрачуйтеся). Боби посилка люксусова — ще на яких 2 тижні в мене солонини і цукру буде. Розкіш справила кава "Пражінь" і не до описання був твій цвібак і смак кави.

Подякуй йому. Пришліть кореспондентки, бо скорше доходять. Доси гроші не прийшли.

Дуже, дуже горячо цілую Вас.

Володимир.

Аж тепер побачив, що є ще вільна сторінка — аж боюся, щоби довжина листа не спізнила його висилку.

Нетерпляче жду відомости, що таки Ви лист одержали. Одягу не треба мені, тільки калісонів (1) і шкарпиток. Може яке горнятко ½ л., але не залізне.

Який у Вас клімат. Тут десь від 20.V.41 і страшенно скоро усе росте. Поспішає, бо літа тут всього 3 місяці, як кажуть.

Сердечно цілую.

"СІЙСЯ, РОДИСЯ, РІДНЕЄ СЛОВО НА РІДНОМУ ПОЛІ…" (до 100-річчя виходу в світ газети "Українська Народня Республіка" — органу Української крайової ради на Закавказзі)

Скільки знедоленого українства розвіялося поза межами рідної землі стало відомо лише з весни 1917 року, коли воно заворушилося від Балтики до Камчатки після підняття солдатами Волинського полку синьо-жовтого прапора в Петрограді. Виявилося, що багато нашого брата і в кавказькому регіоні. Українці зорганізувалися тоді не тільки в Тифлісі, а й у багатьох населених пунктах від Чорного до Каспійського моря — найперше у військових гарнізонах: Батумі, Калкиті, Трапезунді, Ерзерумі, Єревані, Таврізі, Ширих-Хане, Карсі.

Поряд з цим виникають організації, які тяжіють до Української Краєвої Ради на Закавказзі в Тифлісі, в Елеу, Єлісаветполі, Сухумі, Ардасі, Поті, Баку…

Природно, для координації й своєчасної інформації українських громад про пекучі справи нашого громадянства у вирі національної революції необхідно було мати власний друкований орган. Виходячи з цього завдання, з 1 січня 1918 року Українська Краєва Рада на Закавказзі в Тифлісі розпочала випуск газети "Українська Народня Республіка", що за планом спочатку мала виходити двічі на тиждень, а потім щоденно за редакцією С. Чалого.

Благословляючи перше число газети, голова Ради Української Краєвої Ради на Закавказзі Петро Куцяк зазначав: "Мир і воля! Ось що може дати людности хліб, що може дати їй повну змогу замість глибоких окопів рить глибоку борозну на рідній

Неділя
7
Січня
1918 року.

УКРАЇНСЬКА
НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА

ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ КРАЄВОЇ РАДИ НА ЗАКАВКАЗЗІ.

№ 3 Адреса контори і редакції: Тифліс „Сливерная номера" № 85 (на Дворцовій вулиці). Телефон редакції і контори 14—42 № 3

виходить двічі на тиждень.

Нехай живе Українська Народня Республіка в Російській федерації Республік!

ниві, замість багнетів, рушниць та мечів кувати серпи та лемеші, замість пекельної музики гармат на полі кровавому слухати серед ясної місяшної ночи тиху музику важких возів з золотими снопами...

З сим бажанням ми й роспочинаємо видавати свою газету, починаємо промовляти до серця рідного народу його рідним словом, бо лиш воно зможе просвітити душу людську, бо знаємо, що лиш воно стояло довгими віками на сторожі "малих отих рабів німих".

Серед актуальних проблем того часу для українства було важливим відвернути війну з Росією. Тому газета вже в першому числі публікує резолюцію І Всеукраїнського з'їзду рад, який засудив російських більшовиків. Крім того, звертає увагу звернення до солдатів-українців: "В здичавілости великоруських мас повинна не одна народня темнота. Наші салдати ще темніші за салдатів Лєніна-Ульянова і Троцького-Бронштейна, і про те за ними поки що не числиться подвигів, подібних до вищезгаданих. Очевидно, багацько залежить від тих, хто керує. Другими словами мовити — большевицькі злочинства є наслідком всеї лєнінської політики. Не треба далеко ходити, щоб знайти цьому докази.

Доволі глянути зараз на теперішнє життя в Петрограді, Москві і других місцях владичества більшовиків. Це безупинна стрільба на вулицях, страшні самосуди, розстріли по приговору двох п'яних красногвардійців, пожари, безчисленні арешти, розгон зібрань, кара за вільне слово".

Питання війни з Росією порушується і другому числі газети. Так, у статті С. Чалого "Україна і Великоросія" зазначається: "Війна, яку ведуть більшовики в Україні, ставить на чергу дня питання про майбутні відносини між Україною і Московщиною.

Се питання, хоч не так гостро, висувало життя давно, ще тоді, коли виявив свої імперіалістичні зуби до України Керенський, а за ним найбільша частина великоруської демократії, вже не кажучи про великоруську буржуазію, що пила кров української землі. Перед українською демократією тоді повстало грізне питання: як бути з Московщиною?".

Автор вже тоді слушно поставив запитання: "Чи й справді вона помириться, щоб український народ піднявся на увесь свій зріст і став поруч з нею?". Бо "ще тоді було ясно, що багацтва Української землі, найкращий чорнозем, бурякові плантації, цукроварні заводи, катеринославський вугіль, а особливо Чорне море і вихід через Босфор до Середземного моря й окіяну, — ясно було, що все се такої ваги народні багацтва, на які не може не зазіхати Великоросія. А тому й не дивно було, що "герой російської революції" Керенський кричав у Київі ще в травні місяці: "Руки прочь!".

Але лише в грудні 1917 року стало остаточно зрозуміло: "Виступ большевиків проти України довершив копання безодні між Україною і Великоросією. Тепер для кожного ясною стала альтернатива: або Великоросія мусить перейти через труп українського народу до Чорного моря, через українську землю, висмоктуючи з неї останні соки, і кидаючи їй за те крохи від панського столу, або Україна мусить жити незалежним політичним і економічним життєм, обмінюючи багацтва своєї землі (пшеницю, цукор, вугіль) на багацтва Великоруської землі — на дрова, будівничий матеріял і метали з уральських гір та Сібірі, яких не вистача для потреб українського народу".

І донині залишається актуальним висновок С. Чалого: "тут війна не з буржуазною Центральною Радою, а економічна війна Великоросії з Україною. Великоруське військо за першим покликом Криленка покинуло український фронт, руйнуючи все по дорозі все добро українського селянства. Коли Криленко повів проти Українських селян і робітників російське військо, воно від нього не відвернулося.

Мало того, сі всі з'явища свідчать про те, що великоруський народ, принаймні його найкращий цвіт, великоруське військо свідомо об'єдналося під гаслом війни з Україною, згуртувалося біля Криленка, збільшивши таким чином авторитет большевицького правительства й подавши йому допомогу національного великоруського характеру".

Отже, вже сто років тому було зрозумілим, що "боротьба большевиків з Українською Центральною Радою ніяк не може

оцінюватись яко боротьба пролетаріата з буржуазією, боротьба класова. Се — найчистішої марки глибоко національна, стара боротьба між братніми, але вже давно чужими народами, економічні інтереси котрих наскочили, як коса на камінь".

Далекоглядним був також і ще один висновок цього автора: "А що Україні та Центральній Раді змелеться найбільше при цій нагоді, то в цьому не може бути ніякого сумніву".

Повідомляє газета регулярно про розкладницьку роботу більшовиків. Так, останні підходили в Саракамиші до ешелону зі штабом Українського полку імені кошового Івана Сірка й "агітували покинути полк, але всі приїхали до Тифлісу. Настрій бадьорий. Думають про Україну, яку готові їхати захищати".

Газета далі пише, що "до Українського комісаріату щодня прибуває маса людей з проханням видати перепустки для проїзду в Україну, щоб пристати до "Вільного козацтва", яке тепер боронить рідну землю".

Крім того, постійно повідомляється про важке становище українців Мугані, провінції в Азербайджані. Так, 1 і 2 січня 1918 року в Українському комісаріаті Закавказзя була делегація від багатьох українських сіл Сігнахського повіту, зокрема, Нововоронцовки, Дашкова, Новоолексіївки, Ларіонівки, Єлизаветівки. Сільські сходи доручили їм добиватися від Закавказького Комісаріату, аби їх життя і господарство були забезпечені від розбоїв і грабежів.

З цього приводу Український комісар Петро Куцяк був з делегатами в голови Закавказького комісаріату Е. Гегечкорі, який обіцяв ужити всіх заходів, щоб мирне населення було під охороною. Делегатам поставлено умову: якщо сільські сходи складуть вироки, то їм буде виділено зброю для організації "Вільного козацтва" — по одній рушниці на 5 дворів.

Спільно зі штабом Кавказького округу Український комісаріат українізував один батальйон 6-го прикордонного полку під командою полковника Єрофєєва з тим, щоб він дислокувався в Мугані й комплектувався винятково з місцевого українського населення. Зрозумівши, що цього замало, з наказу Українського комісара й Української фронтової ради весь полк

було послано до Мугані для підтримки там належного порядку в українських поселеннях.

На сторінках "Української Народньої Республіки" і далі висвітлювалася агресія більшовицької Росії проти УНР. З її сторінок голова тифліського осередку Української соціал-революційної партії Петро Куцяк попереджав українців Закавказзя: "Безладдя, яке коїться по всій Росії, а також ті руїни, які чинить Криленкове військо на Україні, те дике насильство, яке робить Лєнін над Всеросійськими Установчими Зборами в Петрограді, — все се, безумовно, наближає час, коли вибухне страшна контрреволюція, після чого запанує скажена реакція.

Будьте ж готові до того, щоб зустріти се нещастя для революції не з пустими руками й роскиданими по ріжних кутках, зорганізованими і озброєними силою революційного духа і знання. А для сього закладайте всюди організації Української партії соціалістів-революціонерів".

Зрозуміло, що особливе піднесення викликало в українців Закавказзя повідомлення про проголошення УНР самостійною державою. Петро Куцяк у передовій статті газети від 18 січня наголошував: "Україна зробила рішучий крок і переступила поріг, про який страшно було думать за кілька місяців перед сим. Українська Народня Республіка стала самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною державою українського народу.

Державний корабель України вирушив у відкрите море в страшну хуртовину. Демократія України, будучи наскрізь, до глибини душі пройнята ідеями федералізма, все ж таки, волею страшного суда історії, вирушила на шлях самостійного державного життя".

У таке ж "відкрите море в страшну хуртовину" вирушила й газета українців Закавказзя "Українська Народня Республіка". Навіть ті окремі її числа, що збереглися в колишніх спецхранах, дають можливість зробити висновок: колектив цього українського часопису далеко від Батьківщини намагався засівати рідним словом рідну ниву, щоб вона заколосилася буйним урожаєм. Цим ужинком ми користаємо і сьогодні.

ВЕЛИКИЙ АКТ ІСТОРІЇ
(до 100-річчя ухвали Четвертого Універсалу Центральної Ради про незалежність Української Народної Республіки)

Цього дня чекали десятки поколінь українства, яке втратило власну державність, повіривши на солодкі обіцянки єдиновірного православного московського царя й присягнуло в січні 1654 року в Переяславі на незвідане. Але те обіцяне майбутнє вже досить швидко виявилося не таким райдужним, як сподівалися ті, хто кричав у Переяславі: "Волимо під царя східного, православного!"…

Гетьман Богдан Хмельницький чи не першим зрозумів свою помилку, відтак мав мужність уже через два роки заявити на Чигиринській козацькій раді: треба відступити від православного царя. Підемо хоч під бусурманського…

Понад сто років українське козацтво пробувало повернути волю Україні, але через незгоду, як гірко писав Іван Мазепа, "всі пропали". Довелося нашій нації зазнати поневірянь як на своїй землі, так і по Сибірах несходимих… Багатьох лиха доля погнала освоювати чужі землі з вузликом української пшениці — не тільки за Волгу чи Урал, і не тільки аж до Тихого океану, а й за широкі простори Атлантичного, де розорювалися ніколи незаймані прерії й викорчовувалися непрохідні джунглі.

Але як тільки солдати Волинського полку підняли навесні 1917 року в столиці Російської імперії синьо-жовтий прапор, усе українство з усіх-усюд відгукнулося закликами до Матері-України творити власне державне життя. І всі звертали погляд до Києва, де, як за часів Русі, обрано власну національну Раду, що всіма визнавалась Центральною.

Серед її провідників було багато недосвідчених політиків, котрі продовжували наївно вірити, як і в 1654 році, в щирість тепер уже єдиновірних братів по класу. Відтак ніяк не наважувалися зробити твердий крок у розбудові власної держави — аж поки великороси не оголосили війну демократично проголошеній Українській Народній Республіці. Тільки це протверезило українських соціалістів, які під гук російських гармат на Лівобережжі проголосували 9 (22) січня 1918 року великий

історичний акт, де кров'ю багатьох поколінь борців за волю рідної землі було виписано: "Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу".

Універсал Української Центральної Ради
Народе України!

Твоєю силою, волею, словом стала на землі Українській Вільна Народна Республіка. Справдилась колишня давня мрія батьків твоїх — борців за вольности і права трудящих.

Але в тяжку годину відродилась воля України. Чотири роки лютої війни знесилили наш край і людність. Фабрики товарів не виробляють. Заводи спиняються. Залізниці розхитані. Гроші в ціні падають. Хліба зменьшується. Насуває голод. По краю розплодились юрби грабіжників і злодіїв, особливо коли з фронту посунуло військо, счинивши кріваву різню, заколот і руїну на нашій землі.

Через усе це не могли відбутися вибори в Українські Установчі Збори в приписаній нашим попереднім Універсалом час, і ці Збори, призначені на нинішній день, не могли зібратись, щоб приняти з наших рук нашу тимчасову найвищу революційну владу над Україною, установити лад в Народній республіці нашій і організувати нове Правительство.

А тим часом Петроградське правительство народніх комісарів, щоб привернути під свою владу вільну Українську республіку, оповістило війну Україні і насилає на наші землі свої війська красногвардейців-більшовиків, які грабують хліб у наших селян і без всякої плати вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злодіяцтво, безчинство.

МИ, УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА, зробили всі заходи, щоб не допустити цеї братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське правительство не пішло нам назустріч і веде далі кріваву боротьбу з нашим народом і Республікою.

ЧЕТВЕРТИЙ УНІВЕРСАЛ
УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.

Народе України!

Твоєю силою, волею, словом стала на землі Українській Вільна Народня Республіка. Справедливість віковічних давніх мрій батьків твоїх, борців за волькість і правда трудящих. Але в тяжку годину відродилась вільна Україна. Чотири роки лютої війни знесилили наш Край і людність, фабрики товарів не виробляють, заводи зупинилися, залізниці розсипані, гроші в хаї падают, хліба змінилося, наступає голод. Пацьорки розплодились купи грабіжників і злодіїв, особливо вони посунули з фронту війська, скинувши кривавий різні, захопст і руїну на нашій Землі. Через вже це не могли відбутися вибори в Українські Установчі Збори в притаманний нашим попередник Універсалам час і ці Збори, призначені на минулий день не могли відбутись, щоб провести в нашого рух нашу тимчасову найвищу революційну владу над Україною, установити над в Народній Республіці нашій і організувати нове Правительство. А тим часом, Петроградське Правительство Народних Комісарів, щоб повернути під свою власть Вільну Українську Республіку, оголосило війну Україні, і насилає на наші землі свої війська—красногвардійців, большевиків,—які грабують хлїб наших селян і без всякої платні вивозять його в Росію, не залишив навіть зерна, наготовленого на засіб, обвинуйть неїжаючих людей і сіють скрізь безладдя, вандальство, безчинство.

Ми, Українська Центральна Рада, зробили все, щоб не допустити сей братовбивчої війни двох сусідніх народів, але Петроградське Правительство не пішло нам на зустріч. І веде далі криваву боротьбу з нашим Народом і Республікою, хоч того, те саме Петроградське Правительство Народних Комісарів почало нагадати мир і кінчи на нашу війну, називаючи її до того ще самошиною. Знов пролиється кров, знов нещасний трудовий народ повинен кінчити свої життя.

Ми, Українська Центральна Рада, обрана вільними селян, робітників і солдатів України, не та пристати війні не можемо, війних війн підтримувати не будемо, бо Український Народ хоче миру. І мир демократичний повинен бути як найшвидше. Але для того, щоб мі Руським правительство, мі хоч инше не ставати Україні на перешкоді установити той бажаний мир, для того, щоб вести свій Край до ладу, до творчої роботи, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна Рада, сповіщаємо всіх громадян України: **однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною більшою Суверенною Державою Українського Народу.** Ні війна суседніми державами як то: Росія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та инші, не кінчено життя в згоді і приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки,—власть у ній буде належати тільки Народові України, котрий якого роки оборонив Українські Установчі Збори будемо радити ми, Українська Центральна Рада, представниця робочого народу селян, робітників і солдатів та наш виконачий орган, який єдиний матиме назву „Рада Народних Міністрів".

Насамперед пропонуємо Правительству Республіки нашої Раді Народних Міністрів від сього дня вести розпочаті нею вже переговори про мир з Центральними Державами цілком самостійно і довести їх до кінця, не зважаючи ні на які перешкоди з боку якої-небудь инших частин бувшої Російської Імперії і установити мир, щоб наш Край розпочав своє господарське життя в спокою і згоді.

До так званих большевиків, та инших малаєвників, що нищать та руйнують наш Край, пропонуємо Правительству Української Народньої Республіки твердо і рішуче вести до боротьби з ними, а всі громадяни нашої Республіки зобов'язуємо не жалуючи життя боронити добробут і свободу. Наша Народня Українська Держава повинна бути вичищена від насланих з Петрограду насильників, які точать кров Української Республіки.

Нежіна тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко знічила наш Народ, вже знищила наш Край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець, а тим як кінець буде розробітувати, пропонуємо попускати де-яких, поки

В справі земельній комісія, вибрана на останній сесії ... уже виробила закон про передачу землі трудовому народу ... вкупу прийняний за основу скасування власности соціяльної землі, згідно з нашою постановою на останній сесії. Закон буде розглянено за кілька днів в самій Центральній Раді.

Рада Народних Міністрів вживе всіх заходів, щоб передати землі в руки трудящих ще до початку весняних робіт ... земельні комітети якомогло найбільше.

Поки, вони і всі багацтва підземні на добро Українського трудящого народу, переходять в передування Української Народньої Республіки.

Війна також відібрала на себе всі трудові робочі сили країни. Більшість заводів, фабрик, майстерень виробничих ... те що було потрібно для війни, і народ зостався зовсім без ... Тепер війні кінець. Отже пропонуємо Раді Народних Міністрів негайно приступити до пропаганки всіх заводів і фабрик на ... стан, на виробленні продукти, потрібних населенню трудящих.

Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних в ... і Німеччині. В Самостійній Народній Республіці України не ... треба терпіти ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисловість Держави, має розпочать творчу роботу в усіх галузях, де всі безробітні могли б найти ... прикладати свою силу ... вжиття всіх заходів до забезпечення ... робітників та потерпілих від війни.

За старого ладу торгівлі та ріжні посередники кажуть ... бідних пригноблених класів величезні наживи. Однині Українська Народня Республіка бере в свої руки найважливіші ... торговлі і весь дохід з неї потратить на користь народу. ... товарами, які будуть перевозитись в та вкорону і вивозить кордон, буде дотримати сама Держава, щоб не були дорожчені, яку тягнуть найбільші класи через спекуляцію. Правительству Республіки на виконня сього пропонуємо ... і представити на затвердження нашим про це, а також про ... лісів, шкіри, тютюну і инших продуктів і товарів, ... найбільше бралося прибутків з робочих класів, на користь трудящих.

Так само пропонуємо встановити державно-народній ... над всіма банками, які кредитами, позичками ... часам допомагали визискувати класи трудові. Однині ... банків має даватися головним чином на підтримку ... того населення та розвитку народнього господарства України. Народньої Республіки, а не на спекуляції та ріжні ... кольтації і визиск.

На грунті безладдя, насилля в житті та недостачі ... росте невдоволення серед де-яких частин людности. Тим ... пошани користуються ріжні темні сили і підбивають ... людей до старих порядків. Ці темні сили хочуть вчину ... всі кольні кордони під єдиним царським ярмо Росії. Рада Народних Міністрів повинна рішучо боротися з усіма контр-революційними силами. А всякого, хто кінчатиме до повстання проти Самостійної Української Народньої Республіки, до повороту старого того хвата, як за державну владу.

Всі демократичні свободи, проголошені третім Універсалом Української Народньої Республіки підтверджує. І з-окрема при ... у Самостійній Народній Українській Республіці всі ... користуються правом національно-персональної автономії ... ним за ними законом 9-го січня.

Всього, чого з вичисленого в сім Універсалі не встигнуть зробити, Центральна Рада, в найближчих тижнях, те повинна ... виконать, справить і до останнього порядку принесуть Українські Установчі Збори. Ми вказуємо всім громадянам нашим ... дати вибори до них на найпальнішім, вжити всіх заходів ... підрахунок голосів закінчено як найскорше, щоб за кілька ... зібралися сі наші Установчі Збори — найвищий ... апарат Землі нашої — закріпити свободу, лад і добробут ... статуті Незалежної Української Народньої Республіки на ... всього трудящого народу—тепер і на будучину.

Сьому Найвищому нашому органові матимемо рішуч

Крім того, те саме петроградське правительство народніх комісарів починає затягати мир і кличе на нову війну, називаючи її до того ще "священною". Знов поллється кров, знов несчастний трудовий народ повинен класти своє життя.

Українська Центральна Рада, обрана з'їздами селян, робітників і салдатів України, на те пристати ніяк не можемо, ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ хоче миру, і мир демократичний повинен бути якнайшвидче.

Але для того, щоб ні руське правительство, ніяке инше не ставали Україні на перешкоді встановити той бажаний мир, для того, щоб вести свій край до ладу, до творчої роботи, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всіх громадян України:

Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу.

Зо всіма сусідніми державами, як-то: Росія, Польща, Австрія, Руминія, Туреччина та инші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки народові України, именем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу, селян, робітників і салдатів, та наш виконавчий орган, який однині матиме назву Ради Народніх Міністрів.

Отож, насамперед приписуємо Правительству Республіки нашої — Раді Народніх Міністрів — від цього дня вести, розпочаті вже нею, переговори про мир з центральними державами цілком самостійно й довести їх до кінця, незважаючи ні на які перешкоди з боку яких-небудь инших частин бувшої Російської імперії, і установити мир, щоб край наш розпочав своє господарське життя в спокою й згоді. Що ж до так званих "большовиків" та инших напасників, які нищать та руйнують наш край, то приписуємо Правительству Української Народньої Республіки твердо й рішуче взятися до боротьби з ними,

а всіх громадян нашої Республіки закликаємо: не жалуючи життя, боронити добробут і свободу нашого народу.

Народня Українська Держава повинна бути вичищена від насланих з Петрограду найманих насильників, які топчуть права Української Республіки.

Незмірно тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко змучила наш народ, знищила наш край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець.

З тим, як армія буде демобілізуватись, приписуємо відпустити армію зовсім, а потім замість постійної армії завести народню міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням пануючих верств. Поруйновані війною й демобілізацією місцевости мають бути відновлені за поміччю й заходами нашого державного скарбу.

Коли вояки наші повернуться додому, народні ради — волостні й повітові та міські думи мають бути переобрані в час, який буде приписано, щоб і вояки наші мали в них голос. А тим часом, аби встановити на місцях таку власть, до якої б мали довірря й яка б спіралась на всі революційно-демократичні верстви народу, Правительство повинно закликати до співробітництва з місцевими самоврядуваннями ради селянських робітничих і салдатських депутатів, вибраних з місцевої людности.

В справі земельній комісія, вибрана на останній сесії нашій, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, принявши за основу скасування власности й соціалізацію землі, згідно з нашою постановою на сьомій сесії. Закон цей буде розглянено за кілька день в повній Центральні Раді, й Рада Народніх Міністрів вживе всіх заходів, щоб передача землі в руки трудящих уже до початку весняних робіт через земельні камітети неодмінно відбулась.

Ліси, ж води і всі багацтва підземні, яко добро українського трудящого народу, переходить в порядкування Уряду Народньої Української Республіки.

Війна також відібрала на себе всі трудові заробітницькі сили нашої країни. Більшість заводів, фабрик і майстерень вироб-

ляли тільки те, що було потрібне для війни, і народ зостався зовсім без товарів. Тепер війні кінець! Отож приписуємо Раді Народніх Міністрів негайно приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний лад, на вироблення продуктів, потрібних насамперед трудящим масам.

Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних, а також інвалідів.

У самостійній Народній Республіці України не повинен терпіти ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисловість держави, має розпочати творчу роботу у всіх галузях, де всі безробітні могли б знайти працю і прикласти свої сили, та вжити всіх заходів до забезпечення скалічених та потерпівших од війни.

За старого ладу торгівці та ріжні посередники наживали на бідних пригноблених класах величезні капітали.

Однині Народня Українська Республіка бере в свої руки найважніші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу.

Торг товарами, які будуть проводитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша, щоб не було такої дорожнечі, яку терплять найбідніші кляси через спекулянтів. Правительству Республіки на виконання сього приписуємо розробити і представити на затвердження Закони про це, а також про монополію заліза, угля, шкури, тютюну, і инших продуктів і товарів з яких найбільш бралося прибутків з робочих класів на користь нетрудящихся.

Так саме приписуємо встановити державне народний контроль над всіма банками, які кредітами (позиками) нетрудовим масам допомагали визискувати класи трудові. Однині позичкова поміч банків має даватися, головним чином, на піддержку трудовому населенню та на розвиток народнього господарства Української Народньої Республіки, а не спекулянта на ріжну банкову експлуатацію (визиск).

На грунті безладдя, неспокою в життю та нестачі продуктів

росте невдоволення серед деякої частини людности. Тим невдоволенням користуються ріжні темні сили і підбивають несвідомих людей до старих порядків. Сі темні сили хочуть знов підвернуть всі вільні народи під єдине ярмо Росії. Рада Народніх Міністрів повинна рішучо боротися зо всіма контрреволюційними силами, а всякого, хто кликатиме до повстання проти самостійної Української Народньої Республіки, — до повороту старого ладу, того карати, як за державну зраду. Всі ж демократичні свободи, проголошені 3-м Універсалом, У.Н.Р. підтвержує і, зокрема, проголошує: в самостійній Народній Українській Республіці всі нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9-го січня. Все, що вичислено в сім Універсалі, не встигнемо зробити Ми: Центральна Рада, в найближчих тижнях певне довершать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі Збори.

Ми наказуємо всім громадянам нашим проводити вибори до них якнайпильніше, вжити всіх засобів, щоб підрахунок голосів закінчено якнайскорше, щоб за кілька тижнів зібрались всі наші Установчі Збори — найвищий господарь і впорядник землі нашої і закріпили свободу, лад і добробут конституції нашої незалежної Української Народньої Республіки на добро всього трудящого народу вільного, і тепер, і на будуче сьому ж найвищому нашому органові належатиме рішити про федеративний зв'язок з народніми республіками бувшої Російської держави.

До того ж часу всіх громадян самостійної Української Народньої Республіки кличемо непохитно стояти на сторожі добутої волі та прав нашого народу і всіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої самостійної Республіки Української.

Українська Центральна Рада.

У Київі
9 січня 1918 року.

У ЇХНІХ ЛАВАХ НЕ БУЛО ЖОДНОГО ЗРАДНИКА
(до 100-річчя Крутянського чину)

Уже навесні 1917 року стало зрозумілим, що російська демократія, яка після Лютневої революції заявляла про права поневолених царською імперією народів, закінчилася, оскільки вкотре не змогла скласти екзамен щодо розв'язання українського питання. Як і передбачав свого часу справжній демократ з великоросів Олександр Герцен.

Відтак ще задовго до захоплення влади більшовиками справжнє обличчя так званої російської демократії показали члени Тимчасового уряду, які відмовилися включати до української автономії Харківщину, Катеринославщину (орлине гніздо запорожців! — як заявляли моряки Чорноморського флоту і робітники Севастополя), Херсонщину і Таврію, а також викреслювали зі складу Генерального Секретаріату Центральної Ради генеральних секретарів з військових справ, юстиції, пошт і телеграфу й шляхів сполучення.

На жаль, тільки Симон Петлюра серед найвищих очільників тодішнього національно-визвольного руху по-справжньому усвідомлював необхідність створення власної армії. Але ні Володимир Винниченко, ні Михайло Грушевський цього не розуміли. І цей символ безкомпромісної боротьби, який єднав усіх українців під синьо-жовтим прапором, був усунутий з поста організатора національної армії якраз тоді, коли на наші землі прийшли за хлібом озброєні російські пролетарі й переодягнені в матроські бушлати випущені з криміналу злочинці.

З метою припинення братовбивчої війни 15 (28) грудня 1917 року в Смольний прибула делегація полку імені Тараса Шевченка. "Українці вважають необхідною умовою припинення збройного конфлікту між більшовиками й українцями, направлення делегації від радянського уряду до Центральної Ради, негайного визнання російським урядом Української республіки з публікацією особливого декрету. Нарешті, українці будуть наполягати на тому, щоб комісари не перешкоджали виведенню українських військ на батьківщину, а, з свого боку, українці видали наказ про очищення України від більшовицьких військ".

Українізований полк імені Тараса Шевченка російські більшовики відпустили на батьківщину. А перед дорогою провели масовану пропагандистську роботу про майбутній комуністич-

ний рай, де земля — селянам, заводи — робітникам, мир — хатам і війна — палацам. Тож не дивно, що поки добралися шевченківці до Ніжина, де їм визначили місце дислокації, то вже ніхто з них не збирався захищати рідну українську землю від непроханих зайд з півночі. Мовляв, ми не хочемо встрявати в конфлікт між Смольним і Центральною Радою, ми — нейтральні. Тож становище в полку імені Тараса Шевченка 14 січня 1918 року вже було зовсім інше, ніж восени, коли цей бойовий підрозділ готовий був виступити проти всіх ворогів України: "Велика більшість козаків, наслухавшись більшовицьких крикунів, називають себе більшовиками. Більшовики ці дуже легко піддаються на всяку агітацію. Є серед них і гарні хлопці, щирі українці, але теж малосвідомі. Полк цей, по настрою козаків, видно, що роз'їдеться. Більшість таких, котрі не рахуються ні з якими ідеями, їм треба тільки скоріше додому, але їх затримують окремі люди, зокрема, голова їхньої ради, затятий більшовик, та інші їхні керівники".

І тоді, коли з боку Бахмача вже насунулася грізна хмара, коли в Києві на "Арсеналі"» підняв голову чужинецький пролетаріат, полк імені Шевченка займався в Ніжині звичною муштрою, а в Центральної Ради, крім кінного полку імені Костя Гордієнка, який привів із Західного фронту до Києва полковник Всеволод Петрів, не виявилося більше боєздатних частин, ініціативу на себе взяли молоді патріоти. В Червоному корпусі Університету Святого Володимира вони організували Студентський курінь. Половина з них залишилася охороняти державні установи УНР в Києві, а половина – отих 300 героїв — поїхали під Крути через станцію Ніжин, де продовжували зберігати нейтралітет солдати українізованого полку імені Тараса Шевченка.

Можливо, вони й чули згуки паровоза, який через Ніжин до-

проваджував студентську й учнівську молодь до станції Крути, що з цього дня увійде в історію України золотим рядком невмирущої слави. "Крутянські герої, — писав 1954 року Олег Федишин, — це не вибраний відділ грецького війська, а студентський курінь, без бойового досвіду та з недостатнім вишколом. Крути — це не ідеальний для оборони тернопільський просмик, а рівне поле, яке можна захистити тільки власними грудьми".

Зрештою, цілком справедливо наголошував цей автор, що "між крутянцями не було жадного зрадника. Вони впали в нерівному бою, не як жертви зради, а з повною свідомістю, що їхня кров мусить бути пролита на доказ невмиручости нації".

Велич цього геройського вчинку освячувала кров'ю майбутні покоління українських патріотів. Карпатські січовики, зокрема, саме так проявили себе в боротьбі з угорськими загарбниками, які у березні 1939 року вторглися в Карпатську Україну. Захищаючи її самостійну, вони засвідчили перед усім світом, що наш народ ніколи не погодиться на чужу окупацію.

І ця традиція була перейнята в роки Другої світової війни вояками УПА, Головний провід якої в найтяжчі часи спеціальним наказом закликав усіх патріотів до боротьби, що мала закінчитися нашою остаточною перемогою.

НАКАЗ ПРОВОДУ ОУН НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ
НА СВЯТО КРУТІВ

Усім військам, боєвим частинам і організаційним клітинам!

Лицарі Крутів — це наші попередники і наші виховники!

Безсмертна, геройська легенда Крутів — це наш заповіт і джерело сили нашої революції!

Жертва Крутів — це пересторога для нашого народу, щоб покладатись в боротьбі тільки на власні сили, тільки на власну зброю, а не на чужі гарні слова.

Туди, до Києва, до Крутів, звернені наші думки й наші серця!

Направимо Крути, пімстимо Крути, і увінчаємо безсмертну славу Крутів вінком перемоги!

Хай живе пам'ять і безсмертна сила геройських Лицарів Крутів!

Хай живе боротьба за здійснення святого заповіту Крутів!

Хай живе боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу!

Постій, в січні 1946 р.

Слава Україні!

ЗА ЗАКОНАМИ ПАМ'ЯТІ Й СОВІСТІ
(до 85-річчя Голодомору-геноциду українства)

Трагедія українського народу, який і сьогодні кривавиться від агресії Росії, була спланована ще 1492 року, коли в Москві схвалили концепцію про розбудову свого князівства як імперії під назвою Третій Рим. Ці наміри набувають реальних обрисів особливо після Переяславської Ради 1654 року, коли, перебуваючи в надзвичайно важкій ситуації після багаторічної боротьби проти Польщі, знекровлена Україна укладає союз Москвою, повіривши в запевнення єдиновірного православного царя щодо збройної підтримки.

Однак присягу українства на вірність у Москві розцінили як черговий крок до утвердження своєї гегемонії над козацькою державою Гетьманщиною, відтак уже через сто років остання перестає існувати. Крім того, російське самодержавство після цього переходить до послідовного винародовлення українства через зросійщення — заборона української церкви, національної освіти й культури, заохочення спільних шлюбів між представниками обох народів, масові переселення українських селян на неосвоєні й далекі від їхньої батьківщини землі тощо. І вже 1863 року царський міністр Валуєв заявить, що українства, як і його мови, "немає, не було і не може бути".

Та українство збереглося. Його внутрішньої енергії вистачило, аби в ході Першої світової війни навіть підняти національну революцію і на її хвилі проголосити Українську Народну Республіку, яка, до речі, одним з перших своїх актів ухвалила Закон про національно-персональну автономію, що захищав права національних меншин.

Змиритися з цим не могли в більшовицькій Росії, керівник якої Володимир Ленін визнавав, що "без українського хліба, без українського вугілля, без українського цукру, без української залізної руди Російська радянська республіка неможлива". Відтак у результаті трьох агресій з боку Москви й без підтримки Заходу Українська Народна Республіка впала. І хоч її Уряд змушений був вийти на чужину, в Україні не вщухали повстання проти російської влади протягом десяти років.

З огляду на вимушену українізацію як поступку з боку російських більшовиків розпочалося масове відродження національної свідомості не тільки власне в Україні, а й поза межами її, де компактною масою проживали українці (7 мільйонів осіб), — на Північному Кавказі, Слобожанщині, в Поволжі, Сибіру, Казахстані й на Далекому Сході. Українізовувався робітничий клас, у тому числі в містах Росії, що особливо стурбувало Сталіна і його кремлівських соратників. Вони побачили вихід в одному — поставити на коліна українське селянство, яке було матеріальною базою українського національно-визвольного руху. Зробити це можна тільки за допомогою голоду, який вигідно списати на недорід. І Москва вдалася до цього.

У світлі Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього вважаємо за необхідне вказати на такі ознаки геноциду під час Голодомору 1932—1933 років, що здійснювався більшовицькою владою СРСР:

1. Вилучення продовольства. Що стосується конкретного плану заготівель з урожаю 1932 року, то 21 червня 1932 року в ЦК КП (б) У і Раднарком УСРР за підписом Сталіна й Молотова була направлена телеграма, в якій наголошувалося виконати план хлібозаготівель за будь-яких умов. Відтак у таємній ухвалі ЦК КП (б)У наводилися факти виконання хлібозаготівель "за будь-яких умов": "не здавців хліба і інших державних зобов'язань, викликаючи до сільради, наносили тяжкі побої, роздягали догола, примушували стояти на колінах, наклеювали на груди плякати з ріжними написами і водили по селу, роздягали жінок, виводили роздягнених на мороз та в степ, тримали по кілька днів в холодних ямах, не давали їсти і спати, били револьверами, руйнували будівлі, хати, печі, розшивали стріхи (хат) нездатчиків, організовували сквозняки і т. інш. нелюдські катування…".

А 6 грудня 1932 року Раднарком УСРР і ЦК КП(б)У за підписами Чубаря і Косіора ухвалили постанову "Про занесення на чорну дошку сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі". Через три дні після цього заступник наркома постачання УСРР Берлін розіслав телеграму в обласні торговельні організації про негайне припинення завезення товарів і вивезення з вказаних 6

сіл наявних. Остаточним ударом по голодному селу була телеграма Сталіна від 1 січня 1933 року до ЦК КП(б)У щодо добровільного здавання прихованого хліба, після чого в українських селян вимітатимуть усе їстівне, й вони будуть приречені на голодну смерть. В українському селі на централізоване продовольче забезпечення тоді могло розраховувати тільки 2.147,4 тисячі осіб з наявних 25.553 тисяч мешканців.

Українські селяни могли отримати тоді тільки по 5 кілограмів пшениці за померлого. Деякі збожеволілі від розпуки багатодітні батьки, як Іван Слободенюк з Шевченкового на нинішній Черкащині, фактично заморив голодом двох старших — Михайла й Парасю, бо за них дали 10 кілограмів хліба. Менша Ганнуся наїлася його й також померла…

2. Заборона виїзду за хлібом. Забравши все їстівне в українського населення, влада не дозволила йому роздобути засоби для існування в інших регіонах СРСР. Постанова ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР за підписами Сталіна і Молотова від 22 січня 1933 року про заборону виїзду стосувалася селян України й Кубані, де за переписом 1926 року українців нараховувалося 915.450, тобто більше двох третин від усього населення.

Цим документом, до речі, каральним органам доручалося арештовувати тих "селян України і Північного Кавказу, що про-

бралися на північ", а після того, коли серед них будуть відібрані "контрреволюційні елементи, повертати інших у місця їхнього проживання". Станом уже на 14 лютого 1933 року було затримано 31.783 особи, з яких 28.351 повернуто в місця їхнього проживання, а 3.434 притягнуто до відповідальності, 579 відібрано для направлення до Казахської АСРР.

Тут мусимо додати, що коли голодні казахи вдавалися до так званого відкочів'я, тобто перекочовували на якийсь період до районів Західного Сибіру, Киргизії, навіть до Китаю, то стосовно їх ніяких постанов про насильницьке повернення в архівах не виявлено. Понад 60 районів Західного Сибіру прийняли казахських біженців, вимушених "казахстанським голодомором покинути рідні місця". Таких до кінця 1932 року тут виявилося 150 тисяч осіб. Вони мали можливість працювати на новобудовах Сибірського краю. І московська влада про них пам'ятала. Так, 15 квітня 1933 року було ухвалено спеціальну постанову Раднаркому СРСР за підписом Валеріана Куйбишева "Про заходи по наданню допомоги відкочувавшим казахам у Середньоволжський, Західносибірський краї і Киргизьку АРСР".

Подібного ставлення до голодного українського населення в прикордонних регіонах тієї ж Російської Федерації не спостерігалося. Тож годі й шукати в найтаємніших архівах сусідніх з УСРР обкомів ВКП(б) аналогічні документи, які ухвалювалися тим же Башкирським обкомом ВКП (б) в 1933 році на підтримку голодних казахів.

3. Замовчування правди про Голодомор. Третя ознака геноциду українства з боку більшовицької влади — це свідоме замовчування правди про Голодомор перед світовою громадськістю, яка могла б подати продовольчу допомогу голодуючому населенню. Відомо, що частині голодних українських селян вдалося прорватися через радянський кордон до Польщі й Румунії, де вони розповіли про жахіття, що твориться на їхній батьківщині.

Аби заперечити факт штучного голоду, більшовицькі вожді вдаються до широкомасштабної системи дезінформації, до якої були втягнуті визначні діячі світової культури Ромен

Ролан, Бернард Шоу, прем'єр-міністр Франції Еріо. Це саме вони після ознайомлення зі спеціально підготовленими об'єктами переконували світ про відсутність голоду в Україні. Зокрема, в доповідній радянського дипломата Величка, який супроводжував прем'єр-міністра Франції Еріо в поїздці по Україні, зазначалося, що останній, маючи за мету вияснити, "1) чи є на Україні голод, причому це питання він пов'язував, звичайно, з основним питанням про успішність чи провал колективізації, і 2) національне питання", "цікавився тим, що йому показували, і тим, що він бачив з вікна вагона чи з автомобіля".

Водночас підкуплений Сталіним американський журналіст Волтер Дюранті свідомо приховував правду про голод у своїх матеріалах на сторінках "Нью-Йорк таймс".

4. Відмова від продовольчої допомоги із Заходу. Четверта ознака геноциду більшовицької влади, це свідоме недопущення тієї матеріальної допомоги для голодуючих в Україні, яку все-таки організовувала наша еміграція. Крім того, навіть грошову допомогу, яку переказували з Німеччини (сам Гітлер здав у фонд допомоги голодуючим німцям України тисячу марок), більшовицька влада насильно забирала собі, прирікаючи тих, кому адресувалися кошти, помирати. Довівши українське селянство до такого стану, більшовицька влада водночас гріла на цій трагедії руки, організувавши систему так званих торгсинів, які фактично за безцінь скуповували в голодних людей золото й срібло та інші коштовності —33 тонни золота і 1420 тонн срібла було таким чином вилучено в населення.

Крім того, необхідно вказати і на ознаки духовного геноциду українців з боку більшовицької влади. Це насамперед так зване доприселення у вимерлі українські села, коли на місце вимерлих українців свідомо переселялися мешканці Росії й Білорусі, чим розмивалась суцільність української етнічної території, зокрема, в південно-східних областях України. Тобто, йшлося про те, аби до українських сіл не потрапили власне українці.

Значних втрат наша нація зазнала і від вмотивованих репресіями відмов від українства, особливо після постанови ЦК ВКП (б) і Раднаркому СРСР від 14 грудня 1932 року "Про хлі-

бозаготівлі на Україні, Північному Кавказі і в Західній області", де Москва означила досить чітко своє ставлення до українізації: "ЦК і РНК відзначають, що замість правильного більшовицького проведення національної політики в ряді районів України українізація проводилась механічно, без урахування конкретних особливостей кожного району, без ретельного підбору більшовицьких українських кадрів, що полегшило буржуазно-націоналістичним елементам, петлюрівцям та інш. створення своїх легальних прикрить, своїх контрреволюційних осередків і організацій…".

Водночас згадана постанова не тільки вказує "Північнокавказькому крайкому й крайвиконкому, що легковажна, що не витікає з культурних інтересів населення, не більшовицька "українізація" майже половини районів Північного Кавказу при повній відсутності контролю за українізацією школи й преси з боку крайових органів дала легальну форму ворогам радянської влади з боку куркулів, офіцерства, реемігрантів-козаків, учасників Кубанської Ради й т. п.", а й ставить завдання з метою "розгрому спротиву хлібозаготівель куркульських елементів і їх партійних і безпартійних прислужників" вдатися до цілого ряду репресивних заходів:

"а) Виселити в найкоротший термін у північні райони СРСР із станиці Полтавської (Північний Кавказ), як найбільш контрреволюційної, всіх жителів, за винятком справді вірних радвладі і не замішаних в саботажі хлібозаготівель колгоспників і одноосібників і заселити цю станицю добросовісними колгоспниками-червоноармійцями, що працюють в умовах малоземелля і на невдобних землях в інших краях, передавши їм всю землю і озимі посіви, будівлі, інвентар і худобу виселюваних...

д) Негайно перевести на Північному Кавказі діловодство радянських і кооперативних органів "українських" районів, а також усі газети і журнали з української мови на російську мову як зрозумілішої для кубанців, а також підготувати й до осені перевести викладання в школах на російську мову. ЦК і РНК зобов'язують крайком і крайвиконком терміново перевірити й поліпшити склад працівників шкіл в "українізованих" районах".

Ця цілеспрямована репресивна політика більшовицької влада щодо українства на всіх теренах СРСР підтверджена була 15 грудня 1932 року, коли Сталін і Молотов підписують нову постанову Кремля про припинення українізації на Далекому Сході, в Казахстані, Сибіру, Поволжі, Центрально-Чорноземній області...

Стверджуючи, що головний удар Голодомором спрямовувався проти українства, ми визнаємо також: у середовищі українського хліборобського населення постраждала певна частина і представників інших народів. Водночас мусимо визнати, що найбільших втрат за таких обставин зазнало саме українство. І не тільки власне в Україні, а й на наших етнічних розселеннях поза межами УСРР.

Внаслідок цього зникли кожні десять з одинадцяти українців тільки на Кубані — хіба не цілеспрямований геноцид саме проти українства спричинив до таких жахливих наслідків?

Хіба не після страшного Голодомору 1932—1933 років перепис 1937 року у Казахстані з урахуванням міграційних процесів показав, наприклад, удвоє зменшену кількість українців?

Подібні тенденції, на жаль, будуть засвідчені і щодо Поволжя і Слобожанщини, де компактною масою проживали українці-хлібороби.

І ще одна цифра: **українців в СРСР у 1926 році було 31.194.976 осіб, а в 1937—26.421.212**. Для порівняння: кількість **росіян за вказаний період збільшилася з 77.791.124 до 93.933.065 осіб, білорусів відповідно з 4.738.923 до 4.874.061.**

Вищенаведені факти, на наш погляд, цілком стверджують про свідомий злочин кремлівського керівництва щодо знищення української нації. І ось тут виникає питання: а скільки втратила Україна людей під час Голодомору-геноциду в 1932—1933 роках?

Остаточну відповідь можемо одержати тільки завдяки документам, які треба продовжувати виявляти в колись таємних архівах. Уже знаємо кількість населення УСРР напередодні цього страшного Голодомору: станом на **1 січня 1932 року його нараховувалося 32.600,7 тисячі осіб.** До речі, базуючись саме на цьому показникові, видатний український демограф Арсен

Хоменко, розрахунки якого вперто ігнорують нинішні його колеги, тоді ж прогнозував, що за звичних умов населення УСРР станом на 1 січня 1934 року збільшиться до 33.464 тисяч, а на 1 січня 1937 — до 35.615 тисяч осіб.

Дані ж Всесоюзного перепису населення 1937 року по УРСР Москва оприлюднила тільки 1990 року в кількості 28.383,0 тисячі осіб, тобто, жителів в УСРР порівняно до 1926 року стало менше!

Тоді, 15 січня 1937 року, начальник управління народногосподарського обліку УСРР Асаткін таємно повідомляв керівників республіки, що "з усіх 525 районів УСРР лише в 85 районах враховане населення перевищує результати перепису 1926 року, а в 93-х районах населення за переписом 1937 року менше на 30 і більше відсотків, ніж під час перепису 1926 року".

Водночас простий перерахунок результатів по районах засвідчив, що **офіційний показник перепису завищений щонайменше на 532 тисячі осіб**, бо ще потребує ретельної перевірки подана звітність з 12 районів. Однак, якщо взяти навіть цю мінімально занижену цифру приписок населення України, **то на початок січня 1937 року воно становило тільки 27.851 тисячу осіб.**

Коли від цієї цифри відняти природний приріст населення за 1934 рік в кількості 88,2 тисячі осіб, 1935 — 417,2 тисячі, 1936 — 533,7 тисячі — усього 1.039,1 тисячі, то одержуємо кількість населення станом на 1 січня 1934 року в кількості 26.702 тисячі осіб. Нескладний арифметичний підрахунок засвідчує, що за два голодних роки вже не вистачає 5.898 тисяч осіб. А якщо додати ще й тих, хто народився в 1932—1933 роках — відповідно 782,0 тисячі і 470,7 тисячі, то загальна кількість втрат під час Голодомору сягне 7.151,4 тисячі осіб. Якщо близько мільйона з них могли померти в 1932—1933 роках природною смертю, то всі інші, а це понад 6 мільйонів — втрати від Голодомору.

Чому ж ми наполягаємо сьогодні на цифрі втрат щонайменше в 7 мільйонів осіб? Тому, що й досі не досліджено всієї складової втрат, а це не дає можливості одержати реальні результати наукових пошуків.

По-перше, чомусь не аналізується такий специфічний міграа-

ційний потік у 1932—1933 роках, коли тисячі голодних українських селян намагалися через поліські болота, Збруч і Дністер дістатися до Польщі й Румунії, але були розстріляні радянськими прикордонниками, або ж не допливли до рятівного протилежного берега, де сподівалися дістати так бажаного хліба. Під час обліку населення станом на 1 січня 1932 року вони були зафіксованими, а їхня відсутність в 1937 році пояснювалася виїздом до Росії, а не загибеллю через Голодомор на Збручі чи Дністрі.

Дослідник Іван Чигирин наводить дані, що **за 1932 рік прикордонники ДПУ розстріляли 5.450 осіб.** Скільки знесилених від недоїдання втікачів поглинули хвилі Дністра чи Збруча — невідомо. Як не знаємо і про всіх тих, хто помер від застудних хвороб після переходу кордону в крижаній воді. Щодо втрат 1933 року на західному кордоні — досі взагалі жодного узагальнення.

По-друге, ніхто не обліковував тих українських селян, які померли від голоду на території Росії чи Білорусі, куди прийшли ще до ухвали постанови ЦК ВКП (б) і Раднаркому СРСР від 22 січня 1933 року, що забороняла їм виїзд у ці регіони за продовольством. Наприклад, лист секретаря Кантемирівського райкому ВКП (б) Журилова секретареві обкому Центрально-Чорноземної області Варейкісу від 1 квітня 1932 року засвідчує, що в Кантемирівці "тільки за останні дні захоронено 12 осіб, які прийшли за хлібом з українських сусідніх районів".

По-третє, за чверть століття не досліджено фактично жодного масового поховання невідомих ходаків за хлібом, трупи яких скидали в загальні ями без належної реєстрацій біля залізничних станцій.

По-четверте, не досліджено питання про повернення в 1932—1936 роках розкуркулених в Україну. Багатьом куркульським дружинам і їхнім дітям вдавалося повернутися завдяки розриву шлюбних відносин з главою родини. З цього приводу збереглися відповідні постанови президій міськрайвиконкомів, однак вони ніким не аналізувалися.

По-п'яте, усі члени куркульських родин відкликалися з Червоної армії як ненадійний соціальний елемент. Якщо їм пощастило перебратися до українських міст, то вони, поповнивши

лави робітників, могли врятуватися — у рідних селах їх чекала, як правило, доля земляків під час Голодомору.

По-шосте, не обліковано повернення тих селян, яких Москва погодилася звільнити згідно із запискою заступника голови РНК СРСР В. Чубаря від 20 вересня 1936 року в політбюро ЦК ВКП (б) "Про порядок звільнення з трудселищ осіб, раніше засуджених за різні злочини на термін від 3 до 5 років і відбувших покарання". Тобто тих, хто був засуджений за законом "про 5 колосків". 31 березня 1933 року нарком юстиції й генеральний прокурор УСРР В. Поляков рапортували генеральному секретареві ЦК КП (б) У С. Косіору, що за період від 27 листопада 1932 року на північ вивезено 86.884 правопорушників з числа селян, яким інкримінувалися злочини за "посягання на соціалістичну власність" або злісне невиконання хлібозаготівель. Скільки з них повернулося до січня 1937 року до УСРР, а скільки їх там померло від голоду, застудних хвороб і непосильної праці? Відомо, що в 1932 році вмерло з числа "куркульського заслання" 87,7 тисячі осіб, а в 1933 — 151,6 тисячі. Яка кількість з них українська — ніхто ще не порахував.

По-сьоме, очевидно, до втрат від Голодомору треба відносити й тих, кому був винесений смертний вирок згідно із законом від 7 серпня 1932 року. За другу половину серпня розстріл застосований до 27 засуджених, за вересень — до 193, за жовтень — до 121, за листопад — 159. А за час від 26 листопада до 7 грудня 1932 року до розстрілу було засуджено 137 осіб.

Подібне тривало і в 1933 році. За січень 1933 року в Харківській області засуджено до розстрілу 117 осіб. За першу п'ятиденку лютого в Дніпропетровській області до смертної кари засуджено 44 особи…

По-восьме, чи скрізь враховували померлих від голоду в камерах попереднього ув'язнення, чи їхня смерть вважалася природною? Так, у Зінов'ївському ДОПРі у грудні 1932 року таких було 20, у січні 1933 — 117, лютому — 163, за 13 днів березня — 105. Чи пораховані подібні втрати по всіх місцях позбавлення волі, в яких каралися наші селяни, що вже були зняті з обліку за місцем проживання.

По-дев'яте, окрему статистику необхідно застосувати для обліку тих смертельних випадків, які спричиняла ота більшовицька твердість у здійсненні репресій за невиконання хлібозаготівель. Зокрема, дружина члена управи артілі "Восход" Волноваського району Донецької області, якого притягнули до відповідальності за нібито розтринькування колгоспного хліба, зарубала сокирою двох дітей і намагалася повіситися…

Де статистика подібних випадків? Хіба вона не спричинена організованим Голодомором?

По-десяте, не треба забувати, що поверталися і з міста до села. Наприклад, 150 тисяч не одержало паспортів у Харкові, Києві, Одесі, Сталіно, Дніпропетровську та Вінниці, тому змушені були залишити місто. З офіційної кількості висланих понад 30 тисяч припадало на колишніх заможних селян, 40 тисяч на так звані паразитичні елементи та 15 тисяч — на робітників, які не мають постійної роботи.

Ще одна хвиля поворотців: у липні 1934 року великі харківські заводи звільнили 8.230 осіб, тракторний — 3.227, з них 936 заможних селян. Вони поверталися в село, заповнюючи місця вимерлих від голоду.

По-одинадцяте, недослідженою проблемою залишається канібалізм. В українському селі він не мав тих класичних ознак, що становлять елементи своєрідної культури, наприклад, окремих африканських племен. Український канібалізм 1932—1933 років — це, як правило, відчай збожеволілих від голоду людей врятувати ще живих за рахунок визначених жертв. Тобто, свого роду канібалізм в ім'я життя. Скільки було його жертв — досі загадка. Як і розтягнутих здичавілими собаками трупів невідомих по дорогах.

Всі ці непоховані й невідомі поховані — вони теж поїхали до Росії?

По-дванадцяте: всі дослідники одностайні в тому, що сама офіційна реєстрація смертей в українському селі охопила далеко не всіх померлих, бо часто не було і кому фіксувати їх. У Піщанській сільраді Дніпропетровської області, наприклад, було виявлено недооблік померлих близько 300 осіб, на тери-

торії Вільнянської сільради Київської області не було зареєстровано 50 невідомих мертвих тіл, у Києві — 5.481 "згідно з директивними вказівками прокуратури (усними і письмовими)".

Ретельні дослідження свідчать про значно більші цифри втрат. Скажімо, по Сквирському району Київщини з 1.01 по 1.03.1933 року за звітними даними померло 802 особи, тоді як перевіркою встановлено на 15.01 1.773 смертельних випадки; у Володарському районі на 1.03 говориться про 742 смерті, тоді як насправді до цього часу померло більше 3.000.

Не досліджені ні істориками, ні демографами й багато інших проблем, які зафіксовані в спогадах свідків Голодомору. Скажімо, чому в окремих регіонах заборонялося записувати до актів громадянського стану померлих до 1 року дітей? І чому після березня 1933 року там припинили складати акти про смертність? А чи обліковані смерті всіх тих дітей, яких підкидали до дитбудинків, але вони не дочекалися допомоги, бо двері так ніхто і не відчинив на плач немовляти.

По-тринадцяте, і чи не найголовніше: намагаючись пояснити величезні втрати населення України в 1932—1933 роках, начальник управління народногосподарського обліку УСРР Асаткін писав, що "зменшення результатів і зменшення населення напередодні перепису (1937 року. — *В. С.*) відбулося винятково за рахунок підвищення міграції населення УСРР за межі УСРР".

Але ж відомо: що 22 січня 1933 року була ухвалена спеціальна постанова ЦК ВКП (б) і Ради Народних Комісарів СРСР про заборону виїзду голодних селян України і Кубані за хлібом. Скільки було всього примусово повернуто до України голодних селян у тому ж 1933 році ще ніхто не порахував.

У той же час виникає й інше питання: а ким пораховано, скільки конкретно завезено в українські міста заробітчан з Росії та інших радянських республік після 1 січня 1932 року. Адже в переписі 1937 року, який показав зменшення населення УСРР у порівнянні навіть до 1926 року, не кажучи вже про початок 1932, вони фактично займають місця тих, кого Україна втратила за період Голодомору. І таким чином збільшують кількість населення УСРР.

Так-от, справді, в період Голодомору робочу силу завозили переважно з Росії й Білорусі, відмовляючи своїм голодним селянам, які прагнули влаштуватися на заводи й фабрики, аби одержати продовольчий пайок. Скажімо, на шахти тресту "Кадіїввугілля" в жовтні 1932 року на роботу приймали в основному не голодних українських селян: з України — 118 осіб, Татарстану — 403, Білорусії — 125, Центрально-Чорноземної області — 194, Західної — 14.

А 26 жовтня 1932 року політбюро ЦК КП (б) У постановило, що з 48.961 необхідного робітника для вугільних шахт Донбасу на четвертий квартал 1932 року 20.000 повинна покрити Україна, а 28.961 — БСРР і РСФРР. Зокрема, з БСРР мали надіслати 8.200 осіб, Татарстану — 9.000 і ЦЧО — 11.760.

Ось чому остаточно про кількість втрат українського селянства від Голодомору-геноциду можемо говорити тільки після дослідження всіх 13 вищевказаних напрямків наукового пошуку. Однак і до встановлення конкретної цифри шляхом ретельної перевірки всіх обставин цієї трагедії, на нашу думку, виправданим є сьогодні стверджувати про мінімальну кількість втрат у 7 мільйонів, як це свідчили ще 1933 року німецькі дипломати на основі достовірних розмов з високопоставленими більшовицькими функціонерами.

Водночас необхідно продовжувати копітку працю щодо виявлення, насамперед в українських архівах, первинних матеріалів, які допоможуть встановити найбільш близьку до реальної цифру. І йдеться не тільки про тих, хто загинув від голодної смерті на українському чорноземі, а й про ті жертви, які спричинені Голодомором і досі не враховуються нашими демографами. Вони, як це не прикро, користуються для підрахунку втрат від Голодомору базовими даними за 1926 рік, які майже на 4 мільйони менші, ніж були на початку 1932 року, а також сфальсифікованими радянськими переписами населення 1937 і 1939 років, хоч останній узагалі не має ніякого відношення до трагедії 1932—1933 років.

У цій справі маємо діяти за законами пам’яті й совісті, інакше не простить нам історія, якщо забудемо про мільйони невинно убієнних голодною смертю.

"ПОЕТ ЗА ПОКЛИКАННЯМ І БОЖОЮ ЛАСКОЮ"
(до 80-річчя від дня народження Василя Стуса)

У кожного своя доля, наголошував Великий Кобзар. Хтось пливе за течією, а хтось пробує змагатися з хвилею, яка щораз відкидає назад, покриваючи важкою й холодною водою. Уродженець подільської землі Василь Стус обрав у своєму житті другий шлях. І ніколи не жалів за своїм вибором, про що чітко засвідчував поетичними рядками:

Що тебе клясти, моя недоле?
Не клену. Не кляв. Не проклену.
Хай життя — одне стернисте поле,
але перейти — не помину.

Тож не обходив життєвих перешкод зручними стежками, а йшов тернистою дорогою, яку сам вибрав. Не пристосувався до обставин, щоб зробити кар'єру, а приймав удари долі. Україна була для нього постійним болем, з якого й народжувалася поезія. Навіть у неймовірно важких умовах Гулагу, куди його запроторили за антирадянщину, Василь Стус голови гнути не збирався, бо усвідомлював, що за ним "стояла Україна, мій пригноблений народ, за честь котрого я мушу одстояти до загину".

Відчував, що таки загине, але й був упевнений, що через свою смерть повернеться до рідного народу:

Народе мій, до тебе я ще верну,
Як в смерті обернуся до життя...

І це вже сталося під час перепоховання його тлінних останків у рідну землю 19 листопада 1989 року. У той морозний засніжений день автор цих рядків пройшов у величезній похоронній процесії під синьо-жовтими й червоно-чорними прапорами від пам'ятника Тарасу Шевченку перед столичним університетом до останнього спочинку поета на Байковому цвинтарі. Народу зібралося так багато, що комуністична влада вже не посміла заборонити цей велелюдний похорон.

Перед останнім прощанням над могилою говорив В'ячеслав

Чорновіл. Можливо, саме того дня він вирішив зробити нотатки про свого побратима. Вони збереглися в рукописному варіанті в архіві Всеукраїнського товариства "Меморіал" імені Василя Стуса, й сьогодні представляються читачеві.

Мені важко говорити про Василя, бо я з ним був разом роками, місяцями, особливо у київський період. Навіть не можу згадати, де я познайомився з Василем, — у Возної Галі, у Світличних. Ми часто були разом.

Коли я поселився у Вишгороді, швидко знайшов, кого мені треба було. Стус не був такою примітною постаттю. Всі погляди були на Сверстюка, Дзюбу, Аллу Горську. Стус був частим гостем наших зустрічей, зібрань, але не був велемовним. Проте коли треба було рішучий крок зробити — то одразу знаходився, виявляв.

Рання весна 65 року. Нас уже тиснуть. Йдуть заборони на літературні вечори. Один з таких вечорів — на заводі верстатів-автоматів. Домовилися про приміщення, час. Нас прийшло багато і звідусіль. Раптом — на залі великий замок. Вечір... Стус: пішли в парк Ленінського комсомолу в районі вулиці Щербакова — нам не дають тут, йдемо на свіже повітря. Великий натовп людей йде тротуаром, вулицею з піснями, гомоном. Там літературна естрада. Інші розгубилися, а Стус ні: він виходить на естраду і веде літературний вечір. Читають вірші.

Начальство, голова профкому, видає репліку Глазирін: "Что он там говорит? Переведите мне по-человечески, я этого бандеровца не понимаю".

Можна було в цей момент спостерігати за Василем. У нього ходять жовна. До Глазиріна кинувся наш російськомовний поет і сказав: "Він від імені російського народу вибачається за цього негідника".

Олена Антонів за статтею 66 подала в суд про порушення національного рівноправства. Цю заяву перекидали з прокуратури до іншої і, нарешті, зам'яли. А Василь, провівши цей вечір, знову зайняв скромне місце, наче розчинився в натовпі. Хоч усі перемерзли, але не хотіли розходитися і Стус ішов з нами.

З'являється абсолютна потреба — і він тут спонтанно вибухає. Він цільна людина.

Другий момент. Кінотеатр "Україна". Що цьому передує? Перша хвиля арештів. Ходить самвидав. Уже здогадувалися, що заарештований Світличний. Знали вже про арешт братів Горинів, Мартиненка Олександра, Ярослава Геврича, Євгенії Кузнецової — майже двох десятків людей. І ось ми, як завжди домовлялися з Дзюбою, збираємось. Що робити? Як запротестувати? Використали для цього "Тіні забутих предків". Параджанов цілий рік, з великою боротьбою робив цей фільм. Параджанов був як боєць. Поширював через ЦК комсомолу, ЦК партії квитки-запрошення. Але зал був переповнений. І домовились — Дзюба скаже про арешти, я з місця підтримую. І все — нас двоє.

Параджанов починає: "Спустя год после полного окончания работы над фильмом он, наконец, видит зрителя".

Цим створив атмосферу. І ось бере слово член Спілки письменників Дзюба, який, сказавши кілька слів про фільм, каже, що хоче сказати про інше: вибачився у Параджанова і несподівано для всіх присутніх почав говорити про арешти. Почав перераховувати імена арештованих. В цей час якийсь винахідливий, премійований, механік включив сирену і Дзюба, заглушений, відійшов від мікрофона.

Як тільки сирена припинилася, я, щоб утвердити те, що почалося, на повний голос закликав усіх: хто протестує проти спроб відновлення сталінського терору — встати. Як це не дивно — більша половина присутніх у залі піднялася. І раптом в передньому ряду схоплюється Стус і заявляє: "Потрібно протестувати всім. Сьогодні беруть українців, завтра візьмуться за євреїв, післязавтра — за росіян".

Здогадливі кіномеханіки швиденько включили фільм.

Ще цікавий момент. Під час фільму до мене і до Василя (як він потім мені розповів) у темряві підскакували якісь молодики і запропонували тікати через відкритий службовий вихід. Але на провокації ми не клюнули.

Після закінчення фільму ми вийшли втрьох разом, думаючи, що нас зараз будуть "брати". Ходили Хрещатиком взад—впе-

беруть українців, завтра візьмуться за євреїв, після - завтра за росіян.

Здогадливі кінотех. швидко вимкнули фільм.

Це цікав момент, під час фільму до мене і до вашого як він мені подав розповідь у темряві підск. якісь мої людини і запроп. їхати через вікно. смуги вихід. Але на цю провок. ми не клюнули.

Після зак. ф-му ми вийшли всі вчох разом, думаючи що нас зараз будуть "брати". Але ходили до ресторану взяв - вперед, але ніхто нас не брав і ми роз'їхалися і домов'ились що нас дня підемо до Парадзе. Дозвольте вибач. за затсутте обгов. його фільму.

Стусу щось перешкодило прийти ~~але~~ а нам із Дзгобою Парадзе - ов у своїй хаті в присут. Дзгоб.

ред, але ніхто нас не брав. Ми роз'їхалися і домовилися, що наступного дня підемо до Параджанова додому з вибаченнями за зіпсоване обговорення його фільму.

Стусу щось перешкодило прибути, а нам із Дзюбою Параджанов у своїй хаті в присутності Юрія Ільєнка та Лариси Кадочникової (виконувала роль Марічки) із притаманною йому експресією вигукнув: "Лучшей рекламы для своего фильма я не мог ожидать".

Ще епізод із початку 65 року. У газеті "Молода гвардія", де я очолював ідеологічний відділ, проводжу поетичний конкурс. Стараюся використати наші кадри 60-ків: Др., Ір. Ж. і, звичайно, Василя Стуса, поезія якого мені імпонувала філософським напрямом. Вдається (вперше!) надрукувати 3 вірші: "Тонкостанна тополя", "Я тебе збираю по людях, розкидану" та широко відомий тепер "Сто років, як сконала Січ".

Вдається навіть зробити Василя лауреатом конкурсу і призначити йому невелику премію, що в ті скрутні часи щось таки значило.

За кілька тижнів у редакційних колах через парторга редакції Прощакова з КДБ надходить сигнал про мою крамольну поведінку і зв'язки. Мене виганяють з ідеологічного відділу, а всі надруковані з моєї ініціативи матеріали пильно переглядаються. І, що цікаво, найбільша крамола була знайдена в Драчевій баладі про крила, в Стусовому вірші про Шевченка "Сто років, як сконала Січ"…

Щоб описати всі зустрічі з Василем, мені треба було б написати цілу книгу, але не можу не згадати про наші спільні обіди наприкінці 65-го року на бульварі Шевченка та Володимирській. У тюрмах вже сиділи наші друзі. Серед них — Іван Світличний — визнаний організатор національно-демократичного руху початку 60-х років у Києві.

Вирвавшись в обідню перерву з роботи (а щоразу і хтось інший — Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Віктор Довгий, Василь Стус), ми збиралися в тому чи іншому кафе або ресторані (місця міняли для "конспірації", щоб нас менше слухали) і обговорювали останні новини про ув'язнених, планували

якісь дії на захист. Арешти не приголомшили нас тоді, а навіть активізували. Саме тоді Дзюба прочитав нам свої фрагменти "Інтернаціоналізму чи русифікації", я розпочав роботу над "Лихом з розуму", а Василь під час одного з таких обідів буквально приголомшив нас віршем "Не можу я без усмішки Івана", останні рядки якого я мимоволі повторював щодня:

"Тоді прости — прощай, проклятий краю,
Вітчизно боягузів і убивць…".

Пригадую Василя і під час судових процесів початку 66-го року.

Серед тих, хто юрмився тоді біля Київського обласного суду, де за закритими дверима судили наших приятелів, особливо виділялося 2 дуже характерні постаті — виділялися гордою поставою і виразом зневаги й ненависті на обличчях до організаторів і диригентів судових комедій. Це були Ліна Костенко і Василь Стус. Пам'ятаю, як Ліна била кулаками по "воронку", що наповзав на натовп, а Василь дивився на тих офіцерів, які виштовхували нас з коридору суду з такою зневагою і презирством, що ті мимоволі відступали, наїжачуючись під його поглядом.

Цей погляд глибокого презирства не могли пробачити йому наші кати і пізніше в концтаборі.

У Василя дуже характерне обличчя — коли він розмовляв з друзями, воно сяяло добротою і ставало надзвичайно гарним. Коли ж говорив з ворогом чи ницою людиною, вперед виходило підборіддя, і очі ставали колючими й такими, як у людини, котра бридкується жабою. Він міг не сказати ні слова, але одного такого погляду вистачало, щоб тюремники відправляли його до карцеру "за оскорбление начальства".

…Згадую останню зустріч з Василем на волі. Січень 72-го року. Василь приїхав до Львова. Ходив із колядниками. Був на весіллі у Михайла Косіва. Потім поїхав до Моршина підлікуватися і "знайти" там, у санаторній палаті, свідків усної "антирадянської пропаганди" на своєму судовому процесі, що відбуватиметься через кілька місяців.

Я тоді підпільно видавав "Український вісник" (Василь був одним з небагатьох, хто знав про це) і дещо міняв оцінки людей. Оцінював їх з огляду не на слова і пози, а з огляду на реальну, конкретну користь, яку б вони могли принести для пропаганди національної ідеї. Таким оком подивився тоді і на Василя. Зробив висновок: цій людині можна довірити найпотаємніше — ніколи не видасть і випадково не проговориться. Інший висновок: Василь — не організатор, не лідер у звичному розумінні цього слова, але лідер духовний, який почав висвітлюватися для мене цією рисою навіть на тлі відоміших за нього тоді шестидесятників. У нього було гостре політичне чуття. Поет за покликанням і Божою ласкою, філософ і естет за складом розуму, він на диво швидко схоплював конкретну ідею і був безпомилковим в оцінках. З цього приводу хочу згадати знаменну зустріч у його тодішній хаті на Львівській вулиці восени 71-го року, знаменну хоча б тим, що потім вона фігурувала у кількох кримінальних справах заарештованих на початку 1972 року. Наступ реакції, особливо погром київської інтелігенції за колективний лист 150-ти на захист прав людини навесні 1968 року (там, звичайно, стояв і Василів підпис) певною мірою змінив психологічний клімат серед столичних інтелігентів. Пролунали заклики згортати самвидав, не акцентувати національних вимог, "берегти людей", зайнятися перекладами і т. ін., бо, мовляв, краще перечекати наступ реакції.

Я принципово не погоджувався з таким підходом до ситуації. Розпочав видання підпільного журналу, організував різні протести і … раптом відчув холодок з боку деяких своїх київських однодумців.

Тому й приїхав до Києва для "вияснення відносин". Зібралися у Василя вузьким колом. Гріх признатися, але Василя в цій ситуації я приймав більше за господаря хати і не думав знайти у ньому, здавалося б далекому від щоденних політичних реалій поетові, свого повного однодумця.

Пізніше, на допитах, коли подробиці цієї "наради у верхах", як називали її кадебісти, чомусь вийшли на поверхню, Василь Стус категорично відмовився давати будь-які пояснення.

"МИ З ПОЛЯКАМИ ВІЙНИ НЕ ХОЧЕМО, НЕ МИ ЗАЧАЛИ"
(до 75-річчя початку кривавих подій на Волині)

Антиукраїнські акції польського підпілля розпочалися на Різдво 1943 року.* Як згадує народний депутат України кількох скликань Ярослав Федорчук, у цей день у їхньому селі була знищена родина Захарія Ковтонюка. На Водохреще від рук поляків загинуло 35 ні в чому не винних людей: Мельник Прокіп Кирилович, Казмірук Андрій Левкович, Казьмірук Петро Іванович, його брат, Казьмірук Валентина Петрівна, внучка — 3-місячна дитина, Казьмірук Мокреня, братова, сусід Левчук Яків Кирилович, Камінський Михайло Семенович, Камінська Ольга Михайлівна, Ковтонюк Дмитро, Ковтонюк Єва, Забіяка Гаврило, Мельник Володимир Григорович, Голинський Анастас Дмитрович, Ганна Карпівна — його дружина, сім'я Шевчуків — Домна — мати, дочка Лідія Василівна, син Андрій Васильович, Шевчук Петро Романович, Голинський Петро Анастасович, Глущук Михайло Орестович, донька Надія (Віра?), Скиданюк Євген Степанович, сестра Надія, сім'я Ковальчуків — Іван Никифорович, дружина Марія, дочка Ольга, син Степан, Яковчук Петро Романович , Ковальчук Ганна…

Криваві розправи над українським населенням посилилися тоді, коли гітлерівці набрали поляків до своєї допоміжної поліції. Скажімо, 10 квітня 1943 року внаслідок провокації польських поліцаїв — підкидання в піч, солому зброї та гранат у селі Княжому Горохівського району було спалено 40 господарств і вбито 172 особи. При цьому окупанти мордували цілі родини, використовуючи попередньо складені поляками

---

* За свідченнями дослідника цієї проблеми Івана Пущука, поляки допомагали гітлерівцям у знищенні українців і в 1942 році. Так, більшовицькі партизани на чолі з місцевим жителем Олександром Філюком вбили кількох німців, котрі супроводжували зарплату робітникам-українцям у Клубочин, чим спровокували оточення села каральним відділом окупантів. За списком вчителя-поляка Галіцкого гітлерівці відібрали 139 мешканців, котрі нібито були прихильні комуністичній ідеї, й спалили їх у кількох клунях. Червоні партизани на чолі з Філюком спокійно спостерігали за розправою в 400 метрах від трагедії (*Пущук І.* Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938—1944 років. Ківерцівський район. — Луцьк, 2008. — С. 128).

списки, про що наголошує дослідник Ігор Ільюшин. Священик села Романова Луцького району Максим Федорчук записав у своєму щоденнику 15 червня 1943 року: "Вже місяць часу, як горять українські села. Німці разом із поляками раптом нападають на село, палять будинки і, застреливши кількох українців, тікають. Українська партизанка, як може, так намагається рятувати українських селян. Проводиться часткова мобілізація до неї. Беруть переважно молодь і українців-полонених. Комуністів і злодіїв відстрілюють. Злодії під маркою партизанів страшенно грабують села.

Німці утворили по районах польську поліцію, котра зле поводиться з місцевим населенням. Німці також дали заклик, щоб поліція, яка розбіглася по лісах, повернулася на своє становище і їй усе простять. Кілька дурнів дійсно з'явилися до Луцька".

За спогадами Галини Кримчук (Мазурчук) у Вікторянах Луцького району "з'явився поляк Андрій Лапінський з колонії Дідовець, яка була близько до нашого села. Оглянув скрізь. По всіх хатах. Пішов поза цвинтарем на свою колонію. А через пару годин у село приїхали гестапівці з поляками. Забили дев'ять душ: Кримчука Степана, Никона, Зіньку, її дочку 12 років, сина — хлопчика 9 років живцем укинули у вогонь. Четверо в одній сім'ї. Ще Юхимчука Віктора, Харитину і Калінчука Миколая. Побили, поїхали до Луцька.

По дорозі хтось їх перестрів, вистрілив. Вони стали цепом у Ратневі біля могилок, шукали. Не знаю, чи кого забили. Поїхали до Луцька. А у вівторок із більшою силою приїхали знову. Тепер не було пощади нікому. Убивали всіх під чисту. Вбили тоді Веремчуків Домку, Пилипа, Павлика. Далі — Олька Кримчук, Лук'янчук Пріська, Мазурчук Параска, Данилюк Нестір. Брисюк Петро, Климчук Соломіна. Наша сім'я — Мазурчук Софія, Ліда — дочка, син 12 років Михайло, Антон — дід, 90 років мав, баба Марія Мазурчук, Калінчук Улас, Калінчук Серафина".

У Піддубцях Луцького району поляками на чолі з гітлерівським офіцером 21 червня знищено: Циплюк Христина Іванівна, Холод Іван, Вовчок Тодось Іванович, Прус Валентина Павлівна, Демчинський Володимир Васильович, його мати

Одарка Радіонівна, Галя-"східнячка", Герасимова Антоніна, Палійчук Талимон, Вовчок Іван Федосійович, Матвійчук Іван, Якимчук Степан, Качинський Іван Федосійович, Вовчок Варвара Петрівна.

Через день під час нападу насланих німцями шутцманів-поляків на Оздів Луцького району були вбиті і спалені такі мешканці села: Концедал Микола, Микита Концедал, Медведюк Іларіон, Подольчук Михайло, Поліщуки Іван і Домна, Мартинюк Катерина, Сліпчук Варвара, Сліпчук Ганна, Столярчук Гарасим, Столярчуки Дарія і Марія, Супрунюк Наталя, Рудецький Каленик, Савчук Степанида, Тижук Петро, Гайовий Микола, Медведюк Ларіон.

Тоді шутцмани вбили польську сім'ю Янковських — Казимира і Марію. Вони просилися: "Єстесьми поляци". А їм: "Нам розказ — біць вшисткіх". А їхній зять Моголєвський тоді сховався і од диму задушився. Одночасно загинула й сім'я євреїв з 9 осіб, що переховувалася в українців.

Наступного дня в Коршеві Луцького району, за спогадами, які зібрав Іван Пущук, поляки вбили "дуже багато старих і дітей — не могли втекти від поляків. Забиті Бардюк Петро Спиридонович, Бєльська Домінікія Сергіївна, Бєльський Леонтій, Вербицький Адам, Грудецький Іван Романович, Дячук Антон Юхимович, Єженицька Марія Федорівна, Климчук Антон Вікторович, Климчук Антон Маркович, Климчук Василь Іларіонович, Климчук Іван Васильович, Климчук Іван Миколайович. Це мій брат. Убивця-поляк підійшов до нього і сказав, — йому всого 9 років було: "Ходзь ту, мали!". Він ще не встав, а поляк його застрелив на місці в житі. І я там був.

Убиті ще Климчук Михайло, Климчук Степанида, Климук Василь Семенович, Климук Марта Василівна, Климук Семен Іванович, священик о. Мельник Леонтій, Мельник Лідія Андріївна, Мельник Мотруна, Моторна Ганна, Моторна Орися, Моторний Мусій, Мартинюк Текля Павлівна, Муляр Михайло, Панасюк Филимон, Ребрик Валентина Михайлівна, Ребрик Микола Павлович, Ребрик Михайло Миколайович, Ребрик Ольга Улянівна, Ребрик Ростислав Михайлович, Рожко Юрій Федо-

рович, Свередюк Катерина Улянівна, Свередюк Текля, Свередюк Улян, Семенчук Борис Пилипович, Скалозуб Парасковія Григорівна, Скалозуб Теодор Михайлович, Собуцька Віра Леонтіївна, Собуцька Галина Анатоліївна — дитина, Собуцька Катерина Іларіонівна, Собуцька Марія Михайлівна — дитина, Собуцька Раїса Михайлівна, Собуцька Тамара Михайлівна — дитина, Собуцький Андрій Анатолійович — дитина, Собуцький Михайло Потапович, Собуцький Тиміш, Ханча Антон Іванович, диякон Ханча Василь Іванович, Ханча Іван, Хвень Антон Петрович, Хвень Катерина, Хвень Раїса, Хвень Яків Зиновійович, Чепанюк Галина Михайлівна, Чепанюк Лідія Михайлівна — дитина, Чепанюк Марія, Чепанюк Марія Іванівна, Чепанюк Микола Федорович, Чепанюк Михайло Максимович, Чепанюк Софія Михайлівна, Чепанюк Степанида, Чепанюк Тетяна Степанівна, Чайка Ганна Григорівна, Чайка Олександр, Чайка Іван Олександрович,Чайка Іван Петрович, Чайка Марія, Чайка Павло, Чайка Петро Олександрович, Чайка Юрій, Яницький Олександр Ясонович. Ще — діти Климчука Василя, 2 дітей Собуцької Раїси, 2 немовлят Климчук Степаниди, внуки Чайки Олександра, діти Харитонюк Тетяни, діти Чепанюка Михайла, четверо безіменних дітей, військовополонений Василь. Всього 78 названих осіб і 16 безіменних дітей. Спалено 22 обійстя".

Спогад про 27 червня 1943 року жительки тодішніх Черничів Луцького району Віри Платонівни Юхименко (Войтюк): "Це було в неділю, дуже рано. Після вбивства людей у Кичкарівці карателі перейшли в суміжне село Черничі (жителі села й околиці продовжують уживати давню назву села — Черничі). Там забили 78 осіб, із них 29 осіб із родини моєї мами, уродженки села Черничі.

Опитувач: Ви особисто де були тоді?

Юхименко: У Кичкарівці.

Опитувач: Що Ви бачили?

Юхименко: Мама вийшла на подвір'я, побачила: горять Черничі. Ми жили на хуторі. Заходить до нас сусід-чех. Переїхав із Турійського району, села Купичів. Кшешовський. Запропонував татові піти подивитися, що там трапилося. Мама тата не

пустила. Чех пішов сам. Потім розказав: зайшов до першої хати в Черничах, відчиняє двері — а там лежать убиті люди. Виходить. Почув — плаче дитя. Вернувся до хати, забрав дитя, виніс на вулицю. Там стояли жителі села, яких не чіпали. Сказав їм, де взяв дитину.

Карателі на той час верталися селом. Жителі пізнали серед них пані Дембську — серед цих карателів. Дембські жили у нас в Кичкарівці. Поляки. Донька служила в німецькій поліції в Луцьку, брала участь у побоїщі.

У той день було забито в Черничах 78 осіб українців. Із них — Лещук Антон, Лящук Єва, Лящук Валентина, Новичук Віра, Новичук Леонід, Новичук Микола, Шотило Василь, Шотило Надія, Вишневський Мефодій, Вишневська Ганна, Вишневська Валентина, Вишневський Олександр, Вишневська Ганна, Вишневська Раїса, Копра Адам, Початовський Василь, Гусар Марія, Гусар Микола, Гусар Петро, Козак Максим, Козак Ксенія, Хлопицький Йосип, Хлопицька Варвара, Хлопицький Пилип, Хлопицька Уляна, Хлопицька Ольга, Хлопицька Валентина. Далі — родичі моєї матері: Середа Данило, Середа Віра, Кравець Георгій, Кравець Олена, Середа Петро, Середа Олена, Середа Наталя, Середа Віра, Каленюк Степан — чоловік маминої сестри, Каленюк Євдокія, Середа Євфимія — моя бабуся. Згоріли живими. Ботремчук Дем'ян, Ботремчук Марія, Ботремчук Григорій, Ботремчук Юстина, Ботремчук Борис, Півчук Андрій, Півчук Ольга, Півчук Андрій, Іванчук Кіндрат, Іванчук Євпраксія, Лизогубець Геннадій, Півчук Сильвестр, Півчук Олена, Півчук Євгенія, Півчук Лавретій — ці теж були спалені. Горох Іван, Горох Ольга, Горох Марія, Горох Раїса, Когут Наталія Захарівна — мамина двоюрідна сестра. Когут Галина, Когут Петро, Когут Борис, Плечук Ольга, Плечук Неоніла, Шеремета Любов, Шеремета Харитина, Шеремета Акулина, Лошак Костянтин, Лошак Юрій, Каплан Степан, Каплан Марія, Каплан Михайло, Каплан Галина, Приймачук Феофан, Приймачук Євдокія, Воюта Сидор, Воюта Аполінарія, Воюта Георгій, Воюта Галина".

За свідченням Петра Степановича Сардачука, від рук поля-

ків 8 липня 1943 року в Звозах Ківерцівського району загинули українці: 1. Іванюк Данило Семенович, 2. Іванюк Ігнасій Семенович, 3. Іванюк Сергій Васильович, 4. Іванюк Григорій, 5. Іванюк Марія Яківна, 6. Сардачук Петро, 7. Сардачук Анна, 8. Сардачук Анна Іванівна, 9. Сардачук Клим, 10. Киричук Марія, 11. Гончарук Оксентій, 12. Сардачук Петро, 13. Сардачук Ганна, 14. Сардачук Гапка, 15. Хмілевський Адам, 16. Іванюк Павло, 17. Іванюк Федосія, 18. Бокимчук Филимон Трохимович, 19. Катеринчук Михайло Олександрович .

Протягом усього цього періоду провід підпільного українського національно-визвольного руху неодноразово звертався до поляків із застереженням щодо ескалації збройного конфлікту між двома народами, пропонував спільну боротьбу проти окупантів, щоб не допустити кривавої різанини на Волині. Неодноразово попереджено, що терпіння українців вичерпується від зухвалості поляків відродити на споконвічній українській землі, де корінний етнос становив понад 80 відсотків від усього населення, нову Польщу.

На жаль, ні польське підпілля, ні екзильний уряд Другої Речі Посполитої в Лондоні до цих застережень не прислухалися. І тоді доведене до відчаю українство Волині взяло в руки сокири, вила і коси й пішло мститися на польські колонії…

ЛЮТИЙ

1 лютого

65 років тому (1953) на Буковині народився Павло Дворський, відомий співак і композитор.

25 років тому (1993) Міністерством юстиції України було зареєстровано Народний рух України як політичну партію. Голова — В'ячеслав Чорновіл.

2 лютого

425 років тому (1593) під П'яткою (нинішня Житомирщина) відбулася битва між козацькими відділами і польською шляхтою.

230 років тому (1788) російський уряд сформував з колишніх запорожців "Військо вірних козаків" (Чорноморське козацьке військо).

4 лютого

370 років тому (1648) обранням Богдана Хмельницького гетьманом розпочалось повстання козаків на Запорожжі, котре стало початком визвольної війни.

150 років тому (1868) народився Михайло Коваль-Медзвецький, військовий діяч, генерал-майор царської армії. Брав активну участь у громадсько-політичному житті Української громади в російській столиці. Навесні 1917 одним із перших генералів царської армії прибув до Києва та запропонував послуги Українській Центральній Раді. Був призначений начальником Головного геодезичного управління Генерального штабу Армії УНР. У ранзі генерал-поручника (1920) входив до складу Військової Ради УНР. Після інтернування частин Армії УНР до Польщі працював в Українській військовій місії у Варшаві, обирався членом екзильного уряду (1921—1922). Помер 10 вересня 1923 року у Варшаві.

30 років тому (1988) помер Михайло Грицай, український літературознавець і фольклорист. Народився 16 вересня 1925 р.

6 лютого

135 років тому (1883) у Києві народився Дмитро Григорович, відомий авіаконструктор. Помер 27 липня 1938 року.

75 років тому (1943) помер Іван Юхименко, український актор, режисер, засл. артист УРСР. Працював у театрах Києва,

Дніпропетровська, Одеси, Чернівців. Народився 2 жовтня 1892 року.

35 років тому (1983) помер Микола Шелюшко, український співак (тенор), педагог, заслужений діяч мистецтв УРСР. Закінчив Львівську консерваторію, де згодом викладав. Був солістом Львівського театру опери та балету. Народився 5 жовтня 1912 року.

7 лютого

85 років тому (1933) помер Микола Садовський (Тобілевич), український актор, режисер, театральний діяч, письменник, один із основоположників українського професійного театру. Грав у трупах М. Кропивницького, М. Старицького, був керівником труп, директором і режисером Руського народного театру у Львові, очолював Руський театр товариства "Просвіта" в Ужгороді. Народився 1 грудня 1856 року.

55 років тому (1963) в Міннесоті (США) в родині українського емігранта народилася Хайді-Марія Стефанишин, американська астронавтка.

8 лютого

120 років тому (1898) помер Іван Колеса, фольклорист, військовий лікар. Опублікував збірники: "Народження, хрестини, весілля, похорони руського народу в с. Ходович Стрийського повіту", "Галицько-руські народні пісні з мелодіями". Народився 9 вересня 1864 року.

100 років тому (1918) у Бересті делегаціями УНР та Австро-Угорщини було підписано таємну угоду про створення з українських земель Галичини та Буковини окремого коронного краю у складі Австро-Угорщини.

9 лютого

145 років тому (1873) у Глухові Чернігівської губернії народився Микола Сібільов, археолог, один з корифеїв вивчення кам'яної доби України, засновник краєзнавчого музею в Ізюмі. Помер 1943 року.

100 років тому (1918) у Бересті Центральні держави — Німеччина, Австро-Угоршина, Туреччина й Болгарія — визнали незалежність УНР.

11—15 лютого

55 років тому (1963) у Києві відбулася конференція з питань культури української мови, організована Київським державним університетом ім. Т. Шевченка та Інститутом мовознавства АН УРСР. Учасники конференції звернулися до політичного керівництва, вищих органів державної влади та управління з вимогою надати українській мові статус державної.

12 лютого

100 років тому (1918) у Бересті підписано додатковий договір між УНР і Туреччиною в розвиток Берестейської угоди між УНР і Центральними державами.

100 років тому (1918) у Коростені Мала Рада УНР ухвалила тризуб Святого Володимира Великого як Великий і Малий герб України.

75 років тому (1943) гітлерівські спецслужби повідомили про арешти органами гестапо в Берліні 136 бандерівських підпільників.

13 лютого

125 років тому (1893) народився Петро Волинський, український літературознавець і педагог. Помер 12 квітня 1982 року.

14 лютого

100 років тому (1918) Рада Народних Міністрів УНР ухвалила постанову, якою погоджувалася на укладення миру з радянською Росією за умови, що "Крим остається під впливом України" і "весь флот (також і торговельний) на Чорному морі належить тільки Україні".

75 років тому (1943) у ході Ворошиловградської операції військ Південно-Західного фронту звільнено Ворошиловград (нині — Луганськ).

15 лютого

105 років тому (1913) в Одесі народився Олександр Маринеску, відомий військово-морський діяч. Помер 27 листопада 1963 року в Ленінграді.

16 лютого

205 років тому (1813) народився Семен Гулак-Артемовський, композитор, співак, драматичний актор. Навчався в Києві

в духовній семінарії, співав в Софійському Митрополичому хорі. Навчався вокальному мистецтву в Петербурзі, Парижі, Флоренції. Виступав на сценах імператорської опери в Петербурзі й Великого театру в Москві. Яскравий представник української композиторської школи. Автор лірико-комічної опери "Запорожець за Дунаєм". Помер 135 років тому — 5 квітня 1873 року в Москві.

75 років тому (1943) у ході Харківської операції військ Воронезького фронту від гітлерівців звільнено Харків.

50 років тому (1968) у Нью-Йорку помер Євген Маланюк, український поет-мислитель, блискучий есеїст та культуролог, перекладач, критик. Похований у Бавнд-Бруці (США). Народився 2 лютого 1897 року в Новоархангельську (нині — Кіровоградська обл.).

17 лютого

110 років тому (1908) народився Олекса Влизько, український поет. Розстріляний 17 грудня 1934 р. за рішенням виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР під головуванням В. Ульріха.

17—21 лютого

75 років тому (1943) відбулася третя конференція ОУН-Б, що висловилася за необхідність боротьби проти СРСР і Німеччини, категорично засудила будь-яку співпрацю з гітлерівцями.

19 лютого

170 років тому (1848) народився Йосип Порчинський, ентомолог. Один із творців сільськогосподарської та медичної ентомології в царській Росії. Описав 10 нових родів та 130 видів і 7 різновидів комах. Помер 8 травня 1916 року.

21 лютого

140 років тому (1878) народився Осип Микитка, командир легіону Українських Січових Стрільців, отаман УГА, генерал-хорунжий. На початку листопада 1919 призначений командувати УГА. Вступив у переговори з командуванням Червоної армії. 10 лютого 1920 року заарештований органами ЧК. Йому неодноразово пропонували перейти на службу більшовицькій

Росії, але генерал категорично відкидав такі пропозиції. Розстріляний у серпні 1920 року в підвалах Луб'янки.

22 лютого

135 років тому (1883) народився Никифор Григоріїв, відомий громадсько-політичний діяч. Помер 1953 року в США.

23 лютого

140 років тому (1878) народився Казимир Малевич, український і російський живописець. Один із основоположників супрематизму. Навчався в Київській рисувальній школі М. Мурашка, у 1904—1905 рр. — в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури. Твори: "На косовиці" (1909), "Чорний квадрат" (1913), "Супрематизм", "Жовте і чорне" (1916), "Дівчина з червоними древком" (1932) та ін. Помер 15 травня 1935 року у Ленінграді.

100 років тому (1918) Уряд УНР повідомив населення про запрошення для допомоги в боротьбі з більшовиками німецькі й австро-угорські війська.

45 років тому (1973) у Філадельфії помер відомий український учений Петро Ісаїв.

25 лютого

145 років тому (1873) у Києві створено Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. В його роботі брали участь Ф. Вовк, М. Зібер, П. Косач, М. Лисенко, С. Подолинський, П. Чубинський. Ліквідований згідно з Емським указом 1876 року.

95 років тому (1923) у родині українських емігрантів до Канади народився Степан Андруник, бригадний генерал Збройних сил цієї країни. Помер 25 травня 2006 року.

75 років тому (1943) помер Юхим Омелянович-Конашевич, нащадок гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, військовий діяч української армії. За Гетьманату був генеральним бунчужним у свиті П. Скоропадського, опікувався військовими формуваннями відродженого українського козацтва. Народився у 1865 році.

65 років тому (1953) у Парижі помер відомий мікробіолог Сергій Виноградський. Народився 1 вересня 1856 року в Києві.

26 лютого

365 років тому (1653) помер український філософ, один з перших професорів цієї дисципліни в Києво-Могилянській академії Йосип Кононович-Горбацький.

115 років тому (1903) у Таращі на Київщині народився Анатолій Александров, відомий фізик, довголітній Президент АН СРСР, тричі Герой Соціалістичної Праці. Помер у Москві 3 лютого 1994 року.

105 років тому (1913) народилася Дарія Ребет (Цісик), українська політична і громадська діячка, публіцист. Активна діячка українського національно-визвольного руху. Член першої президії Української Головної Визвольної Ради. У післявоєнний період активна діячка міжнародного жіночого руху. Член керівних органів Світової федерації українських жіночих організацій. Автор низки статей, присвячених ідеології ОУН та історії повстанського визвольного руху. Померла у Мюнхені 5 січня 1992 року.

26 лютого — 6 березня

140 років тому (1878) у Львові відбувся судовий процес над групою відомих галицьких громадських діячів (у тому числі І. Франком, М. Павликом, О. Терлецьким), які звинувачувалися в революційній діяльності.

27 лютого

100 років тому (1918) у Львові народився Олександр Вороняк, відомий американський економіст. Трагічно загинув 21 лютого 1995 року.

90 років тому (1928) ухвалою Курського губвиконкому передбачалося закінчити українізацію до 1931 року.

28 лютого

60 років тому (1958) народилася співачка Лілія Сандулеса.

45 років тому (1973) у США помер український композитор і педагог Орест Турковський. Народився 18 квітня 1896 року у Вороблику Королівському на Лемківщині.

25 років тому (1993) у США помер відомий український селекціонер Григорій Гагарин.

Лютий

55 років тому (1963) прибув до Рима з Радянського Союзу Верховний архієпископ УГКЦ Йосиф Сліпий, випущений на волю із заслання стараннями ватиканської дипломатії.

15 років тому (2003) у США помер відомий діяч українського визвольного руху Микола Климишин. Народився 1909 року в Мостищі на нинішній Івано-Франківщині.

"ВЫПОЛНЕНА ОДНА ИЗ БОЕВЫХ РЕВОЛЮЦИОННЫХ ЗАДАЧ ВСЕРОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ СОВЕТСКИХ РЕСПУБЛИК" (до 100-річчя збройного захоплення Києва російськими більшовиками)

Не змігши опанувати Києвом демократичним шляхом — більшовики зазнали розгромної поразки на І Всеукраїнському з'їзді Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів у грудні 1917 року — уряд Леніна вдався до збройної агресії проти Української Народної Республіки. Для цього проти малочисельних військових сил останньої з Росії було кинуто все, що можна було використати в підступній війні проти так званої буржуазної Центральної Ради. Донесення начальника штабу Виноградова і Головнокомандуючого революційних армій більшовицької Росії Муравйова про бойові дії в Україні на початку лютого 1918 року саме за себе говорить.

Коментуючи взяття Муравйовим Києва, більшовицька газета "Вестник Украинской Народной Республики", що виходила в Харкові, 30 січня (за старим стилем) 1918 року визнавала: "Таким образом выполнена одна из боевых революционных задач Всероссийской Федерации Советских Республик".

Можна додати, що подібним чином захоплювали російські більшовики владу і в інших населених пунктах України й Дону. "Тільки на початку січня 1918 року, — свідчив запорізький більшовик Данило Леженко, — за допомогою загонів Червоної гвардії, які прибули з центру Росії, була остаточно взята влада й створена в Олександрівську більшовицька рада робітничих і солдатських депутатів". Ще один більшовик — Олексій Мокроусов також засвідчував, що саме за допомогою загону севастопольських моряків, очолюваних присланим з Петрограда революціонером Степановим, вдалося нав'язати більшовицьку владу в Олександрівську.

Для боротьби з Каледіним, який претендував і на частину українського Донбасу, з Петрограда на чолі 5 озброєних полків був відправлений Р. Сіверс. Крім того, прибули на допомогу місцевим більшовикам також червоногвардійські загони із

Москви, Бєлгорода, Костроми, Тули, Царицина, Іваново-Вознесенська та інших міст Росії.

У лютому 1918 року проти українсько-німецьких військ "з РСФРР прибували сотні добровольців: робітники, червоноармійці, моряки, військові спеціалісти. Зокрема, з Петрограда були перекинуті в Україну чотири загони загальною чисельністю в 1400 осіб, 1-й окремий батальйон Балтійського моря та інші формування. Раднарком РСФРР у березні—квітні відправив в Україну 165 тис. гвинтівок, 1840 кулеметів, 36 гармат, 90 бомбометів, 23 тис. ручних гранат, понад 17 млн. патронів і багато іншої зброї, боєприпасів і спорядження. Значна частина його була використана для озброєння робітників Донецько-Криворізької республіки.

Багато схожого бачимо і в наші дні…

Начальник Штаба
Главнокомандующего
Революционных армий

1) Полтава взята петроградским и харьковским отрядами в числе 500 чел., бой 2 час.

2) г. Ромодан взят теми же отрядами — бой 6 часов.

3) Гребенка взята харьковскими, петроградскими, донскими и московскими отрядами, были взорваны гайдамаками жел. дор. мосты. Бой — 20 часов.

4) Ичня была взята только петроградской гвардией — бой 6 часов.

5) Бахмач той же армией — бой 2 часа.

6) Дарница взята харьковским, петроградским, донским и московским отрядами и эшелонами матросов, бой 2 часа.

7) Киев — бой был 8 дней. Первая армия пошла впереди с тов. Куравлевым и Егоровым, второй вступила армия Ремнева. Учавствовала вся красная гвардия: Харьковская, Московская, Петроградская, Тверская и Донская.

Подписи: Начальник ВИНОГРАДОВ,
Главнокомандующий МУРАВЬЕВ

С подлинным верно: Комиссар Особых Поручений (подпись).

"МОЄ ВЕЛИКЕ БАЖАННЯ — БУТИ ЛЮДИНОЮ"
(до 85-річчя від дня народження Любомира Гузара)

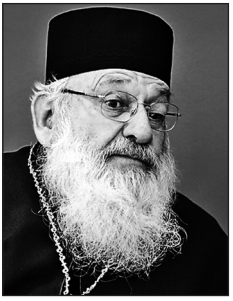

Є люди, котрі з першої зустрічі залишають незабутнє враження своєю простою поведінкою, яка випромінює потужну інтелектуальну силу, що впливатиме на всі подальші взаємини. І що важливо — аргументи в кожному конкретному випадку мовляться не лише архіспокійно, а й архіпереконливо. Саме такою бачиться постать покійного Блаженнішого Любомира (Гузара), з яким ми попрощалися в земному житті минулого літа.

Перший раз із Главою Української греко-католицької церкви пощастило зустрітися напередодні візиту Папи Римського Івана-Павла II, коли готувалася книга "Нескорена церква". А потім подібних зустрічей, що стосувалися не тільки історії греко-католиків України, було десятки.

Особливо запам'яталася розмова з Блаженнішим, коли він попросив порадити щодо вибору місця для майбутнього кафедрального собору УГКЦ, що викликалося необхідністю перенесення осідку церкви зі Львова до столиці України, де він був після Берестейської унії 1596 року. Я радив спорудити цей храм на Батиєвій горі в Києві. Блаженніший замислився на якусь мить. "Це місце справді дуже вдале, — відповів повагом, — але мені здається, що краще буде на лівому березі Дніпра, бо ми таким чином утверджуємося в Східній Україні. Це буде символічно для нас, греко-католиків".

Пригадується, як Блаженніший просив організувати Міжнародну наукову конференцію, присвячену історії греко-католиків, у стінах Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Його відмовляли, мовляв, краще провести її у Львові. Але Глава УГКЦ відповів, що у Львові подібний захід можна відбути завжди, а от у столичному університеті — це зовсім інше. При цьому треба наголосити: кардинал Гузар розумів значення Києва для утвердження українськості набагато краще, ніж десятки політиків разом узяті.

Тут, у Києві, деякі східняки не усвідомлювали значення цієї постаті для поступу України. Намагалися уникати його, не виконуючи обіцяного. Коли один з таких мужів не прийшов на відкриття конференції в стінах Шевченкового університету, передавши через секретарку, що захворів, Блаженніший з гідним засмученням проказав: "Не переживайте, пане професоре, я все розумію…".

Його хвилювала не тільки доля рідної церкви — він по-справжньому жив Україною. Зокрема, побувавши в Криму на відпочинку й ознайомившись з ситуацією на півострові, ініціював перевидання книги "Український Крим", зорганізував кошти на її англомовний переклад і видання.

Остання, майже годинна, зустріч відбулася в мене з Блаженнішим Любомиром у грудні 2016 року. Він ділився спогадами про Патріарха Йосифа Сліпого. Розповів дуже багато. Але через кілька тижнів зателефонував: "Вибачте, я забув ще сказати про такий важливий епізод". І ще з півгодини детально згадував про одну розмову з Патріархом…

"ЯКІ Ж ВИ ХИТРІ, ЩО ПРИДУМАЛИ ЗАКОН, ЩОБ МИ САМІ СЕБЕ ВИСЕЛЯЛИ"
(до 70-річчя початку масових репресій українського селянства за так зване тунеядство)

Маховик сталінських репресій, запущений в Україні з другої половини 1920-х років, не збавляв свої оберти і в повоєнний час. Коли після відкликання Лазаря Кагановича з УРСР наприкінці 1947 Микита Хрущов знову залишився в республіці одноосібним хазяїном, він виступив з ініціативою переслідувати тих колгоспників, які, на його думку, недостатньо віддаються роботі на колективному полі.

Цей новий напрям репресій проти колгоспного селянства вирішили розпочати з Дніпропетровської області. Вже 30 грудня 1947 року перший секретар обкому КП(б)У Брежнєв під час радіопереклички з питань сільського господарства дав вказівку секретарям райкомів і головам райвиконкомів виявляти осіб, які "ніде не працюють, не беруть участі в роботі колгоспів і живуть нечесною працею, за рахунок чужої праці".

Голова Васильківського райвиконкому Рябик після вказаної радіопереклички негайно провів три кущових наради голів колгоспів і сільрад, на яких довів директиву Брежнєва й розпорядився складати списки осіб, котрих необхідно виселяти за межі України, збираючи на них компрометуючі матеріали. Згідно з цими вказівками у 6 колгоспах району було проведено загальні збори, на яких виносилися рішення про виселення, в першу чергу, не тільки тих, хто в роки гітлерівської окупації змушений був працювати в громадському господарстві, а й інвалідів війни, родини полеглих на фронті й з багатьма малолітніми дітьми.

Ця ініціатива негайно поширилася й на інші області. Так, уже 7 січня 1948 року секретар Київського обкому КП (б) У Сердюк надіслав секретареві ЦК КП (б) У Мельникову довідки на окремих громадян області, які підлягали виселенню. 16 січня помічник Хрущова Григорій Шуйський розсилає членам політбюро ЦК КП(б)У проект постанови Ради міністрів УРСР і ЦК КП(б) У "Про посилення боротьби з антисуспільними, злочинними й паразитичними елементами на селі" й проект доповідної записки Сталіну з цього приводу та просить дати зауваження до них у цей же день.

У доповідній Сталіну керівник УРСР Хрущов вносить пропозицію виселяти так звані паразитичні елементи, посилаючись на Звід Законів Російської імперії, де зазначалося, що селянські спілки могли ухвалювати вироки про виселення з села осіб, "дальнейшее пребывание коих в этой среде угрожает местному благосостоянию и безопасности".

Десятого лютого 1948 року Хрущов надсилає на адресу Лаврентія Берії згадану записку на ім'я Сталіна, проект постанови ЦК ВКП (б) і проект Указу Президії Верховної Ради Союзу РСР "Про надання права загальним зборам колгоспників або загальним зборам селян села виносити вироки про виселення за межі Української РСР антигромадських і злочинних елементів", а також похідні від цих документів рішення української влади.

Одержавши наступного дня підтримку комісії ЦК ВКП(б) під головуванням Берії, Хрущов 17 лютого 1948 року направляє по ВЧ листа Сталіну з проханням прискорити ухвалу підготовле-

них документів з тим, аби можна було на нараді 18 лютого використати їх "для проработки с секретарями райкомов КП(б)У".

Після згаданої наради й Указу Президії Верховної Ради СРСР від 21 лютого 1948 року процес набув широкого розмаху. У Смілівському районі Сумської області, наприклад, колгоспника Куца, який на загальних зборах 1 березня 1948 року виступив з критикою недоліків у роботі правління колгоспу "Червона зірка", ухвалили виселити за межі УРСР "як трутня", в той час, коли його родина в 1947 році виробила 1.323 трудодні, а за два місяці 1948 — 255. Сам же Куц у 1947 році виробив 412, а за січень—лютий 1948 — 78 трудоднів.

У Фрунзенському районі Одеської області керівники колгоспу "Комінтерн" Магницький і Доронович уночі з'явилися до помешкання колгоспника Погрібного й, лякаючи указом, стали вимагати вино, сало й інші продукти. Член колгоспу "Правда" Волноваського району Сталінської області Гогій був виселений тільки за те, що лаявся з бригадиром і головою правління.

Доповідаючи Сталіну 17 квітня 1948 року про хід зборів у республіці, Хрущов наголошував, що "передовые, честные колхозники, получив Указ, еще более активизировались, сплотились. Они рвутся в драку против лодырей и расхитителей общественной собственности, а лица, которые не выработали минимума трудодней, глубже прочувствовали свою вину, поняли, что если они и дальше будут плохо работать, то это для них может кончиться плохо и поэтому начали прислушиваться к голосу честных колхозников, идти за ними, стали искать возможность загладить свою вину".

Скажімо, вже на 10 квітня 1948 року в східних областях відбулися збори в 1.949 колгоспах, на яких ухвалено рішення про виселення 4.288 осіб. 10 квітня 1948 року відправлено перший ешелон виселенців з Вінницької, Кам'янець-Подільської й Житомирської областей в кількості 1.369 осіб, до яких приєдналося 239 членів їхніх родин.

Після одних таких зборів на Одещині до другого секретаря обкому партії підійшла колгоспниця й, посміхаючись, заявила: "Які ж ви хитрі, що придумали закон, щоб ми самі себе виселяли".

Начальники відділів НКВС мали завчасно ознайомитися в голів виконкомів відповідних рад з постановою Ради міністрів СРСР від 21 лютого 1948 року, а також повинні були знати про план проведення зборів у селах, аби після кожного з них "розставити оперативних працівників і міліцію таким чином, щоб виключити випадки втеч чи помсти осіб, по яких винесено рішення про виселення".

При вивезенні з села ці переселенці мали бути забезпечені транспортом для перевезення їхнього майна до станції. Особливо наголошувалося, що "оперативним працівникам передбачити перевезення "В" з таким розрахунком, щоб вони були доставлені до збірного пункту без ночівлі в дорозі".

Після того, як в області на збірних пунктах, що передбачалися біля залізничних станцій, набереться виселюваних до тисячі осіб, "начальник УМВС подає заявку до відділу перевезень МВС СРСР на подачу ешелону". На кожний ешелон виділявся конвой з 21 співробітника військ МВС, який у своїх діях мав керуватися Статутом конвойної служби МВС.

Назустріч каральні органи могли йти лише в одному, про що стверджував своїм підписом нарком внутрішніх справ Сєров: "Якщо під час "В" (виселення. — *В. С.*) хтось з членів родини "В" був відсутній, а в подальшому виявляв бажання виїхати до "В", то такому дається адреса місця поселення "В", куди й направляється член родини самостійно".

Розглянувши ці пропозиції Сєрова, секретар ЦК КП(б)У Мельников також відзначився своєю увагою до вказаної проблеми: поставивши питання щодо помешкання, майна й присадибної ділянки, він, зокрема, звернув увагу на соціалістичну справедливість при їх розподілі: "Здесь должна решающая роль принадлежать общему собранию — продолжение принципа демократии".

У ряді випадків Указ застосовувався до інвалідів війни, інших паралізованих, важкохворих. Наприклад, у колгоспі "Комунар" Сумського району Сумської області до важкохворих колгоспниць М. Ф. Демченко й М. Г. Хоменко, котрі були неспроможні пересуватися, а тим паче в далекій дорозі до місця виселення.

Колгоспницю А. К. Силіну з Сурсько-Литовського Дніпропетровської області, паралізовану через важку форму туберкульозу, після ухвали загальних зборів заарештували й на ношах відправили до тюрми, звідки вона мала бути транспортована в східні райони СРСР.

Хоч за виселення М. Д. Пікульської з Кам'янець-Подільської області проголосувало тільки 15 осіб з 209 присутніх на зборах, вона всеодно виселялася, незважаючи на те, що нагороджена орденом "Материнська слава" III ступеня, чоловік загинув на фронті, два сини воювали, один з яких залишився інвалідом.

Щоправда, молодший лейтенант міліції Петро Вікторович Вальчук відмовився брати участь у виселенні селян Татарбунарського району, застрілившись у приміщенні райвідділу НКВС.

Тимчасом Микита Хрущов не заспокоювався, про що свідчить його новий лист до Сталіна: "Поскольку в других республиках трудовая дисциплина в колхозах, по-видимому, не лучше, чем на Украине, мне кажется, следовало бы уже теперь принять такой же Закон и в отношении РСФСР и других республик Советского Союза. Повсеместное применение Указа ускорит укрепление трудовой дисциплины, что обеспечит своевременное выполнение всех сельскохозяйственных работ, получение высоких урожаев, повышение продуктивности животноводства и более быстрый подъем всего хозяйства колхозов".

У Кремлі прислухалися, відтак появився відповідний Указ Президії Верховної Ради СРСР від 2 червня 1948 року. Так званих паразитів з числа українських селян, які не хотіли гнути спину задарма на полях і фермах колгоспів, згідно з указами Президії Верховної Ради СРСР від 21 лютого і 2 червня 1948 року, за підрахунками Т. Вронської, виселили 9.275 осіб терміном на 8 років. У басейнах річок Об, Єнісей і Лєна вони змушені були працювати на спецбудівництвах. До них приїхало також 2.990 членів їхніх сімей.

Ось до яких трагедій призвела чергова ініціатива Микита Хрущова.

Товарищу СТАЛИНУ И. В.

Представленное нами предложение "О выселении из Украинской ССР лиц, злостно уклоняющихся от трудовой деятельности в сельском хозяйстве и ведущих антиобщественный паразитический образ жизни", было рассмотрено в комиссии под председательством тов. Берия Л. П. и послано Вам и Бюро Совета Министров СССР на рассмотрение.

18 февраля мы в Киеве созываем республиканское совещание секретарей сельских райкомов КП (б) У и председателей райисполкомов по вопросу подготовки и проведения весеннего сева.

Было бы очень хорошо, если бы внесенные предложения были рассмотрены и утверждены, мы смогли бы их получить и использовать наше совещание для проработки этого документа с секретарями райкомов КП(б)У с тем, чтобы лучше подготовиться к проведению этой работы.

Н. ХРУЩЕВ.

17 февраля 1948 года.

№ 1 / 20.

ПРОКУРОР

Української Радянської Соціалістичної Республіки

№ 06 – 400 / 2339

30 июня 1948 р.

м. Київ

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б) УКРАИНЫ

Товарищу ХРУЩЕВУ Н. С.

25.V. 48 г. председатель колхоза им. СТАЛИНА с. Мологи Лиманского р-на Измаильской области, член ВКП (б) ХРЕНИН проводил общее собрание колхозников, на котором было принято решение о выселении из села всех единоличников, не желающих вступить в колхоз (18 хозяйств).

На этом собрании присутствовали: уполномоченный Лиманского РК КП(б)У и райисполкома ХРИСТЕНКО и председатель Мологского сельсовета член ВКП(б) УДОВЕНКО, которые не приняли мер к тому, чтобы не было вынесено такое незаконное решение.

29.V.48 г. вопрос о выселении всех единоличников решался на заседании Мологского сельсовета в присутствии единоличников.

На этом заседании пред. колхоза ХРЕНИН в своем выступлении угрожающе заявил крестьянам-единоличникам, что они могут "готовить чемоданы".

Прокурор Лиманского района опротестовал это незаконное решение общего собрания колхозников и вошел с соответствующим представлением в РК КП(б)У.

Государственный Советник
Юстиции 2-го класса Р. РУДЕНКО.

БЕРЕЗЕНЬ

1 березня

160 років тому (1858) народився Павло Тутковський, український геолог, палеонтолог і землезнавець, академік УАН. Автор оригінального вчення про біосферу. Один із засновників четвертинної геології України. Помер 3 червня 1930 року.

95 років тому (1923) Повірений у справах УНР в Німеччині Роман Смаль-Стоцький висловив протест міністру закордонних справ цієї країни фон Розенбергу з приводу вторгнення берлінської поліції до приміщення Посольства України.

80 років тому (1938) народився кіноактор Броніслав Брондуков. Помер 22 липня 2004 року в Києві.

3 березня

130 років тому (1888) народилася Наталена Королева, українська письменниця. Померла 1 липня 1966 року в Мельнику поблизу Праги.

130 років тому (1888) народився Левко Чикаленко, археолог український політичний та державний діяч, секретар УЦР. Син Євгена Чикаленка. Помер на еміграції 7 березня 1965 року.

4 березня

115 років тому (1903) народився Юрій Дольд-Михайлик, український письменник і сценарист. Помер 17 травня 1966 року.

5 березня

185 років тому (1833) народився Іван Щолков, український фізіолог, професор та ректор (1890) Харківського університету, ректор Варшавського університету. Засновник харківської школи фізіологів. Помер 27 травня 1909 року.

7 березня

115 років тому (1903) в українській родині в Санкт-Петербурзі народився Михайло Леонтович, видатний фізик XX століття. Помер 30 березня 1981 року в Москві.

8 березня

75 років тому (1943) відбувся перший бій проти гітлерівців 1-го Окремого Чехословацького батальйону, складеного з українців, біля Соколово Харківської області.

60 років тому (1958) Президія Української Національної Ради в еміграції заснувала пам'ятний знак "Воєнний хрест".

9 березня

165 років тому (1853) народився Григорій Цеглинський, громадський діяч, педагог, письменник, критик, публіцист. Помер 23 жовтня 1912 року у Відні.

110 років тому (1908) народився Тарас Боровець, військовий та політичний діяч України. Один з авторів плану партизанської боротьби із сталінським режимом на західноукраїнських землях. У серпні 1940 нелегально прибув на Волинь. 1941 заснував і очолив на Волині Українську Повстанську Армію "Поліська Січ". Деякий час у 1941 р. утримував значну територію під українським самоуправлінням — "Олевську республіку". У 1943 заарештований гестапо та кинутий до концтабору. Після Другої світової війни перебував у Німеччині, згодом емігрував до США, де і помер 15 травня 1981 року.

10 березня

80 років тому (1938) розстріляно головного творця першого в світі танкового дизельного двигуна В-2 Костянтина Челпана. Народився 27 травня 1899 року в Приазов'ї.

10—11 березня

75 років тому (1943) в результаті дводенних боїв у Дивині на Берестейщині сотня УПА під проводом Сергія Качинського ("Остап") зліквідувала гітлерівський охоронний відділ і заволоділа великою кількістю німецької зброї.

11 березня

170 років тому (1848) народився у Пензі Олександр Яґн, український архітектор, художник, майстер художньої кераміки. Навчався в Академії мистецтв у Римі. З 1876 року жив в Україні. Один із перших представників українського модерну. Автор архітектурного ансамблю в с. Білорічиці (маєтку О. Рахманової), будинків Капніста в Великій Обухівці (тепер — Полтавської обл.), каплиці-усипальниці Кочубеїв у Ярославці (тепер — Сумська обл.), проекту даху і внутрішнього оздоблення Московських торгових рядів (Державний універсальний магазин). Організував художньо-виробничі майстерні у Вороньках. Один із перших у вітчизняній практиці відновив виробництво художньої майоліки і теракоти за мотивами українського народного орнаменту. Помер 10 лютого 1922 року.

155 років тому (1863) народився Володимир Липський, український ботанік, академік УАН, один з її організаторів, віце-президент (1921—1922) і президент (1922—1928). Описав, зокрема, 4 нових роди та понад 220 видів і різновидів рослин. Помер 24 лютого 1937 року.

120 років тому (1898) народився Василь Бобинський, поет, один із фундаторів літературної групи "Митуса", редактор місячника "Вікна", перекладач, публіцист і критик. Переїзд зі Львова до радянської України став добровільним кроком назустріч смерті: поет був репресований як ворог народу (1938).

11 березня — червень

75 років тому (1943) відбувся рейд з'єднання більшовицьких партизанських загонів під командуванням О. Федорова у Волинську область.

12 березня

155 років тому (1863) у Санкт-Петербурзі народився Володимир Вернадський, український геолог, геохімік, мінеролог та кристалограф; основоположник геохімії, радіогеології, біогеохімії, творець широковідомого у світі вчення про біосферу, творець та перший президент (1918—1921) УАН. Помер 6 січня 1945 року.

12—16 березня

90 років тому (1928) у Харкові на об'єднаному Пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У Л. Каганович звинуватив О. Шумського в українському буржуазному націоналізмі, а також зробив доповідь про економічну контрреволюцію, що стала одним із чинників "шахтинської справи" — застосування репресій проти технічної інтелігенції.

85 років тому (1933) нарком землеробства УСРР Олександр Одинцов доповів секретареві ЦК КП(б)У Станіславу Косіору про масовий голод в Уманському, Шполянському й Білоцерківському районах Київської області.

15 років тому (2003) померла видатний український політик, громадський і державний діяч, перший Голова Конгресу Українських Націоналістів, Голова Проводу Революційної ОУН Слава Стецько. Народилася 14 травня 1920 року на Тернопільщині.

13 березня

130 років тому (1888) на Сумщині народився Антон Макаренко, педагог і письменник. Закінчив Полтавський педагогічний інститут. Здійснив досвід масового перевиховування дітей-правопорушників у трудовій колонії поблизу Полтави і в дитячій комуні в передмісті Харкова. Помер у Москві 1 квітня 1939 року.

85 років тому (1933) народилася Емма Андієвська, українська письменниця, малярка. З 1943 р. в еміграції (Франція, США, ФРН). Характерна поетика сюрреалізму, її перу належать збірки поезії "Базар", "Кав'ярня", "Архітектурні ансамблі", романи "Герострар", "Роман про людське призначення". Мала ряд малярських виставок.

85 років тому (1933) помер Михайло Пачовський, український письменник, педагог, композитор-аматор. Закінчив Віденський університет. Учителював у Львові, Коломиї, Долині. Автор повісті "Вечорниці", фольклористичних досліджень "Дещо про руські билини і думи" (1893), статей про Т. Шевченка, І. Котляревського, М. Шашкевича, пісень для мішаного хору. Народився 20 жовтня 1861 року.

75 років тому (1943) помер Сергій Щастний, мікробіолог та епідеміолог. Майже все життя жив і працював в Україні. Основні наукові дослідження присвячені проблемам імунітету, анафілаксії та епідеміології чуми та холери, профілактиці туберкульозу та ботулізму. Брав участь в організації боротьби з епідемією чуми в Одесі (1910—1911). Народився 7 вересня 1875 у Санкт-Петербурзі.

35 років тому (1983) помер Борис Тен (Микола Хомичевський), український поет, перекладач, диригент, педагог. Закінчив Житомирський інститут народної освіти, Московський музично-педагогічний інститут ім. Гнесіних. Репресований у 1929 році. Після 1945 року викладав у музичному, культурно-освітньому училищах, інституті іноземних мов, педагогічному інституті в Житомирі. Твори: хори на сл. Т. Шевченка, М. Рильського, обробки народних українських пісень, посібник "Порадник для керівників самодіяльного хору", переклади україн-

ською мовою лібретто опер Д. Беліні, Р. Вагнера, Д. Верді. Народився 27 вересня 1897 року.

14 березня

100 років тому (1918) керівник російського більшовицького уряду Володимир Ульянов-Ленін у листі до Серго Орджонікідзе наказував негайно створити антиукраїнський фронт на основі "залучення у справу селян, рішуче і безумовне перелицювання наших частин, які знаходяться на Україні, на український лад — таке тепер завдання. Потрібно Антонову заборонити називати себе Антонов-Овсієнко, він повинен називатися просто Овсієнко. Те ж слід сказати про Муравйова (якщо він залишиться на посаді) і інших".

75 років тому (1943) у Харкові народилася Людмила Юрченко, українська співачка (меццо-сопрано), нар. артистка УРСР. Працювала у Київському театрі опери та балету.

60 років тому (1958) в Інституті математики АН УРСР було розроблено універсальну електронно-обчислювальну машину "Київ".

15 березня

95 років тому (1923) у Відні самоліквідувався емігрантський уряд ЗУНР.

90 років тому (1928) у Вільці Сяноцького повіту народився Іван Бердаль, відомий різьбяр по дереву. Помер 20 травня 1986 року в Трускавці на Львівщині.

17 березня

155 років тому (1863) у Полтаві народився Леонід Манько, український актор і драматург. Працював у трупах М. Кропивницького, М. Старицького, Г. Деркача, П. Мирова-Бедюха, О. Суслова, Д. Гайдамаки. Автор п'єс "Нещасне кохання", "Що посієш, те й пожнеш" та ін. Помер 14 травня 1922 року в Кіровограді.

125 років тому (1893) помер Костянтин Трутовський, український живописець і графік. Вільний слухач Петербурзької Академії Мистецтв, з 1860 р. — її академік. Твори: "Колядки на Україні", "Кобзар над Дніпром", "Весільний викуп" та ін. Створив ілюстрації до поем Т. Шевченка. Народився 28 січня 1826 року в Курську.

18 березня

105 років тому (1913) у Львові засновано товариство "Українські січові стрільці", чим покладено початок відродження збройної сили нашого народу.

25 років тому (1993) відомому українському вченому Словаччини Миколі Мушинці у Києві вручено перший диплом доктора наук незалежної України.

15 років тому (2003) у Києві помер відомий письменник-фантаст і громадсько-політичний діяч Олесь Бердник. Народився 25 листопада 1927 року.

19 березня

125 років тому (1893) у селі Вікні Скалатського повіту в Галичині народився Василь Мудрий, відомий український громадсько-політичний діяч міжвоєнної Польщі, один із засновників і керівників Українського національно-демократичного об'єднання.

21 березня

110 років тому (1908) помер Володимир Антонович, український історик, археолог і етнограф, геральдист, історіософ, громадський діяч, професор Київського університету. Був головним редактором видань "Временной Комиссии для разбора древних актов", фундатором товариства Нестора-літописця. Основоположник народницької історичної школи, активний діяч національно-визвольного руху. Очолював "Стару громаду" у Києві. Народився 30 січня 1834 року.

30 років тому (1988) у Берклі (США) помер видатний астроном сучасності Микола Бобровников. Народився 29 квітня 1896 року в Старобільську на нинішній Луганщині.

22 березня

130 років тому (1888) в станиці Настасівській на Кубані народився Василь Іванис, видатний український державний і громадсько-політичний діяч. Помер у Торонто 28 вересня 1974 року.

75 років тому (1943) відділ УПА звільнив з Луцької тюрми 40 полонених, які вступили до лав українських повстанців.

125 років тому (1893) в Олександрії на нинішній Кіровоград-

щині народився Дмитро Чижевський, видатний український філософ-енциклопедист. Помер 18 квітня 1977 року в еміграції.

75 років тому (1943) гітлерівці зліквідували оунівську групу в селі Теребежеві на Пинщині, керівником якої був місцевий староста Олексій Ярошевич.

24 березня

70 років тому (1948) у Кламарі (Франція) помер видатний філософ сучасносі Микола Бердяєв. Народився 18 березня 1874 року в Києві.

25 березня

35 років тому (1983) в Австралії помер відомий біохімік українського походження Томас Бабій.

26 березня

185 років тому (1833) народився Олександр Кістяківський, видатний правознавець. Помер 25 січня 1885 року в Києві.

28 березня

395 років тому (1623) народився Роман Ракушка-Романовський, український державний і військовий діяч, ймовірний автор Літопису Самовидця. Походив із ніжинських реєстрових козаків. Брав участь у національно-визвольній війні українського народу під проводом Богдана Хмельницького. У 1658—1663 рр. — ніжинський сотник, полковий суддя (1659). У 1663—1668 рр. — генеральний підскарбій. Помер 1703 року.

85 років тому (1933) більшовицька влада ліквідувала Український театр на Північному Кавказі.

75 років тому (1943) сотня УПА відбила наступ півтори тисячі гітлерівців біля Костополя на Рівненщині, ліквідувавши 58 ворожих солдатів.

29 березня

290 років тому (1728) народився Кирило Розумовський, останній гетьман України (1750—1764), граф, генерал-фельдмаршал. 1746 року, у 18-річному віці, призначений президентом імператорської АН і перебував на цій посаді майже 50 років. Помер 15 січня 1803 року, похований у Воскресенській церкві в Батурині на Чернігівщині.

30 березня

170 років тому (1848) у Відні ухвалено закон про скасування кріпосного права.

100 років тому (1918) помер Сильвестр Кричевський, письменник, перекладач, літературознавець, педагог. Народився 16 січня 1871 року.

55 років тому (1963) у Києві народився Олексій Михайличенко, відомий футболіст київського "Динамо" і збірної СРСР, чемпіон Італії (1991), Шотландії (1992—1996), володар Кубка Кубків (1986), олімпійський чемпіон (1988).

45 років тому (1973) у Монтреалі (Канада) помер один з ідеологів українського націоналізму Дмитро Донцов.

31 березня

130 років тому (1888) у Єлисаветграді (нині — Кропивницький) народився Генріх Нейгауз, видатний піаніст. Помер 10 жовтня 1964 року в Москві.

Березень

140 років тому (1878) відбувся виступ студентів Київського університету проти жандармського свавілля. Влада жорстоко розправилася з протестуючими, виключивши 134 студенти з університету.

90 років тому (1928) президія Троїцького окружкому на Уралі ухвалила постанову про будівництво української школи на пожертви місцевого населення.

50 років тому (1968) направлено листа до ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР та Президії Верховної ради СРСР з протестом проти нової хвилі політичних репресій другої половини 60-х років, який підписали 139 чоловік, з них — 26 працівників Академії наук УРСР. Серед авторів звернення: кінорежисер С. Параджанов, доктор фізико-математичних наук А. Любченко, літератори І. Світличний, Г. Кочур, В. Шевчук, Л. Костенко, М. Коцюбинська, Б. Харчук, З. Франко, кандидат історичних наук М. Брайчевський, члени-кореспонденти АН УРСР А. Скороход, Ю. Березанський, А. Сітенко, К. Толпиго та ін.

40 років тому (1978) у Мюнхені з ініціативи Президента УНР в екзилі розпущено предпарламент Української Народної Республіки.

30 років тому (1988) у московському журналі "Огонек" вперше надруковано матеріал про штучний голод 1932—1933 років в Україні.

Березень—жовтень

160 років тому (1858) в Україні створено дворянські комітети для підготовки реформи із скасування кріпосного права.

ОБІЙШЛИСЯ БЕЗ НАШИХ ДЕПУТАТІВ…
(до 100-річчя відірвання Бесарабії від України)

Наші предки, що мешкали на території сьогоднішньої Бесарабії з часів Русі, втратили остаточно названі регіони протягом першої половини XIV ст., коли прийшла до занепаду Галицько-Волинська держава. З цього часу східнослов'янське населення підпадає тут під владу Молдавського князівства. Однак, незважаючи на посилену асиміляцію, автохтони зуміли зберегти свою мову, національні звичаї.

У листопаді 1917 року в Бесарабії було створено державний парламентський орган під назвою "Сфатул церій" (Крайова Рада). 15 грудня 1917 року він проголосив Бесарабію "Молдавською Народною Республікою (МНР) у складі Російської федеративної демократичної республіки, утворення якої вітала Центральна Рада, що підтримувала право всіх народів Росії на автономію у федеративному зв'язку. Свої міждержавні стосунки МНР і УНР здійснювали насамперед на основі "спільної боротьби з більшовицькою анархією на фронті і в тилу". За таких умов Центральна Рада і "Сфатул церій" навіть відклали "до кращих часів" спірне питання про майбутнє придунайських земель, лівобережжя Дністра і Хотинщини, заморозивши "питання територіальних претензій один до одного до установчих зборів українських і молдавських".

Тим часом саме населення просилося до України.Так, 10 січня 1918 року Селянський з'їзд Акерманського повіту постановив: "Приєднати Акерманський повіт до України як автономної частини Російської республіки, одержавши гарантію персональної автономії дрібних національностей і закріплення завойованих революцією основ, за обов'язкової соціалізації землі".

Мотиви, якими керувався з'їзд, найбільш повно виклав білорус Соколовський: "Бесарабія в культурному відношенні — нуль, у промисловому відношенні — нуль. Україна ж має свою стару культуру і відносно розвинену фабрично-заводську промисловість і є нині, безумовно, крупною політичною величиною. Крім того, Центральна Рада вже об'явила національно-персональну автономію кожної національності, що проживає на території України, тому різноплеменне населення Акерманського повіту, приєднавшись до України, збереже свою

мову, побут, місцеву культуру та ін. Акерманському повітові треба йти тільки до України".

Ще образніше висловлювався делегат Молодан: "Треба швидше вирішувати це питання, щоб не було пізно. Не треба чекати, поки одружать на Румунії, краще ми самі одружимося на Україні".

Після тривалого обговорення рішення про приєднання до України було ухвалено на земських зібраннях п'яти з восьми повітів Бесарабії: Акерманському, Бендерському, Ізмаїльському, Сороцькому і Хотинському.

Однак союзницькі дії виявилися нетривалими. Молдавський парламент, вірніше його керівництво (значна група депутатів-немолдаван не взяла участі в голосуванні), ухвалив рішення про запрошення румунських військових сил для забезпечення "належного порядку" на території Бесарабії. Королівська Румунія, яка давно претендувала на територію Бесарабії і вважала її землі румунськими, а молдаван — румунами, цим негайно скористалася.

На початку березня в Більцях чергове земське зібрання вітають румуни, поставивши перед тим навколо будинку свою варту, і запитують, чи не до вподоби Земському зібранню буде приєднання повіту до Румунії. "Хто за це приєднання?", прохають стати. Встає незначна група, селяни сидять нерухомо. "Хто проти?" — всі сидять. Ніхто не протестує. «Li traaski" — "Хай живе Румунське Королівство і Білецький повіт".

З гласними міської думи обійшлися ще простіше: влаштували бенкет і наприкінці запропонували підписати петицію з побажанням приєднатися до Румунії. Після цього гласні один за одним почали виходити. Лишилися три чоловіки, які підписалися тут, а решта підписів збирав румунський офіцер, який з озброєними людьми об'їздив помешкання гласних.

Подібно організовувалися акти про приєднання Бесарабії до Румунії скрізь. А 9 квітня 1918 року була проголошена злука Бесарабії з Румунією. Центральна Рада не визнала "бесарабське питання вирішеним актом від 9 квітня, але це не допомогло — Україна на десятки років втратила значну територію, де проживало її автохтонне населення.

"РОЗДИРАЮЧИ І ШМАТУЮЧИ ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ"
(до 95-річчя включення Радою амбасадорів західноукраїнських земель до складу Польщі)

Зраджена поляками Українська Народна Республіка вже скривавилася у нерівній боротьбі з російськими більшовиками, а мешканці Галичини, Волині, Берестейщини, Підляшшя, Холмщини, Надсяння й Лемківщини ще сподівалися на визнання на їхніх споконвічних теренах власного національного самоврядування. Писали петиції у різні світові столиці. Митрополит Андрей Шептицький навіть поїхав до Вашингтону, де умовляв Президента США та інших вищих достойників цієї країни підтримати Західно-Українську Народну Республіку в її прагненні до незалежності.

Сподівалися аж до 1923 року. Однак надії не судилося здійснитися: в березні вказаного року сильні світу того віддали долю українців у руки поляків. Зрозуміло, що ніякої автономії для автохтонної нації вони не збиралися давати, а відтак навіть представники українських лівих сил, що перебували в екзилі, виступили з різкою критикою на адресу керманичів світової політики.

Але галицькі ліві були праві в головному: "Таким вирішенням держави Антанти, роздираючи і шматуючи живий організм великої української нації, дали ще один доказ ненаситної жадоби імперіялістичної захланности, а підсичуючи глибоку ненависть одних націй проти других, творять вічно тліюче джерело нових неспокоїв та зародок великих воєн, які видніють вже на горизонті Европи".

Справді, після цього велика війна вже виднілася на горизонті Європи…

До українських робітників і селян Галичини,
Холму, Волині, Полісся і Підляша.

Зі згляду на вирішення східних границь Польщі Радою Амбасадорів в Парижі Робітнича Рада у Відні як представниця зорганізованого українського пролетаріяту заявляє:

Вирішеннє держав побідної Антанти, яке проти волі українського пролетаріяту віддав українські землі Галичини, Волині, Холму, Полісся і Підляша під панування Польщі, не

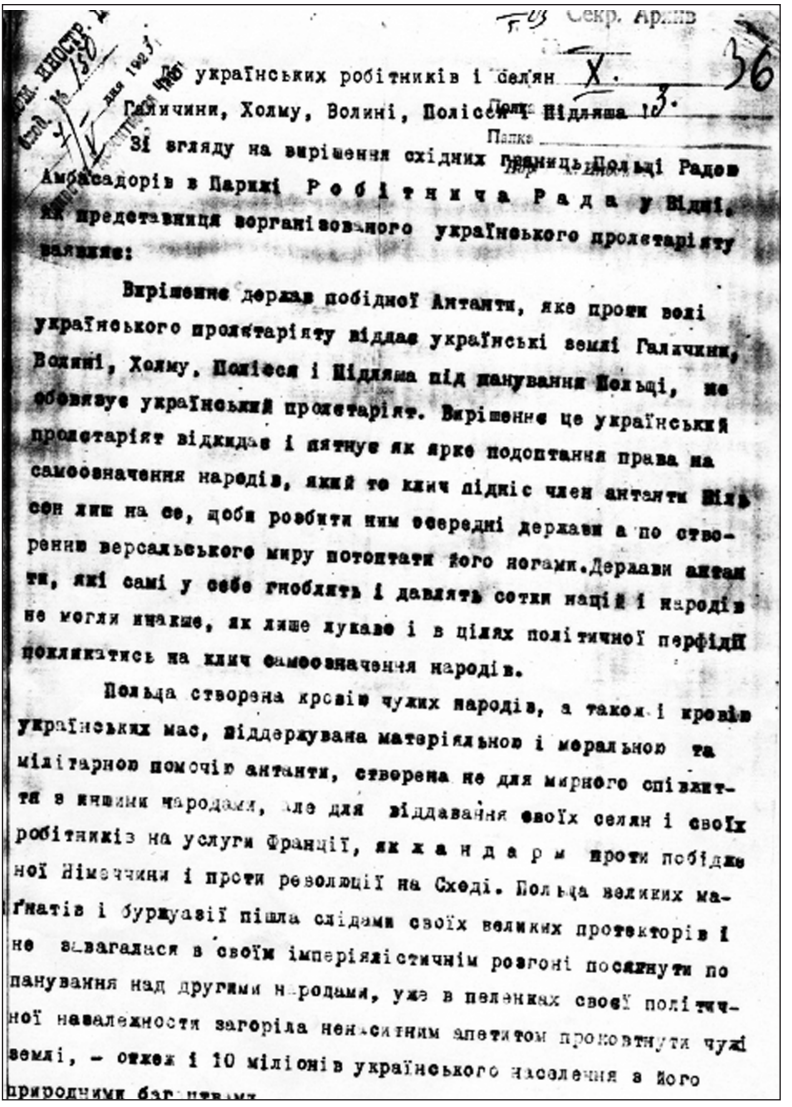

Секр. Архив

36

До українських робітників і селян Галичини, Холму, Волині, Полісся і Підляша

Зі вгляду на вирішення східних границь Польщі Радою Амбасадорів в Парижі Робітнича Рада у Відні, як представниця зорганізованого українського пролетаріяту заявляє:

Вирішенне держав побідної Антанти, яке проти волі українського пролетаріяту віддає українські землі Галичини, Волині, Холму, Полісся і Підляша під панування Польщі, не обовязує український пролетаріят. Вирішенне це український пролетаріят відкидає і пятнує як ярке подоптання права на самоозначення народів, який то клич підніс член антанти Вільсон лиш на се, щоби розбити ним осередні держави а по створенню версальського миру потоптати його ногами. Держави антанти, які самі у себе гноблять і давлять сотки націй і народів не могли инакше, як лише лукаво і в цілях політичної перфідії покликатись на клич самоозначення народів.

Польща створена кровію чужих народів, а також і кровію українських мас, піддержувана матеріяльною і моральною та мілітарною помочію антанти, створена не для мирного співжиття з иншими народами, але для віддавання своїх селян і своїх робітників на услуги Франції, як жандарм проти побідженої Німеччини і проти революції на Сході. Польща великих маґнатів і буржуазії пішла слідами своїх великих протекторів і не зважалася в своїм імперіялістичнім розгоні посягнути по панування над другими народами, уже в пеленках своєї політичної навалежности загоріла ненаситним апетитом проковтнути чужі землі, – отже і 10 міліонів українського населення з його природними багатствами

обов'язує український пролетаріят. Вирішеннє це український пролетаріят відкидає і п'ятнує як ярке подоптання права на самоозначення народів, який то клич підніс член Антанти Вільсон лиш на се, щоби розбити ним осередні держави, а по створенню Версальського миру потоптати його ногами. Дер-

жави Антанти, які самі у себе гноблять і давлять сотки націй і народів, не могли инакше, як лише лукаво і в цілях політичної перфідії покликатись на клич самоозначення народів.

Польща створена кровію чужих народів, а також, і кровію українських мас, піддержувана матеріяльною і моральною та мілітарною помочію Антанти, створена не для мирного співжиття з иншими народами, але для віддавання своїх селян і своїх робітників на услуги Франції, як жандарма проти побідженої Німеччини і проти революції на Сході. Польща великих маґнатів і буржуазії пішла слідами своїх великих протекторів і не завагалася в своїм імперіялістичнім розгоні посягнути на панування над другими народами, уже в пеленках своєї політичної незалежности загоріла ненаситним апетитом проковтнути чужі землі, — отже ж і 10 міліонів українського населення з його природними багацтвами.

Користаючи з нагоди, що Франція в своїм поході на Рур жиє єї як орудія проти знесиленої Німеччини, зажадала Польща від держав Антанти сплати вексля за подавлення походу революції і поставила категоричне домагання визнання єї східних кодонів після вимушеної т. зв. рижської лінії. Віроломна Антанта в страху перед новим походом революції признала Польщі кордони рижського мира, хоча у Версальському договорі сама вирішила, що польська держава має повстати лиш в неоспоримих своїх етноґрафічних межах, хоча так в договорах в Спа, Севрі та інших вирішувала, що Східна Галичина не находиться в межах суверенности Польщі.

Антанта, яка торгує націями, зломила віроломно усі свої попередні постанови і, не додержуючи навіть даного собою зобов'язання вислухати представників української нації, виконала поспішно самосуд над 10 міліонами українського населення.

Таким вирішенням держави Антанти, роздираючи і шматуючи живий організм великої української нації, дали ще один доказ ненаситної жадоби імперіялістичної захланности, а підсичуючи глибоку ненависть одних націй проти других, творять вічно тліюче джерело нових непокоїв та зародок великих воєн, які видніють вже на горизонті Европи.

Український пролетаріят є свідомий того, що послідня світова війна, що усі трактати, подиктовані побідною Антантою,

потворені нею штучні кордони, що хоча б послідний оружний хід французьких капіталістів по вугілля в Рур, що хиткий стан валюти, страшного безробіття, економічна криза в Европі є ніщо инше, як джерело походу світової так соціальної, як і національної революції. А Польща і Румунія як остої феодальної, середньовічної гссподарки великих магнатів, — це змиршавілі пні, дозрілі під топір соціяльної революції.

Маючи на увазі усі повисші появи в світі, український пролетаріят міста і сел свідомий цього, що похід революції хвилево здержаний на кордонах Польщі. Український пролетаріят міста і села знає, що лиш дальший похід революції визволить українську націю з ярма чужого панування та ця соціальна революція зможе дати йому цілковите звільнення його в містах і селах з ярма капіталістичної і шляхетської неволі.

І лише на руїнах капіталістичного ладу зможе український пролетаріят стати паном своєї волі, а сільський пролетаріят зможе лише через знищення польських магнатів і паразитів хлопського труду, опанувати знаряддя своєї праці, землю, до якої він тепер як наймит і панський невільник штиком жандармів є прикований.

І лиш революція дасть українському пролетаріятові волю, лиш узброєному пролетаріяту міста і села визволить його з капіталістичної інфантильної неволі, лиш це узброїння дасть трівку підтримку національної незалежности.

Упадуть кайдани неволі, коли український пролетаріят міста і села візьме владу в свої руки. І тоді не поможуть Польщі ні штики, ні тюрми, ні табори, в яких десятками тисяч гинуть в'язнені, ні горячкова колонізація, ні всяка матеріальна, ні воєнна поміч західних капіталістичних держав. Феодальна Польща і Румунія, помимо помочі чужих капіталів, заваляться.

Знищення феодальної Польщі й Румунії може перевести лиш становище узброєного українського пролетаріяту, бо страшні факти революції навчили його бути обережним. В самім розгарі революції, яку вели українські працюючі маси на руїнах царських посередних держав, в тім моменті, коли Червоні Армії нищили шляхетську Польщу, ударив зрадницьким

способом в тил українських працюючих мас Петлюра, ратуючи із своїми вірними панування польських маґнатів, — а другий, накинувшися на "диктатора" і вожака Петрушевича і його фалянґа своїми вічними переговорами з польськими панами, своїм страхом перед втратою ласки Антанта, дальшим знищеннєм української армії через віддане її Денікіну, утечі від сеї армії, приказами бути невтральними так зглядом Польщі, як і большевиків, в часах наступу Червоних Армій на Польщу, вococданнєм активної самооборони українських мас в часі найтяжчих боїв проти шляхетської Польщі та приказом бути усім спокійними, бо незалежність добудуть "дипльомати", — оба вони затратили не то соціяльну революцію, але й усю волю і незалежність української нації. Робітнича Рада, яка не раз на своїх зборах п'ятнувала цей поступок як зраду українських визвольних змагань, заявляє й тепер, що український пролетаріят Галичини бачить свою побіду, своє соціяльне і національне визволеннє лиш в побіді революційного походу пролетарських армій.

Тому Робітнича Рада відкидає панування Польщі на чужих її територіях. Український пролетаріят ніколи не піддасться під ярмо польського панування і ніколи не прийме накинених йому границь.

Може українська дрібна буржуазія або дрібне міщанство вдоволитись якимись статутами або ширшою чи вужчою автономією, але український пролетаріят свідомий сього, що всяка автономія дасть лиш посади українській дрібній буржуазії, яка поможе заковувати в кайдани неволі працюючі українські маси.

Український пролетаріят Галичини, Холму, Волині, Полісся і Підляша знає, національні кордони вирішити може тільки вільний союз визволених пролетарів усіх націй, в який стане як рівний з рівним і український пролетаріят міста і села. Тому він стоїть і стояти буде в твердій боротьбі проти польсько-шляхетського режіму і не раз уже дав доказ, що в тій боротьбі не щадив і не щадить ніяких жертв, навіть жертв крови.

Робітнича Рада у Відні закликає усіх пролетарів Галичини, Холму, Волині, Полісся і Підляша до трівкої і сильної організації пролетарських мас, свідома того, як важною артерією, як

незвичайно важним лучником Сходу і Заходу є територія Східньої Галичини, якої багацтва і стратєгічні лінії пильно стереже Польща і Румунія перед походом революції.

Український пролетаріят є певний, що по тяжких боях о соціальне і національне визволеннє стане він вільний в з'єдиненій пролетарській Україні дружньо побіч вільного польського пролетаріату, якого тепер також давить брутальна стопа польської буржуазії і польських маґнатів.

Тому українська Робітнича Рада у Відні заявляє, що єї не в'яже ніяке вирішення антантських велетів.

Український пролетаріят не жебрає ласки Антанти, як це робить так званий галицький уряд.

Український пролетаріят Галичини, Холму, Волині, Полісся і Підляша готов віддати усі свої сили на вівтарю оборони прав пролетаріяту.

Український пролетаріят Галичини відкидає всяку владу дрібних міщан і так званих галицьких урядів, знаючи, що вони будуть лиш давити всякий визвольний рух пролетаріяту, вони будуть лиш повільним орудієм Антанти, як сего дали не раз доказ.

Лиш соціяльне визволення пролетарських мас дасть їм цілковиту волю. Лиш влада пролетаріяту міста і села станесь заборолом і основою правдивої волі. Правдива воля, соціяльне і національне визволення настане лиш тоді, коли влада дістанеться в руки пролетаріяту.

Проч, отже, з пануваннєм Польщі!

Проч з договорами, накиненими Антантою!

Проч з всякою автономією!

Йдучи слідом поклику Комуністичного Маніфесту: Комуна організує єдність нації через узброєний пролетаріят, кличемо:

Хай живе Радянська Галичина!

Хай живе злука земель вільного українського пролетаріяту!

Хай живе соціальна революція!

Відень, дня 24. березня 1923.

За Робітничу Раду у Відні

Василь Пиріг Семен Вітик.

"БЕЛГОРОД ВПОЛНЕ РАЗДЕЛЯЕТ МНЕНИЕ" (до 95-річчя чергової спроби приєднання до УСРР українських регіонів Слобожанщини)

Ігнорування російською більшовицькою владою волевияву корінного населення Східної Слобожанщини, яке хотіло приєднатися до України, не зняло цього питання після насильного включення даного регіону до складу РСФРР. Скажімо, Ново-Оскольський повітовий виконком Курської губернії ще 7 лютого 1920 року звернувся до Бєлгородського й Корочанського повітових виконкомів з пропозицією увійти до складу Харківської губернії, що відповідало б сподіванням місцевих жителів.

Подібні настрої панували і в низах. Так, загальні збори громадян Томарівської волості 4 квітня 1920 року в кількості 956 присутніх, заслухавши доповідь учасників Бєлгородської повітової конференції безпартійних з даного питання, одноголосно вирішили підтримати "прилучення Томарівської волости Білгородського повіту до території Української Совітської Республіки".

У такому ж руслі розвивалися події і в наступних роках, охоплюючи все більше теренів, освоєних українцями. Наприклад, адміністративна комісія з районування Грайворонського повітового виконавчого комітету 22 березня 1923 року, розглянувши подання Харківської губернської адміністративної комісії, констатувала: "Учитывая экономическое и бытовое тяготение населения Грайворонского уезда к г. Харькову, как главному экономическому базису, считать необходимым просить Президиум УИК утвердить постановление и войти с ходатайством перед Губ. Административной Комиссией для санкционирования постановления".

А 14 квітня 1923 року заступник голови Бєлгородського повітового виконкому писав до Харкова: "По вопросу о возможности присоединения Белгородского уезда к Харьковской губернии УИК вполне разделяет мнение ГОУ (Харківського губернського відділу управління. — *В. С.*), изложенного в отношении за № 2221, и принципиально согласен на рассмотрение этого вопроса, почему УИК полагает необходимым иметь

сведения о границах предполагаемого выделения. Сведения об экономическом описании уезда будут доставлены по получении данных о границах".

Выписка
из журнала заседания Президиума Грайворонского Уисполкома
от 29 марта 1923 г. № 17

Слушали:

11. Протокол заседания Административной Комиссии от марта месяца с. г.

Постановили:

11. б) Соглашаясь с заключением административной комиссии по вопросу присоединения Грайворонского уезда к Харьковской губернии, вопрос передать на пленум УИКа. УОУ поручить составить краткое экономическое описание Грайворонского уезда.

Настоящее постановление Президиума Уисполкома утверждено Пленумом УИК от 15/IV-1923 г.

Выписка верна: Секретарь УОУ (Скляренко).

КВІТЕНЬ

1 квітня

70 років тому (1948) помер Іван Садовський, український актор, нар. артист УРСР. Працював у трупах П. Саксаганського, О. Суслова, М. Ярошенка та ін. Народився 10 липня 1876 року.

2 квітня

220 років тому (1798) народився Василь Карпов, український і російський філософ. Працював над шеститомним виданням перекладів праць Платона. Значну увагу приділяв дослідженню проблем логіки, історії, філософії, розробці загальнофілософської проблематики. Помер 8 грудня 1867 року в Санкт-Петербурзі.

130 років тому (1888) народився Леонід Булаховський, український мовознавець, академік АН УРСР з 1939 року. Помер 4 квітня 1961 року.

3 квітня

115 років тому (1903) народилася Леся Верховинка (Ярослава Кучковська), українська письменниця. Померла 21 лютого 1936 року.

100 років тому (1918) народився Олесь Гончар, український письменник, публіцист, громадський діяч, академік. Помер 14 червня 1995 року.

45 років тому (1973) помер відомий український фізик Георгій Латишев. Народився 4 листопада 1907 року.

4 квітня

170 років тому (1848) народилася Олександра Єфименко, історик, етнограф, автор досліджень "Южная Русь. Очерки, исследования и заметки", "История украинского народа" та ін. Померла 18 грудня 1918 року.

90 років тому (1928) у Києві народилася Еліна Бистрицька, видатна актриса.

5 квітня

130 років тому (1888) у Санкт-Петербурзі помер відомий письменник Всеволод Гаршин. Народився в Приємній Долині на Катеринославщині 14 лютого 1855 року.

6 квітня

145 років тому (1873) у Лубнах народився Борис Підго-

рецький, український композитор, етнограф, музичний критик, педагог. Помер 19 лютого 1919 року в Москві.

7 квітня

100 років тому (1918) у Хабаровську відкрився Третій Український далекосхідний з'їзд.

85 років тому (1933) заступник голови ОДПУ УСРР Карлсон доповів секретареві ЦК КП (б) У Станіславу Косіору про голодування залізничників.

8 квітня

55 років тому (1963) в Києві відбулася Республіканська нарада активу творчої інтелігенції та ідеологічних працівників, на якій було піддано критиці творчість Миколи Вінграновського, Ліни Костенко.

9 квітня

75 років тому (1943) в Кутах Косівського району на Прикарпатті народився Левко Дутківський, композитор, народний артист України.

10 квітня

120 років тому (1898) народився Степан Скрипник (церковне ім'я Мстислав), Глава Української автокефальної церкви, патріарх Київський і Всієї України. Помер 11 червня 1993 року. Похований у Бавнд-Бруку (США).

85 років тому (1933) народився Віктор Близнець, український письменник. Помер 2 квітня 1981 року.

12 квітня

155 років тому (1863) від імені Народної управи було видано відозву "Золота грамота до сільського народу", яка проголошувала селян (казенних, панських, чиншовиків, однодворців) вільними й урівненими з іншими категоріями населення; передавала у довічну власність селян ту землю, якою вони користувались; усім учасникам повстання було обіцяно "на вічні часи три морги грунту на королівських землях"; поширювалася на Волині і Поділлі.

105 років тому (1913) помер Михайло Коцюбинський, український письменник, громадський діяч. Народився 5 вересня 1864 року.

13 квітня

100 років тому (1918) Центральна Рада заявила протест Румунії проти анексії останньою Бесарабії.

75 років тому (1943) помер видатний український учений і громадсько-політичний діяч Іван Шовгенів. Народився 25 листопада 1874 року в Кам'янці Куп'янського повіту на Харківщині.

75 років тому (1943) Провід Революціїної ОУН обрав Романа Шухевича до складу тричленного бюро як "першого серед рівних".

14 квітня

250 років тому (1768) на Правобережній Україні розпочалося гайдамацьке повстання (Коліївщина).

130 років тому (1888) помер Микола Миклухо-Маклай, всесвітньовідомий етнограф, мандрівник. Вивчав автохтонне населення Північно-Східної Азії, Австралії і Океанії (1870—1880), в т. ч. папуасів північно-східного берега Нової Гвінеї (нині Берег Маклая). Написав понад 160 праць. Походив зі старовинного українського козацького роду. Народився 17 липня 1846 року.

15 квітня

100 років тому (1918) помер видатний український письменник Іван Нечуй-Левицький. Народився 25 листопада у Стеблеві на Черкащині.

50 років тому (1968) помер Борис Лятошинський, український композитор, диригент, педагог, нар. артист УРСР. Твори: опери, симфонії, симфонічні поеми, сюїти, романси, музика до драматичних вистав і кінофільмів. Разом з Л. Ревуцьким здійснив ред. опери "Тарас Бульба" М. Лисенка. Ім'ям Лятошинського названо Київський камерний хор й Харківське музичне училище. Народився 3 січня 1895 року в Житомирі.

16 квітня

170 років тому (1848) в Габсбурзькій імперії зліквідовано кріпосне право.

35 років тому (1983) в Едмонтоні помер відомий український журналіст і громадсько-політичний діяч Михайло Хом'як. Народився 12 серпня 1905 року в Стронятині на Львівщині.

18 квітня

235 років тому (1783) Катерина II оголосила про включення Кримського ханства до складу Російської імперії, передаючи згодом терени півострова, Тамані й північних повітів Таврії до складу Катеринославського генерал-губернаторства.

19 квітня

120 років тому (1898) народився Єгор Мовчан, український кобзар. Сліпий з дитинства. В репертуарі думи, історичні, побутові й жартівливі пісні. Помер 22 березня 1968 року.

80 років тому (1938) у Верхньому нинішньої Луганської області народився колишній міністр оборони Російської Федерації Ігор Сергеєв. Помер 10 листопада 2006 року в Москві.

30 років тому (1988) у Торонто померла довголітня голова Світової Федерації українських жіночих організацій Стефанія Савчук.

20 квітня

115 років тому (1903) народився Гео Шкурупій, український поет-футурист і прозаїк. Заарештований у 1937 року. Дата смерті невідома.

21 квітня

90 років тому (1928) у Ленінграді помер всесвітньовідомий мікробіолог Василь Омелянський. Народився 22 березня 1867 року в Полтаві.

21—22 квітня

75 років тому (1943) у районі Янової Долини на Рівненщині відбулися запеклі бої відділів УПА з гітлерівцями й німецькою поліцією, набраною з місцевих поляків.

22 квітня

20 років тому (1998) у Києві був застрелений відомий український економіст, політичний діяч Вадим Гетьман. Народився в Снітині на Полтавщині 12 липня 1935 року.

23 квітня

215 років тому (1803) у Тиролях на Пряшівщині народився Олександр Духнович, видатний письменник і культурний діяч. Помер 30 березня 1865 року в Пряшеві.

55 років тому (1963) у Єрусалимі помер Президент Ізраїлю

в 1952—1963 роках Іцхак Бен-Цві (Ісаак Шимшелевич). Народився 24 листопада 1884 року в Полтаві.

24 квітня

100 років тому (1918) Великий Візир Османської імперії прийняв першого посла УНР до Туреччини Миколу Левитського.

26 квітня

100 років тому (1918) Уряд УНР запропонував керівникам Франції й Швейцарії встановити дипломатичні відносини.

27 квітня

100 років тому (1918) українці Криму виступили з пропозицією про створення на півострові Комісаріату в справах громадян української національності.

28 квітня

75 років тому (1943) у Львові розпочато формування із українців фронтової дивізії СС "Галичина", до якої зголосилося 62 тис. добровольців, з яких відібрано 12 тис. ОУН-Б категорично виступила проти організації дивізії.

29 квітня

115 років тому (1903) народився Іван Бузанов, український рослинник, академік ВАСГНІЛ. Основні праці присвячено дослідженню цукрових буряків. Помер 10 січня 1984 року.

100 років тому (1918) на останньому засіданні Малої Ради ухвалено проект Конституції УНР; відбувся державний переворот в Україні, внаслідок якого було повалено Центральну Раду і проголошено Павла Скоропадського гетьманом Української держави.

100 років тому (1918) Чорноморський флот підняв синьо-жовтий прапор і склав присягу УНР.

30 квітня

145 років тому (1873) народився Василь Чаговець, український фізіолог, професор Київського університету, академік АН УРСР. Один із засновників сучасної електрофізіології. Учень академіка І. Павлова. Помер 19 травня 1941 року.

130 років тому (1888) в Ніжині народилася Варвара Адріанова-Перетц, український і російський літературознавець, текстолог, бібліограф, педагог, чл.-кор. АН УРСР і АН СРСР.

Дружина В. Перетца. Твори присвячені історії та пам'яткам російської та української літератури XVII—XVIII ст., бібліографії. Померла в Ленінграді 6 червня 1972 року.

Квітень

125 років тому (1893) у Львові часописом "Правда" публікується "Profession de foi молодих українців" — програмної декларації "Братства тарасівців".

75 років тому (1943) у результаті запеклих боїв з окупантами в першій половині квітня відділи УПА здобули містечко Верби на Рівненщині, знищивши 120 гітлерівців.

45 років тому (1973) в журналі "Комуніст України" опубліковано рецензію без підпису "Про серйозні недоліки і помилки однієї книги", в якій розгромній критиці піддана книга П. Шелеста "Україно, наша Радянська" (в авторстві цієї рецензії уже в роки незалежності признався Іван Курас).

"ДОСТАТОЧНО ПОИГРАЛИ В ПРАВИТЕЛЬСТВО И РЕСПУБЛИКУ…" (до 100-річчя Сталінського ультиматуму українським більшовикам)

Коли російські більшовики вже після кровопролитних боїв у Москві на початку листопада 1917 року побачили, що в широких масах немає великого прагнення підпорядкуватися їхній незаконній владі, вони замість батога витягнули пряника: Ленінська "Декларація прав народів Росії" гарантувала всім їм вільне самовизначення аж до відокремлення і створення власної держави.

Як законний виборний орган нашого народу Центральна Рада, не визнаючи влади російських більшовиків, невдовзі проголошує Українську Народну Республіку. Коли ж вона відмовилася йти у фарватері політики Ради Народних Комісарів, вони негайно оголосили їй війну.

Суворий урок за непослушність одержали й українські більшовики, коли вони, перебуваючи в Таганрозі в квітні 1918 року, спробували відступити від заведеного для них порядку діяльності — Сталін чітко вказав на їхнє місце: "Достаточно поиграли в Правительство и Республику…".

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛИКА
НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ
СЕКРЕТАР СПРАВ МІЖНАРОДНИХ
6 апреля 1918 р., №241.

ПРАВИТЕЛЬСТВУ РОССИЙСКОЙ СОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В разговоре по прямому проводу с председателем ЦИК Совдепов Украины В. Затонским народный комиссар Сталин сделал следующее заявление:

"Мы все здесь думаем, что Ц.И.К.Ук. должен, нравственно обязан покинуть Таганрог и Ростов, достаточно поиграли в Правительство и Республику, кажется, хватило, пора бросать игру. Прошу передать копию этой записки Чрезвычайному Комитету Серго, Донскому Ревкому и Ц.И.К.Ук. Нарком Сталин".

Лишь накануне, 3 апреля, Совет Народных Комиссаров принял чрезвычайное посольство Украинской Советской Федерации и принял единогласное постановление, признающее

Народный секретариат и независимость Украинской Республики. А на следующий день в ответ на обращение тов. Затонского "лично Сталину", нарком Сталин официально заявил — достаточно играли в Правительство и Республику, кажется, хватит, пора бросить игру".

Мы должны заявить самый решительный протест против выступления Наркома Сталина. Мы должны заявить, что ЦИК Советов Украины и Народный Секретариат имеют источниками своих действий не то или иное отношение того или иного наркома Российской Федерации, но волю трудящихся масс Украины, выразившаяся в постановлении II-го Всеукраинского Съезда Советов. Заявления, подобные сделанному наркомом Сталиным, направлены ко взрыву советской власти на Украине и не могут быть допускаемы со стороны представителя Советского правительства соседней Республики.

Трудящиеся массы Украины ведут свою борьбу со своей контрреволюцией независимо от того или иного решения Совнаркома Российской Федерации, и взрывается советская власть на Украине сейчас штыками германских войск. И если кто осмеливается назвать борьбу украинской трудящиеся массы "игрой", "которую" пора прекратить, то сами борющиеся массы Украины думают иначе, и те делегации, которые обращаются к нам из занятых германцами местностей Украины, подтверждают это, как и та борьба, которая сейчас ведется нашими войсками. Дружественное отношение, к которому обязался Сов. Нар. Комиссаров Российской Федерации по отношению к Украинской Республике, требует недопущения заявлений, направленных ко взрыву советской власти на Украине и прямо способствующих врагам украинских трудящихся масс.

Отдельные группы и части Российской Федерации от нее откалываются (Крым, Дон и т. д.), сейчас предлагают Украинской Народной Республике стремиться объединить для борьбы с Центральной Радой трудящиеся массы местностей, на которые посягает эта Центральна Рада, но нисколько не имеет намерений втягивать в свою борьбу Российскую Федерацию или ее отдельные части.

Относительно требований Наркома Сталина, чтобы Народный Секретариат покинул Таганрог, мы лишь укажем, что Таганрог является частью Украинской Народной Республики, и лишь население этой территории может заявить к какой Советской Федерации оно желает принадлежать, к Российской или Украинской.

В виду всего вышеизложенного просим правительство Российской Федерации сделать надлежащее разъяснение относительно выступления наркома Сталина и тем устранить возможные последствия его выступления, которые так вредно могут отозваться на борьбе трудящихся масс Украины за социализм.

ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПОСОЛЬСТВО УКРАИНСКОЙ
СОВЕТСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ
ФЕДЕРАТИВНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ НАРОДНОГО СЕКРЕТАРИАТА
НАРОДНЫЕ СЕКРЕТАРИ

"БО ВСЕ ВОНО ПЕРЕХОДОВЕ І ПРОМИНАЮЧЕ" (до 100-річчя початку українсько-російських мирних переговорів щодо розмежування)

Після визнання 9 лютого 1918 року в Бересті Центральними державами Української Народної Республіки її представник Олександр Севрюк повідомив Київ про можливість укласти мирну угоду з російськими більшовиками. На засіданні Ради Народніх Міністрів УНР 14 лютого 1918 року було вирішено пристати на це за таких умов:

"1) До заключення миру, під час перемир'я, Сов. Нар. Комісарів повинен вивести за межі України обеззброєним все військо (регулярне, червону гвардію і т. д.), а також всіх негромадян Української Народної Республіки (чехословаків, що мають зносини з Совітом Народніх Комісарів).

2) Совіт Народніх Комісарів повинен встановити все зруйноване, повинен повернути все ним вивезене майно (державне, залізничне, харчові запаси, ріжне технічне знаряддя), повернути всі гроші, які в виді контрибуцій накладались на міста і

села Української Народної Республіки. Повернути всі історичні реліквії (культурного, музейного і архівного значіння).

3) Сторони, що умовляються, визначають такі границі… включаючи частину Кубані, частину Ростовського округа, Таганрогський округ, Чорноморську і Ставропільську губернії, Путивельський повіт Курської губернії, чотири повіти Вороніжської губернії, українську колонію на Сибірі — Зелений Клин на Амурі. Крим остається під впливом України.

4) Забезпечити справу колонізації в Сибірі.

5) Питання відносно Бесарабії вирішує Українська Народня Республіка на підставі самовизначення націй, по згоді Румунії і Бесарабії, після виводу з території останньої військ Совіта Народніх Комісарів.

6) Торговельний договір з Росією має бути заключений не раніше як 31 серпня 1918 р. Справа обміну товарами до сього менту основуватиметься на таких умовах як з Німеччиною.

7) Українська Народня Республіка принципіально признає можливим приняти часть боргу Росії, та не вище ¼ — позаяк Росія через довший протяг часу експлуатувала при допомозі своєї фінансової політики Україну, то Українська Народня Республіка рахує справедливим предоставити оплату сього боргу Росії.

8) Весь флот (також і торговельний) на Чорному морі належить тільки Україні".

Зрозуміло, що російським більшовикам закрутило в носі від таких умов, але примушені німецькою збройною силою, яка продиктувала їм умови Брестського договору, вони згодилися на переговори з Українською Народною Республікою, запропонувавши для їх проведення Смоленськ. 17 квітня 1918 року Рада Народніх Міністрів УНР звернулася до Уряду РФСРР: "Город Смоленск в виду своей отдаленности не является удобным местом для переговоров и предлагает избрать таким пунктом г. Курск, куда наша делегация прибудет 21 апреля".

Одночасно "Совет Народных Министров УНР предлагает Вам:

1. Прекратить все меры незаконного насилия над лицами украинской национальности, проживающими на территории Российской Советской Республики.

2. Лиц, избранных нашими колониями и пользующихся их доверием, считать временными представителями нашего правительства с обязанностями и правами консулов и оказывать им в этих пределах законное содействие. Такими лицами считать пока председателя украинских граждан в Петрограде и Председателя Совета Украинской Московской колонии.

3. Лицам, считающим себя гражданами УНР и имеющие соответствующие удостоверения, не препятствовать в отъезде на Украину и оказывать содействие в средствах передвижения, предоставляя для этого по просьбе украинских колоний специальные поезда и отдельные вагоны.

4. Не препятствовать свободному выходу украинских газет и книг, а равно не стеснять свободной книжной торговли на территории Российской Советской Республики".

Зрештою, переговори розпочалися в Києві, на яких російська сторона всіляко затягувала вирішення конкретних питань. Її представники Християн Раковський і Дмитро Мануїльський дуже часто пускалися в розмірковування загального характеру, раз у раз просили перерву. Скажімо, на третій день Раковський на переговорах став говорити про дозвіл на виїзд з Росії українських громадян: "Если у нас до сих пор были препятствия к отъезду украинских граждан, то эти препятствия отнюдь не имели основой злое намерение Советской власти, но имели чисто технический характер. Когда я говорил, что украинские граждане при своем отъезде должны подчиняться, однако, тем правилам, которым подчиняются все граждане других государств, то я желал этим указать, что украинские граждане должны быть приравнены к русским гражданам во всех отношениях, в смысле правовом, и желал бы, чтобы вы пошли нам навстречу.

Но в данный момент, когда мы находимся фактически в состоянии войны, — хотя, по-моему понятию, это не совсем так. В данный момент, мне кажется, что требовать от нас больше того, чтобы мы относились к украинским гражданам как к гражданам всех остальных держав, вы не имеете права. Я понимаю это в том смысле, что для этого нет никаких моральных оснований, тем паче, что мы с нашей стороны говорим, чтобы

русским гражданам была дана возможность, уезжая из Украины, также подчиняться всем украинским законам".

На публіку був розрахований і такий пасаж Раковського: "Мы не боимся никакой критики, мы не боимся никаких доводов, ибо заранее я вам заявляю, что каждый ваш довод, основанный на демократически выраженной воли населения, будет нами принят.

И если вся Россия от Владивостока до западных ея границ, выражая свою демократически организованную волю, что она хочет присоединиться к украинской державе, то я, не спросив Совета Народных Комиссаров, могу вам заявить, что мы пойдем этому навстречу".

Водночас треба зазначити, що уряд Леніна не визнавав за Україною права на особливу угоду з Доном і наполягав "на своїй участі у визначенні державної межи України не тільки з півночі, але й з сходу і з півдня".

Цей висновок Українська мирова делегація визнала "за цілком безпідставний і бачила в нім неможливі до полагодження логичні суперечности". При цьому, зокрема, наголошувалося: "...Поки Донщина, Крим, Кавказ тощо формувалися по типу совітських республік та держались зв'язку з центральною владою совітської федерації, доти в цих країнах мав силу суверенітет Совітської республіки і доти Російська делегація мала право говорити з Українською делегацією про межи, що відділяють Україну від тих земель.

Що коли Донщина відокремилась від Совітської Республіки як суверенна держава, на території якої скасувалася влада робочих і селянських совітів, то разом з тим зникли всякі розумні підстави для продовження переговорів України з Росією про межи з боку Донщини, бо вже там Совітська влада перестала бути сусідом України".

Крім того, з боку України було зроблено й таку заяву на підтримку державності донського козацтва: "Українська Мирова Делегація знайшла, що Всевелике Військо Донське, зорганізувавши всі елементи суверенної Держави, об'явило себе суверенною республікою Всевеликого Війська Донського".

"Це ми вплинули, — заявив Раковський кореспонденту га-

зети "Донской край", — на Україну. Приблизно четверта частина наших засідань мирної конференції була присвячена питанню про Донецький басейн. Ми наполягли на тому, що ці округи — російські землі, а Україна на них не має прав. Адже Україна тільки тоді визнала Донську республіку, коли побачила, що ми підтримуємо Дон...".

Протягом кількох місяців українська делегація намагалася ввести переговори в конструктивне русло, аби розмежуватися за етнографічною ознакою. Однак представники Москви не приймали цієї пропозиції. Переговори, які затяглися аж до осені 1918 року, як і слід було чекати, провалилися, оскільки, визнавав Християн Раковський пізніше, Ленін пояснював йому, що "більшовики мусять вести переговори з Україною, бо до того зобов'язалися в Берестейському договорі. Одначе переговорів не треба трактувати поважно, бо все воно переходове та проминаюче".

А тим часом уряд Радянської Росії, як доповідав голова української делегації С. Шелухін, "послав по прикордонному районові узброєних агітаторів та ватаги червоної армії з кулеметами і, погрожуючи шляхом терору, став вимагати голосувати за Росію й під владу Совітського уряду. Неслухняних били, розстрілювали, сажали по тюрмах, залякували погрозами".

Зрештою, це і призвело до того, що переговори в жовтні були припинені. Тодішній міністр закордонних справ Української Держави Дмитро Дорошенко так згодом оцінив ставлення Москви до українсько-російських переговорів: більшовики, мовляв, дивилися "на справу заключення миру з Україною, як на комедію, котру треба по змозі затягти, щоб подивитись, що з цього всього вийде, і вже по тому використати ситуацію для себе вповні".

"ВЛАДА УПРАВЛІННЯ НАЛЕЖИТЬ ВИКЛЮЧНО ДО ГЕТЬМАНА"
(до 100-річчя державного перевороту в Україні)

Демократичний розвиток українського суспільства, який набув широкого розмаху після Лютневої революції в Росії, занепокоїв не тільки великодержавні сили Московщини. Бурхливий розвиток значних соціальних перетворень стурбував і першого

гаранта незалежної Української Народної Республіки — кайзерівську Німеччину. Бо ж виявилося, що керівництво УНР наполягло на підписанні взаємовигідного торговельного договору з Німеччиною й Австро-Угорщиною, що означало поставку до України відповідної частини промислових виробів взамін відправлених до цих країн продуктів харчування.

А ще ж Уряд УНР домагається виконання домовленостей у Бересті щодо включення Криму до складу України, Нижнього Подоння, Слобожанщини…

Тож терпець німецьких окупаційних властей увірвався, й вони вирішили організувати владу в Україні на свій зразок, прив'язуючи її до традицій гетьманства. Відтак 29 квітня 1918 року в приміщення Української Центральної Ради зайшли німецькі вояки й заарештували її членів, що відкривало шлях до влади обранцю великих землевласників царському генералові Павлу Скоропадському.

Таким чином, поза правовим полем України з'являється Закон про тимчасовий державний устрій…

ЗАКОН ПРО ТИМЧАСОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Тимчасово до обібрання Сойму і відкриття його діяльности, Державний устрій України і порядок керування основуються по слідуючих законах:

Про гетьманську владу.

1) Влада управління належить виключно до Гетьмана України в межах всієї Української Держави.

2) Гетьман стверджує закони і без Його санкції, ніякий закон не може мати сили.

3) Гетьман призначає Отамана Ради Міністрів. Отаман Міністрів складає Кабінет і представляє його у повному складі на затвердження Гетьмана. Гетьман затверджує і скасовує Кабінет у повному його складі. Гетьман приймає і звільняє інших урядових осіб в разі, коли для останніх не обгрунтовано законом, иншого порядку призначення і звільнення.

4) Гетьман є вищий керовничий всіх зносин Української Держави з закордонними державами.

ЗАКОНИ ПРО ТИМЧАСОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ.

Тимчасово до обібрання Сойму і відкриття його діяльности, Державний устрій України і порядок керування основується на слідуючих законах:

Про гетьманську владу.

1) Влада управління належить виключно до Гетьмана України в межах всієї Української Держави.

2) Гетьман стверджує закони і без його санкції, ніякий закон не може мати сили.

3) Гетьман призначає Отамана Ради Міністрів. Отаман Міністрів складає Кабінет і представляє його у повному складі на затвердження Гетьмана. Гетьман затверджує і скасовує Кабінет у повному його складі. Гетьман приймає і звільняє инших державних осіб в разі, коли останніх не обумовлено законом иншого порядку призначення і звільнення..

4) Гетьман є вищий керовничий всіх знесин Української Держави з закордонними державами.

5) Гетьман є Державний Воєвода Української Армії і Флоти.

6) Гетьман оголошує области на військовому, осадному або виключному положенні.

7) Гетьманови належить помилування засуджених, полегчення кари, і загально прощення зроб-

5) Гетьман є Верховний Воєвода Української Армії і Фльоти.

6) Гетьман оголошує области на військовому, осадчому або виключному положенні.

7) Гетьманові належить помилування засуджених, полегчення кари і загальне прощення зроблених злочинних подій з скасованням проти них переслідування і висвободження їх від суду і кари, а також складання казенних взимок і дарування милости в особистих випадках, коли цим не порушуються нічиї охоронені законом інтереси і громадянські права.

8) Накази і розпорядження Гетьмана закріпляються Отаман-Міністром або відповідним йому Міністром.

Про Віру.

9) Первенствуюча в Українській Державі віра є християнська, православна.

10) Всі неналежні до православної віри Громадяне Української Держави, а також всі мешканці на території України користуються кожний повсемісно свобідним відправленням їх віри і богослужіння по обряду оної.

Права і обов'язки Українських Козаків і Громадян.

11) Умови придбання прав Українського козацтва і громадянства, рівно як їх згублення, визначаються законом.

12) Захист Вітчизни є святий обов'язок кожного козака і громадянина Української Держави.

13) Українські козаки і громадяне повинні платити установлені законом податки і пошлини, а також відбувати повинности згідно з постановленням закону.

14) Ніхто не може підлягати переслідуванню за злочинні вчинки тільки як в черзі, законом визначеній.

15) Ніхто не може бути затриманий під сторожею, крім як у випадках законом визначених.

16) Ніхто не може бути судимим і покараним, крім як за злочинні вчинки, передбачені існуючими в час їх здійснення законами.

17) Оселя кожного неторкана. Робити обшукування і виїмку в будинку без згоди його господаря можливо не инакше як у випадках і порядку, законом визначених.

18) Кожний український козак і громадянин має право вільно вибирати місце мешкання і працю, придбати і відчужити майно і без заборони виїжджати за кордон Української Держави.

19) Власність є неторкана. Примусове відчуження нерухомого майна, коли це необхідно для якої-небудь державної чи громадської користи, можливо не инакше, як за відповідну платню.

20) Українські козаки і громадяне мають право робити зібрання в метах, нешкідливих законам, мирно і без зброї.

21) Кожний може в межах, установлених законом, висловлювати і писати свої думки, а рівно розповсюджувати їх шляхом друку або иншими засобами.

22) Українські козаки і громадяне мають право гуртувати громади і спілки в метах, не противних законам.

Про закони.

23). Українська Держава керується на твердих основах законів, виданих в установленій черзі.

24) Сила закону без виключення обов'язкова для всіх українських підданих і чужинців, в Українській Державі перебуваючих.

25) Закони, особливо видані для якої-небудь области чи частини населення, новим загальним законом не відсуваються, коли в ньому такої відміни не постановлено.

26) Закони обнародуються для загального освідомлення в утвореному порядку і перші обнародування до діла не прикладаються.

27) Після обнародування законові надається обов'язкова сила з часу, призначеного для того в самому законі. В самому виданому законі може бути показане на вживання його, до обнародування, до виконання по телеграфу або через навмисних післанців.

28) Закон не може бути скасований инакше як тільки силою закону. Через те, поки новим законом остаточно не відмінено, закон існуючий, він заховує повну свою силу.

29) Ніхто не може одмовлятись незнанням закону, коли його було обнародувано існуючим порядком.

30) Закони розробляються в кожному міністерстві по належности і передаються на загальне обміркування Ради Міністрів.

31) По ухвалі Радою Міністрів внесених законопроектів вони передаються на ствердження Гетьманові.

32) Закони, які торкаються деяких відомств, передаються в Раду Міністрів після обговорення їх заінтересованими міністерствами.

33) Міністрам дається можливість видавати розпорядження в розвитку і поясненню законів, причому всі такі розпорядження підлягають попередній ухвалі Радою Міністрів.

Про Раду Міністрів і про Міністрів.

34) Напрямок і об'єднання праці окремих відомств по предметах як законодавства, так і вищого державного управління, накладається на Раду Міністрів.

35) Керування справами Ради Міністрів накладається на Генерального Секретаря і на підлягаючу йому Державну Генеральну Канцелярію,

36) Отаман-Міністр і Міністри відповідають перед Гетьманом за загальний хід державного управління. Кожний з них окремо відповідач за свого діяльність і розпорядження.

37) За преступні по посаді вчинки Отаман-Міністр і Міністри підлягають громадській і карній відповідальності на основах, в законі визначених.

Про Фінансову Раду.

38) Фінансова Рада є вища народня інституція в справах державного кредиту і фінансової політики.

39) Фінансова Рада складається з представників і членів, яких призначує гетьман. Крім того, в склад Ради входять на правах членів: Отаман-Міністр, Міністр Фінансів і Державний Контрольор.

40) На Раду накладається: 1) обміркування часу і умов здійснення державних позичок; 2) обміркування справ, дотичних державного кредиту, а також питань грошового обороту; і 3) попередній, з особистого кожний раз розпорядження Гетьмана, розгляд справ по фінансовій частині, належачих вирішенню в законодавчім порядку.

41) Обміркування Ради передаються на погляд Гетьмана.

Про Генеральний Суд.

42) Генеральний Суд Української Держави уявляє собою вищого охоронителя і захисника закону та Вищий Суд України в справах судових та адміністраційних.

43) Генеральний Суд оголошує до загальної відомости всі закони і накази Уряду, слідкуючи за закономірністю їх видання.

44) Порядкуючий Генеральний Суддя та всі Генеральні Судді призначаються Гетьманом.

ГЕТЬМАН ВСІЄЇ УКРАЇНИ ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ.
Отаман Ради Міністрів М. Устимович.
29 квітня 1918 р.
м. Київ.

"ЧТОБЫ ВПРАВИТЬ МОЗГИ НАШЕЙ ПЕРИФЕРИИ"
(до 85-річчя масового наступу на українізацію в УСРР)

Голодомор 1932—1933 років спричинив не тільки фізичне знищення українства. Значних втрат наша нація зазнала і від вмотивованих репресіями відмов від українства, особливо після постанови ЦК ВКП(б) і Раднаркому СРСР від 14 грудня 1932 року "Про хлібозаготівлі на Україні, Північному Кавказі і в Західній області", де Москва означила досить чітко своє ставлення до українізації: "ЦК и СНК отмечают, что вместо правильного большевистского проведения национальной политики в ряде районов Украины украинизация проводилась механически, без учета конкретных особенностей каждого района, без тщательного подбора большевистских украинских кадров, что облегчило буржуазно-националистическим элементам, петлюровцам и пр. создание своих легальных прикрытий, своих контрреволюционных ячеек и организаций…

Предложить ЦК КП(б) и СНК Украины обратить серьезное внимание на правильное проведение ее, изгнать петлюровские и другие буржуазно-националистические элементы из партийных и советских организаций, тщательно подбирать и воспитывать украинские большевистские кадры, обеспечить

систематическое партийное руководство и контроль за проведением украинизации".

Але наступ на українізацію розпочався набагато раніше. Ще після постанови ЦК КП (б)У про українізацію наприкінці 1929 року. Щоправда, він був тоді прихованим. І вже в промові Миколи Скрипника "Загальне навчання, ліквідація неписьменности і політехнізація школи", виголошеної на XII Всеукраїнському з'їзді рад у березні 1931 року, жодним словом не згадується про українізацію — головним чином йдеться про забезпечення дітей нацменшин достатньою мережею навчальних закладів: "Нічого не варта та школа, де навчання провадиться чужою для дитини мовою, де примусово провадять навчання мовою, невідомою дитині. Наш плян загального навчання передбачив значне поширення сітки шкіл національних меншостей. За пляном 1931 року накреслено було організувати 758 груп першого концентру російських, 180 єврейських, 140 польських, 115 німецьких, 23 молдавських (крім АМСРР), 40 болгарських, 5 грецьких, 20 білоруських, 10 чеських, 10 татарських, 5 вірменських тощо".

За словами Скрипника, це фактично охоплювало майже всіх дітей для навчання рідною мовою. У той же час про повне забезпечення українських дітей у національних районах УСРР було сказано, що воно відстає. А чимало місця відведено ситуації з українською школою в Польщі.

З початком 1933 було підготовлено спеціальне число органу ЦК КП (б) У "Більшовик України", в якому піддавалося нищівній критиці все, з чим пов'язувалася діяльність Миколи Скрипника. Так, у передовій статті "Радянська Україна — могутній форпост бази світової пролетарської революції — СРСР", зокрема, наголошувалося: "Скрипник надмірно роздмухував значення національного питання, надаючи йому самодостатнього значення, він заперечував підлеглу роль національного питання по відношенню до диктатури пролетаріату".

Чи не найбільше старався новий нарком освіти УСРР Володимир Затонський. У своїй статті "Нові перемоги ленінської національної політики" він написав буквально таке: "Українська

радянська культура, в першу чергу, це є Дніпрельстан, Краматоровка, Луганський паротягобудівельний завод, ХТЗ, десятки нових гігантів, які ми збудували за період першої п'ятирічки лінією металургії та машинобудівництва, сотні копалень, тисячі та десятки тисяч більшовицьких колгоспів. От що, в першу чергу, характеризує справжню українську соціалістичну культуру. І саме на тлі соціалістичної індустріалізації та систематичного зростання робітничого класу за рахунок притоку в місто українських трудящих, на тлі більшовицьких заможних колгоспів квітне та розвивається національне культурне будівництво".

Дальше — більше: "українські націоналістичні елементи, користуючись абсолютним притупленням класової пильності попереднього керівництва НКО, настільки знахабніли, що почали примусову дерусифікацію, почали запроваджувати примусову українізацію дітей інших національностей, в тому числі і російської нацменшості. Вони повсякчас галасували про те, що головна небезпека є великодержавний російський шовінізм, а під цим прапором дітей єврейської, польської, німецької і російської нацменшостей на Україні примусово заганяли в українську школу. Яку роль відіграв тут Скрипник — це відомо. Нині Народний комісаріат освіти під керівництвом ЦК КП(б)У виправив ці перекручення, причому виправив у такий спосіб: візьмімо російську нацменшість — приміром, у Харкові в перших групах шкіл минулого року було 20% учнів, що вчилися російською мовою. Цього року в другій групі вчиться 39% процентів дітей, що перейшли з тих перших груп, тобто вдвоє більше.

В Одесі було 21%, стало 38%. Де-не-будь у Херсоні до минулого року не було жодної російської школи чи російської групи, тепер стало 39%. Бачите, яке величезне збільшення, яка була потреба у російських школах. Така сама справа і в Макіївці — було 3%, стало 34%. Зміни пройшли і в школах інших нацменшостей, бо, приміром, лише 53% дітей євреїв, які виявили бажання вчитись на рідній мові, було забезпечено школою на єврейській мові.

Що ж, врешті, вийшло? А вийшло те, що у нас на 63% збільшилась проти минулого року кількість учнів, що вчаться ро-

сійською мовою.* Кількість учнів у школах єврейської нацменшості збільшилась проти минулого року на 26%. Також є великий зріст у школах польської нацменшості, а саме на 28%".

Дехто може запитати, продовжував Затонський, "чи не є це перекрученням в інший бік, чи не є це поворот від українізації? Ні в якому разі. Це є виправлення націоналістичних перекручень, це є вірне запровадження ленінської національної політики в галузі школи. Поряд з кількісним зростом учнів, що вчаться мовою нацменшостей, кількість дітей українців також має зрости на 26%".

Але далі новий нарком змушений визнавати, що кількість українських дітей, які вчитимуться рідною мовою, буде зменшуватися. Це чітко простежується з таких рядків його програмної статті: "Поряд з абсолютним зростом кількості українських учнів питома вага учнів українських шкіл серед загальної кількості залишається достатня. В 1928—29 році вона становила 78,1% до загальної кількості учнів, в 1930—31 році 84,6%, а в 1932—33 році 88,5%. Правда, в 1933—34 році відсоток становитиме лише 85,5%, але при загальному зрості контингентів. Це наслідок виправлення припущених раніше перекручень.

Наклеп, ніби на Україні починається "відхід від українізації", що "українська культура знищується", вщент розбивається цими даними, охорона інтересів нацменшостей аж ніяк не визначає повороту від українізації. Справжня більшовицька національна політика забезпечує розцвіт соціалістичної культури всіх національностей, що живуть на Радянській Україні".

Отже, за словами Затонського, кількість дітей в українських школах уже в 1933 році мала зрости на 26 відсотків.

---

* Керівник агітпропу ЦК КП(б)У А. Хвиля деталізував ці дані по Донбасу: там "у 1932 р. українських груп було 12.207, вчилося в них 388.936 учнів, російських груп 3.203, вчилося в них 104.567 учнів. На 1933—34 навчальний рік українських груп по Донбасу 12.909, повинно вчитися в них 450.856 учнів. Російських груп 4.335, мають вчитися в них 157.267 учнів. По інших національних меншостях, за винятком німців, де маємо збільшення на 55 груп та понад 2.000 учнів, змін особливих немає.

Таким чином, ми бачимо, при збільшенні загальної кількості на 16,3%, збільшення російських груп на 33,5%" (Більшовик України. — 1933. — № 11. — С. 78).

А от що подає довідник спеціальний довідник Наркомату освіти (Освіта на Україні в цифрах. Статистичний довідник за 1933/34—1935/36 роки). — Харків, 1936. — С. 25), яким керував той же Затонський: у 1933—1934 навчальному році українською мовою як рідною навчалося 3.579.334, в 1934—1935 — 3.885.265, в 1935—1936 — 4.116.449.

Як бачимо, приріст справді є. Але зовсім іншими є темпи поширення шкіл з російською мовою навчання. Нею відтепер мають можливість вчитися все більше і більше дітей: 1933—1934 навчальний рік — 425.300, 1934—1935 — 544.756, 1935—1936 — 624.539.

На основі аналізу даних вказаного збірника, маємо всі підстави говорити тільки про те, що більшовицька партія піклувалася лише про російську національну меншину в Україні, бо всі заяви Затонського в цьому плані знову ж таки спростовуються даними йому підлеглого відомства. Так, кількість єврейських дітей, що навчалися рідною мовою, в 1933—1934 навчальному році нараховувалося 74.498, 1934—1935 — 73.713, 1935—1936 — 69.211. А що стосується охоплення рідною мовою навчання дітей інших менших, то офіційна статистика виглядала ось так: 1933—1934 навчальний рік — 123.811, 1934—1935 — 119.985, 1935—1936 — 118.836.

За подібні теми бралися тепер й інші більшовицькі ідеологи. Так, Олександр Шліхтер виступив зі спеціальною статею "Максимум більшовицької пильності в боротьбі з буржуазно-націоналістичною контрабандою". Андрій Хвиля надрукував статтю "Знищити український націоналізм та його агентуру"…

Але особливо чітко видно курс на згортання українізації в записці Володимира Затонського до секретаря ЦК КП(б)У Миколи Попова, а також у постанові бюро Дніпропетровського міськкому більшовицької партії.

Тов. ПОПОВУ Н. Н.

Посылаю, как мы условились, текст постановления Коллегии по вопросу обеспечения культпотребностей нацмен (пока в части школы соцвос и ликнепа).

Основное, что в отмену объективно синтактических при-

знаков "родного языка" устанавливается принцип самоопределения (субъективный).

Мы не пишем здесь инструкции как это делать в деталях (ясно, что взрослые самоопределятся сами (ликбез), детей 8—9 лет определяют родители).

На практике надзор придется осуществлять партийным органам, поэтому полезно будет дать ко времени приема директиву от ЦК.

Сейчас важно установить принцип и отменить все, что было напутано этой Скрипниковской "объективностью".

Перечня постановлений не даю, так как нет возможности перерыть архивы, к тому же последние совершенно не систематизированы.

Основной источник вдохновений для НКО это статьи М. О., на которые он ссылается и в "нарисах підсумків".

Имени его упоминать не стоит (и без того ясно). Лучше ограничиться пока приципиальным решением, чтобы вправить мозги нашей периферии.

Так как принцип самоопределения для нас несомненен, то сегодня на профактиве Робоса буду говорить в таком духе.

В. ЗАТОНСКИЙ.

4.IV-33 г.

ПОСТАНОВА
БЮРА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО МІСЬКПАРТКОМУ
ВІД 25/IX-1933 р.
ПРО СТАН КУРСІВ УКРАЇНОЗНАВСТВА

1. Бюро МПК констатує, що курси Українознавства протягом довгого часу і аж до сьогоднішнього дня з'являються очагом української націоналістичної, контрреволюційної пропаганди, де окопалися класово-ворожі й націоналістичні елементи і, під керівництвом українського націоналіста ПРИХОДЬКО, класового ворога з партквитком в кишені, на ділі здійснювали петлюрівську політику українізації.

2. Бюро МПК вважає, що таке становище на курсах Українізації могло з'явитися внаслідок притуплення партійної пильности партійних організацій, чим скористався класовий ворог,

що, пролізши на цю важливішу ділянку національно-культурного будівництва, майже безперешкодливо дискредитував національну політику партії шляхом систематичних перекручень.

3. Бюро МПК вважає стан українізації по місту за незадовільний та вимагає від всієї партійної організації крутого зламу до цієї важливішої ділянки роботи з тим, щоб на основі рішучої непримиренної боротьби за правильне запровадження ленінської національної політики, боротьби на два фронти, проти великодержавного шовінізму й українського націоналізму, що активізувався за останній час, — добитися в найкоротший час викорінення всіх припущених націоналістичних помилок і перекручень і на ділі організувати більшовицьке запровадження українізації.

Бюро МПК ухвалює:

1. За проведення петлюрівської політики українізації, за прикривання націоналістичних і класово-ворожих елементів, за обман партії і знищення матеріялів — директора курсів ПРИХОДЬКО, як українського націоналіста — класового ворога з партквитком у кишені, з лав партії виключити.

2. Справу на заступника директора курсів — т. КІСІЛЬОВА, що є одночасно заступником завідуючого Обл. Наросвіти, в зв'язку з його відсутністю, передати на розгляд МКК для притягнення до найсуворішої партійної відповідальности.

3. Тов. РОСЮ, ДАНІЛОВУ, СТЕПАНЕНКО за формальне ставлення до обстеження Курсів Українознавства, за подання до Міськпарткому поверхового, політично неправильно орієнтуючого матеріялу — зауважити.

Тов. Гармаша — інструктора Культпропу МПК за недооцінку політичного значення і зволікання підготовки питання про курси — з роботи зав. шкільним сектором МПК — зняти, зауважити і категорично попередити.

1. Зважаючи на те, що факти перекручення національної політики партії уже неодноразово виявлені в установах, що знаходяться під керівництвом Обл. Наросвіти (Курси Українознавства, перекручення по лінії шкіл), що свідчить про явно не благополучність в системі керівництва Обл. Наросвіти цими ділянками роботи — вважати за необхідне негайно приступити

до обстеження парт. осередку Обл. Наросвіти та просити Облпартком перевірити роботу Облнаросвіти.

2. Бюро МПК вважає за цілком неприпустиме те становище, що міськкомісія, передовіривши справу українізації Курсам, самоліквідувалась. Просити МКК виявити і притягти винуватих до відповідальности.

3. Утворити міську комісію українізації при міськраді в складі т. ГОЛУБЕНКА, робітника Культпропу МПК, т. ЯГНЕТІНСЬКОЇ, від РСІ — т. УТКІНА, ПРОКОПЕНКА, Зав. Наросвітою т. СОЇ, зав. Культвідділом Облпрофради — тов. НАЙДА й зав. Культпропу МК ЛКСМУ т. ФОМЕНКО.

4. Запропонувати ЗПК і РПК розгорнути масово-політичну роботу в питанні про запровадження більшовицької українізації, рішуче викриваючи українсько-націоналістичні і великодержавні елементи, добиваючись того, щоб в установах і на підприємствах була розгорнута настирлива систематична боротьба за проведення більшовицької українізації. Вважати за потрібне на одному з найближчих партднів спеціально обміркувати питання про українізацію.

5. ЗПК й РПК повинні розглядати роботу з українізації установ і апаратів заводів як складову частину загальнопартійної роботи, що вимагає систематичного керівництва справою перевірки перебігу вивчення української мови і практичного здійснення українізації на місцях.

6. Вважати за необхідне при курсах Українознавства утворити філіяли в Амур-Н(ижньо) Дніпровському та Черв(оно)-Гвардійському районах, побудувати роботу таким чином, щоб основна маса слухачів навчалася безпосередньо на курсах.

Запропонувати фракції Міськради протягом 10-ти днів надати приміщення для нормальної роботи курсів. Доручити культпропу МПК протягом 5-ти день підібрати директора курсів і його заступника по філіях.

7. Категорично заборонити проведення відраховувань за навчання через бухгалтерію заводів і установ, організувавши справу так, щоб слухачі самі вносили плату за навчання.

8. Запропонувати комісії, що працює по перевірці складу

викладовців української мови, в першу чергу, організувати перевірку всього складу лекторів курсів для вигнання класово-ворожих і націоналістичних елементів.

Доручити Культпропу МПК мобілізувати для викладання української мови 10 перевірених комуністів і 20 комсомольців, що мають для цього потрібні знання, організувавши для них короткотермінові курси для перепідготовки.

9. З метою підготовки кадрів викладовців української мови й літератури із комуністів і комсомольців зобов'язати Міськнаросвіту організувати 6-місячні курси на 30 чол.

10. Доручити Культпропу МПК забезпечити програмово-методичне керівництво роботою курсів українознавства, організовуючи громадський перегляд програм, рекомендованої літератури і встановити систематичний нагляд за перебігом роботи курсів.

11. Доручити Культпропу МПК організувати на сторінках газети "Зоря" і в заводській пресі викриття націоналістичного, контрреволюційного гнізда, що створилося під прикриттям Обласних курсів українознавства.

12. Бюро МПК вимагає від всієї партійної організації різкого посилення уваги до питань боротьби за практичне здійснення більшовицької українізації. Бюро МПК особливо підкреслює необхідність провести найжорстокішу й непримиренну боротьбу проти наклепницьких тверджень націоналістичних елементів про те, що боротьба партії по виправленню допущених перекручень є перегляд національної політики партії, є відмовленням від українізації. Бюро МПК зобов'язує всі партійні організації підвищити класову пильність в боротьбі на два фронти за правильне запровадження більшовицької українізації.

ТРАВЕНЬ

1 травня

365 років тому (1653) козацькі полки під проводом Б. Хмельницького розгромили війська молдавського воєводи С. Георгіци під Ясами.

140 років тому (1878) народився Володимир Фінн, український ботанік, професор Київського університету. Основні наукові дослідження присвячено питанням порівняльної ембріології квіткових рослин. Вивчав флору України, Кавказу, Середньої Росії, Польщі та Прибалтики. Помер 13 жовтня 1957 року.

25 років тому (1993) у Парижі помер Прем'єр-міністр Франції в 1991—1992 роках П'єр Береговуа. Народився в родині українських переселенців Берегових з Ізюма на нинішній Харківщині.

2 травня

170 років тому (1848) у Львові створено Головну Руську Раду, яка заявила про політичні права українського народу Галичини, Буковини й Закарпаття перед владою Австрійської імперії.

3 травня

125 років тому (1893) народився Святослав Шрамченко, міністр Морських справ УНР у 1919 році. Після інтернування української армії до Польщі очолював українську громаду в Ченстохові. В 1945 році виїхав до Німеччини, з 1950 — у США. Автор понад 200 праць з історії українських визвольних змагань, українського військово-морського флоту. Помер у Філадельфії 24 червня 1958 року.

85 років тому (1933) народився Вадим Манжелій, відомий український фізик-експериментатор.

75 років тому (1943) відділ УПА під командою Олексія Шума ("Вовчак") із загону "Помста Полісся" знищив на шляху Ковель—Рівне гітлерівську автоколону і зліквідував шефа штабу СА генерала Віктора Люца.

25 років тому (1993) в рідному Стеблеві на Черкащині перепоховано прах видатного українського митця Василя Авраменка, який помер у травні 1981 року в Нью-Йорку.

25 років тому (1993) Міністерством юстиції України було зареєстровано Українську Всесвітню Координаційну раду, головою якої обрано Івана Драча.

4 травня

155 років тому (1863) у Шолудьках на Вінниччині народився Владислав Городецький, відомий архітектор. Помер 3 січня 1930 року в Ірані.

135 років тому (1883) у Браїлові на Вінниччині народився Микола Малько, видатний оперно-симфонічний диригент. Помер 23 червня 1961 року в Сіднеї (Австралія).

90 років тому (1928) народилася Лариса Крушельницька, український історик, дослідниця культур Прикарпаття та Волині доби раннього заліза; доктор історичних наук, автор понад 100 наукових праць.

5 травня

190 років тому (1828) народилася Ганна Барвінок (Олександра Білозерська-Куліш), українська письменниця. Померла 6 липня 1911 року.

170 років тому (1848) українською шляхтою у Львові організовано "Руський собор".

6 травня

35 років тому (1983) у Москві помер керівник конструкторського бюро авіадвигунобудування імені В. Климова Сергій Ізотов. Народився в Синельниковому на нинішній Дніпропетровщині 30 червня 1917 року.

8 травня

135 років тому (1883) у Бердянську народився зачинатель творення на Харківському паровозобудівному заводі найкращого танка Другої світової війни Т-34 Опанас Фірсов. Репресований у 1937 році.

9 травня

85 років тому (1933) народився Роман Андріяшик, український письменник.

75 років тому (1943) у бою з відділом УПА біля села Стіжок на Кременеччині гітлерівці втратили 60 вояків убитими.

10 травня

170 років тому (1848) народився Микола Чирвінський, український вчений в галузі зоотехнії. Один з основоположників української та російської зоотехнії. Помер 5 січня 1920 року.

95 років тому (1923) у Києві народився Михайло Карцев, один із розробників суперкомп'ютерів для стеження за космосом. Помер 23 квітня 1983 року в Москві.

50 років тому (1968) у Криниці (тепер — Польща) помер видатний художник-примітивіст Никифор (Єпіфаній Дровняк). Народився там же 25 травня 1895 року.

11 травня

105 років тому (1913) народився Андрій Сєверний, довголітній керівник Кримської астрофізичної обсерваторії. Помер 3 квітня 1987 поку у Сімферополі.

65 років тому (1953) помер Олександр Нагорний, український фізіолог та біохімік, чл.-кор. АН УРСР. Автор широковідомих праць з вікової фізіології та біохімії. Народився 11 вересня 1887 року.

12 травня

195 років тому (1823) помер Іриней Фальківський, учений, письменник, церковний і освітній діяч. Народився 11 червня 1762 року.

35 років тому (1983) померла Марія Тищенко, український скульптор. Закінчила Київський художній інститут. Твори: портрети Д. Менделєєва, "В саду", "Соняшник" та ін. Народилася 9 лютого 1910 року.

13 травня

130 років тому (1888) помер Яків Головацький, український поет, фольклорист, учений-славіст, історик літератури, етнограф, педагог, громадський діяч. Разом із М. Шашкевичем та І. Вагилевичем ("Руська трійця") видав альманах "Русалка Дністровая" (1837). Написав праці "Народные песни Галицкой и Угорской Руси", "Карпатская Русь". Народився 10 жовтня 1814 року.

30 років тому (1988) у Москві помер довголітній Головнокомандувач військово-морським флотом СРСР адмірал Флоту СРСР Сергій Горшков. Народився 26 лютого 1910 року в Кам'янці-Подільському на Поділлі.

14 травня

45 років тому (1873) відбувся перший страйк робітників міста Севастополя.

105 років тому (1913) народився Ігор Костецький, український письменник, перекладач, драматург, один із організаторів МУРу. Вперше в українській літературі видав окремою книжкою переклади усіх 154-х сонетів Шекспіра та "Ромео і Джульєтти". Помер у 1983 році в Німеччині.

15 травня

175 років тому (1843) народився Дмитро Самоквасов, археолог, один з основоположників наукової археології України, Росії та Білорусії, автор понад 200 наукових публікацій, дійсний член багатьох наукових товариств. Помер у 1911 році.

145 років тому (1873) народився Павло Скоропадський, військовий діяч, політик, гетьман Української держави (1918 р.). Помер 25 квітня 1945 року в Баварії внаслідок випадкового поранення.

125 років тому (1893) помер Іван Манжура, поет, фольклорист, етнограф. Народився 1 листопада 1851 року.

30 років тому (1988) у Львові померла видатна українська актриса Софія Федорцева (Сабат). Народилася 8 березня 1900 року в Синевидському-Нижньому на Прикарпатті.

15—16 травня

370 років тому (1648) Богдан Хмельницький переміг польське військо С. Потоцького на Жовтих Водах.

110 років тому (1908) помер П. Єфименко, громадський діяч, історик, статистик і етнограф. Народився 1835 року.

17 травня

60 років тому (1958) помер Джордж Рафалович (псевдонім Bedvin Sands), англійський письменник, журналіст, громадський і політичний діяч. У 1913 опублікував лекцію, в якій подав українську історію за схемою М. Грушевського, проаналізував тогочасний стан українського руху і аргументовано доводив, що політична незалежність України сприятиме стабільності в Європі. Намагався сформувати проукраїнське угруповання в Англії. З цією метою організував Український комітет в Лондоні, налагодив контакти з українськими політичними емігрантами. Народився 1880 року у Франції в родині вихідців з України.

45 років тому (1973) у Ленінграді помер відомий режисер

Григорій Козинцев. Народився 22 березня 1905 року в Києві.

35 років тому (1983) у Німеччині помер видатний фізик Олександр Смакула. Народився 9 серпня 1900 року в Доброводах на нинішній Тернопільщині.

18 травня

380 років тому (1638) відбулась битва загонів Я. Острянина з військом коронного гетьмана С. Потоцького під Лубнами.

145 років тому (1873) народився Микола Прахов, український художник і мистецтвознавець. З 1896 року працював як художник у галузі декоративно-ужиткового мистецтва. Один з організаторів товариства "Київський художник". Помер 25 листопада 1957 у Києві.

20 травня

355 років тому (1663) помер Київський православний митрополит Діонисій Балабан.

20—22 травня

25 років тому (1993) в Ірпені під Києвом відбувся XII Великий Збір Українських Націоналістів, перший форум ОУН (М) в незалежній Українській державі. Головою ПУН і ОУН (М) обрано Миколу Плав'юка.

21 травня

130 років тому (1888) помер Микола Рігельман, український історик, публіцист, мандрівник. Народився 29 вересня 1817 року.

115 років тому (1903) народився Роман Сельський, український живописець, нар. художник УРСР, викладач. Навчався у Львівській художньо-промисловій школі, Краківській академії красних мистецтв, у Парижі. Твори: "Карпатський пейзаж", "Полонина", "Гуцульський натюрморт" та ін. Помер 3 лютого 1990 року.

75 років тому (1943) помер організатор телефонного й телеграфного зв'язку в Росії Петро Осадчий. Народився 6 березня 1866 року в Шубівці на Київщині.

23 травня

85 років тому (1933) помер Сергій Дядюша, військовий діяч, генерал-майор. Похований в Каліші (Польща). Народився 26 вересня 1870 року в Хоролі на Полтавщині.

80 років тому (1938) в Роттердамі внаслідок терористичного

акту агента НКВС Павла Судоплатова загинув Євген Коновалець, український військовий діяч, керівник Української військової організації, а згодом Організації Українських Націоналістів. Народився 14 червня 1891 року в Зашкові на Львівщині.

75 років тому (1943) помер у Парижі Петро Нілус, український живописець. Навчався в Одеській рисувальній школі, петербурзькій АМ. Член Товариства передвижників. З 1920 р. жив за кордоном. Твори: жанрові картини "Відпочинок", "На бульварі", пейзажі, автопортрет. Народився 9 лютого 1869 року.

24 травня

100 років тому (1918) представники українських партій утворили Український Національний Союз.

75 років тому (1943) нарком держбезпеки УРСР Сергій Савченко надіслав начальнику Українського штабу партизанського руху Тимофію Строкачу цілком таємну довідку про діяльність українського націоналістичного підпілля на окупованій території Східної України і на теренах Німеччини.

25 травня

80 років тому (1938) за звинувачення у "сприянні ворогам народу" заарештовано і згодом розстріляно видатного організатора промисловості, директора Харківського паровозобудівного заводу Івана Бондаренка. Народився 1 листопада 1896 року в Юзівці (тепер — Донецьк).

27 травня

170 років тому (1848) у Відні ухвалено закон про ліквідацію кріпосного права у Східній Галичині; видано перший номер української газети "Зоря Галицька" у Львові.

70 років тому (1948) у Горлівці Донецької області народився Олександр Волков, льотчик-космонавт СРСР.

28 травня

140 років тому (1878) народився Іван Мар'яненко, український актор, режисер, педагог, нар. артист СРСР. Помер 4 листопада 1962 року.

130 років тому (1888) народився Олександр Яната, український ботанік, агроном, організатор науки та охорони природи, мовознавець, збирач української ботанічної термінології. Загинув на етапі до магаданських таборів 23 травня 1938 року.

110 років тому (1908) народився Олекса Шатківський, український живописець, графік. Твори: "Швачка" (1933), "Пасіка" (1951), "Т. Шевченко в Почаївській лаврі" (1964) та ін.; графічні — "Т. Шевченко" (1940), "Гуцулка" (1959). Помер 28 червня 1979 р.

80 років тому (1938) помер Кесар Білиловський, український поет, перекладач, видавець. Народився 4 березня 1859 року.

65 років тому (1953) президія ЦК КПУ підтримало постанову ЦК КПРС "Питання західних областей Української РСР" і доповідну записку Лаврентія Берії з цього приводу.

29 травня

140 років тому (1878) народився Петро Карманський, український поет-"молодомузівець", редактор, громадський діяч, перекладач "Божественної комедії" Данте, директор (1944—1946) меморіального музею Івана Франка у Львові. Помер 16 квітня 1956 року.

130 років тому (1888) у Заваллі на Прикарпатті народився Ілля Киріяк, письменник української діаспори. Помер 28 грудня 1955 року в Канаді.

30 травня

115 років тому (1903) народився в Казані Михайло Каргер, історик та археолог, який розкрив багато архітектурних пам'яток давньоруських міст України. Помер 26 серпня 1976 року.

95 років тому (1923) у Празі засновано Українське історико-філологічне товариство на чолі з Дмитром Антоновичем.

35 років тому (1983) померла у Києві Параска Павленко, український майстер декоративного розпису. Народилася 17 січня 1881 року в Петриківці.

31 травня

795 років тому (1223) відбулася битва на Калці між руськими дружинами й монголо-татарською ордою.

65 років тому (1953) у Москві помер художник і скульптор Володимир Татлін. Народився 28 грудня 1885 року в Харкові.

Травень

75 років тому (1943) гестапо заарештувало керівників українського націоналістичного підпілля в Криму Григорія Вольчака і Степана Теслю, яких згодом розстріляно.

БО "ЗАСНОВУВАЛАСЯ НА ГРУНТІ КИЇВСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ"
(до 100-річчя ліквідації російськими більшовиками української громади Москви)

Незважаючи на протидію, яку чинили російські більшовики українській громаді Москви після захоплення влади в місті, наші співвітчизники намагалися виживати в складних умовах постійних переслідувань. Активісти громади не тільки збирали пожертви для підтримки нужденним біженцям, а й намагалися брати участь у підготовці матеріалів для мирного Договору з Російською Федеративною Радянською Республікою, чим предметно займалися С. М. Хвостов і Ю. В. Авдіїв.

Крім того, члени Української громади Москви постійно закидали зверненнями більшовицькі урядові установи щодо забезпечення прав кільком десяткам тисяч мешканців російської столиці, які признавалися до українства, регулярно нагадували, що "как иностранцы они вполне автономны в своих культурно-национальных делах и в этой области подлежат лишь ведению Комиссариата по Иностранным делам, а между тем как в дела Украинской Колонии в Москве совершенно противозаконно, в лице представителей Совы-Степняка, Сокола и Кулика, вмешивается учрежденный Комиссариатом по Делам Национальностей Украинский Отдел, который направляет все усилия к тому, чтобы прекратить деятельность Рады как таковой и всех существующих при ней организаций".

Зрештою, більшовицька влада вирішила остаточно розправитися з українськими активістами, зажадавши "явиться со всеми консульскими делами и печатью" до комісара з українських справ Сталінського Наркомату з національних справ М. О. Сови-Степняка "для сдачи таковых".

У спеціальній заяві до більшовицького Наркомату закордонних справ члени Української громади вказували, що "названный отдел Комиссариата по делам Национальностей, коему подлежит ведать организациями подданных Российской Советской Республики, а не Украинской, поселившись в одном помещении с Радой:

1. Систематически проявляет стремление к подчинению себе Рады Украинской Колонии.

2. Принуждает Раду приостановить регистрацию украинцев.

3. Противозаконно на бланках рады, но своей печатью выдавал Украинским гражданам удостоверения.

4. Потребовал от Рады (отношение от 22 мая за № 11) сдачи ему всех дел, печати и освобождения помещения в течение 3-х дней.

5. Устроил в помещении Рады, без ее на то согласия, общежитие для разных лиц и открывает там столовую.

6. Вторично потребовал от Головы Рады (отношение от 1-го июня с. г. за № 191) сдачи ему в течение 3-х дней всех дел, печати и отчетности Рады, причем в этом случае Голову Рады называет "бывшим председателем", а Раду — "бывшей Радой", добавляя, что в случае неисполнения, передачей дел в Комиссию по борьбе с контрреволюцией.

Проживающие в Москве украинцы считают подобное к ним отношение совершенно не допустимым и оскорбительным.

Х. Раковский, председатель Комиссии, делегированной Российской Республикой на мирную конференцию в Киев, на одном из первых заседаний названной конференции торжественно заявил, что украинцев, живущих на территории Российской Советской Республики, никто не притесняет, тем не менее отношение к украинцам делается невыносимым, что явствует из указанного выше вмешательства Украинского Отдела при Комиссариата по Делам Национальностей.

Считая, что упомянутое отношение оскорбляет достоинство Украинской Республики, которая в настоящее время ведет мирные переговоры с Российской Республикой, мы вынуждены просить Комиссариат Иностранных Дел:

1. Письменно подтвердить нам, что колонисты, граждане Украинской Республики как иностранцы, подлежат ведению исключительно Комиссариата Иностранных дел.

2. Своеобразно с этим принять все необходимые меры к немедленному прекращению какого бы то ни было вмешательства в культурно-национальные дела Украинской колонии со стороны других комиссариатов или их отделов.

3. Немедленно освободить Раду от всех назначенных ей комиссаров.

В виду того, что Украинский отдел при Комиссариате по Делам Национальностей (отношения от 22 мая с. г. за № 11 и от 1 июня за № 191) предоставил лишь ТРЕХДНЕВНЫЙ срок для ликвидации и передачи ему всех дел Рады Украинской Колонии — мы просим Комиссариат Иностранных Дел об исполнении изложенной просьбы в возможном непродолжительном времени дабы предупредить намерения Украинского отдела привести в исполнение его угрозы.

Считаем своим долгом сообщить, что копия настоящего обращения и имеющего последовать ответа Комиссариата Иностранных Дел будут представлены в Комиссию по подготовке матерьялов для мирного договора".

Однак ніхто в Москві українців уже слухав.

РОССИЙСКАЯ
ФЕДЕРАТИВНАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
СОВЕТСКАЯ РЕСПУБЛИКА
при НАРОДНОМ КОМИССАРИАТЕ
по НАЦИОНАЛЬНЫМ ДЕЛАМ
УКРАИНСКИЙ ОТДЕЛ
22 мая 1918 г.
№ 11

гор. Москва. До Президії Ради Української Кольонії в Москві

Основуючись на тім:

1) Що рада Української Кольонії в Москві засновувалася на грунті Київської Центральної Ради і тому вже не може відноситись прихильно до Совітської Влади;

2) Що окремі організації, які входять у склад Ради, відносяться вороже до Совітської Влади;

3) Що після заборонення вести регістрацію українських громадян Рада продовжувала вести її і припинила се лише після другого заборонення;

4) Що Рада, котра перше виконувала консульські обов'язки, хоч і здала їх, але складу свого після того не змінила, і

5) що істновання окремої культурно-просвітньої інституції, котра не підлягає жадній контролі, в той час, як при Українськім Відділі існує вже культурно-просвітня секція, ми вважаємо злишнім і небажаним, ми отсим заявляємо:

Рада Української колонії в Москві з сього часу як така не існує.

Все майно і гроші члени бувшої Ради можут одержати і ліквідувати свої справи протягом 3-х днів. Що ж до печаток і документів, то всі вони мають бути здані Українському Відділові Народнього Комісаріату Справ Національних.

Постанова ся тим більше необхідна, що Рада і організації, які входять в її склад, рішуче відмовилися виявить своє відношення як до перевороту Скоропадського, так і до Совітської влади.

Завідувач Українськ. Відділом І. Кулик
Помічн. Завід. Відділом Сова-Степняк
Писар Відділу Чабан.

РОССИЙСКАЯ
ФЕДЕРАТИВНАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ
СОВЕТСКАЯ РЕСПУБЛИКА
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ПО ДЕЛАМ НАЦИОНАЛЬНОСТЕЙ
УКРАИНСКИЙ ОТДЕЛ
1 июня 1918 г.
№ 191 Срочно
гор. Москва Вторично

Бывшему Председателю Рады
Московской Колонии

Предлагаем Вам немедленно сдать Украинскому отделу при Народном Комиссариате по Делам Национальностей все дела, отчетность и печати б. "РАДЫ".

Если в трехдневный срок со дня получения этого отношения не будет исполнено — дело направлено будет в Комиссию по Борьбе с контрреволюцией и спекуляцией.

Предлагаем немедленно явиться в Комиссариат сегодня по случаю похищения членами Рады важных документов.

Заведующий Отделом (подпись: Сова-Степняк)
Секретарь Отдела Чебан.

"ИХ ОРИЕНТАЦИЯ СЕЙЧАС ИСКЛЮЧИТЕЛЬНО НА СОВЕТСКУЮ УКРАИНУ"
(до 95-річчя залучення групи Петрушевича в прорадянську діяльність)

Запроваджуючи свою владу в Україні, російські більшовики постійно працювали над залученням до протидії національно-визвольному рухові нашого народу тих представників інтелігенції, які перебували поза межами УСРР. Зокрема, засідання політбюро ЦК РКП(б) від 1 лютого 1923 року було присвячено активізації роботи з галичанами. Йшлося насамперед про так звану групу колишнього Президента ЗУНР Євгена Петрушевича, котра висловилась за співпрацю з російською більшовицькою владою, сподіваючись за допомогою Москви створити самостійну Галицьку державу.

Щоправда, вже 2 лютого 1923 року заступник голови ДПУ Уншліхт, у зв'язку з переговорами в Москві з представниками галицької групи Петрушевича Брейтера і Івана Косака, заявив категоричний протест щодо будь-яких домовленостей з нею. Мовляв, ще в грудні 1922 року ЦК РКП за представленням ДПУ відмовився фінансувати групу Петрушевича, запідозривши Євгена Коновальця, котрий перебував у тісних відносинах з нею, у зв'язках з Англією й Польщею.

Про ці контакти знали і у Варшаві. Так, Міністерство внутрішніх справ Польщі 5 березня 1923 року зазначало, що "главари диктатуры ЗУНР" вернулись из Москвы, где они получили поддержку, в том числе финансовую, для борьбы за отделение Восточной Галиции и образование самостоятельной республики".

УПОВНОВАЖЕНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ в ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ.

Прага, 19-го мая 1923 г.
ПРЕДСОВНАРКОМА УССР
тов. РАКОВСКОМУ.
Харьков.

Многоуважаемый Христиан Георгиевич!

Раньше всего начну с галичан.

I. Как я Вам уже писал, был у меня представитель Петрушевича в Праге Евгений Левицкий, который официально пришел заявить, по поручению Петрушевича, что их ориентация сейчас исключительно на Советскую Украину. 21-го июня у них состоится съезд в Львове всех национальных партий, на котором будут приняты решения относительно передачи и в дальнейшем мандата Петрушевичу, как диктатору галицийского правительства. Кроме того, съезд одобрит линию Петрушевича и поручит ему в дальнейшем войти в тесный контакт с Советской властью. Они сейчас заняты работой в самой Галиции, чтобы парализовать всякую попытку соглашения с поляками. На этом съезде будет поднят вопрос об исключении из трудовой партии Бачинского и Федорцева, если они не откажутся от мысли вести переговоры с поляками. Наконец, он просил от имени Петрушевича запросить Вас, как будет с денежной поддержкой, а также они хотят знать насчет перевозки галичан на Украину.

Галичане, которые находятся интернированными здесь, массами обращаются сейчас к нам за разрешением выезда на Украину. Пока этот вопрос окончательно не разрешен, мы с ответом оттягиваем, но окончательно не отказываем им.

Дальше Левицкий мне передает, что на днях приезжал в Прагу один из Украинских депутатов в Польский Сейм для того, чтобы согласовать их поведение с галичанами. Он передает, что Сикорский звал их к себе на аудиенцию и подсылал им видных политических польских деятелей для разговора. Итак Луцкий воевода при встрече с ними заявил им, что полякам необходимо во что бы то ни стало уладить вопрос с украинцами, так как они думают предпринять активные меры к занятию Данцига и Верхней Силезии. Интересно то, что этот самый Луцкий воевода в разговоре с депутатами заявил им, что, мол, мы знаем украинское стремление добиться независимого государства, но эту независимость вы, мол, украинцы, сами не способны отвоевать, и только Польша может вам помочь, а Польша может помочь только тогда, когда вы станете друзьями ее. Дальше воевода Луцкий ему указал, что он уже выработал проект широкой национальной автономии как для

ЗАЧЧИНЫ.
Прага, Praha.

ZASTUPITELSTVÍ
ČKÉ REPUBLIKY RAD
VENSKU.
Prag-Praha.

Прага, 19-го мая 1923 г.

ПРЕДСОВНАРКОМА УССР

тов. РАКОВСКОМУ.

Харьков.

Многоуважаемый Христиан Георгиевич!

Раньше всего начну с галичан.

I. Как я Вам уже писал, был у меня представитель Петрушевича в Праге Евгений Левицкий, который оффициально пришел заявить, по поручению Петрушевича, что их ориентация сейчас исключительно на Советскую Украину. 21-го июня у них состоится с"езд в Львове всех национальных партий, на котором будут приняты решения относительно передачи и в дальнейшем мандата Петрушевичу, как диктатору галицийского правительства. Кроме того, с"езд одобрит линию Петрушевича и поручит ему в дальнейшем войти в тесный контакт с Советской властью. Они сейчас заняты работой в самой Галиции, что парализовать всякую попытку соглашения с поляками. На этом с"езде будет поднят вопрос об исключении из трудовой партии Бачинского и Федорцева, если они не откажутся от мысли вести переговоры с поляками. Наконец, он просил от имени Петрушевича запросить Вас, как быть с

Волыни, так и для Галиции, который будет на днях рассматриваться Советом Министров с кое-какими иностранными представителями.

Параллельно с этим связан другой вопрос. Здесь в Прагу приехал Маркотун с французом Декеранс для проезда в Харьков. Они обратились к польскому представителю Шарже де-Фер Бадеру, который в разговоре с ними начал откровеничать, заявляя, что, мол, он не советовал бы им ехать на Украину, так как там власть непрочная, все население восстает и т. п. В конце-концов в визе Маркотуну было отказано и когда к нему явился француз Декеранс без Маркотуна, так Бадер посоветовал французу прежде, чем ехать в Харьковь, переговорить с Славинским, петлюровским представителем, указывая ему на то, что он в очень хороших отношениях с Славинским и что никакой торговли, никаких коммерческих дел с Украиной быть не может, поляки лучше всего это знают, так как они соседи с Украиной. Правда, ведется контрабандная торговля, но это делается через известного польского гражданина Френкеля, который имеет свое имущество в 20 верст от польской границы. И если француз едет по коммерческим делам, то пусть переговорит с Френкелем.

Из этого видно, что поляки вовсю активно выступают против нас.

На днях было опубликовано в газетах, что П.П.С. обратилась к чешским эсдекам с просьбой примирить украинских эсдеков, находящихся в Праге, чтобы они на Гамбургском съезде II-го интернационала не делали скандала полякам из-за Волыни и Галиции.

Теперь несколько слов о сменовеховцах. Мы все-таки решили начать издавать журнал в Вене под редакцией Витека. К журналу будут привлечены студенты пражские, а также некоторые сменовеховцы из Берлина, как-то: Харченко, Сирий и др. Никовский стать во главе редакции отказался, но обещал сотрудничать. Сейчас мы с ними вырабатываем направление журнала.

С коммунистическим приветом (Підпис).

БІЛЬШОВИКИ — ЗА "ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКУ ДЕРЖАВУ" (до 95-річчя проекту О. Шумського щодо використання українського національно-визвольного руху Польщі й Румунії)

З початком Першої світової війни більшовицький вождь Ленін у своїх статтях часто агітував за підтримку українського самостійницького руху. Підтримував він створення самостійної Української держави і після Лютневої демократичної революції в Росії. Однак, як тільки російські більшовики захопили владу, тактика їхня різко змінилася — тепер вони намагалися поставити собі на службу український національний рух, вимагаючи, скажімо, проголосити на І Всеукраїнському з'їзді Рад свою владу. Коли ж це не вдалося, розпочали збройну агресію проти Української Народної Республіки.

Подібну тактику вирішили використати й українські більшовики, яким після створення СРСР відводилася роль організаторів розколу в національно-визвольний рух нашого народу, який не згасав в окупованих Польщею й Румунією теренах. Як свідчать пропозиції одного з українських націонал-комуністів Олександра Шумського, для досягнення поставленої мети можна було навіть агітувати за створення самостійної "Галицько-Волинської держави"…

Т. т. Раковскому, Фрунзе, Квирингу
и НКИД, т. Полоцкому

Дорогие товарищи!

Отъезжая в отпуск, т. Яковлев на основании поручения т. Раковского просил меня написать тезисы нашей политики в от-

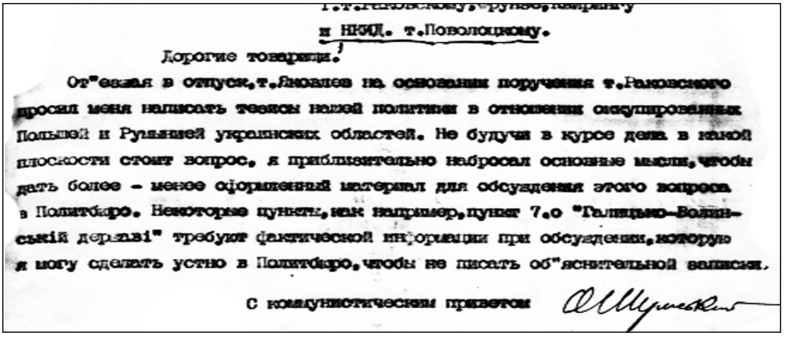
т.т. Раковскому, Фрунзе, Квирингу
и НКИД. т. Поволоцкому.

Дорогие товарищи.

От"ехавя в отпуск, т. Яковлев на основании поручения т. Раковского просил меня написать тезисы нашей политики в отношении оккупированных Польшей и Румынией украинских областей. Не будучи в курсе дела в какой плоскости стоит вопрос, я приблизительно набросал основные мысли, чтобы дать более - менее оформленный материал для обсуждения этого вопроса в Политбюро. Некоторые пункты, как например, пункт 7.о "Галицько-Волинській державі" требуют фактической информации при обсуждении, которую я могу сделать устно в Политбюро, чтобы не писать об"яснительной записки.

С коммунистическим приветом О. Шумский

ношении оккупированных Польшей и Румынией украинских областей. Не будучи в курсе дела в какой плоскости стоит вопрос, я приблизительно набросал основные мысли, чтобы дать более-менее оформленный материал для обсуждения этого вопроса в Политбюро. Некоторые пункты, как например, пункт 7 о "Галицько-Волинській державі", требуют фактической информации при обсуждении, которую я могу сделать устно в Политбюро, чтобы не писать объяснительной записки.

С коммунистическим приветом О. Шумський

Харьков

17-V-23

Тезисы нашей политики в отношении оккупированных Польшей и Румынией украинских областей.

1. Замечающийся за последний период экономический подъем стран Антанты (Англия и Франция) и последовательное овладение ими (экономически и милитарно) государствами средней Европы создает по крайней мере на ближайший, а возможно и длительный период, если не говорить о не исключенных военных катаклизмах, положения некоторого политического равновесия в Европе.

2. Наша борьба с имеющимися тенденцию укрепления капиталистическими государствами ведется двумя путями: укреплением революционного рабочего движения внутри этих стран и поддержкой освободительного национального движения в колониях и многонациональных странах.

3. В частности перед нами как У.С.С.Р. стоит серьезная и сложная задача использования украинского национального движения в Галиции, на Волыни, Холмщине и Подляшью (Польша), а также в Буковине и Северной части Бессарабии (Румыния) в целях ослабления этих граничащих с нами государств.

4. В виду окончательного закрепления Лигой Наций за Польшей и Румынией перечисленных областей, а также все обостряющегося в них национального движения мелкобуржуазных слоев, интеллигенции, крестьянства и отчасти отсталых элементов рабочего класса, не вовлеченных в коммунистическое движение, и все определеннее выражающегося тяготения этого движения к Советской Украйне как единственному освободи-

телю от шляхетско-боярского гнета после окончательного краха иллюзорных надежд на Лигу Наций, нам необходимо наметить в отношении этих областей и растущего в них национального движения ясную и определенную политическую линию и последовательно ее проводить.

5. Исходным пунктом нашей политики в отношении перечисленных областей, а в особенности к Галиции, является непризнание Советской Украйной и всем Союзом принадлежности этих областей к Польши и Румынии, как присоединенных силою оружия вопреки принципу права наций на самоопределение.

6. В целях овладения этим движением для ослабления Польши необходима с нашей стороны активная поддержка национального движения в Восточной Галиции в его борьбе за создание галицийского государства и поддержка национального галицийского правительства при обязательном условии ясно выраженной ориентации в его внешней политике на Советскую Украйну.

7. Поддержка с нашей стороны идеи создания "Галицько-Волинської держави", то есть признания нами присоединения украинского движения в отошедших к Польше областях (Волынь, Холмщина и Подляшье) к более организованному галицийскому движению для совместной борьбы с нынешней Польшей.

8. Поддержка украинского движения в Буковине и северной части Бессарабии, не меняя нашей позиции в отношении Бессарабии в целом, за создание автономной украинской области в Румынском Королевстве.

9. Предоставление украинской эмиграции из этих областей права убежища (азиль) на территории Советской Украйны и организация с необходимой осторожностью у нас центра этой эмиграции.

ЗГИНУВ У БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНУ
(до 80-річчя вбивства Євгена Коновальця)

Пізня осінь 1921 року забивала останні цвяхи в домовину української державності: невдалий Другий Зимовий похід Армії УНР спричинився до важкого удару по свідомому українству, ма-

сового збайдужіння широких мас, які під впливом більшовицької пропаганди й репресій замикалися в собі, побоюючись нових переслідувань. Подібна ситуація складалася і на підневільних Польщі Галичині, Волині, Берестейщині, Підляшші, Холмщині, Надсянні й Лемківщині, коли ці регіони рада амбасадорів приділила міжвоєнній Речі Посполитій. Важке становище було й на Буковині, в Бесарабії…

У 1923—1924 роках, згадував Володимир Целевич, йому довелося розмовляти з одним американцем, який сказав: "Коли справді вас, українців, є 40 міліонів, і ви не маєте держави, то видно, що ви або не хочете її мати, або є такими нежиттєздатними нездарами, що не заслуговуєте на те, щоб її мати. В обох випадках ви не варті ні нашого співчуття, ні нашої допомоги, бо ми можемо співчувати й помагати лише життєздатним націям і таким, що вміють боротися. Так само не говоріть нам про кривди, які вам роблять пануючі над вами держави. Ми можемо співчувати вам лише тоді, коли ми знаємо, що ви вмієте гідно, відважно і з посвятою боротися з тими, що вас кривдять".

Успіху можна було досягти за умови повернення в Україну політичного проводу на чолі з Петлюрою, якому маси довіряли. Але його Москва вбила, вклавши зброю в руки збаламученого єврея Шварцбарда.

І тоді історія покликала до проводу національно-визвольного руху за відродження Української самостійної держави випробуваного революціонера полковника Євгена Коновальця. Він зумів сконсолідувати найзагартованіших патріотів, з якими створив політичну партію, що написала на своєму прапорові — "Здобудеш Українську державу, або згинеш у боротьбі за неї!".

За це його і вбили за наказом тієї ж Москви. Але організовані ним патріоти в роки Другої світової створили збройну силу, яка продовжила цю боротьбу. Вона, зрештою, й наблизила Великий День української історії — 24 серпня 1991 року, коли ця мета втілилася в життя.

ЧЕРВЕНЬ

1 червня

175 років тому (1843) народився Микола Бобрецький, український зоолог, професор Київського університету та його ректор (1900—1907). Помер 24 вересня 1907 року.

105 років тому (1913) у Бабині на нинішній Рівненщині народився Микола Лівша, відомий діяч української еміграції в Південній Америці. Помер 20 лютого 1990 року в Буенос-Айресі (Аргентина).

2 червня

35 років тому (1978) у Сан-Дієго (США) помер Матвій Стахів, український правник, історик, суспільно-політичний діяч у Галичині. Дійсний член НТШ (з 1943 р.), у роки національно-визвольної революції старшина УГА. Народився 30 листопада 1895 року.

3 червня

100 років тому (1918) на переговорах у Києві з гетьманом Скоропадським керівник делегації Кубані Микола Рябовол поставив питання про приєднання цієї території до України.

95 років тому (1923) у Житомирі народився Ігор Шафаревич, видатний вчений-математик. Помер 19 лютого 2017 року в Москві.

85 років тому (1933) народився Костянтин Степанков, видатний актор. Помер 22 липня 2004 року.

5 червня

120 років тому (1898) народився Володимир Ярошенко (Воляр), український письменник, драматург, театрознавець. Репресований 1936 року. Помер 13 липня 1937 року.

115 років тому (1903) помер Йосип Мочутковський, український лікар-бактеріолог. Завідував інфекційним відділенням Одеської міської лікарні. Здійснив вдруге у світі дослід самозараження зворотним тифом (1876). Автор праць з бальнеології, невропатології та туберкульозу. Народився у 1845 році.

5—6 червня

25 років тому (1993) у Києві відбувся Другий Всесвітній конгрес українських політв'язнів та репресованих.

6 червня

155 років тому (1863) народився Євген Петрушевич, український політичний діяч, депутат Віденського парламенту. У листопаді 1918 року очолив Українську Національну Раду у Львові. 13 листопада 1918 був обраний Президентом Західно-Української Народної Республіки, став головнокомандувачем Збройних сил цієї держави. Помер 29 серпня 1940 року в Берліні.

7 червня

175 років тому (1843) помер Маркіян Шашкевич, видатний український письменник, культурно-освітній діяч, представник українського романтизму. Найдіяльніший учасник "Руської трійці". Ініціатор видання альманаху "Русалка Дністровая". Народився 1811 року.

8 червня

160 років тому (1858) народився Олександр Рогоза, генерал-бунчужний, Військовий міністр в уряді гетьмана П. Скоропадського. У квітні 1919 року за відмову перейти на службу до Червоної армії розстріляний більшовиками.

115 років тому (1903) народився Володимир Фатальчук, український графік. Твори: оформлення та ілюстрації до книжок "Українські народні казки", "Лісова пісня" Лесі Українки, "Хмельницький" Івана Ле, "Кобзар" Тараса Шевченка, ювілейні медалі. Помер 20 лютого 1981 року у Києві.

9 червня

25 років тому (1993) у Києві презентовано перший том перевиданої за ініціативою НТШ у Львові десятитомної Енциклопедії українознавства (1955—1984).

10 червня

95 років тому (1923) у Солотвино на Закарпатті народився Роберт Максвелл, організатор і власник глобальної видавничої імперії BBC. Помер 5 листопада 1991 року в Іспанії.

30 років тому (1988) в газеті "Правда України" було опубліковано повідомлення Державної комісії, створеної для розгляду питань, порушених громадянами з числа кримських татар, в якому зазначалося, що знято всі обмеження щодо прав кримських татар і гарантовано їхню повну рівність з іншими радянськими громадянами.

11 червня

360 років тому (1658) під Полтавою гетьман Іван Виговський розгромив заколотників, очолюваних місцевим полковником Мартином Пушкарем і кошовим отаманом Запорозької Січі Яковом Барабашем.

75 років тому (1943) помер Олександр Рубан, український графік. Закінчив Київський художній інститут (у М. Бойчука, С. Налепинської-Бойчук). Художні твори: "Мисливець", "Селяни", "Зима" та ін. Народився 3 травня 1943 року у Києві.

65 років тому (1953) народився Віталій Білоножко, популярний виконавець естрадних пісень, народний артист України.

12 червня

100 років тому (1918) губернський з'їзд землевласників і хліборобів Таврії, що відбувся в Сімферополі, підтримав пропозицію щодо приєднання Криму до України.

100 років тому (1918) укладено попередню мирну умову між Українською Державою і радянською Росією.

75 років тому (1943) розпочався Карпатський рейд з'єднання партизанських загонів під командуванням С. Ковпака. Тривав до початку жовтня 1943 року.

45 років тому (1973) у Нью-Йорку помер відомий історик українського походження Георгій Вернадський. Народився 20 серпня 1887 року в Санкт-Петербурзі.

13 червня

30 років тому (1988) у Львові під час установчих зборів Товариства української мови відбувся перший в Україні багатотисячний мітинг.

14 червня

250 років тому (1768) відбулось визволення Умані від поляків гайдамацькими загонами під проводом Максима Залізняка та Івана Гонти.

95 років тому (1923) народився Анатолій Щербак, український кінознавець, сценарист, канд. філол. наук. Помер у 1988 році.

30 років тому (1988) помер видатний хімік українського походження академік Василь Коршак. Народився у Високому на Чернігівщині 9 січня 1909 року.

16 червня

100 років тому (1918) у Києві відбувся Всеукраїнський земський союз, на якому звинувачено гетьмана Павла Скоропадського в намаганні реставрувати старий лад.

17 червня

65 років тому (1953) у Порубному на Буковині народився Іво Бобул, популярний український співак, композитор.

18 червня

115 років тому (1903) народився Василь Хмелюк, український живописець і поет. Навчався у Краківській Академії мистецтв. Закінчив Українську студію пластичних мистецтв у Празі. З 1928 р. — у Парижі. Автор сільських краєвидів, натюрмортів, портретів. У Празі видав три збірки поезій. Помер 2 листопада 1986 року в Парижі.

18 червня

100 років тому (1918) у Петрограді помер видатний біохімік Олександр Данилевський. Народився 3 січня 1839 року в Харкові.

90 років тому (1928) народився Сергій Плачинда, відомий український письменник. Помер 8 вересня 2013 року в Києві.

19 червня

165 років тому (1853) у Новому Виткові Радехівського повіту в Галичині народився Олександр Мишуга, видатний український співак. Помер 9 березня 1922 року в Німеччині.

20 червня

90 років тому (1928) у Покровському (тепер — Енгельс) відкрилася Перша конференція учителів-українців Республіки німців Поволжя, на яку прибули 24 педагоги.

20 червня — 1 липня

100 років тому (1918) відбувся Всеукраїнський церковний собор у Києві.

21 червня

135 років тому (1883) народився О. Мицюк, український державний діяч, міністр внутрішніх справ УНР. Помер на еміграції 30 грудня 1943 року.

23 червня

115 років тому (1903) народилася Марія Сельська, український живописець. Навчалася у краківській та віденській академіях мистецтв, в академії "Модерн" у Парижі. Художні твори: "Леся Українка", "Гуцульський пейзаж" та ін. Померла 3 лютого 1980 року.

24 червня

145 років тому (1873) народився Олександр Осецький, військовий діяч, в українській армії з 1917 р., у грудні 1918 — січні 1919 виконував обов'язки Військового міністра УНР. З 1920— голова військово-дипломатичної місії УНР у Бельгії. Останні роки жив у Франції. Помер 26 лютого 1937 року в Парижі.

145 років тому (1873) народився Іван Стешенко, український поет, громадський, політичний та державний діяч, член Центральної Ради, перший генеральний секретар освіти. Вбитий більшовицьким агентом у Полтаві 30 червня 1918 року.

105 років тому (1913) у Саскачевані (Канада) в українській родині народився Павло Юзик, сенатор канадського парламенту. Помер 1986 року.

105 років тому (1913) у Семенівці на Чернігівщині народився Василь Будник, перший керівник КБ "Південне" в Дніпропетровську. Помер 8 березня 2007 року в Дніпрі.

25 червня

120 років тому (1898) помер Микола Ярошенко, український живописець. Один з керівників і член Товариства пересувних виставок. Народився 1 грудня 1846 року.

26—29 червня

25 років тому (1993) у Києві відбувся Міжнародний конгрес українських студентів.

27—28 червня

355 років тому (1663) у Ніжині відбулась козацька (Чорна) рада, де було проголошено гетьманом Лівобережної України Івана Брюховецького (гетьманував до 1668).

29 червня

110 років тому (1908) помер Федір Вовк, етнограф, археолог, антрополог, автор багатьох праць з історії української обрядової культури, етнології. Народився 17 березня 1847 року.

105 років тому (1913) у Петербурзі народився Павло Раппопорт, дослідник давньоруської архітектури. Багато уваги присвятив дослідженню давніх міст, фортець, захисних споруд в Україні. Помер у 1989 році.

30 червня

Проголошення відновлення Української держави у Львові 1941 року.

Червень

350 років тому (1668) відбулось проголошення Петра Дорошенка гетьманом всієї України.

75 років тому (1943) відділи УПА під командою Омеляна Грабця знищили біля Житомира німецьку поліцейську школу.

ЗГАДАЛИ НЕ ПРО ВСІХ УКРАЇНЦІВ
(до 65-річчя початку дублювання районних газет Ізмаїльської області українською мовою)

Після приходу в червні 1940 року радянських "визволителів" у Південну Бесарабію, який подавався у більшовицькій пропаганді як акт братньої допомоги тамтешньому українському населенню, аж до смерті Сталіна про національні запити корінних жителів не згадувалося. І лише після того, як ЦК КП України очолив Олексій Кириченко, згадали, що за Дністром проживає велика кількість українського населення, яке не має навіть районних газет українською мовою. Ось тоді, в червні 1953 року, й полетіла депеша до Москви, аби там дозволили на українських землях дублювати для корінного населення районні газети рідною для нього мовою.

Але, як можна пересвідчитися з поданих документів, ЦК КПУ пропонувало дублювати тільки 8 районних газет, де кількість населення коливалася від 27.814 до 12.079 осіб. У цих регіонах кожне число райони мали друкувати по тисячі примірників українською мовою, для чого в штати редакцій вводилося по одному перекладачеві.

У той же час без обслуговування періодикою рідною мовою залишалися тисячі українців в інших районах Ізмаїльської області. Навіть у цьому обласному центрі районна газета продовжувала виходити тільки російською, хоч у місті й однойменному районі нараховувалося 12.275 українців. Забули тоді в ЦК КПУ і про українців Білгород-Дністровського району, де їх мешкало 9.660, Бородінського (6.852), Ренійського (6.767), Болградського (4865), Вилківського (3098)…

ЦК КПСС

товарищу Поспелову П. Н.

В ряде районов Измаильской области компактной массой проживает значительное количество украинского населения: в Староказацком районе украинцев насчитывается 27.814 чел., в Лиманском — 25.369 чел., Саратском — 22.127 чел., Килийском — 21.214 чел., Татарбунарском — 19.245 чел., Тузловском — 18.962 чел., Суворовском — 16.872 чел. и Арцизском — 12.079 чел.

86

ЦК КПСС

товарищу ПОСПЕЛОВУ П.Н.

В ряде районов Измаильской области компактной массой проживает значительное количество украинского населения: в Староказанском районе украинцев насчитывается 27.314 чел., в Лиманском - 25.369 чел., Саратском - 22.127 чел., Килийском - 21.214 чел., Татарбунарском - 19.245 чел., Тузловском - 18.962 чел., Суворовском - 16.372 чел. и Арцизском - 12.079 чел.

В связи с этим ЦК КП Украины просит Вас, товарищ Поспелов, разрешить организовать дублирование на украинском языке восьми районных газет: "Советское Приднестровье" /Староказанское/, "Лиманская правда" /Лиман/, "Советское знамя" /Сарата/, "Коммунистическое знамя" /Килия/, "Знамя Советов" /Татарбунары/, "Советская правда" /Тузлы/, "Сталинец" /Суворов/ и "Вперед к коммунизму" /Арциз/, для чего увеличить разовые тиражи этих газет на 1.000 экземпляров каждую и ввести в штаты редакций газет дополнительно по одному литературному работнику-переводчику.

СЕКРЕТАРЬ ЦК КП УКРАИНЫ НАЗАРЕНКО

" " июня 1958 года

В связи с этим ЦК КП Украины просит Вас, товарищ Поспелов, разрешить организовать дублирование на украинском языке восьми районных газет: "Советское Приднестровье" (Староказацкое), "Лиманская правда" (Лиман), "Советское знамя" (Сарата), "Коммунистическое знамя" (Килия), "Знамя Советов" (Татарбунары), "Советская правда" (Тузлы), "Сталинец" (Суворов) и "Вперед к коммунизму" (Арциз), для чего увеличить разовые тиражи этих газет на 1.000 экземпляров каждую и ввести в штаты редакций газет дополнительно по одному литературному работнику-переводчику.

Секретарь ЦК КП Украины Назаренко.

" " июня 1953 года

СЕКРЕТНО

СПРАВКА

о национальном составе населения Измаильской области по состоянию на 1.XII.1952 года

№ п/п	Название городов, районов	русских	украинцев	болгар	молдаван	гагауз	других	всего
1.	Измаил	15523	12275	3596	2473	74	2131	36072
2.	Килия	14215	21214	1691	12157	1026	309	50612
3.	Вилково	4402	3098	34	504	—	211	8249
4.	Рени	4668	6767	2154	11177	1637	567	26970
5.	Болград	5050	4865	33515	1361	10804	3861	59456
6.	Б. -Днестровский	10913	9660	200	724	8	2172	23677
7.	Лиман	2342	25369	216	385	—	239	28551
8.	Тарутино	3252	4448	11707	2730	2341	272	24750
9.	Тузлы	2906	18962	2	1437	—	28	23335
10.	Суворово	10827	16872	11295	18676	2144	88	59902
11.	Староказачье	3120	27814	162	7756	11	110	38973
12.	Татарбунары	2783	19245	3730	4588	31	166	30543
13.	Сарата	6497	22127	11336	4218	8	178	44364
14.	Арциз	13411	12079	11981	4704	147	409	42731
15.	Ново-Ивановка	791	1871	3542	4129	5600	235	44050
16.	Бородино	7596	6852	5793	6614	560	195	27610
	ВСЕГО:	108296	213518	132836	79633	24391	11171	569845

Зав. отд. пропаганды и агитации
ОК КП Украины (П. Козырев).

11.VI.53 г.

ЛИПЕНЬ

1 липня

115 років тому (1903) у Березівці нинішньої Вінницької області народився Василь Хмелюк, український художник. Помер 2 листопада 1986 року в Парижі.

100 років тому (1918) гетьман Павло Скоропадський затвердив закон про запровадження в середніх загальноосвітніх навчальних закладах 350 іменних стипендій для бідних учнів-українців: імені Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Гребінки, Семена Гулака-Артемовського, Тараса Шевченка, Миколи Костомарова, Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка, Стороженка, Михайла Драгоманова, Івана Нечуя-Левицького, Степана Руданського, Михайла Старицького, Бориса Грінченка, Івана Франка, Михайла Павлика, Івана Карпенка-Карого, Марка Кропивницького, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Павла Чубинського, Миколи Лисенка. Володимира Антоновича, Павла Житецького, Шерстюка, Костя Михальчука й Олександра Русова.

100 років тому (1918) в Кам'янці-Подільському засновано університет.

75 років тому (1943) біля Знаменівки Новомосковського району Дніпропетровської області, не бажаючи здатися гітлерівцям, застрілився галичанин на псевдо "Петро Ворон", котрий очолював місцеве націоналістичне підпілля.

2 липня

100 років тому (1918) народився Всеволод Рождественський, український композитор і диригент, засл. діяч мистецтв УРСР. Автор симфоній, муз. комедій "За двома зайцями", "Жайворонки" та ін. Помер 3 березня 1985 року.

3 липня

135 років тому (1883) у Львові було засновано перший споживчий кооператив у Галичині "Народна торговля".

4 липня

155 років тому (1863) народився Юліан Панькевич (псевдонім — Простен Добромися), український живописець і графік. Помер у 1933 році в Харкові.

75 років тому (1943) в Дітройті американські українці виступили з відозвою про підтримку створення в повоєнному світі на всіх українських землях незалежної держави.

5 липня

120 років тому (1898) у Києві народилася Ірина Стешенко, відома українська письменниця, перекладач на українську з багатьох мов. Померла 1988 року.

35 років тому (1983) Посольство СРСР у Канаді звернулося з нотою протесту до МЗС Канади у зв'язку з наміром Едмонтонського відділу українців Канади встановити пам'ятник жертвам Голодомору в Україні в 1932—1933 роках.

5—12 липня

100 років тому (1918) під керівництвом Леніна у Москві відбувся І з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України.

6 липня

105 років тому (1913) народився Валентин Даниленко, український археолог, дослідник культур неоліту і доби міді України, відкривач численних археологічних пам'яток та автор широковідомих наукових публікацій. Помер у 1982 році.

7 липня

95 років тому (1923) у Празі відкрито Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, директором якого став Леонід Білецький.

85 років тому (1933) помер Володимир Ольшевський, військовий діяч, який після утворення Центральної Ради брав участь у формуванні національних збройних сил України, призначався на командні пости Армії УНР. Народився у 1870 році.

8 липня

155 років тому (1863) був виданий Валуєвський циркуляр про заборону україномовних книжок духовного і навчального змісту (в тому числі для початкового читання народу). Першими під заборону потрапили підготовлені до друку твори М. Костомарова та схвалений Академією наук український переклад Євангелія П. Морачевського.

110 років тому (1908) народився Прокіп Гаркавий, український селекціонер, академік ВАСГНІЛ. Створив зимостійкі сорти ячменю, що й нині висіваються в Україні. Помер 1 квітня 1984 року.

90 років тому (1928) помер Феофіл Яновський, український терапевт, професор Київського та Новоросійського універси-

тетів, академік УАН. Створив школу українських терапевтів. Народився 24 червня 1860 року.

80 років тому (1938) народився Леонід (Лесь) Танюк, український режисер, театрознавець, перекладач, громадський діяч, народний депутат України кількох скликань. Працював у театрах Львова, Одеси, Харкова, Києва, Москви. З 1992 — голова Спілки театральних діячів України. Помер 18 березня 2016 року в Києві.

9 липня

150 років тому (1868) у Бирючах Воронезької обл. народився Володимир Ласкарєв, геолог. Дослідив неогенові та четвертинні відклади Південно-Західної частини України. Помер 10 квітня 1954 року.

85 років тому (1933) колегія Наркомату освіти РСФРР підтвердила раніше видану директиву щодо переходу до 1 вересня всіх українізованих шкіл на російську мову.

10 липня

100 років тому (1918) київське православне духовенство зняло анафему з гетьмана Івана Мазепи.

12 липня

135 років тому (1883) в Угневі на нинішній Львівщині помер прогресивний громадський діяч, перший збирач і дослідник фольклору лемків Іван Бірецький. Народився в Кальниці Сяноцького повіту 1815 року.

110 років тому (1908) народилась Віра Білай, український ботанік-міколог, чл.-кор. НАН України. Разом з М. Підоплічком створила та впровадила в медичну практику антибіотик мікроцид. Померла 12 червня 1994 року.

14 липня

115 років тому (1903) розпочався загальний страйк в Україні, активну участь в якому брали робітники Києва, Катеринослава, Єлисаветграда, Одеси, Миколаєва, Керчі, Севастополя. Завершився 14 серпня 1903 року.

15 липня

95 років тому (1923) народився Сергій Висоцький, український дослідник історії та культури давньоруських міст, зокрема історії Києва. Відкривач ранньої руської абетки в Софії

Київській, автор реконструкції Золотих Воріт. Доктор історичних наук, лауреат низки державних премій. Помер 19 грудня 1998 року у Києві.

95 років тому (1923) у Києві народилася Алла Сміленко, українська дослідниця археологічних пам'яток культури давніх слов'ян, доктор історичних наук. Померла 22 вересня 2006 року.

17 липня

130 років тому (1888) в Бучачі на нинішній Тернопільщині народився Йосиф Агнон, лауреат Нобелівської премії з літератури. Помер 17 лютого 1970 року в Єрусалимі.

90 років тому (1928) на організованій Москвою нараді в Катеринодарі було визнано, що "кубанська говірка в науковому відношенні є чисто українською і навіть в більшій мірі, ніж в місцевостях У.С.С.Р." і ухвалено українізувати школу і радянський апарат "прискореним темпом".

80 років тому (1938) у радянській тюрмі розстріляно Василя Різниченка (Різникова), українського історика-популяризатора, бібліографа, демографа. Починаючи з 1915 р., друкував численні краєзнавчі та історичні розвідки (зокрема, "Проект українського університету в Батурині", "З минулого Батурина", "Батуринський шлях"). Розпочав видавати серію життєписів, шо мала скласти біографічний словник діячів Конотопщини. У роки революції заснував у Києві власне видавництво. У 1920—1930 рр. працював старшим науковим співробітником в Інституті демографії АН УСРР. У лютому 1938 року був заарештований і розстріляний. Народився 28 січня 1892 року.

60 років тому (1958) ухвалено рішення Ради Міністрів УРСР про скорочення з 1959 року 8 з 40 наявних в Україні монастирів, у тому числі Києво-Печерської лаври в Києві, Михайлівського жіночого монастиря в Одесі, чоловічого монастиря у Сумській області.

30 років тому (1988) у Ленінграді помер видатний організатор оборонної промисловості, нарком танкової промисловості СРСР в роки Другої світової війни Ісаак Зальцман. Народився 9 грудня 1905 року в Томашполі на Вінниччині.

25 років тому (1993) у Торонто помер видатний український художник Мирон Левицький. Народився у Львові 1903 року.

18 липня

405 років тому (1613) помер Київський уніатський митрополит Іпатій Потій. Народився 1541 року.

19 липня

105 років тому (1913) померла Леся Українка, велика українська поетеса, громадська діячка. Створила понад 20 драматичних творів, поезії покладено на музику, створено балет, оперу, знято фільми за її творами. Народилася 13 лютого 1871 року.

20 липня

140 років тому (1878) народився Ілля Шульга, український живописець. Твори: "Козача розвідка", "Т. Шевченко на етюдах", "Вечорниці" та ін. Репресований 1937 року.

130 років тому (1888) у селі Синьків Радехівського повіту в Галичині народився Юліан Павликовський, відомий громадський діяч. Помер 28 грудня 1949 року у Мюнхені.

115 років тому (1903) в Олександрівському на Полтавщині народився Отто Бадер, дослідник археологічних пам'яток Криму, Поволжя і Приуралля, автор 250 наукових публікацій. Помер 1980 року.

80 років тому (1938) у Сан-Франциско в родині українських емігрантів Захаренків народилася дочка Наталя, згодом відома як видатна американська актриса Наталі Вуд. Померла 29 листопада 1981 року.

22 липня

130 років тому (1888) у Новій Прилуці на нинішній Вінниччині народився Зельман Ваксман, лауреат Нобелівської премії в галузі фізіології та медицини. Помер 16 серпня 1973 року в США.

115 років тому (1903) помер Корнило Устиянович, український живописець, письменник, громадський діяч. Автор історичних поем "Вадим", "Святослав Хоробрий", трагедій "Олег Святославович Овруцький" та ін. Редагував та ілюстрував сатиричний журнал "Зеркало" (1882—1883). Народився у 1839 році.

25 липня

75 років тому (1943) неподалік Житомира у бою з школою німецької жандармерії відділом УПА вбито 83 окупанти.

26—28 липня

370 років тому (1648) відбувся розгром козацькими полками Максима Кривоноса польського війська Яреми Вишневецького під Старокостянтиновом.

27 липня

165 років тому (1853) у Житомирі народився Володимир Короленко, видатний письменник. Помер 25 грудня 1921 року в Полтаві.

28 липня

100 років тому (1918) у Більманці (нині — Куйбишеве на Запоріжжі) народився Григорій Кисунько, генеральний конструктор радянської протиракетної оборони. Помер 11 жовтня 1998 року в Москві.

90 років тому (1928) у Львові народився Олександр Скоцень, відомий український футболіст. Помер 2003 року в Торонто.

70 років тому (1948) помер Григорій Світлицький, український живописець, нар. художник УРСР. Народився 15 вересня 1872 року в Києві.

29 липня

230 років тому (1788) катеринославський генерал-губернатор Григорій Потьомкін доповідав Катерині II, що під час здобуття узбережжя Чорного моря російський флот складався "з 200 менших гребних суден, в кожному по 60 запорожців… цими суднами керують запорожці, котрих є тепер 20.000 на чолі з їх отаманом Сидором Білим".

120 років тому (1898) у Романові Львівського воєводства народився Ісидор Рабі, лауреат Нобелівської премії з фізики. Помер 11 січня 1988 року в Нью-Йорку.

30 липня

80 років тому (1938) народився Богдан Ребрик, відомий громадсько-політичний діяч.

25 років тому (1993) у Мюнхені помер видатний український громадсько-політичний діяч Атанас Фіголь.

31 липня

65 років тому (1953) у Москві помер видатний хімік укра-

їнського походження Микола Зелінський. Народився в Тирасполі Херсонської губернії 6 лютого 1861 року.

Липень

345 років тому (1673) відбулись походи запорозьких козаків на чолі з Іваном Сірком на турецькі фортеці Очаків та Ізмаїл.

30 років тому (1988) у США помер відомий український художник Володимир Мошинський. Народився 18 червня 1895 року в Турбові на Київщині.

Липень—серпень

75 років тому (1943) на Волині відбувся перехід збройних загонів Тараса Бульби-Боровця в УПА.

ПІД ПИЛЬНИМ ОКОМ ЛЕНІНА
(до 100-річчя І з'їзду КП (б) України у Москві)

Коли російські політичні емігранти провели 21 березня 1917 року віче в Швейцарії, то для присутніх на ньому українців найцікавішою була промова Дмитра Мануїльського, бо він повинен був висловити і домагання українців від імені своєї есдеківської більшовицької партії. Однак цим виступом вони були розчаровані: той багато і добре говорив, але жодним словом не згадав про Україну!

Така поведінка Мануїльського здивувала всіх українців. Бо все ж таки він останнім часом працював з українцями, брав від них гроші і уважав себе теж українцем. "Але один кивок свого шефа Леніна, — згадував Євген Бачинський, — і ані пари уст у захист рідного народу...

Хитається поміж українцями і росіянами. Покірний і вірний холоп партії большевиків Леніна. Рішуче проти відділення України від Росії. Він теж проти війни і оголошення національно-культурної автономії України, лиш за муніципально-обласну автономію… А зрештою, буде так, як ухвалить його партія".

Виправдання для Мануїльського знайшов тоді лише Володимир Левинський, мотивуючи тим, що в "ленінців" гостра дисципліна, отже своїм виступом Мануїльський ризикував, його, мовляв, могли не взяти з партією до Росії…".

Цей приклад показує справжню самостійність українських більшовиків, діяльність яких відбувалася з самого початку під повним контролем ленінського керівництва партії. Особливо це чітко проявилося після спроби прихильників Леніна в Україні самоорганізуватися в комуністичну партію. Коли в квітні 1918 року Таганрозька партійна нарада за пропозицією Миколи Скрипника ухвалила рішення про створення окремої від РКП(б) Компартії України, то ЦК РКП(б), особисто Ленін взяли під свій контроль об'єднавчий процес українських соціалістичних партій, зібравши їх у Москві.

У протоколі засідання організаційного бюро по скликанню конференції партійних організацій комуністів (більшовиків)

України 3 червня 1918 року зазначалося, що в Москві засновуються різні групи, які представляють окремі регіони України й хочуть співпрацювати з Народним Секретаріатом і Організаційним бюро, що було створене ще в Таганрозі.

Водночас намагалися організуватися й інші політичні групи з України, що осіли в російських регіонах. Так, 30 червня 1918 року в Орлі збирається з'їзд українських емігрантів, на якому присутні 40 осіб. Вони оголосили відкриття з'їзду 1 липня. Щодо концентрації сил українських комуністів-емігрантів і розподілу їх по повітах і волостях Орловської губернії, то проголосувала більшість, відкинувши таким чином пропозицію "українських комуністів не залишати тут, а організувати й послати на Україну".

Один з учасників цього дійства Бондарєв, "указал, что, созывая съезд, комиссия имела ввиду организовать группу украинских коммунистов для того, чтобы помогать в партийной работе Орловской организации Российской Коммунистической партии и таким образом дать возможность приезжающим из Украины товарищам применять свои силы с наибольшей пользой".

Інший оратор — Євстратов говорив, "что нам необходимо сплотиться для работы на помощь украинскому движению, дабы оно не погибло за отсутствием тех работников, которые во время революции вели за собой пролетариат, теперь же, в минуту опасности, оставили его на произвол врагов революции".

Другая часть съезда, а именно те товарищи, которые уже работают в Орловской губернии и знакомы с местным положением, настаивает на том, что работать необходимо здесь, в Орловской губернии, для укрепления советской власти, так как в советах имеется маса кулаков и правых социалистов, прикрывающихся именем коммунистов, а в действительности подрывающих авторитет советской власти, чем и объясняется рост контрреволюционного движения в деревне за последнее время".

Звичайно, це не могло влаштовувати більшовицьке керівництво Росії, тому ухвалюється рішення:

"1) За границами Украины должен существовать лишь один советский орган, Народный Секретариат, имеющий вспомогательные группы в разных городах России.

2) Организация областных центров необходима на самой Украине, на местах, но не за границами Украины, в Москве. Областные центры уже организуются сейчас в Киеве, Одессе, Харькове.

3) Создание паралельных, конкурирующих недопустимо. Имеющиеся работники должны быть привлечены в различных отделах Народного Секретариата, свободные — направлены для работы на Украине, что особенно необходимо теперь, с переносом центра работы народного Секретариата на Украину.

4) Тем более недопустимо дробление сил, деление, создание паралельных организаций и т. п. в области партийной работы. Теперь, после майской всеукраинской партийной коференции, партийных конференций в Киеве и месяц всего до первоиюльской конференции в Москве, Организационное бюро при наличности выбранного киевской конференцией Временного центрального комитета и с организацией областных центров на Украине, является "заграничным" их представительством и органом содействия посылкою литературы, людей, средств и т. п. Поэтому необходимо тесное содействие всех сил для содействия партийной работе на Украине, а не создание новых организаций.

5) Вновь предложить товарищам из партийнаго областного комитета Донецкого бассейна и Криворожья, живущим вне пределов Украины, послать своих товарищей в Организационное Бюро, одного-двух, сколько они могут дать для работы в Организационном Бюро.

6) Вновь предложить товарищам из прежняго партийного центра Одесской области дать своего представителя в Организационное Бюро для работы в нем.

7) Предложить всем товарищам из Украины, несущим в Москве партийную и советскую работу, оказывать содействие Орг. Бюро и принять возможное для них участие в его работе.

8) Обратиться к Ц.К. партии с тем, чтобы он принял со своей

стороны меры для устранения возникающих, благодаря возникновению в Москве все новых групп, ставящих себе параллельные задачи, несогласованности работы содействия из России партийной работы на Украине.

9) Вопрос о партийной работе в Бессарабии поставить особо.

10) Партийную работу в Таврической губернии, Таганрожском округе и других спорных местностях вести более усиленно, но не оглашать этого впредь до оформления мирных переговоров в Киеве".

Відтак 5 липня 1918 року з'їзд КП(б)У відкривається в Москві, за яким, як постійно наголошувалося в радянській історичній літературі, пильно стежив Ленін. Очевидно, за погодженням з ним було й сформовано ЦК КП(б)У, до якого увійшли: Амосов Іван Карпович, Бубнов Андрій Сергійович, Буценко Панас Іванович, Грузман Шулим Айзикович, Затонський Володимир Петрович, Картвелішвілі Лаврентій Йосипович, Квірінг Емануїл Йонович, Косіор Станіслав Вікентійович, Крейсберг Ісаак Миронович, Лутовинов Юрій (Іван) Хрисанфович, П'ятаков Юрій Леонідович, Ровнер Пінхус Лазарович, Тарський (Соколовський) Леонід Львович, Фарбман Рафаїл Борисович, Шварц Ісак Ізраїльович; кандидатами стали: Лебідь Дмитро Захарович, Майоров Михайло Мойсейович (Біберман Меєр), Скрипник Микола Олексійович, Слинько Петро Федорович, Гамарник Ян Борисович, Яковлєв Яків Аркадійович.

ЯК ГІМН УРСР
(до 40-річчя опублікування в бюлетені ООН тексту "Ще не вмерла Україна")

Організована українська політична еміграція, яка суттєво посилилася після Другої світової війни, намагалася нагадувати світові про рідний народ у різний спосіб. Одним з таких прикладів було опублікування в журналі Секретаріату ООН в липні 1978 року в якості назви гімну УРСР перших рядків національного гімну "Ще не вмерла Україна".

Ознайомившись з інформацією про цю подію, перший секретар ЦК Компартії України Володимир Щербицький доручив

27 липня відповідним службам ознайомити членів і кандидатів у члени політбюро ЦК КПУ, а завідуючому відділом міжнародних зв'язків Меркулову А. В. — "прошу проследить и доложить".

Згідно з цим дорученням Постійне представництво УРСР при ООН вжило необхідних заходів, зокрема, направило спеціальну ноту на ім'я Генерального секретаря ООН, в якій "був заявлений рішучий протест".

У новій депеші з Нью-Йорка повідомлялося, що "у ноті-відповіді помічник Генерального секретаря ООН з кадрів приніс офіційно свої вибачення Постпредству УРСР. У журналі Секретаріату ООН від 31 серпня п. р. опубліковано правильну назву гімну Української РСР".

Але протягом двох тижнів більшість дипломатів, які були акредитовані при ООН, вважали "Ще не вмерла Україна" гімном УРСР. Через 13 років після цього те ж Постпредство УРСР поширить серед країн-членів ООН ноту про незалежну Україну, гімном якої будуть слова і музика з тієї ж "якоїсь націоналістичної пісні".

вх. №2981/1. Цілком таємно.
26.VII.1978 р. Прим. №1.
№314-сс.

Першому секретарю ЦК Компартії України
товаришу Щербицькому В. В.

Як повідомив 26 липня ц. р. телеграмою в. о. Постійного представника УРСР при ООН т. Ліпатов В. М., в липневому номері журналу Секретаріату ООН "Новини Секретаріату" (виходить двічі на місяць англійською мовою) опублікований список національних гімнів держав-членів ООН. В цьому списку як державний гімн Української РСР названа націоналістична пісня "Ще не вмерла Україна".

Міністерством закордонних справ дана вказівка т. Ліпатову В. М. направити секретарю ООН К. Вальдхайму ноту протесту, в якій заявити, що проти УРСР допущений брутальний провокаційний випад, оскільки замість державного гімну УРСР названа якась пісня, що її виконують українські буржуазні на-

ціоналісти — вороги і зрадники українського народу на своїх емігрантських збіговиськах. Дана вказівка в ноті, крім рішучого протесту, зажадати негайного виправлення вказаної публікації і покарання винних за провокаційну вихватку, за їхню діяльність, несумісну з статусом службових осіб Секретаріату ООН.

Тов. Ліпатову В. М. запропоновано терміново інформувати про наслідки здійснення вищевказаних заходів.

Одночасно Постпредству УРСР при ООН дана вказівка направити текст гімну Української РСР в Секретаріат ООН, а також домовитися з керівниками ЛАУ і "Лемкосоюзу" про опублікування тексту гімну УРСР в їх прогресивних газетах "Українські вісті" і "Карпатська Русь".

Міністр Г. Г. ШЕВЕЛЬ.

Секретно

Первому секретарю ЦК Компартии Украины
товарищу Щербицкому В. В.

В соответствии с Вашим поручением сообщаю, что Постоянное представительство УССР при ООН приняло необходимые меры в связи с опубликованием в журнале Секретариата ООН в июле т. г. в качества названия гимна УССР первых строк националистической песни.

В ноте на имя Генерального секретаря ООН по этому поводу был заявлен решительный протест.

В ответной ноте помощник Генерального секретаря ООН по кадрам принес официально свои извинения Постпредству УССР. В журнале Секретариата ООН от 31 августа т. г. опубликовано правильное название гимна Украинской ССР.

Следует отметить, что МИД УССР дал указание Постпредству УССР при ООН передать текст и музыкальную редакцию гимна УССР библиотеке ООН только после допущенного провокационного выпада против УССР, хотя в республиканской печати гимн был опубликован еще в марте т. г. Не проявило также должной инициативы в этом вопросе и Постпредство УССР.

На это упущение в работе обращено внимание тт. Шевеля и Мартыненко.

А. Меркулов.

СЕРПЕНЬ

1 серпня

175 років тому (1843) у Високому на Лемківщині народився відомий педагог, історик і громадський діяч Матвій Астряб. Помер 18 січня 1925 року в Лубнах на Полтавщині.

145 років тому (1873) народився Християн Раковський, учасник болгарського і румунського соціалістичних рухів, політичний і державний діяч УСРР. З січня 1919 до липня 1923 року (з перервами) очолював уряд радянської України. Розстріляний в Орловській в'язниці 11 вересня 1941 року.

50 років тому (1968) у Бостоні (США) померла активна діячка українського національно-визвольного руху Тамара Петрів. Народилася в Житомирі.

2 серпня

130 років тому (1888) народився Кость Буревій, український письменник, літературознавець. Розстріляний більшовиками 17 грудня 1934 року.

20 років тому (1998) померла відома громадсько-політична діячка Ніна Строката. Народилася 31 січня 1926 року.

3 серпня

95 років тому (1923) народилася Галина Ковпаненко — український археолог, дослідниця культур ранньої залізної доби України. Відкрила багато скіфських та сарматських поховань. Померла в Києві 24 березня 2013 року.

4 серпня

95 років тому (1923) у Станіславові (нині — Івано-Франківськ) народився відомий винахідник Володимир Мальків. Помер 2001 року в Канаді.

50 років тому (1968) помер Олександр Загродський, український військовий діяч періоду визвольних змагань 1917—1921 років. Брав участь в обороні Києва від більшовицьких частин Муравйова у січні 1918 року. Командир полку в період Гетьманату та командир дивізії у війську Директорії, відзначився під час Першого Зимового походу Армії УНР. Генерал-полковник. Після Другої світової війни жив у Німеччині, працював у товариствах та організаціях українських ветеранів. 1949 року переїхав до США. Народився 10 квітня 1889 року.

5 серпня

115 років тому (1903) народився видатний український співак Борис Гмиря. Помер 1969 року.

6 серпня

90 років тому (1928) у Миковій Свидницького округу на Пряшівщині народився Андрій Верхола (Енді Ворхол), кінорежисер світової слави. Помер 22 лютого 1987 року в Нью-Йорку.

7 серпня

100 років тому (1918) уряд гетьмана Павла Скоропадського підписав попередню угоду про передачу Війську Донському Таганрозького, Ростовського і Олександрово-Грушівського повітів.

90 років тому (1928) рада нацменшин Наркомату освіти РСФРР ухвалила рішення про скликання на 1 жовтня в Москві І Всеросійського з'їзду українських працівників освіти.

8 серпня

235 років тому (1783) помер київський православний митрополит Гавриїл Кременецький.

105 років тому (1913) народився активний діяч українського національно-визвольного руху Григорій Мацейко. Помер 11 серпня 1966 року в Аргентині.

30 років тому (1988) в Австралії померла українська письменниця Божена Сірко, чешка за походженням.

9 серпня

120 років тому (1898) в Браїлові на Вінниччині народився Пантелеймон Ковалів, видатний український мовознавець. Помер 15 листопада 1973 року.

80 років тому (1938) народився Леонід Кучма, Президент України з 1994 до 2005 року.

45 років тому (1973) у Хмельницькому народився Олександр Пономарьов, популярний український співак.

10 серпня

105 років тому (1913) помер Орест Авдиковський, письменник, публіцист, етнограф. Народився 23 квітня 1842 року.

12 серпня

65 років тому (1953) помер відомий український учений у

галузі електрозварювання Євген Патон. Народився 5 березня 1870 року в Ніцці (Франція).

13 серпня

335 років тому (1683) українець Юрій Кульчицький пробрався через турецьку облогу Відня і приніс звістку про становище в місті до князя Лотрінгського, завдяки чому воно було звільнено.

245 років тому (1773) народився Юрій Лисянський, мандрівник та мореплавець. Помер 6 березня 1837 року.

75 років тому (1943) розпочато Донбаську наступальну операцію військ Південно-Західного та Південного фронтів, внаслідок якої радянські війська завершили звільнення Донбасу. Тривала до 22 вересня 1943 року.

20 років тому (1998) у Стенфорді (США) помер один з провідних винахідників протиракетної системи оборони Едвард Гінцтон. Народився 27 грудня 1915 року в Катеринославі.

14 серпня

50 років тому (1968) у Філадельфії помер активний учасник національно-визвольної боротьби підполковник Данило Лимаренко. Народився 20 грудня 1894 року в Карлівці на Херсонщині.

35 років тому (1983) в Києві народилася Олена Балтача, чемпіонка Великої Британії з тенісу.

15 серпня

80 років тому (1938) в Студениці, що в Коростишівському районі Житомирської області, народився Анатолій Слюсаренко, довголітній декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, дійсний член НАПН України.

40 років тому (1978) у Москві було прийнято Постанову Ради Міністрів СРСР "Про додаткові заходи із зміцнення паспортного режиму", яка передбачала ряд обмежень щодо кримськотатарського народу, який бажав повернутися на батьківщину.

16 серпня

110 років тому (1908) народився Антон Задонцев, український рослинник та фізіолог, чл.-кор. АН УРСР, академік

ВАСГН1Л. Розробив систему агротехнічних заходів з підвищення зимостійкості та врожайності озимої пшениці в степових районах України, найбільш доцільне поєднання двох провідних зернових культур країни — кукурудзи та озимої пшениці. Помер 5 грудня 1971 року.

17 серпня

135 років тому (1883) у Мелітополі народився Дмитро Донцов, теоретик українського національно-визвольного руху. Помер у Монреалі (Канада) 30 березня 1973 року.

105 років тому (1913) у Києві народився Вітольд Шунейко, відомий конструктор оборонної техніки. Помер 7 квітня 1964 року в Ленінграді.

80 років тому (1938) помер Степан Смаль-Стоцький, український філолог, педагог, культурний і громадсько-політичний діяч Буковини; дійсний член НТШ (з 1899), ВУАН (з 1918). З 1919 — посол ЗУНР у Празі; з 1921 до 1938 викладав в Українському Вільному Університеті, очолював філософський факультет. Народився 8 січня 1859 року.

18 серпня

130 років тому (1888) помер Григорій Шашкевич, український музичний і громадський діяч, священик. Музичну освіту здобув у Львівській духовній семінарії. Працював у Станіславі, де був головою філії Головної Руської Ради. У Відні був ректором духовної семінарії. З 1867 — у Львові. Автор хорових творів, граматики для народних шкіл (1862), німецько-українського юридичного словника (1851 року в співавторстві). Народився у 1809 році.

19 серпня

135 років тому (1883) у Дерпті (нині — Тарту, Естонія) в родині переселенців з України народився Леонід Кулик, відомий матеріалознавець. Помер 14 квітня 1942 року.

20 серпня

100 років тому (1918) у Батиєвому в Татарстані народився Михайло Мінський, видатний український співак. Помер 9 жовтня 1988 року в США.

50 років тому (1968) помер відомий фізик, член Національної Академії наук (США) Георгій Гамов. Народився в Одесі 4 березня 1904 року.

21—25 серпня

75 років тому (1943) відбувся Третій Надзвичайний збір ОУН-Б, який ухвалив нову програму революційно-демократичних перетворень в Україні.

22 серпня

100 років тому (1918) помер Іван Лучицький, історик, громадський діяч. З 1877 — професор Київського університету. Член Державної думи 3-го скликання. З 1907 — професор Петербурзького університету. Праці присвячені історії релігійних війн та історії селянства у Франції XVI—XVIII ст. Народився 2 червня 1845 року.

23 серпня

75 років тому (1943) у ході Білгородсько-Харківської операції війська Степового фронту звільнили Харків.

24 серпня

150 років тому (1868) народився Максим Славинський (Славінський), український громадсько-політичний діяч, поет, дипломат, публіцист. Один із засновників Української національної ради в Петрограді (у 1917 році). З травня 1918 — тимчасовий представник Української Держави на Дону. У 1919 очолював дипломатичну місію УНР у Празі (ЧССР); з 1923 — на еміграції — професор новітньої історії України в Українській Господарській Академії в Подєбрадах. У 1945 році заарештований радянськими спецслужбами у Празі. Помер у в'язниці в Києві 23 листопада 1945 року.

145 років тому (1873) народився Фотій Красицький, український живописець і графік. Помер 1944 року.

115 років тому (1903) народився Петро Тищенко, український кобзар. Замолоду осліп. У репертуарі — народні пісні на слова Т. Шевченка, інших поетів. Помер 6 січня 1967 року.

95 років тому (1923) у Ростові-на-Дону народився Віктор Глушков, видатний український кібернетик. Помер 1982 року в Києві.

90 років тому (1928) у Хрипівці на Чернігівщині народився Левко Лук'яненко, відомий діяч українського національно-визвольного руху.

45 років тому (1968) помер Данило Альперін, український патофізіолог, чл.-кор. АН УРСР. Працював у Харківському медичному інституті, Українському психоневрологічному інституті та Українському інституті експериментальної медицини. Праці присвячені патофізіології нервової системи та нейрогуморальної регуляції, патогенезові алергічних реакцій тощо. Народився 15 грудня 1894 року.

35 років тому (1983) у Києві помер Аркадій Філіпенко, український композитор, нар. артист УРСР. Закінчив Київську консерваторію. Твори: дитяча опера "В зеленому саду", оперети, кантати, вокально-симфонічна поема "Дума про безсмертного Кобзаря" та ін. Відзначений Державною премією СРСР. Народився 26 грудня 1911 року.

30 років тому (1988) помер Борис Романицький, український актор, режисер і театральний діяч, нар. артист СРСР. Один із засновників, художній керівник і актор Українського драматичного театру ім. М. Заньковецької у Львові. Народився 19 березня 1891 року.

25 серпня

55 років тому (1963) помер Іван Багряний, український письменник, публіцист, політичний діяч, один із організаторів МУРу, засновник Української Революційної Демократичної Партії (УРДП). Народився 2 жовтня 1906 року.

27 серпня

135 років тому (1883) помер видатний астроном Олексій Савич. Народився у Біловодську (тепер — Луганська область).

120 років тому (1898) народилася Наталія Ужвій, українська актриса, нар. артистка СРСР, Герой Соціалістичної Праці. Актриса Першого театру Української Радянської Республіки ім. Т. Шевченка в Києві, Одеської держдрами, театру "Березіль", Київського українського драматичного театру ім. І. Франка. 1954—1971 — голова Українського театрального товариства. Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка, Державна премія СРСР. Померла 22 липня 1986 року.

75 років тому (1943) народився Юрій Чайка, український режисер, засл. діяч мистецтв УРСР. Закінчив Київський інститут театрального мистецтва. Працював в Одесі, Дніпропетровську

(Театр опери та балету, з 1979 — головний режисер). Помер 5 березня 2016 року в Дніпрі.

28 серпня

135 років тому (кінець 1883) у Києві створено південно-західну групу партії "Народна воля".

130 років тому (1888) народився Варфоломій Євтимович, генерал-хорунжий. У 1917 року брав активну участь в українізації військових частин російської армії. Був обраний членом Українського Військового Генерального Комітету. Дата смерті невідома.

120 років тому (1898) у Києві відкрито політехнічний інститут.

105 років тому (1913) народилася Віра Свєнціцька, український мистецтвознавець, член НТШ (з 1939). Автор близько 60 праць і статей, лауреат Державної премії імені Тараса Шевченка. Померла 21 травня 1991 року.

29 серпня

75 років тому (1943) визначено остаточну структуру УПА, яка поділялась на три групи за територіальною ознакою: УПА — Північ (Поліська, Волинська, Рівненська, Житомирська області); УПА — Захід (райони Холмщини, Галичини, Буковини, Карпат); УПА — Південь (Вінницька, Кам'янець-Подільська області і південь України);

75 років тому (1943) розпочато битву за Дніпро, наступальні операції радянських військ з метою звільнення Лівобережної України, Донбасу і форсування Дніпра. Тривала до кінця грудня 1943 року.

55 років тому (1963) у США помер один із світових винахідників транзисторів Юліус Лілієнфельд. Народився у Львові 18 квітня 1881 року.

31 серпня

50 років тому (1968) відбувся І з'їзд еміграції УНР.

"Я САМ Є УКРАЇНЦЕМ У ВСІХ МОЇХ ДІЛАХ І ДУМКАХ"
(до 70-річчя смерті Василя Вишиваного)

Жертовна цілеспрямованість українців у боротьбі за власну волю не тільки викликала захоплення й повагу в багатьох чужинців, а й приводила останніх до лав найактивніших патріотів нашого народу. Видатних імен на скрижалях нашої історії збереглося чимало. Тут і гетьман Пилип Орлик, і педагог Софія Русова, і вчений Володимир Антонович, і воєначальник Всеволод Петрів…

Окремо в цьому ряду ясніє постать представника династії Габсбургів Василя Вишиваного, який у найтяжчі часи для українського народу назвався українцем і залишився справді таким до кінця життя, про що писатиме до очільника світової держави.

Народився він 10 лютого 1895 року в Полі (Далмація), виростав у Живці на пограниччі Галичини й Горішнього Шлеську. А з ознайомленням з українством у роки Першої світової війни Василь Вишиваний, як нарекли його самі ж українці за одягання вишиванок, глибоко пройнявся долею нашого народу.

Він захищає Україну в лавах її збройних сил у звані полковника, а з батьком, який займав пропольську позицію, категорично розриває стосунки.

Його боротьби за Українську державу йому не забудуть енкаведисти, коли прийдуть до Відня в 1944 році. Через три роки стежень за ним Василь Вишиваний буде заарештований за підозрою в зв'язках з ОУН і вивезений до Києва, де утримуватиметься в Лук'янівській в'язниці.

Там у серпні 1948 року Василь Вишиваний і відійде у вічність.

Пане Президенте!

В "Матті" з 29 липня 1919 року сказано, що західну область Української Народньої Республіки, колишню Східну Галичину, легенько на мировім столі приділено до Польщі, хоч тут є більше як 90% українського населення.

Не тільки, що це противиться найзвичайнішому праву чоловіка на вільність, противиться це так само принципові про самоозначення народів, який Ви поставили, Пане Президенте. А вкраїнці є самостійною нацією (з політичних зглядів названо їх в Австро-Угорщині русинами, в Росії — малоросами), і мають проте на основі свобідного людського права і Вашого принципу право на самоозначення.

Ми, українці, покладали саме найбільші надії на мирову конференцію у Верзайлі, та переживаємо розчарування одно за другим. Часи минулися, в яких можна було рішати при зеленім столі про судьбу народів проти їх волі. Це доказує історія останніх років, як мир в литовськім Бересті й Букарешті, а бувша австрійсько-угорська монархія; а твердить це й будучина. З радістю приняв кожний, який почував себе людиною, вістку, що пан Президент бажають спинити вибух нових воєн через справедливість у рішеннях про областні питання. Українець хоче вкінці раз бути вільним і людиною.

А таким ніколи він не може бути ні під польським пануванням, ні під чужим иншим пануванням. Твориться кривду (злочин), яка взиває о пімсту до неба, яка ставить у тіні Страсбург із 1870 року. А при цьому діється оце з народом, який бажає віджити в світовій історії, який віками був захистом Европи перед нападами азіятських орд зі Сходу, який сотворив велику Росію, дав їй своє ім'я, щоби опісля в подяку його колишні співгорожани давили та поневолювали його, з якого одна часть дісталася під польський кнут, а опісля під фірмою ніби Австро-Угорщини. А тепер, коли бажання 36-міліонного народу злучитися один народ і в одну країну мало б сповнитися, де вкінці власна воля могла б ще раз сповнитися, зроблено йому цю кривду.

Це є не тільки злочином проти теперішності, а злочином й проти будучини народу, який приготовляє почву до нових воєн. Війни будуть, доки є границі, доки не повстане світова держава, а народи не будуть заступлені своїми національними репрезентантами. Можна їх однак по можності ограничити, коли по можности поведеться природні границі не геогра-

фічно-мілітарні, а етнографічні. Через Україну розпалася колись Польща, українське питання (Східна Галичина) викликала війну Росії 1914, а через неї її розпад. І цю причину твориться наново. Українці домагаються тільки свойого права, нічого більше і нічого менше. Вони ніколи не були імперіалістами, не на це вказує їх історія, і ніколи не будуть ними.

І робиться кривду українцям не тільки як українцям, а так само як людям. Краще є справедливо рішати поміж народами, а через це творити приязнь, як на будуче кроваву ворожнечу.

Щоби не являтися у фальшивім світлі, чому саме я як бувший австрійський архикнязь заступаюся за українським народом, моїм народом, мушу знехотя сказати кілька слів про себе. Коли я бачив терпіння цього народу під польським та російським пануванням, цього народу, що колись і знову тепер його шляхта запродала й зрадила його, зродилася у мене вже давніше перед війною думка: жертвувати все на те, щоби помогти мойому народові здобути волю та самостійність. Я займався історією, літературою мойого народу й опанував уповні його мовою. Я вже за часів центральних держав мусив поборювати кольосальні труднощі, які під час війни доходили до одвертої боротьби проти антивкраїнських впливів з боку Австрії, Німеччини й Польщі. Я дбав заодно про те, щоби проводити чисто національну, самостійницьку українську політику, за ким ще Ви, пане Президенте, проклямували принцип про самоозначення народів і жертвував я для цієї цілі мою ближчу рідню, майно, ім'я etc., словом, усе, що я мав. І не мав я при цьому ніяких егоїстичних скритих думок, хоча й мені вже два рази за Гетьманщини давали до цього нагоду вкраїнські партії всяких відтінків, що я рішуче відкинув.

Коли прийшов переворот в Австро-Угорщині, коли вкраїнські області бувшої Австро-Угорщини получилися з прочою Україною і так осягнено ціль бажань мойого народу, відтягнувся я у приватне життя, бо ціль моєї діяльності сповнилася. Вдячність мойого народу є повна для мене, а виявилося також в іменованні мене полковником української армії, за мою діяльність в українських справах.

За часів Австрії був я тільки сотником.

Я сам є українцем у всіх моїх ділах і думках, зрікся негайно після перевороту, який приніс злуку мойого народу, всі титули й гідності, і прийняв офіціально українське горожанство та ім'я Василь Вишиваний, під яким я вже давніше був знаний загально на Україні, а яке дали мені мої українські жовняри.

І тепер зношу я радо як українець всі терпіння та прикрощі неволі в надії, що наші бої та змагання до волі не підуть даром. А коли навіть хвилево стан інтелігенції з культурною політурою в порівнянні до інших держав, які саме повстали, як пр. Польща, є пересічно замалий, через що й не допомагає в заступництві повні. І хоч народ, якого продала та зрадила його шляхта, завжди таки вкраїнський народ, селянський народ, посідає такий величезний резервуар природної інтелігенції й людства, що спокійно можна сказати, що кожний тут є шляхтичем (благородним) і піднесеться вже до значіння. Це вже дає мені право як українцеві й людині звернутися публічно з проханням до Вас, пане Президенте, відвернути велику несправедливість (кривду), щоби мій народ не попався в безнадійність.

К. 31.VII.1919.

Василь ВИШИВАНИЙ,
полковник УСС.

ВЕРЕСЕНЬ

1 вересня

110 років тому (1908) в Одесі народився Валентин Глушко, один з видатних конструкторів ракетно-космічної техніки. Помер 10 січня 1989 року в Москві.

100 років тому (1918) народився Ігор Качуровський, український письменник, літературознавець, перекладач. Помер 18 липня 2013 року в Мюнхені (Німеччина).

80 років тому (1938) загинув від репресій Євген Оппоков, український гідролог, болотознавець, гідрогеолог, академік АН УРСР, один з основоположників гідрології, творець і перший директор Інституту водного господарства України. Досліджував ріки басейну Дніпра. Уточнив рівняння водного балансу річкового басейну, відоме як рівняння Пенка-Оппокова. Народився 1 лютого 1869 року.

3 вересня

65 років тому (1953) на Пленумі ЦК КПРС першим секретарем було обрано Микиту Хрущова, що ознаменувало зміни в СРСР.

4 вересня

80 років тому (1938) в Ужгороді утворено організацію національної оборони "Карпатська Січ", ухвалено статут та обрано провід.

35 років тому (1983) помер Василь Ремесло, український селекціонер пшениці, академік АН СРСР та ВАСГНІЛ. Розробив оригінальні методи селекції, в основі котрих лежить спрямована зміна ярових культур в озимі та озимих в ярові. Вивів нові сорти пшениці, посіви яких у 1980-і роки становили понад 11% світових посівів цієї культури. Народився 10 лютого 1907 року в Теплівці на Полтавщині.

6 вересня

155 років тому (1863) народився Дмитро Граве, видатний український математик. Помер 19 грудня 1939 року в Києві.

105 років тому (1913) народився у Києві Микола Шило, український архітектор, заслужений архітектор УРСР. Споруди в Києві: будинок Міністерства сільського господарства УРСР, житлові будинки. Очолював "Київпроект". Помер у Києві 22 квітня 1982 року.

7 вересня

150 років тому (1868) народився Андрій Єлчанінов, військовий діяч, генерал-лейтенант царської армії. Восени 1917 року перейшов на бік української армії. 22 листопада 1917 на честь проголошення УНР провів в Одесі військовий парад українських частин під національними прапорами. Дата смерті невідома.

75 років тому (1943) біля Радовичів на Ковельщині розпочався триденний бій повстанських сотень "Кубіка" і "Байди" проти підтримуваних бронепотягом гітлерівців, у результаті чого ворог втратив 208 вбитими, а упівці — 16.

8 вересня

85 років тому (1933) у Гримайлові на нинішній Тернопільщині народився Роман Шпорлюк, який певний період очолював Український науковий інститут Гарвардського університету (США).

75 років тому (1943) радянські війська звільнили від гітлерівців Сталіно (нині — Донецьк).

65 років тому (1953) народився Валентин Крисаченко, доктор філософських наук, професор, провідний дослідник в галузі філософії науки, екології, теорії еволюції, українознавства.

9 вересня

125 років тому (1893) народився Георгій Флоровський (Протоієрей Георгій), російський та український філософ, історик культури й церкви. Помер в 1979 році у Принстоні.

115 років тому (1903) народився Лев Шанковський, відомий дослідник українського національно-визвольного руху. Помер 1995 року.

65 років тому (1953) народилася Ольга Гейко-Матусяк, відома українська громадсько-політична діячка.

10 вересня

150 років тому (1868) народилася Людмила Старицька-Черняхівська, українська письменниця, громадська і політична діячка, член Центральної Ради. Репресована у справі Спілки визволення України, повернулася із заслання 1935, вдруге заарештована 1941, коли й померла під час етапу.

110 років тому (1908) помер Степан Янович (Курбас), український співак (тенор) і режисер. Батько Леся Курбаса. Актор і режисер Руського народного театру у Львові; керував власною трупою, працював у літньому театрі Кам'янця-Подільського. Народився 28 жовтня 1862 року.

11 вересня

370 років тому (1648) відбувся розгром армією Богдана Хмельницького польського війська під Пилявцями.

55 років тому (1963) народився Геннадій Литовченко, відомий футболіст дніпропетровського "Дніпра" і київського "Динамо".

11—12 вересня

25 років тому (1993) у Києві відбулося вшанування пам'яті жертв Голодомору та відкриття Пам'ятного знака по померлих з голоду.

12 вересня

130 років тому (1888) у Полтаві народився Олександр Петлюра. Активний учасник національно-визвольної боротьби, полковник Армії УНР. Помер 4 березня 1951 року в Торонто.

13 вересня

130 років тому (1888) народилася Софія Стадникова, українська драматична акторка і співачка (драматичне сопрано). У 1901 році дебютувала у театрі "Руська бесіда" у Львові. В 1915—1918 роках працювала у театрі М. Садовського в Києві, згодом — в українському театрі Й. Стадника та ін. трупах. З 1939 р. — актриса Державного українського драматичного театру ім. Лесі Українки у Львові та в Дрогобичі. Серед кращих ролей: Маруся ("Маруся Богуславка" М. Старицького), Анна ("Украдене шастя" І. Франка) та ін. Померла 21 вересня 1959 року.

120 років тому (1898) народився Микола Терещенко, поет, громадський діяч, літературознавець, перекладач. Перший лауреат премії імені Максима Рильського. Помер 30 травня 1966 року.

14 вересня

190 років тому (1828) народився Лев Жемчужников, живо-

писець, графік. Навчався у Петербурзькій академії мистецтв. У 1850-х роках жив в Україні. Художні твори: "Кобзар на шляху", "Козак іде на Січ", альбом офортів "Живописна Україна" та ін. Помер 6 серпня 1912 року.

160 років тому народився (1858) Володимир Масляк, поет, прозаїк. Помер 15 липня 1924 року.

130 років тому (1888) народився Михайло Болтенко, український археолог. Відкрив багато стародавніх пам'яток, у т. ч. усатівську культуру доби міді. Помер 6 травня 1959 року.

115 років тому (1898) народився Сергій Бібіков, археолог, член-кор. АН УРСР. Досліджував кам'яну добу України та Східної Європи, проблему первісного заселення цих теренів людиною, з 1955 по 1969 — директор Інституту археології АН УРСР. Помер 1989 року.

40 років тому (1978) у Лос-Анджелесі помер теоретик східного вектора української геополітики, член Центральної Ради Тиміш Олесіюк. Народився 1895 року на Підляшші.

15 вересня

135 років тому (1883) у Санкт-Петербурзі народився Борис Матюшенко, відомий український громадсько-політичний діяч. Помер 27 березня 1944 року в Празі.

95 років тому (1923) у Києві народилася Галина Мезенцева (Вінницька), відома дослідниця культури Київської Русі та античних міст-держав Надчорномор'я. Автор численних наукових та науково-популярних публікацій, доктор історичних наук. Померла 24 листопада 1997 року в Торонто (Канада).

80 років тому (1938) у Курську розстріляно за критику сталінського улюбленця Мічуріна Володимира Симиренка, організатора в Китаєво під Києвом Всесоюзного плодоягідного інституту. Народився 29 грудня 1892 року в Млієвому на нинішній Черкащині.

25 років тому (1993) в Міссісазі (біля Торонто) помер відомий канадський правник українського походження Сурма-Тарнопольський. Народився 1 серпня 1932 року в родині українських емігрантів з Тернопільщини.

16 вересня

360 років тому (1658) Іван Виговський уклав угоду в Гадячі (Гадяцький трактат) з польським урядом про входження до складу Речі Посполитої козацької держави — Великого князівства Руського (землі Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводств) на федеративних засадах, зберігаючи гетьманське правління.

17 вересня

165 років тому (1853) народився Михайло Павлик, український письменник, критик, перекладач, публіцист, редактор, видавець, історик, фольклорист, бібліограф, громадський та культурний діяч. Видавав журнали "Громадський друг", "Народ", "Товариш" та ін. Помер 26 січня 1915 року.

19 вересня

115 років тому (1903) помер Сидір Воробкевич, письменник, композитор, редактор, культурний діяч, педагог, диригент. Народився 5 травня 1836 року.

65 років тому (1953) помер Климент Квітка, український вчений-фольклорист, музикознавець, дослідник народної інструментальної музики. Народився 4 лютого 1880 року.

21 вересня

75 років тому (1943) у ході Чернігівсько-Прип'ятської операції війська Центрального фронту звільнили Чернігів.

23 вересня

270 років тому (1748) народився Олексій Розумовський, державний діяч Російської імперії, син українського гетьмана Кирила Розумовського, сенатор (1786—1795); з 1807 — попечитель Московського університету; у 1810—1816 — міністр освіти.

75 років тому (1943) у ході наступу на київському й полтавсько-кременчуцькому напрямках військами Степового і Воронезького фронтів було звільнено Полтаву.

30 років тому (1988) в Івано-Франківську померла відома українська письменниця Ольга Дучимінська. Народилася 8 червня 1883 року.

24 вересня

85 років тому (1933) помер у Миргороді Опанас Сластіон,

український живописець, графік, архітектор, мистецтвознавець, етнограф, викладач. Навчався у Петербурзькій академії мистецтв. Організатор Миргородського краєзнавчого музею. Художні твори: "Проводи на Січ", "Волинь", "Миргород", ілюстрації до поеми Т. Шевченка "Гайдамаки". Автор статей з українського народного мистецтва і кустарних промислів. Народився 2 січня 1855 року.

25 вересня

170 років тому (1848) у Львівському університеті відкрито кафедру української мови, яку очолив Яків Головацький.

130 років тому (1888) помер відомий меценат Григорій Галаган. Народився 15 серпня 1819 року в Сокиринцях Прилуцького повіту на тодішній Полтавщині.

80 років тому (1938) у харківській тюрмі загинув видатний український лікар, науковець і громадський діяч Андрій Журавель. Народився 4 липня 1892 року в Софіївці Амурського краю, на Зеленому Клині.

26 вересня

65 років тому (1953) народився Микола Чмихов, історик та археолог, оригінальний мислитель, доктор історичних наук. Досліджував духовну культуру та світогляд давніх людей, заснував кафедру культурології в Києво-Могилянській Академії (1992). Помер 26 квітня 1994 року.

27 вересня

110 років тому (1908) помер у Курську Петро Щуровський, український піаніст, диригент, композитор. У 1878—1882 роках — диригент Московської імператорської опери. Працював у Полтаві, Харкові. Твори: опери, оркестрові сюїти, фортеп'янні п'єси, романси. Народився у 1850 році.

75 років тому (1943) біля села Клемна на Прикарпатті сотня "Хмеля" вступила в дводенний бій з батальйоном гітлерівців, у результаті чого ворог втратив 90 осіб убитими й 20 пораненими.

29 вересня

95 років тому (1923) на нинішній Кіровоградщині народився Василь Сухомлинський, видатний український педагог. Помер 1970 року.

75 років тому (1943) до лав УПА від гітлерівців із Здолбунова перейшов азербайджанський охоронний батальйон у складі 160 осіб.

35 років тому (1983) у Києві помер видатний український письменник Михайло Стельмах. Народився 24 травня 1912 року в Дяківцях нинішнього Літинського району Вінницької області.

30 вересня

75 років тому (1943) між селами Суходіл і Липовиця на Прикарпатті відбувся бій українських повстанців проти батальйону гітлерівської жандармерії, в результаті чого ворог втратив близько 200 вояків вбитими й пораненими.

Вересень

145 років тому (1873) у Києві засновано народницький гурток "Київська комуна".

Вересень—жовтень

105 років тому (1913) у Києві відбувся судовий процес над євреєм М. Бейлісом, на захист якого на судовому процесі виступив українець Володимир Короленко.

"ДО ІСПИТУ ПІШОВ У ВИШИВАНІЙ СОРОЧЦІ"
(до 110-річчя від дня народження Адама Антоновича)

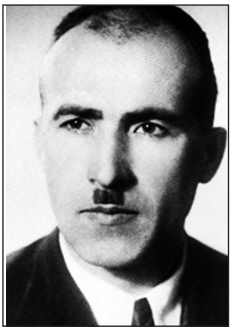

Коли матеріальні обставини змусили родину урядника польської окупаційної влади в Долині віддати дітей до державної школи, аби мали можливість закінчити гімназію, малий Адам, не тільки не поступався рівнем підготовки серед ровесників, а й мав гідність демонструвати свою українськість — до іспиту пішов у вишиваній сорочці. І це після того, як зовсім недавно старшокласники й поляки-вчителі цієї школи з обуренням дивилися на нього, оскільки його старший брат Андрій допомагав українським підпільникам добратися до кордону, аби перейти з метою уникнення арештів.

Адам Антонович не тільки не поніс свою метрику до римо-католицького костелу, як на це сподівалися директор і вчителі гімназії, а й добився, щоб українці могли ходити до греко-католицької церкви й вивчали свою релігію. Добився як цього, так і того, щоб його прізвище в усіх документах виправили з Антоновіч на Антонович.

Чому був таким? Очевидно, мав за приклад свого батька Івана, який завжди наголошував на приналежності до українства. Це він, зокрема, в 1918 році організовував у Долині українську владу, за що міг поплатитися життям, коли до міста вдерлися польські вояки армії Галлера. Однак і далі, не звертаючи уваги на косі погляди польської адміністрації, продовжував активно працювати в усіх українських інституціях Долини: в "Просвіті", "Рідній школі", "Соколі", "Сільському господареві" й хорі.

До всіх цих організацій долучився й молодий Адам. Особливо активним був у спортивних змаганнях. Скажімо, як тільки закінчив польську гімназію, одразу ж на канікулах організував велике спортивне свято української молоді. Більше того, він показав особистий приклад у підготовці спортивного майданчика для проведення різних змагань, зранку до вечора працюючи лопатою. Інші активісти долучалися до будівництва

спортивної площі хто коли міг. Відтак протягом канікул за рахунок ентузіазму Адама Антоновича і його друзів було споруджено в Долині чи не перший спортивний комплекс, яким після змагань могли користуватися всі мешканці повітового міста.

Маючи непересічний педагогічний талант, Адам Антонович працює постійно з молоддю. Це й спричинилося до того, що його призначають настоятелем Малої семінарії у Львові напередодні Другої світової війни, а коли до Галичини прийшли російські більшовики, то, опинившись поза лінією розмежування двох диктаторів, стає референтом молоді в Українському окружному допомоговому комітеті в Холмі. Як зазначала Віра Зельвак, "їздив і ходив по селах, організовуючи т. зв. курені "Відродженців", сіяв і защеплював освіту, національну мораль та любов до України".

Ці курені мали сприяти українському національному відродженню на всіх українських розселеннях, що потрапили після вересня 1939 року під гітлерівську окупацію, — Підляшші, Холмщині, Надсянні й Лемківщині. Справді, саме йому, неперевершеному організаторові й спортсмену, доручають започатковувати різні змагання й марші. Якраз Адам Антонович був комендантом спортивно-вишкільного табору в Криниці для української молоді всієї Генеральної губернії.

Педагогічний талант і організаторські здібності вповні були використані Адамом Антоновичем, коли він після Другої світової війни очолив Школу українознавства в Чикаго. Вона стала справжньою берегинею для наших хлопців і дівчат від асиміляції й розчинення в чужомовному середовищі. Він у постійних радіопередачах закликав батьків, аби посилали своїх дітей до цієї школи, бо тільки вона поряд з батьківською хатою і рідною церквою могла виховувати сильні характери й полум'яних патріотів.

Цю ідею Адам Антонович постійно втілював і в іншому своєму проекті — журналі "Екран", який видавався в Чикаго під його редакцією з 1961 по 1990 рік і розсилався по українських громадах світу.

З молодих років у характері Адама Антоновича проявилася така важлива риса, як жертовність в ім'я ближнього. У 1930-х

роках, навчаючись у Львівському університеті, він втратив рік, оскільки не зміг заплатити за власні студії, бо використав наявні кошти на оплату навчання в гімназії свого молодшого брата Мирослава — того, що згодом стане організатором всесвітньовідомого Українського візантійського хору в Голландії, змусивши таким чином голландців пропагувати українську музику й спів. Зрештою, саме за підтримки свого старшого брата Мирослав Антонович зможе вчитися в роки Другої світової війни у Відні, потім у Гарварді.

Професор Адам Антонович ще з 1955 року до останніх днів свого життя очолював Український літературний фонд імені Івана Франка, чим прилучився до підтримки рідного слова на чужині. Відтак уже наприкінці 1956 року в Чикаго в присутності дочки Івана Франка Анни Франко-Ключко і поета Євгена Маланюка вручали премії Галині Журбі, Вірі Вовк і Ользі Мак. Усього ж за активної участі Адама Антоновича було оголошено 7 літературних конкурсів, на яких одержали визнання й такі відомі й тепер в Україні діаспорні автори, як Теодор Курпіта, Софія Парфанович, Софія Наумович, Борис Олександрів, Микола Понеділок, Марта Тарнавська, Володимир Янів, Роман Завадович, Яр Славутич, Ганна Черінь, Богдан Рубчак…

Чи не під впливом цієї діаспорної ініціативи і в УРСР з початку 1960-х років запровадили Державну премію імені Тараса Шевченка?

Поряд з підтримкою молодих літераторів діаспори Адам Антонович як голова Українського літературного фонду імені Івана Франка опікувався і поширенням творчості відомих українських письменників. Так, 1973 року за його ініціативою в Чикаго відкрилася пересувна виставка творів цього видатного майстра слова. Після двотижневого перегляду її всі експонати з відповідним літературознавчим коментарем були представлені в Клівленді, Дітройті, Філадельфії, Едмонтоні та інших містах Північної Америки.

Не поривав професор Антонович зв'язків зі своєю малою батьківщиною, яку змушений був залишити з початком Другої світової війни. Він був довголітнім провідником вихідців з Бой-

ківщини в Чикаго, що давало йому можливість організовувати земляків на активну працю в ім'я відродження Великої України.

А насамперед заангажовував до цього рідню. Тішився, коли син Борис у 1976 році був обраний до парламенту штату Іллінойс — перший з місцевих українців. Мав приємність, що в багатьох громадських справах міг покластися на невістку Орисю.

Народжений 20 вересня 1908 року в Сколому на Бойківщині Адам Антонович дочекався таки відродження Української держави — навічно спочив 27 січня 1992 року в Чикаго, де він усі роки свого життя працював для неї.

В ОБОЗІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ
(до 100-річчя підготовки українських більшовиків до нової війни проти власного народу)

Змирившись з березня 1918 року на якийсь час з диктатом Німеччини, більшовицька Росія не відмовилася від своїх імперіалістичних устремлінь на українські землі. Як тільки стало зрозумілим, що Німеччина програє війну, Москва знову розпочала активну підготовку до агресії проти Української держави, до чого залучає й своїх прихильників, що записані в лави КП(б)У.

На пленумі її ЦК, який відбувся 8 вересня 1918 року в Орлі, в доповіді під назвою "Бойові дії повстанців на Україні" ставилося завдання "всюди тривожити противника, тримати його в нервозному, напруженому стані, досягаючи цим дислокації сил і, не дозволяючи йому обрушитися всіма силами на одну з наших груп".

До речі, в даному документі чітко вказується на те, що для цього в нейтральній зоні "в Чернігівській губернії в прикордонній смузі і районі Суджа—Кореневе—Рильськ" створені спеціальні більшовицькі групи, які повинні, "під час бойових дій, безперервно перевіряючи свої бойові сили і придатність тих чи інших військових частин, розростатися, зміцнюватися і т. ч. обростати як людським матеріалом, так і зброєю і всім необхідним військовим спорядженням".

Поряд з цим іде підготовка інформаційної війни, 10 вересня 1918 року постановлено розділити одержані 200.000 рублів на організацію залізничних страйків в Україні: 75.000 на Південну

дирекцію, 35.000 — на Північно-Донецьку і 50.000 — Катеринославську… Витрати Курського відділення Українського бюро, що займається активною більшовицькою пропагандою, з 16 до 31 серпня складали 102.465 карбованців.

І знову діяльність українських більшовиків перебуває під безпосереднім керівництвом Леніна. 16 жовтня 1918 року напередодні II з'їзду КП(б)У Ленін проводить нараду з членами ЦК КП(б)У. Наголошує, що в умовах назріваючої кризи в Німеччині перед українськими комуністами постають завдання нейтралізувати націоналістичну дрібну буржуазію, перенести центр боротьби на роботу серед окупаційних австро-німецьких військ.

25 жовтня 1918 року на засіданні ЦК РКП ухвалено направити для постійного представництва на з'їзді українських комуністів Сталіна й Крестинського з тим, щоб Сталін був уведений до складу Центрального Комітету КП(б)У.

Нарада останнього з українськими діячами в Орлі 19 листопада 1918 року дає таке рішення: "О конструкции Штаба — удержать двух представителей от Ц.К. Украинских коммунистов; совместно со мной они образуют "совет группы войск". Им специально поручается налаживание политической работы в данных войсках и в районе их действий. Все органы снабжения, разведки, формирования, до сих пор существовавшие при Ц.К. Украины, все отряды и вообще организованные вооруженные силы Украины подчиняются этому Совету. По рекомендации Ц.К.У. мне дается в непосредственное подчинение товарищ для назначения его мною заведующим повстанческой борьбой. Он может быть заменен советом Украинского фронта (он же "Со-вет группы войск курского направления").

У цей же час появляється і Звернення Закордонного бюро ЦК КП (б) У: "Для того, чтоб наша партия могла монопольно взять на себя руководство возстанием, необходимо в кратчайший срок командировать на Украину сотни коммунистов агитаторов и организаторов". Щоправда, в листопаді 1918 року з Орла члени бюро ЦК КП(б)У зверталися до місцевого губернського комітету РКП: "не направлять нам рядових работников, особенно лиц, не работавших нелегально. Нам нужны

тепер ответственные партийные организаторы, а также тов. для организации военно-революционной работы".

На діяльність українських більшовиків Москва виділяє значні кошти. Так, 9 листопада 1918 року член ЦК КПУ Семен писав до голови ВЦВК Свердлова, що витрати ЦК КП(б)У з 1 листопада до 1 січня становитимуть 5 мільйонів рублів. З них на партійну роботу — 1 мільйон, на підтримання військово-революційних комітетів в Україні (утримання збройних загонів) — 2 мільйони, на ліквідацію й переформування повстанської армії — 1 мільйон, на транспорт і прикордонні бази — 500 тисяч, на контррозвідку — 500 тисяч рублів.

Але вже з початком бойових дій прагнення українських більшовиків підпорядкувати своїй владі максимум території, що тяжіла на півночі до Києва, наштовхуються на серйозну протидію Москви. Скажімо, район Гомеля спочатку "был выделен в военном отношении и подчинен Украинскому командованию. Таково было положение, когда нижеподписавшиеся лица выехали в Москву для доклада". Однак, як тільки Москва дізналася, що Раковський поїхав "к Пятакову на предмет втягивания украинского советского правительства в дело освобождения Гомеля, Мозыря, Луненца и т. д.", то Сталін категорично заперечує щодо приєднання цих територій до України. Відтак появляється його директива: "Мы считаем, что означенные пункты составляют часть России, войсками которой они будут освобождены. Ц.К. предлагает Раковскому, также Пятакову предоставить русским войскам самим расправляться с агентами Петлюры, который, не довольствуясь Украиной, лезет в Белоруссию… Сталин".

У подібному тоні і телеграма наркома закордонних справ Чичерина: "Раковский сообщал из Могилева, что он едет к украинскому правительству, чтобы сговориться относительно партизанского движения у Мозыря и у Лунинца. Гомель, Мозырь и т. д. относятся к Украине, а не относятся к Белоруссии. Надо указать Раковскому и украинскому правительству, что приходиться рассматривать эти земли как входящие в Российскую Советскую ФСР и неподлежащию компетенции Укр. прав.".

Природно, українські більшовики з цим погодилися…

ЖОВТЕНЬ

1 жовтня

370 років тому (1648) козацькі полки взяли фортецю Кодак на Дніпрі.

115 років тому (1903) у Києві народився Володимир Горовиць, всесвітньовідомий піаніст. Помер 5 листопада 1989 року у Нью-Йорку.

2 жовтня

115 років тому (1903) народився Микола Азовський, український маляр. Помер 31 жовтня 1947 року в Буенос-Айресі (Аргентина).

3 жовтня

80 років тому (1938) Руська Національна Рада Закарпаття проголосила автономію краю.

35 років тому (1983) у США помер відомий фізик-теоретик Зенон Храпливий. Народився 15 березня 1904 року в Лисівці на нинішній Тернопільщині.

4 жовтня

150 років тому (1868) народився Кирило Студинський, літературознавець, фольклорист, мовознавець, письменник, громадський діяч. Помер у 1941 році.

5 жовтня

145 років тому (1873) народився Михайло Яцків, український письменник, майстер психологічної новели. Помер 9 грудня 1961 року.

100 років тому (1918) у Києві розпочалися переговори між гетьманським урядом і делегацією Кримського крайового уряду щодо умов входження півострова до складу Української Держави.

6 жовтня

120 років тому (1898) народився Микола Опришко, український бандурист і хоровий диригент. Закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М. Лисенка, був викладачем гри на бандурі. Організував і очолив ансамбль бандуристів Українського радіокомітету. 1938 року організував і очолив ансамбль української пісні при Донецькій філармонії. Автор підручника "Школа гри на бандурі". Помер 21 вересня 1941року в Чорнухах.

7 жовтня

865 років тому (1253) у Дорогочині галицько-волинський князь Данило Галицький у присутності українських єпископів був коронований папським легатом на короля Русі.

115 років тому (1903) у Києві народився Вадим Лашкарьов, видатний український фізик. Помер 1 грудня 1974 року.

165 років тому (1853) народився Олександр Цицович, військовий діяч, генерал-лейтенант царської армії. Після утворення Центральної Ради і УНР у 1917 року був військовим комендантом Києва. Дата смерті невідома.

65 років тому (1953) померла у Києві Софія Тобілевич, українська актриса, фольклористка, письменниця. Грала в трупах М. Старицького, М. Садовського, П. Саксаганського, І. Карпенка-Карого. Автор книг "Життя Івана Тобілевича", "Корифеї українського театру" та ін. Народилася 3 жовтня 1860 року.

55 років тому (1963) помер Іван Шмальгаузен, український зоолог та морфолог, академік АН УРСР та СРСР. Працював в Київському університеті (1907—1912, 1921—1941), директор Інституту зоології та біології АН УРСР (нині установі присвоєно його ім'я). Народився 23 квітня 1884 року.

8 жовтня

135 років тому (1883) у Харкові народився Яків Степовий, український композитор, публіцист, музичний діяч, викладач. Закінчив Петербурзьку консерваторію. З 1917 р. жив у Києві, викладав у консерваторії. Музичний керівник театру "Музична драма", Державного вокального ансамблю. Помер 4 листопада 1921 року в Києві.

80 років тому (1938) загинув під час репресій Гнат Хоткевич, український письменник, актор, мистецтвознавець, режисер, бандурист, композитор. Народився 31 грудня 1877 року.

80 років тому (1938) в Ужгороді створено перший уряд автономного Закарпаття, яке з 30 грудня 1938 року почало називатися Карпатською Україною.

9 жовтня

85 років тому (1933) помер Іван Тогобічний, актор, режисер, драматург. Народився 24 листопада 1862 року.

10 жовтня

75 років тому (1943) другий секретар ЦК КП(б)У Дем'ян Коротченко підготував необхідні документи для обгрунтування економічної потреби передачі Криму до УРСР.

55 років тому (1963) помер Степан Луцик, український живописець. Жив у Львові. Після Другої світової війни — в Німеччині, США. Твори: "Гуцул", "«Краєвид" та ін. Народився 10 жовтня 1906 року.

11 жовтня

365 років тому (1653) ухвалено рішення Земського собору про прийняття Війська Запорозького під протекторат московського царя.

135 років тому (1883) народився Роман Орленко (Прокопович), український співак (баритон), вокальний педагог. Помер 24 липня 1962 року.

30 років тому (1988) у Трускавці помер відомий лемківський майстер різьби по дереву Григорій Бенч. Народився 12 грудня 1905 року у Вільці Сяноцького повіту в Надсянні.

12 жовтня

40 років тому (1978) помер Ростислав Кавецький, патофізіолог, академік АН УРСР. З 1931 р. працював в Україні. Основні праці присвячені проблемам онкології та реактивності організму. Його ім'ям названо Інститут проблем онкології НАНУ. Народився 1 грудня 1899 року в Самарі (Росія).

13 жовтня

180 років тому (1838) народився Олександр Рубець, український фольклорист, хоровий диригент і композитор. Видав "Збірник 100 українських пісень", "Двісті шістнадцять українських"; М. Римському-Корсакову — опери "Майська ніч". Поклав на музику вірш Т. Шевченка "Думи мої, думи мої...". Власним коштом утримував музичну і художню школи. Помер 11 травня 1913 року.

135 років тому (1883) народився Володимир Сільський, український геолог та геофізик, академік АН УРСР, професор Львівського університету. Досліджував тектонічні структури та нафтовий потенціал теренів України. Помер 18 лютого 1951 року.

95 років тому (1923) народився Михайло Сікорський, археолог-краєзнавець, директор Переяслав-Хмельницького історико-архітектурного заповідника. Багато років присвятив дослідженні народного ремісництва, побуту й господарства, що знайшло відображення у створенні численних реконструкцій та експозицій музею. Помер 27 вересня 2011 року.

85 років тому (1933) на Підляшші народився один з керівників Національного космічного агентства США Михайло Яримович.

14 жовтня

75 років тому (1943) у ході Запорізької операції військами Південно-Західного фронту було звільнено Запоріжжя.

14—16 жовтня

370 років тому (1648) загони полковника Максима Кривоноса взяли Львівський замок.

15 жовтня

125 років тому (1893) народився Андрій Долуд, військовий діяч. В українській армії — з 1917 року. Під час Першого Зимового походу — начальник штабу Армії УНР. 1921 року виїхав до Бразилії, де брав активну участь у громадсько-політичному житті української громади. Помер 6 вересня 1976 року в Куритибі (Бразилія).

95 років тому (1923) в Іспасі на Буковині народився Темикстоль Вирста, один із зачинателів нового напрямку в історії модернізму другої половини XX століття в мистецтві. Помер 17 травня 2017 року в Парижі.

16 жовтня

165 років тому (1853) розпочато Кримську війну між Росією і Туреччиною.

100 років тому (1918) гетьманом Павлом Скоропадським видано Універсал про відродження козацтва.

17 жовтня

135 років тому (1883) у Вересочі на Чернігівщині народилася Олімпіада Шапошнікова, дослідниця культур доби міді і бронзи степової України, автор численних наукових публікацій.

35 років тому (1983) відомий канадський правник Володимир-Юрій Данилів запропонував створити окремий Міжнародний

трибунал для розслідування злочинів більшовицької Москви, зокрема, організації Голодомору в Україні в 1932—1933 роках.

18 жовтня

100 років тому (1918) створено Українську Національну Раду у Львові.

25 років тому (1993) Верховна Рада України затвердила військову доктрину держави.

19 жовтня

165 років тому (1853) у Коропі на Чернігівщині народився Микола Кибальчич, інженер-винахідник, публіцист, революційний народник. Автор проекту оригінального літального апарата, що був побудований за принципом ракети і приводився у рух за допомогою ракетного двигуна. За організацію вбивства імператора Олександра II заарештовано і за вироком страчено 3 квітня 1881 року у Шлиссельбурзі. Іменем Кибальчича названо кратер на зворотному боці Місяця. На його батьківщині створено меморіальний музей.

22 жовтня

145 років тому (1873) народився Вадим Богомолець, військовий діяч, юрист. З утворенням Центральної Ради у березні 1917 р. брав активну участь у національному русі, керував українізацією частин Чорноморського флоту. Отримав звання генерал-хорунжого. З 1922— в еміграції. Жив у Парижі, де й помер 1936 року.

130 років тому (1888) народився Яків Мамонтов, український драматург. Помер 31 січня 1940 року.

115 років тому (1903) народився Олександр Макарченко, український фізіолог, академік АН УРСР, її віце-президент (1962—1963). Помер 5 липня 1979 року.

105 років тому (1913) у Мацькановому на Закарпатті народився Василь Свида, відомий український скульптор. Помер 1989 року в Ужгороді.

25 років тому (1993) у Москві відкрився I Конгрес українців Росії.

23 жовтня

100 років тому (1918) пленум ЦК КП(б)У ухвалив постанову про прийняття до своїх лав більшовиків Криму.

24 жовтня

130 років тому (1888) народився Дмитро Свиренко, український ботанік та гідробіолог, чл.-кор. АН УРСР. Основні праці присвячено систематиці водоростей та типології рік. Один з творців Інституту гідробіології АН УРСР. Помер 26 жовтня 1944 року.

25 жовтня

125 років тому (1893) помер Петро Чайковський, композитор, симфоніст, музичний драматург, новатор в галузі балету. Автор опер "Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Черевички", "Пікова дама" та ін., балетів "Лебедине озеро", "Спляча красуня", "Лускунчик". До світових шедеврів належать 4—6 симфонії, увертюра-фантазія "Ромео і Джульєтта". Написав багато творів на українську тематику. Походив з козацької родини з Полтавщини. Його дід — Петро Федорович Чайка (бл. 1746—1818) — під час навчання в Києво-Могилянській академії змінив своє прізвище на Чайковський. Народився 7 травня 1840 року.

75 років тому (1943) під час Дніпропетровської операції військами 3-го Українського фронту було звільнено місто Дніпро.

26 жовтня

130 років тому (1888) у Гуляйполі народився Нестор Махно, один з провідників анархістського руху. Помер 25 червня 1934 року в Парижі.

28 жовтня

125 років тому (1893) народився Андрій Ємченко, український фізіолог, чл.-кор. АН УРСР, один з організаторів НДІ фізіології тварин Київського університету. Помер 18 лютого 1964 року.

100 років тому (1918) помер Орест Авдикович, письменник, літературознавець, педагог. Народився 16 лютого 1877 року.

29 жовтня

70 років тому (1948) указом Президії Верховної Ради РСФРР Севастополь був виділений в самостійний адміністративно-господарський центр республіканського значення, не виокремлюючись зі складу Кримської області.

30 жовтня

95 років тому (1923) у Бухаресті помер Михайло Остроградський-Апостол, український військовий діяч, контр-адмірал, командуючий Чорноморським флотом. Народився у 1870 року на Полтавщині у старовинній козацькій родині.

80 років тому (1938) помер Всеволод Змієнко, генерал-хорунжий. Засновник і голова Українського Військово-історичного товариства у Варшаві, член ряду громадсько-політичних організацій, автор спогадів і низки статей з історії українських визвольних змагань. Народився 28 жовтня 1886 року.

31 жовтня

170 років тому (1848) у Львові з ініціативи відомих діячів культури М. Устияновича, І. Борискевича та ін. було скликано перший з'їзд українських діячів науки і культури ("Собор Руських вчених").

Жовтень

75 років тому (1943) на одній з конспіративних квартир у Львові за участі Романа Шухевича, Дмитра Маївського, Миколи Лебедя, Дарки Лебедь, Василя Галаси, Мирослава Прокопа, Михайла Степаняка, Олександра Луцького та Василя Охримовича відбулася перша конференція ОУН-Б, яка розглянула питання про діяльність націоналістичного підпілля під гітлерівською окупацією і стан підготовки УПА до умов ймовірної більшовицької дійсності.

55 років тому (1963) відбувся робітничий страйк у Кривому Розі, викликаний підвищенням цін на продовольчі товари.

"ОРГАНІЗУВАТИ В ОБСЯЗІ ВСЮ ВЛАДУ"
(до 100-річчя сформування Валуйківського повіту в складі Української Держави)

Починаючи з весни 1917 року в населених пунктах Воронезької губернії, як і скрізь на Східній Слобожанщині, місцеві мешканці виявляли бажання приєднатися до автономної України, яка заповідалася Центральною Радою з Києва й гарантувалася Тимчасовим урядом з Петрограда.

Водночас пильно стежили за процесами, що відбувалися на Східній Слобожанщині, й ті вихідці з вказаного регіону, які були на фронті. Так, солдати й офіцери 3-ї української сотні 6 полку у листі до Центральної Ради повідомляли, що вони на загальному зібранні 11 серпня в кількості 370 душ одноголосно прийняли таку постанову щодо рішення Тимчасового уряду про невключення українських теренів Слобожанщини до складу автономної України: "самі родом з Вороніжчини, Курщини та Харківщини, гаряче протестуємо проти "інструкції", по якій наші землі не входять в територію України Автономної. Ми вимагаємо включення наших земель в територію Автономної України і заявляємо, що наші інтереси може задовольнити не Російський Тимчасовий Уряд, а тільки наші представники, Українська Центральна Рада і її Генеральний Секретаріат, який ми визнаємо єдиною законною для нас владою в Автономній Україні".

Коли ж Центральна Рада організувала вибори до нового Українського Парламенту — Українських Установчих Зборів, то в Острогозькому повіті Вороніжчини, скажімо, було створено 156 виборчих дільниць, Новооскольському — 60, Бірюченському — 25. У Валуйках же більшість членів виборчої комісії ухилялося від виборів, мотивуючи це тим, що "приступивши до виборчої роботи, вони сим заздалегідь би вирішили питання про приєднання повіту до України, що, на думку комісії, має право зробити тільки Російське установче зібрання".

Але не змінилася позиція автохтонного населення щодо приєднання до України і після проголошення УНР самостійною державою. Виходячи з цього, українські делегати на переговорах про розмежування з більшовицькою Росією наполягали на

включенні українських повітів Курщини й Вороніжчини до складу самостійної Української Держави. Скажімо, ще в травні 1918 року вдалося організувати українську державну владу у Валуйківському повіті, до якого змогли в середині жовтня приєднати частини Бирюченського й Острогозького повітів Вороніжчини в межах демаркаційної лінії.

ВОЗЗВАНИЕ

Граждане, желающие работать на благо родной Украины, записывайтесь в отдельную конно-пешую Сотню по охране города Валуек и Валуйского уезда.

За условиями обращаться: г. Валуйки, Канцелярия Воинского Начальника, в Канцелярию Сотни, к дежурному офицеру.

Примечание: Необходимо иметь при себе удостоверение от своих управ, что в партии большевиков не состоял и под судом не был.

Валуйский Уездный Комендант
Полковник Сидоренко.
Командир охранной конно-пешей сотни
Жураковский.

Після 28 травня 1918 року.

ПРИКАЗ № 37
Валуйского уездного старосты
октября 15 дня 1918 года.

Сим объявляю о присоединении к вверенному мне уезду частей Бирюченского и Острогожского уездов в пределах по демаркационную линию. Волости и селения присоединяются временно во всех отношениях: административном и хозяйственном, о чем объявляю для сведения и руководства и необходимых распоряжений всех правительственных учреждений, установлений и лиц, а также и органов самоуправления и общественным организациям. Села Бюриченского уезда Верхне-Лубянской волости: сл. Пятницкое, д. Красовка, сл. Грушевка, Старосельцево, Пятницкий монастырь придаются ко 2-ому району Державной варты Валуйского уезда.

Села Хмелевской волости: Хмелевец, Тимоново, Изрог, Александровка — к 5-ому району Державной варты Валуйского уезда.

Села Острогожского уезда Айдарской волости: Айдар, Зублов, Лихолобов, Солонцы и Ровенской волости: Ровенки, Решетников, Колесников, Шиянов придаются к 5-ому району Державной Варты.

Предписываю начальникам районов Державной Варты немедленно сообщить мне все статистические данные по присоединенной территории, направить в волостные земства и сельским старостам копии всех моих распоряжений и организовать в полной мере всю власть, порядок и спокойствие; приступить к отобранию несданного оружия и казенных вещей, к возвращению разграбленного из усадеб имущества.

Предписываю совершенно регулярно, 2 раза в неделю, доносить мне о ходе организационной работы в присоединенных волостях.

Предписываю донести мне списки всех должностных лиц и самоуправлений. Должностные лица будут вызваны в ближайшее время для ознакомления с делами. Выписать для волостных земств газету.

Предписываю начальнику Державной Варты извлечь из дел бывших комендантов все необходимые сведения для службы Варты и вверенного мне управления.

Требую особенно энергичной работы по отношению к присоединенным к уезду волостям: безусловной твердости распоряжений, закономерности организационной распорядительности как главных требований службы в настоящее тяжелое время.

Уездный староста Жданович.

"ГОРЯЧО ПРИВЕТСТВУЕМ ЭТОТ ШАГ ПРАВИТЕЛЬСТВА" (до 100-річчя підписання угоди про входження Криму до складу Української Держави)

Намагання Центральної Ради взяти Крим під свій контроль після вступу її військ на півострів у квітні 1918 року одразу ж наштовхнулося на рішучий опір німецької окупаційної адміністрації, яка зажадала від Києва негайного виведення дивізії

генерала Натієва. Не увінчалися спроби гетьмана Скоропадського, котрий хотів закріпитися на півострові завдяки протекції Берліна — німці однозначно стали на підтримку створеного ними маріонеткового проросійського уряду генерала Сулькевича, що розпорядився: "Ни в какие сношения с правительством Украины не вступать и требования их не исполнять".

Після одержання копії такого розпорядження призначені українським урядом повітовими старостами в Перекоп і Євпаторію Вільнер і Байдак підготували детальну шифровану телеграму до Києва, в якій просили конкретних інструкцій. Але місцеві телеграфісти відмовилися прийняти її без дозволу німецького коменданта. Той же, в свою чергу, рекомендував українським урядовцям їхати за дозволом до генерала Коша, показавши при цьому розпорядження останнього: "Всем офицерам, состоящим на службе в Украине, оставить свои должности и немедленно возвратиться в Симферополь". 8 червня обидва українські урядовці прибули до Сімферополя, де захотіли зустрітися з генералом Сулькевичем. Але той не прийняв їх, а товариш міністра внутрішніх справ нового кримського уряду князь Горчаков порадив їм повертатися до Києва. На його думку, питання Криму буде вирішуватися не в Сімферополі і не в Києві, а, очевидно, в Берліні.

Крім того, князь Горчаков сказав, що переворот у Криму здійснений винятково німецьким командуванням, і що питання Криму в Берліні вирішено, з усього видно, заздалегідь. На доказ цього він розповів, що коли урядом Скоропадського було запропоновано Соломону Криму обійняти посаду старости Таврійської губернії і останній вирішив послати телеграму до Києва з уточненням, чи включає вона і колишні північні повіти, то німецький комендант заявив: "Я можу вас запевнити, що питання стосується тільки про три північні повіти, до Криму Україна не має ніякого відношення".

Відтепер стало зрозумілим, що німецьке командування усе більше й більше схиляється до варіанту, який не поставив би Крим у повну залежність від України, не кажучи вже про включення півострова до її складу. За повідомленням полковника

Химича, в травні 1918 року до Криму приїжджав з Берліна міністр колоній, через якого кримські німці просили імператора Вільгельма взяти їх під свій захист. У зв'язку з цим на півострові циркулювали слухи: "1) Про анексію Криму Німеччиною (німецька колонія), 2) Про анексію тільки прибережної смуги південного берега й повернення іншої частини Україні, 3) Про утворення татарської держави з німецьким управлінням і економічними інтересами".

Крім того, в повідомленні полковника Химича зазначалося, що "міські самоуправи і земства, обрані на широких соціалістичних началах, незадовільно справляються із своїми завданнями. Основою для їхньої діяльності служать більшовицькі розпорядження і накази німців". У цьому документі також повідомляється, що "німці, очищуючи Севастополь від присутності українського елементу, потроху виселяють його, відправляючи на Україну".

Гетьман Скоропадський пробував через німців вплинути на ситуацію в Криму, тим більше, що губернський з'їзд землевласників та хліборобів Таврії 12 червня 1918 року, ознайомившись з позицією Уряду Української Держави, підтримав приєднання Криму до України. Зокрема, голова з'їзду Закеров дав до Києва таку телеграму: "Горячо приветствуем этот шаг правительства". Однак Кримський крайовий уряд на чолі з генералом Сулейманом Сулькевичем, за словами Д. Дорошенка, "з свого боку, почав боротися з "українською пропагандою", почав переслідувати українофільські газети, потім відмовився приймати офіціяльні телеграми й папери українською мовою. Тоді довелося вжити репресій з нашого боку. Досить було проголосити економічну бльокаду півострова. Я настояв в Раді Міністрів на проголошенні "митної війни" з Кримом; було спинено всякий товаровий рух і морську комунікацію за виїмкою того, що йшло на потреби німецьких залог у Криму. Наближався збір урожаю овочів, що того року випав дуже гарний. Кримські садоводи потребували шельовок на ящики, для овочів, дров для сушки, стружок, спилок для упаковання; все те привозилось, звичайно, з України, але довіз був спинений. По-

требували також цукру для консервування овочів, дров для сушки — і цього всього теж не було. Нарешті, треба було для населення хліба. За пару тижнів ціни на всі продукти в Криму страшенно підскочили. Урожай почав гнити без консервування, становище садівників робилось катастрофічним. Німці же наперед закупили багато овочів, свіжих і сушених, і тепер уже це гинуло. Морем везти було не можна, бо ніякі кримські овочі не виносили довгої перевозки морем і потім нової перегрузки на залізниці. Німці звернулись до нас з нотою, прохаючи зняти бльокаду. Ми відповіли, що не можемо цього зробити. Тоді вони звернулися до нас вдруге, мотивуючи своє прохання тяжким становищем кримської людности. Від нас була відповідь, що українське правительство взяло на себе зобов'язання щодо постачання продуктів до Німеччини, але відносно Криму такого зобов'язання ми не брали на себе; ми готові піти назутріч інтересам кримського населення, одначе це залежить цілком від кримського правительства, яке досі не хотіло порозумітися з нами. Німці більше до нас не зверталися, а уряд ген. Сулькевича мусів капітулювати: від нього прийшла до нас телеграма, що він готовий почати переговори про форму державного об'єднання з Україною".

До такого кроку уряд Сулькевича примусили не тільки німці, а й з'їзд власників садів Криму, який звернувся до Києва й Симферополя з проханням знайти порозуміння. У політичних колах Криму це рішення також уже визрівало. Як згадував один з відомих місцевих діячів — князь В. Оболенський, за такого стану справ наші думки невільно стали спрямовуватися до України".

На початку жовтня 1918 року, продовжує він, "ці думки в колах, близьких до Губернської земської управи, вже остаточно визріли. Нам усе ясніше і ясніше здавалося, що, приєднавшись до великої України, Криму буде легше потім ввійти до складу Росії, а що залишаючись маленькою самостійною державою, він ризикує, на випадок перемоги автро-угорців, бути зовсім від неї відторгнутим. При губернській управі було скликано нараду голів повітових управ і міських голів Криму, на якій

розглядалися пропозиції щодо об'єднання з Україною, висунуті князем В. Оболенським. Незважаючи на вкрай різношерстний склад у політичному відношенні нашої наради, пише він, "у питанні, поставленому Управою на обговорення, розбіжностей не було ніяких".

Дізнавшись про рішення влади Криму вступити з урядом України в переговори про умови з'єднання, а також враховуючи важке становище тамтешного населення, яке не могло в умовах митної війни реалізувати врожай фруктів і винограду, за дозволом гетьмана Скоропадського Рада Міністрів Української Держави 18 вересня 1918 року постановила: 1) Тимчасово припинити митну війну за умови негайної присилки представниками Криму в Київ уповноважених ними осіб для відкриття вищезгаданих переговорів.

2) Просити Міністра фінансів зняти митний огляд вантажів, що направлялися в Крим з Києва.

3) Переговори з представниками Криму після їх прибуття до Києва про умови злиття Криму з Україною вести бепосередньо міністрам зацікавлених відомств, не передовіряючи своїх повноважень іншим особам.

4) Про тимчасове припинення митної війни повідомити по телеграфу".

І коли на засіданні Ради Міністрів Української Держави 23 вересня 1918 року тимчасово виконуючий обов'язки голови М. Василенко повідомив про одержання телеграми від голови Ради Міністрів Криму про виїзд делегації, то було ухвалено рішення: "Послати ген. Сулькевичу телеграму з вказівкою того, що делегація повинна мати повноваження для обговорення не тільки економічних, але й політичних питань".

У відповідь на це генерал Сулькевич надіслав до гетьмана 26 вересня 1918 року телеграму, в якій повідомляв, що уповноважує свою делегацію "вести з уповноваженими Вашої світлості переговори про врегулювання економічних і фінансових питань, що стосуються Криму й України, про умови політичного з'єднання Криму з Україною та про інші питання, що зачіпаються таким з'єднанням і вказаних в інструкції, якою я за-

безпечив названу делегацію. Сенатору Ахматовичу надано право спільно з членами Делегації підписувати від імені Кримського Крайового Уряду всі угоди, договори та інші акти, які будуть вироблені Кримським і Українським Уповноваженим".

На доповнення до своєї постанови від 18 вересня Рада Міністрів Української Держави уповноважила 8 жовтня 1918 року для переговорів з Кримом щодо з'єднання останнього з Україною Голову Ради Міністрів Федора Лизогуба, міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка, міністра внутрішніх справ Ігоря Кістяківського, міністра фінансів Антона Ржепецького, міністра торівлі й промисловості Сергія Гутника і військового міністра генерального бунчужного Олександра Рогозу з "наданням їм права на підписання актів і договорів з усіх питань політичного, фінансового, економічного та адміністративного характеру".

На засіданні делегацій, що відбулося 9 жовтня 1918 року, було зачитано українську декларацію, в якій викладалися принципи кримської крайової конституції. Нею передбачалося, що до спільних повноважень повинні належати: глава держави, військо, монетарна система і фінанси, залізничний транспорт, пошта, державний сенат і закордонне представництво. На засіданні 10 жовтня Кримська делегація не прийняла вказаних принципів крайової конституції, при цьому сенатор Ахматович заявив главі української делегації: "Проект з'єднання, представлений вами, — є проект поневолення".

У відповідь на це Лизогуб вказав, що "існуючий Уряд Криму не має повноважень укладати договори. Цим підриваються не тільки Ваші повноваження, але й повноваження Вашого Уряду і заявляє, що Український Уряд завжди радий бачити в себе повноважних представників від повноважного Уряду". Зрештою, на засіданні 12 жовтня Кримська делегація погодилася розглядати пропозиції гетьманського уряду, але випросила місяць терміну на розгляд проекту Курултаєм півострова.

"Ми пішли на це, — згадував Д. Дорошенко, — бо були певні в прихильному полагодженні справи (про це нишком заявляли нам і делегати від національностей, що приїхали до Києва). Тим

часом німці погодилися передати нам чорноморську фльоту з Севастополем, і на кількох торпедовцях і канонірських суднах уперве замаяв український кармазинський стяг. Тим самим до нас переходила фактична влада над Кримом".

Треба додати, що жваво обговорював питання про приєднання Криму до України з'їзд борошномелів Таврії, який відкрився 16 жовтня 1918 року. При цьому гостро висловлювалося незадоволення діями свого уряду на переговорах у Києві. Тоді ж місцеві підприємці почали розробляти проект відкриття в Криму відділення Українського банку. А 18 жовтня 1918 року робітничий з'їзд у Сімферополі ухвалив постанову про приєднання Криму до України. Через три дні про таке ж рішення заявляє велелюдне зібрання української громади Севастополя.

Але в той же час, користуючись погіршенням справ у німців і цілком можливим залишенням ними півострова, прихильники "единой и неделимой России" всупереч досягнутим домовленностям у Києві, таємно пішли на інший шлях: голова губернської управи В. Оболенський скликав засідання її членів, на якому, як він пише, "вона прийняла на себе рішення виняткової відповідальності: звернутися від Таврійського земства до генерала Денікіна з проханням зайняти своїми військами Крим негайно після виходу німців".

Цим, зрозуміло, всі зусилля щодо приєднання Криму до України були зведені нанівець. Але не тільки про це необхідно сьогодні згадувати. Треба брати до уваги й поведінку тодішньої кримської влади, яка вела подвійну гру в переговорах з Українською Державою. Як свідчать виявлені в архівах Азербайджану документи, той же генерал Сулькевич продовжував вести самостійну гру і не повідомляв Баку про переговори в Києві щодо приєднання Криму до Української Держави.

Не згадувалося про можливість входження Криму до складу України і в листуванні Національної Кримської Директорії, яка змінила уряд Сулькевича. Зокрема, її керівники зазначали, що "крымские татары в лице их представительнаго органа, Национального Парламента, фактически нашли невозможным и неудобным для себя играть первую скрипку в политической

жизни Крыма и отказались войти в состав кадетского правительства, сменившаго правительство Сулькевича, но, тем не менее, они морально продолжают оставаться на прежней своей точке зрения. Идея самостоятельности Крыма для нас священна. Бывшему Министру иностранных дел Крымскаго Правительства Джафер эфенди Сайдамету дан мандат для защиты и отстаивания самостоятельности Крыма перед Великими державами. Он уже выехал в Константинополь".

Отже, тодішні провідники кримськотатарського народу також не засвоїли уроку: без союзу з Українською державою вони не зможуть забезпечити національних прав і демократичних свобод на півострові.

ГЛАВЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА

В недавнюю бытность в Киеве Делегация Крымскаго Правительства, она посетила пребывающаго там представителя Азербайджанского Правительства и в беседах о тех интересах, которые Крым и Азербайджан имеют сообща, выяснились желательность и возможность установления между этими странами наилучших взаимных отношений.

Стремясь со своей стороны способствовать скорейшему установлению таковых и имея в виду, что в Крыму проживают около сорока процентов Мусульман, которые, подобно населению Азербайджана, заняты ныне делом своего национальнаго и культурнаго самоопределения, я поручаю нашему единоверцу Господину Александровичу передать Вам настоящее письмо вместе с моими и Крымскаго Правительства приветствиями.

Принимая же во внимание, что Азербайджан хотя и расположен в бассейне Каспийскаго Моря, имеет однако весьма крупные интересы на Черном море, считаю долгом поставить Вас в известность об новейшем обороте политических и военных дел на море этом.

В скором будущем в водах Чернаго моря надлежит ожидать появления флота Союзников.

В видах возможнаго обезпечения интересов населения Крыма, затрагиваемых этим событием столь огромной важности, я при-

лагаю все старания, чтобы войти в связь с Союзной эскадрой ранее приближения ея к Крымским берегам, дабы с одной стороны предотвратить опасность в ущербе для жителей от военных действий в пределах Крыма и с другой — не допустить возобновления выступлений большевиков, готовых воспользоваться эвакуацией Крыма германскими войсками, если таковыя не будут своевременно заменены отрядами Союзников.

Высадка союзников в Крыму должна отразиться также на ходе дел в Украине, на Дону, на Кубани и за Кавказом. Эта высадка, надо думать, будет иметь значение и для Азербайджана, вследствие возможного появления Союзных военных и торговых судов в Батуми и Поти – конечных пунктов железной дороги, связующей Азербайджан с Черным морем.

С этой точки зрения представлялось бы желательным установление возможно полнаго общения с Союзным Главным Командованием в Севастополе со стороны всех заинтересованных Правительств стран, прилегающих к названному морю.

С этим же лицом Крымское Правительство было бы очень радо, в свою очередь, вступить в переговоры по предмету дальнейшего развития сношений и отношений между Крымом и Азербайджаном.

С лучшими пожеланиями дальнейших успехов Вам лично и Азербайджанскому Правительству и Народу, прошу Вас принять уверения в совершенном моем уважении и таковой же преданности.

М. Сулькевич.

Копия

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ РЕСПУБЛИКА
МИНИСТЕРСТВО ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ
14 января 1919 г.
№ 76
г. Баку

НАЦИОНАЛЬНОЙ КРЫМСКОЙ ДИРЕКТОРИИ

Правительство Азербайджанской Республики по техническим условиям не было в состоянии осуществить до сего вре-

мени свое стремление войти в более близкое с Директорией общение в целях согласования своих действий в такой важный по своему значению исторический момент, когда благоприятное разрешение вопроса о судьбах народов, жаждущих светлаго дня свободы во многом, если не во всем, зависит от солидарнаго их выступления на защиту идей самостоятельности.

В настоящее время, пользуясь поездкой Али Адамовича Александровича в Крым, я считаю своим долгом сообщить, что делегация наша во главе с Председателем Парламента Али Мардан беком Топчибашевым выехала 8 января в Париж на мирную конференцию народов. Не признаете ли Вы возможным уведомить меня, посылается ли Крымом делегация в Париж и с какой инструкцией.

По поручению Правительства Азербайджанской Республики я прошу Крымскую Директорию уполномочить в случае отправки делегации на мирную конференцию в виду общих интересов работать в полном контакте с нашей делегацией, которая с своей стороны будет всецело поддерживать Крымскую делегацию, в виду того, что Правительство Азербайджанской Республики хотело бы видеть Крым самостоятельным Государством.

В целях крайней необходимости об установлении тесной связи между Азербайджанской Республикой и родственной ей Крымской Директорией, я, согласно постановления Правительства от 1-го ноября истекшего 1918 года, поручил Дипломатическому Представителю Азербайджана в Украине Мир Юсуфу Везирову быть Представителем Азербайджанской Республики при Крымской Республике.

Председатель Совета м-ров и министр ин. дел (Ф. Хойский)

Верно:

Секретарь (підпис нерозбірливий).

КРЫМСКО=ТАТАРСКАЯ
НАЦИОНАЛЬНАЯ ДИРЕКТОРИЯ
Февраля 5 дня 1919 г.
№ 77
гор. Симферополь

ПРАВИТЕЛЬСТВУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Крымско-Татарская Национальная Директория считает себя счастливой, получив наконец давно желанную для нея возможность завязать сношения с родственным ей Правительством Азербайджанской Республики. Крымско-Татарская Национальная Директория прежде всего спешит исполнить свой священный долг, а именно: поздравить в лице ВАШЕМ Азербайджанских своих братьев с образованием свободной, самостоятельной Азербайджанской Республики. Крымско-Татарская Национальная Директория желает Вам бодрости, решимости и успеха во всех Ваших благих начинаниях. Да поможет Вам Великий Аллах на заре новой и свободной жизни.

Переходя к затронутому в Вашем послании на имя Директории вопросу о посылке последней делегации в Париж, Национальная Директория имеет честь ответить Вам, что, хотя в силу разыгравшихся в последнее время на юге России обстоятельств, сложившихся не в пользу самостоятельности Крыма, Крымские татары в лице их представительнаго органа, Национального Парламента, фактически нашли невозможным и неудобным для себя играть первую скрипку в политической жизни Крыма и отказались войти в состав кадетского правительства, сменившаго правительство Сулькевича, но, тем не менее, они морально продолжают оставаться на прежней своей точке зрения. Идея самостоятельности Крыма для нас священна. Бывшему Министру иностранных дел Крымскаго Правительства Джафер эфенди Сайдамету дан мандат для защиты и отстаивания самостоятельности Крыма перед Великими державами. Он уже выехал в Константинополь. Чрезвычайным Крымско-Татарским Парламентским Бюро решено также отправить с той же целью делегацию в Париж и на Принцевы острова. Что наши представители будут работать в полном контакте с вашими в этом можете не сомневаться, но нас очень удручает то обстоятельство, что проникший в значительном размере в наш край элемент "единой и неделимой России", фактически захвативший власть в Крыму, с одной стороны, надвигающаяся с севера большевистская стихия с другой — не

дадут нам возможности осуществить наши предположения. Нас утешает лишь то, что родственный нам Азербайджан, уже ставший на путь самостоятельности, не примнет заступиться за своих Крымских братьев там, где это заступничество понадобиться и где такое заступничество Высокое Правительство Азербайджана найдет для себя возможным.

Председатель совета Директоров С. Мис.
Директор Внешних Дел А. Озенбашлы.
Старший Секретарь (підпис нерозбірливий).

"ВІД УЖА ПО ТАТРАНСЬКИЙ ВОДОРОЗДІЛ"
(до 80-річчя проголошення української автономії на Закарпатті)

Розчленування Чехо-Словаччини, здійснене в угоду Гітлера 30 вересня 1938 року в Мюнхені Англією і Францією, дало можливість самовизначитися й українцям Закарпаття. І вони про це заявили одразу ж після вказаної події, бо треба було негайно визначитися зі своїми межами на заході з огляду на створення самостійної Словацької держави, що заявила претензії на власне українські етнічні землі аж до річки Уж.

Тож 9 жовтня 1938 року секретар Української Національної Оборони Закарпаття Степан Росоха заявляв: "Не дамо ані п'яді рідної землі, ані полякам, ані мадярам, ані румунам. Хочемо бути на своїй українській землі самі господарями, вповні незалежними й вільними. Хочемо, щоб Закарпаття було самостійним! Тому вимагаємо негайного створення української влади, незалежного уряду!".

Крайова екзекутива ОУН тоді ж звернулася з відозвою до всього населення регіону, роз'яснюючи мету боротьби: "Надходить великий час! Закарпаття мусить стати самостійною українською державою! Воно мусить стати зародком одної великої Самостійної Соборної Української Держави, від Попраду і Татрів аж до Каспійського моря і гір Кавказу!..".

"Стати цим зародком мусить бути для нас найбільшою честю! Ми будемо горді, що якраз ми будемо тими, що зачнуть відбудовувати Українську Державу! Що ми поможемо нашим братам скинути московське, польське і румунське ярмо! В цій відбудові

РУССКАЯ
НАЦИОНАЛЬНО-АВТОНОМНАЯ
ПАРТІЯ

ДЕПУТАТЪ Д-ръ С. А. ФЕНЦИКЪ
УЖГОРОДЪ-ЦИНОВО, ул. Ужа 3
тел. 556 и 152.
PRAHA — Smečkova
Č. S. R.

Ужгородъ, дня 18. октября 1938.

№ 4/1213/38.

Содержаніе: установленіе границъ между Словакіей и Карпатской Русью.

П.Т.

Совѣту Министровъ Карпатской Руси

въ Ужгородѣ.

Согласно моему назначенію, я немедленно предпринял всѣ мѣры относительно разрѣшенія вопроса о границахъ между Словакіей и Подкарпатской Русью. Прилагая при семъ офиціальную информацію, прошу предпринять передъ Центральными Правительствами въ Прагѣ и въ Братиславѣ мѣры для осуществленія нашего слѣдующаго плана:

1/Назначить въ комиссію по разграниченію слѣдующихъ членовъ:

Предсѣдателемъ д-ра Николая Бескида,
спеціалиста по исторіи д-ра Георгія Геровскаго,
-"- по филологіи профес. Алексѣя Фаринич
-"- по этнографіи совѣт. Петра Сову,
-"- по статистикѣ д-ра Стефана Гойдича
-"- по вѣроисповѣднымъ вопросамъ канони-ка Теодора Райковича.

2/Назначить въ мое распоряженіе въ качествѣ чиновника моей канцеляріи профес. Алексѣя Фаринича.

3/Асигновать соотвѣтствующую сумму на расходы по засѣданіямъ комиссіи и веденію дѣла.

4/Первое засѣданіе по поводу разграниченія состоялось 14-го сего октября въ Братиславѣ въ присутствіи д-ра І. Тисо, предсѣдателя Совѣта Министровъ Словакіи, на которомъ комиссія предложила въ качествѣ символическаго акта начала работъ, ликвидировать мегилаборскую аферу и дать сатисфакцію двадцати уволеннымъ русскимъ учителямъ. Далѣе: передать въ теченіе 24. часовъ Снинскій и Мегилаборскій округа. Въ третьихъ въ теченіе 36-ти часовъ назначить комиссію по разграниченію Словакіи и Карпатской Руси и созвать засѣданіе комиссій въ Кошицахъ.

5/Одновременно имѣю честь предложить планъ работ комиссіи по разграниченію Словакіи и Карпатской Руси.

6/Для реализаціи нашихъ требованій прошу немедленно проводить мое заявленіе правительствамъ въ Прагѣ и Братиславѣ.

Съ почтеніемъ

Д-ръ Степанъ Фенцикъ, министръ.

Прага-Правительства
18. X. 1938 193

поможе нам тільки єдність народу, велика віра в свої сили й віра в те, що Бог призначив нас повести свій нарід до Волі!".

Закарпатські українці бачили в цьому своє покликання, а тому хотіли, аби влада їхня поширилася на всі терени нашого національного розселення. З цього огляду й була підготовлена спеціальна доповідна щодо розмежування між українцями й словаками, про що потурбувався член Руської національно-автономної партії Степан Фенцик.

К ВОПРОСУ УСТАНОВЛЕНИЯ ГРАНИЦЫ
МЕЖДУ СЛОВАКАМИ И РУССКИМИ (руськими. — *В. С.*)

На основании I) истории, II) этнографии, III) статистики, IV) филологии, V) экономических данных, VI) данных администрации, VII) данных религиозного порядка, VIII) на основании самоопределения (Сен-Жерменский договор от 10 сентября 1919 г.) при гарантии великих держав — всем русским на юге от Карпат была обеспечена полная территориальная автономия. То значит: полная автономия на основании аргументов вышеуказанных наук и прав.

Южно-карпатский русский народ, распространяющийся от демаркационной линии и временной политически-административной границы Уж до татранского водораздела, такой автономией не пользовался. Это значить, что:

I) Русский народ на юг от Карпат не мог продолжать свое историческое развитие (деятельность Словенской Лиги).

II) Под влиянием школы русские наречия этой области были подвержены полной словакизации.

III) Переписи населения в 1919 году и частично в 1930 году, если принять во внимание данные мадьярской статистики; если учесть высокую популяцию русского народа, и если принять во внимание, что перепись населения была проведена под давлением словацких нотарей, то приходим к заключению, что они неточны и даже фальшивы.

IV) Наречия: лемковское, цотацкое и сотацкое — ни в коем случае нельзя считать словацкими, как это делали словацкие административные круги (Ср. О. Брок, Ц. Цамбель, В. Гнатюк, В. Францев,

Бидерман, Соболевский, Шахматов, Пастернак, проф. Лесний).

V) Искусственно созданная территория "Выходни Словенско" в данном положении, исходя из экономических соображений, не жизнеспособна и убивает возможности экономического развития Карпатской Руси.

VI) Гравитация рек, путей сообщения, заработок, торги, хлебный рынок, естественная граница Татры — все это требует поставить центром администрации Ужгород.

VII) а) Нынешняя греко-католическая епархия является продуктом жизни и истории русского народа под Карпатами. Словацкая администрации насильственно хотела ввести термин "греко-католических словаков" и создать греко-католическую словацкую епархию, против чего шли протесты от всех греко-католических церковных общин и даже греко-католики цотаки и сотаки из-за этого переходили в православие.

б) Словацкая школьная администрация в 1919 году ликвидировала громадное большинство тех русских греко-католических школ, которые были открыты на основании законного артикула XV—XVI, 1913 года. На территории от Ужа до Татерь словацкими властями в 1919 году было ликвидировано 314 русских греко-католических школ. После продолжительной и упорной борьбы словацкие административные круги разрешили открыть 43 русск. школы, когда их в данное время должно было бы быть около 900.

VIII) На основании Вильсоновских пунктов Сенъ-Шерменскаго договора на основании Мюнхенской конференции и принципиального требования великих держав — самоопределения удовлетворено не было.

На основании нижеследующих пунктов для русских на запад от демаркационной линии по реке Уж требуем полную свободу и установление окончательной границы между словаками и русскими.

I) а) Границы Велико-Моравской державы за Татры никогда не переходили ("Silva zepus" — Stare Slovensko, Халупецкий).

б) Русская область до Татранского водораздела заселена коренным русским населением, теми потомками белых хорватов,

которые до X века от русских племен не были диссимилированы (Конст. Багрянородный, Аноним).

в) Польская и мадьярская историография о колонизации русских из-за кордона, ничего не знает, поэтому считаем ее неприемлемой.

г) Нынешний русский этнос считаем исторически единым, а появившиеся разницы считаем результатом: латинизации, реформации, контрреформации, мадьяризации и словакизации.

д) Южно-Земплинских греко-католиков и ассимилированных римо-католиков и кальвинистов на юг от Вранова считаем потомками белоруссов, приведенных сюда князем Ростиславом, зятем мадьярского короля Белы IV. (В. Гаджега).

е) До 1918 года цотаки и сотаки не считали себя словаками и словацкое сознание было им искусственно привито только после мировой войны.

ж) На русско-словацких переговорах в начале октября 1919 года, в письме представителя Чехословацкого народа о. Волошину от 12.VIII.1919 года беспорно русскими признаны округа: Собранецкий, Онинский, Ганушевский, Межилаборский, Стропковский и Северно-Бардеевский.

з) Русская дипломатия в эпоху мировой войны в согласии со словацкими общественными деятелями разницу между словаками и русскими установила от Криваня на юг.

II) По 1) материальной и 2) духовной культуре лемки, цотаки и сотаки принадлежат к русскому народу:

1) Дом типа малорусского: а) расположение печи, крыша, общая конструкция — русского типа (Нидерле); б) внутреннее устройство хижы, название оборудований (скрыня, ступа и т. д.) — соответствуют общерусскому и старорусскому быту; в) расположение надворных построек — чисто русское и носят чисто русские названия (гумно, пелевен); г) в названиях частей одежды сохранились старинные русские названия.

2) В духовной культуре: а) свадьба, б) крестины, в) погребенье, г) поверья — почти целиком соответствуют общерусским элементам.

III) Статистику, по которой бы можно было определить точ-

ную национальную границу между русскими и словаками не имеем. Мадьярская статистики 2-й половины XIX столетия была проведены в ущерб русской. (Балог: Baloh: A nepfajok Magyarorszagh, Будапешт,1902 г.). Поэтому можем только руководиться статистикой от 1850 года, и статистикой греко-католиков и православных. Герман Бидерман на основании статистики от 1850 года в сочинении "Die Ungarischen Ruthenen (Инсбрук,1862—1867) границу проводит по линии от Спишской Магуры (между Попрадом и Дунайцем) к Левоче, а оттуда в Рожново и по реке Гернадь в Гельницу.

IV) Русские, словацкие, чешские и польские лингвисты согласно утверждают, что жители северной полосы на нашей карте, являются бесспорно русскими (область А). В области В находятся русские наречия с польским и чешским влиянием, жители которых, как греко-католики, живут в компактных массах (В. Гнатюк, О. Брок, Ц. Цамбел, Шафарик, Соболевский, Шахматов, А. Будилович, Мишик). Население этой области, благодаря греко-католической и православной религиям, которые на всех русских прюсторах являются симптомом русского сознания и русской культуры, считает себя русским.

В области О находятся русские наречия с сильным польским и чешским языковым влиянием (В. Гнатюк, О. Брок, Ц. Цамбел, Шафарик, Соболевский, Шахматов, А. Будилович, Петров). Население этой области, благодаря влиянию греко-католической и протестантской церкви, считает себя не русским.

V) а) Южный Земплин и другие равнины области от Ужа на запад по Татры для Карпатской Руси требуем и по тому соображению, что гористый край без равнины, без рынка, без дорог, без промысла и торговли существовать не может. Экономические условия центром вышеуказанной области требуют Ужгород.

б) Из даней русских сел и русского населения русские культурные организации и другие учреждения не получали никакой поддержки. Поэтому требуем рекомпенсации.

VI) Интересы администрации почтовой, телефонной, железнодорожной и экономической организации требуют, чтобы земли, которые географически соединены, принадлежали к од-

ному штату. Этот принцип признала и бывшая Венгрия в 1914 году, признавая административную территорию под названием "Eszakkeleti Felföld" Cirbusz Gezaä" A Magyarország földrajza.

VII) Свобода деятельности Пряшевской епархии, свобода исповедования своей греко-католической веры вызывают необходимость присоединения к Карпатской Руси всей Пряшевской епархии, в ея исторической целости.

Подчеркиваем, что до сего времени административные власти в Братиславе всячески притесняли деятельность этой русской епархии.

VIII) На основании самоопределения народов решающим мотивом является не язык, не религия, но то, кто и чем себя чувствует. На основании вышеуказанных пунктов вся русская общественность всех наречий (лемки, цотаки и сотаки), всех религий (греко-католики, православные, реформаты, лютеране) требует присоединить к Карпатской Руси всю территорию от Ужа по татранский водораздел.

ЛИСТОПАД

1 листопада

325 років тому (1693) помер Лазар Баранович, політичний, церковний і культурний діяч, письменник. Народився у 1615 році (за ін. даними 1620 року)

100 років тому (1918) відбулося Українське національне повстання у Львові на підтримку проголошення ЗУНР.

100 років тому (1918) у Владивостоці відбувся Четвертий Український Далекосхідний з'їзд.

95 років тому (1923) народилася Лукерія Рутківська, історик та археолог, дослідниця давньої історії слов'ян та їхніх сусідів — кочівників степового Надчорномор'я.

35 років тому (1983) помер видатний хімік Михайло Шостаковський. Народився 6 червня 1905 року в Новоселиці (нинішня Кіровоградська область).

30 років тому (1988) у Нью-Йорку відкрилася друга сесія Міжнародної комісії дослідження Голодомору в Україні, на якій під головуванням шведського професора Джекоба Сундберга було визнано цю трагедію злочином проти українського народу.

2 листопада

140 років тому (1878) народився Антон Манастирський, український живописець, народний художник УРСР. Навчався у Львівській художньо-промисловій школі, у Краківській АМ. Твори: "Катерина" (1913), "Ярмарок у селі Ділятині" (1914), "Запорожець" (1932), "У таборі Кармелюка" (1950), "Гуцули-колгоспники" (1957) та ін. Помер 15 травня 1969 року.

3 листопада

120 років тому (1898) народився Дмитро Фальківський, український поет. Розстріляний 17 грудня 1937 року як "терорист-білогвардієць" разом із братами Крушельницькими, О. Влизьком, К. Буревієм та Г. Косинкою.

100 років тому (1918) Буковинське народне віче у Чернівцях ухвалило резолюцію про входження краю до складу Західно-Української Народної Республіки й заявило про своє прагнення об'єднатися з Великою Україною.

90 років тому (1928) в Іллінойсі (США) в родині українських емігрантів народився Нік Голоняк, видатний винахідник.

4 листопада

130 років тому (1888) народився Михайло Зілинський, український військовий діяч. Загинув 17 листопада 1921 року в бою під Базаром на Волині.

5 листопада

195 років тому (1823) народився Яків Щоголів, український поет. Автор зб. "Ворскло", "Слобожанщина". Помер 8 червня 1898 року.

105 років тому (1913) помер Володимир Підвисоцький, український патолог та бактеріолог. Засновник школи українських патологів та бактеріологів. Народився 5 червня 1857 року.

6 листопада

170 років тому (1848) Головною Руською Радою у Львові було засновано перше наукове, культурно-освітнє товариство "Галицько-руська матиця", що мало за мету нести в народ освіту і поширювати викладання у школах рідною мовою.

80 років тому (1938) народилася Стефанія Шабатура, відома громадсько-політична діячка.

75 років тому (1943) під час Київської операції військами 1-го Українського фронту було звільнено Київ.

7 листопада

370 років тому (1648) військо Б. Хмельницького обложило Замостя.

80 років тому (1938) помер Олексій Гіляров, професор філософії Київського університету, академік ВУАН, представник філософії панпсихізму в Україні. Народився 20 грудня 1855 р. в Москві в родині відомого слов'янофіла, публіциста, вченого Микити Петровича Гілярова-Платонова.

40 років тому (1978) у Вінніпезі помер основоположник української кредитової кооперації Канаді Василь Топольницький. Народився 1893 року в Серафинці Городенківського повіту в Галичині.

25 років тому (1993) помер видатний тренер з гандболу Ігор Турчин. Народився 16 листопада 1936 року.

8 листопада

115 років тому (1903) помер Василь Докучаєв, російський природодослідник, основоположник наукового ґрунтознавства, який вперше науково дослідив український чорнозем. Народився 1 березня 1846 року.

65 років тому (1953) помер Африкан Криштофович, український геолог та палеоботанік, академік АН УРСР. Досліджував палеозойські, мезозойські та кайнозойські відклади України, Росії, Північного Китаю, Кореї та Японії. Народився 9 листопада 1885 року в Криштопівці на Харківщині.

9 листопада

100 років тому (1918) створено Державний секретаріат Західно-Української Народної Республіки.

10 листопада

180 років тому (1838) помер Іван Котляревський, один із зачинателів нової української літератури, педагог-просвітитель, громадський діяч. Народився 9 вересня 1769 року.

140 років тому (1878) народився Віктор Кущ, військовий діяч, на службі в українській армії з серпня 1918 р. Брав активну участь у військових діях, отримав звання генерал-хорунжого. Після інтернування Армії УНР перебував у Тарнові, згодом у Каліші, де 1923 р. налагодив видання літературно-історичного журналу "Табор". Співзасновник Української станиці у Каліші, згодом голова її управи. Один із організаторів Українського воєнно-історичного товариства у Польщі. Помер у Варшаві 21 листопада 1942 року.

125 років тому (1893) помер Леонід Глібов, байкар, поет-лірик, драматург, публіцист. Народився у березні 1827 року.

11 листопада

105 років тому (1913) у Гладишевому на Лемківщині народився Степан Дзюбина, український громадський і церковний діяч у Польщі. Помер 10 липня 2004 року в Перемишлі (Польща).

65 років тому (1953) у Парижі помер видатний російський письменник Іван Бунін. Народився у Воронежі в родині переселенців з Волині 22 жовтня 1870 року.

12 листопада

310 років тому (1708) православною церквою проголошено анафему гетьману Івану Мазепі за "зраду" царю Петру І.

215 років тому (1803) у соловецькому засланні помер останній кошовий отаман Запорозької Січі Петро Калнишевський. Народився в липні 1691 року в Пустовійтівці нинішнього Роменського району Сумської області.

210 років тому (1808) народився Осип Бодянський, український історик, філолог, письменник і перекладач, славіст. Опублікував у "Чтениях Московского общества истории и древностей российских" "Історію русів", "Реєстр війська Запорозького", "Народні пісні Галицької і Угорської Русі" Я. Головацького, видав "Літопис Самовидця". Помер 18 вересня 1877 року в Москві.

13 листопада

100 років тому (1918) більшовицька Росія анулювала Брестський договір і відмовилася надалі визнавати незалежність Української Держави.

14 листопада

100 років тому (1918) гетьманський уряд Павла Скоропадського проголосив грамоту про федерацію з білою Росією.

100 років тому (1918) на території більшовицької Росії розроблено план збройного виступу проти Української Держави.

100 років тому (1918) у Києві на таємному засіданні Українського національного союзу утворено Директорію: голова — В. Винниченко, члени — С. Петлюра, Ф. Швець, А. Макаренко, П. Андрієвський.

75 років тому (1943) у Землянках Полтавської області народилася Раїса Кириченко, відома українська співачка. Померла 9 лютого 2005 року в Києві.

15 листопада

115 років тому (1903) народився Йосип Даниленко, український вчений в галузі зоотехнії, академік ВАСГНІЛ. Основні наукові праці присвячено питанням кормовиробництва, годівлі та утримання сільськогосподарських тварин. Помер 5 січня 1980 року.

100 років тому (1918) розпочалося збройне повстання проти гетьмана Павла Скоропадського.

16 листопада

230 років тому (1788) у Москві народився Дмитро Бантиш-Каменський, відомий український історик. Помер 6 лютого 1850 року в Москві.

150 років тому (1868) народився Богдан Кістяківський, український правознавець, соціолог, теоретик правової держави та філософії права. Помер 29 квітня 1920 року в Катеринодарі на Кубані.

140 років тому (1878) народився Михайло Парашук, український скульптор. Навчався у Краківській академії красних мистецтв. Помер 24 грудня 1963 року в Софії.

17 листопада

100 років тому (1918) на території більшовицької Росії створено Реввійськраду групи військ Курського напрямку, на яку покладалася організація збройного наступу на територію Української Держави.

19 листопада

290 років тому (1728) помер уніатський митрополит Лев Кішка. Народився 1663 року (за інш. даними, 1668).

80 років тому (1938) у Парижі помер один з активних засновників екзистенціалізму Лев Шестов. Народився 13 лютого 1866 року в Києві.

20 листопада

75 років тому (1943) народився Андреас Каппелер, німецький історик України, іноземний член НАНУ.

22 листопада

145 років тому (1873) народився Михайло Могилянський, український письменник, полеміст, публіцист, політик, вчений-літературознавець. Помер 22 березня 1942 року у Великій Мурті Красноярського краю, куди був евакуйований.

23 листопада

140 років тому (1878) народився Олександр Олесь (Кандиба), видатний український поет. Помер 22 липня 1944 року в Празі.

115 років тому (1903) у Токмаку на Запоріжжі народився Олександр Івченко, видатний конструктор авіадвигунів. Помер 1 липня 1968 року в Запоріжжі.

80 років тому (1938) народився Володимир Круц, дослідник трипільської культури.

35 років тому (1983) помер Микола Бажан, український поет, вчений, громадський діяч, видавець багатьох універсальних видань. Народився 9 жовтня 1904 року.

23—26 листопада

40 років тому (1978) у Нью-Йорку відбувся II Всесвітній конгрес вільних українців, який ухвалив резолюцію про деколонізацію СРСР.

24 листопада

45 років тому (1973) у Києві помер видатний український поет-шістдесятник Володимир Підпалий.

25 листопада

180 років тому (1838) народився Іван Нечуй-Левицький, український письменник. Закінчив Київську духовну академію. Твори: драми "Маруся Богуславка", "В диму та в полум'ї". Екранізовано повісті "Микола Джеря", "Бурлачка". У Стебле-ві — на батьківщині відкрито літературно-меморіальний будинок-музей і споруджено пам'ятник. Помер 15 квітня 1918 року.

100 років тому (1918) народився Василь Чегодар, український живописець, засл. художник УРСР. Закінчив Пермське художнє училище, навчався у Київському художньому інституті. Твори у галузі пейзажу, натюрморту — "Троянди" (1956), "Київ. Квітень" (1969), "Дніпро" (1980). Помер 27 жовтня 1989 року.

27 листопада

155 років тому (1863) в Гура-Гуморі, що в південній Буковині, народилася Ольга Кобилянська, видатна українська письменниця. Померла в 1942 році.

100 років тому (1918) у Києві створено Українську Академію наук (УАН). Першими дійсними членами (академіками) УАН стали В. Вернадський (президент), А. Кримський (секретар), Д. Багалій, В. Косинський, М. Кашенко, О. Левицький, М. Петров, С. Смаль-Стоцький, Ф. Тарнавський, С. Тимошенко, М. Туган-Барановський, П. Тутковський.

100 років тому (1918) у Києві народився Борис Патон, видатний учений і організатор української науки.

28 листопада

335 років тому (1683) помер Інокентій Гізель, церковний і громадський діяч, письменник-полеміст. Народився близько 1600 року.

120 років тому (1898) народився Василь Татарський, в українській армії — з 1918, брав безпосередню участь у бойових діях, учасник Першого Зимового походу. З 1920 — в еміграції. Працював в українських установах в Берліні. Після Другої світової війни — організатор військових товариств, співзасновник Союзу Українських Ветеранів у Німеччині, його голова з 1950 року. Підвищений до звання генерал-хорунжого. Помер 2 липня 1992 року в Мюнхені.

100 років тому (1918) більшовицька Росія створила тимчасовий уряд УСРР.

20 років тому (1998) у США помер один з творців американської ракетної техніки Богдан Гнатюк. Народився 25 липня 1915 року в Заліщиках на нинішній Тернопільщині.

29 листопада

240 років тому (1778) народився Григорій Квітка-Основ'яненко, основоположник нової української прози, драматург, культурний і громадський діяч. Помер 8 серпня 1843 року.

30 листопада

255 років тому (1763) універсалом гетьмана Кирила Розумовського були запроваджені земські, гродські і підкоморські суди.

Листопад

195 років тому (1823) відбувся антикріпосницький виступ робітних людей Машівської суконної мануфактури на Чернігівщині.

30 листопада

125 років тому (1893) на Полтавщині народився Андрій Шкільний, один з організаторів місцевого повстанського штабу в 1921—1924 роках. Помер 10 листопада 1964 року в США.

"НО ДУХ ТВОЙ ВЕЧНО БУДИТ НАС"
(до 100-річчя від дня відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку в Москві)

Серед тих видатних постатей історії людства, які російські більшовики вирішили експлуатувати з метою поширення своєї ідеології і яким ними було заплановано відкрити пам'ятники, — ім'я і великого сина українського народу Тараса Шевченка.

Напередодні відкриття в Москві пам'ятника Тарасу Шевченку на Рождественському бульварі неподалік Трубної площі в місцевій газеті "Знамя трудовой комуны" 2 листопада 1918 року появляється вірш Кирила Работнікова.

А 5 листопада 1918 року "Вечерние известия Московскаго Совета Рабочих и Красноармейских депутатов и областного Исполнительного комитета советов" повідомляла про цю церемонію. Зокрема, наголошується, що вже на годину дня до постамента стікаються численні делегації від робітничих колективів російської столиці. Серед них — і представники Українського відділу Народного комісаріату закордонних справ. Навколо пам'ятника, накритого золотистою матерією, розвіваються червоні прапори.

Близько другої годин дня прибув голова Московської Ради робітничих і червоноармійських депутатів Лев Каменєв. Відкриваючи пам'ятник, він проголосив, що "Шевченко был мужик, испытавший на себе все ужасы крепостного гнета. Он верил, что наступит время и спадут с трудового народа оковы рабства. Это время настало. Московский пролетариат открывает памятник Шевченко в дни, когда революционное пламя охватывает все новые и новые страны. Наступает час полного освобождения трудящихся".

Закінчує свій виступ Каменєв такими словами: "У подножья памятника великого мужика воскликнем все: "Да здравствует победа мужиков всего мира над эксплоататорами и врагами свободы!".

З великою промовою виступила Олександра Коллонтай, яка сказала, що Шевченко одним з перших народних поетів відобразив у своїх піснях важку долю жінки-селянки. Від імені Укра-

їнського відділу Комісаріату закордонних справ відкриття вітав Сова-Степняк, наголошуючи про титанічну боротьбу, яку ведуть тепер українські селяни зі своїми гнобителями.

Багато вінків того дня лягло до відкритого пам'ятника Великому Кобзареві, про що повідомили московські газети.

Поэту Украины

(По поводу открытия памятника Тарасу Шевченко)

Поэт великий!.. Ты угас…
Как угасает день без солнца;
Но дух твой вечный будит нас
К деяньям правды каждый час…
Скончался день, но живо солнце.

***

Поэт невольник… Сын рабов…
Носил ты цепи злой неволи;
Но вечен твой к Свободе зов!..
Тот зов и в наше время нов,
Как в дни твоей тяжелой доли.

***

Поэт-солдат…ты песни пел
Под гнетом серого мундира…
К восстанью ты призвать хотел,
Твой голос, как набат, гремел
И красотой звучала лира.

***

Поэт-колодник…Солнца луч
Не смел в тюрму твою проникнуть,
Но ты извлек огонь из туч —
В сердцах разжег его…Он жгуч,
В веках веков ему не стихнуть.

***

Поэт-страдалец… Пред тобой
Склонился мир… И с изумленьем
Пред вольной мощною душой,
Зовущей к жизни нас иной —
Читаем славные творенья.

***

В них гений света и мечты,
В них гнев восстанья и отмщенья,
В них пролетарский дух борьбы
И вековечные веленья
Законов правды и любви.

***

О, гений мира!.. Ты угас,
Как угасает луч без солнца,
Но дух твой вечно будит нас
К деяньям правды каждый час…
Скончался день, но живо солнце!..

Кирилл Работников.

ДЛЯ СТУДЕНТСТВА — ЗІРКА ПЕРШОЇ ВЕЛИЧИНИ
(до 100-річчя від дня народження Андрія Голуба)

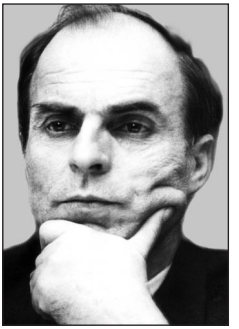

У ті весняні дні 1968 року автор цих рядків, на той час студент першого курсу факультету журналістики Шевченкового університету, одержав завдання зробити знімок професора хімічного факультету Андрія Голуба як кращого викладача до багатотиражки "За радянські кадри". Виконавши це доручення університетської газети, молодий фотокореспондент тоді й не здогадувався, що завдяки цьому випадку йому пощастило познайомитися з людиною, яка відігравала видатну роль не тільки в розвитку органічної хімії, а й у вихованні справжніх патріотів рідного народу.

Як свідчать фахівці, дослідження Андрія Голуба в галузях неорганічного синтезу, впливу фізико-хімічної природи середовища на структуру й властивості комплексних сполук, його ґрунтовні пошуки досконалої української хімічної термінології дотепер не втратили актуальності й активно продовжуються в Україні та інших країнах його численними учнями і послідовниками.

Водночас, як згадують його вихованці, з батьківською вимогливістю вчений ставився до своїх студентів і аспірантів, дбав про їхню працевлаштованість, і вони відповідали йому щирою вдячністю та глибокою повагою. Дотепер деякі з них пам'ятають, як професор Голуб міг просто по-студентськи запропонувати зайти до нього у кабінет та пригостити картоплею і салом з цибулею. Тому для студентів Андрій Голуб був зіркою першої величини.

А ще, як пише в спогадах професор В. Малинко, Голуб любив Україну — і до глибини душі і до глибини кишені. Він часто і густо фінансово допомагав патріотам-українцям, які зазнали переслідувань КПРС і КДБ, і тому завідувач кафедри, професор, доктор наук ходив одягнений хоч і охайно, але дуже й дуже скромно і одноманітно в найдешевші костюм, пальто, сорочку. Він допомагав родинам заарештованих КДБ у 1965 та 1972 роках дисидентів різних національностей, українських націонал-демократів, вигнаних КПРС і КДБ з роботи, дисидентам та українським патріотам (наприклад, відомому талановитому доценту-журналісту Матвію Шестопалу).

Він реагував на сигнал про необхідність допомоги негайно і щедро. А часом і сам буквально нав'язував допомогу, не чекаючи згаданого зверху сигналу. А в результаті частенько і недоїдав. Висотний кабінет Андрія Голуба у старому хімкорпусі був потужним джерелом притягальної сили для багатьох. Сюди приходили однодумці, прекрасні українські інтелігенти-патріоти — кандидат геолого-мінералогічних наук, майбутній академік Олекса Щириця, старший науковий працівник інституту геології АН України, співак і фольклорист Андрій Путь, доцент механіко-математичного факультету університету Федір Гудименко, мужній несхитний український патріот доцент-журналіст Матвій Шестопал, лікар і письменник Микола Фененко і чимало інших прекрасних людей. Завдяки спілкуванню їх з Андрієм Матвійовичем, одного з одним і всім гуртом творився і зростав рух опору злочинному антинародному мілітаристському режиму, український національно-демократичний фронт, які наближали крах імперії зла, разом з тим відбувалося наукове спілкування геолога й біолога з хіміком, фізика з хіміком і математиком і всіх — з медиком.

Але головною фігурою у цій групі, вважав той же В. Малинко, був Андрій Матвійович. Його всі любили. Кожен з його оточення мріяв про незалежну демократичну Українську державу, тож вони, як могли, створювали умови для її проголошення. Який жаль, як гірко, як боляче, що не дожив Андрій Матвійович хоч би до 24 серпня 1991 року. Йому тоді було б неповних 73 роки. Він стояв би погожого ранку 24 серпня 1991 року десь на площі перед Верховною Радою серед десятків тисяч українців з усієї України і владним голосом у складі могутнього й грізного тисячоголосого хору української нації вибивав би з тупоголової, але злочинної, хоч дурної, та хитрої капеесесівської "групи 239" рішення про незалежність України.

І не міг би він не жити ще роки й роки після цієї дати, тому що лікували б його тіло і душу священні державні синьо-жовті знамена над містами і селами незалежної держави Україна, хоч і малий, а все ж повсюдно вживаний державний герб України — стародавній тризуб, звуки священного, вже державного гімну "Ще не вмерла Україна", надихали б його на нові й нові великі наукові звершення.

Можна додати, що для свого життєвого й наукового подвигу Андрій Голуб врятував сам себе. У 1960-і роки, вже відомий учений, він на запитання сина-підлітка про походження шрамів на лівій долоні зважився розповісти про доленосну подію в його житті. Під час Голодомору 1932—1933 років сім'я Голубів потерпала, як і більшість родин українців. І єдиним чоловіком в ній був 14-літній Андрій. Тож мати і двоє сестер могли покладатись лише на підлітка. Коли вдома нічого було їсти, він пішов у далеке поле в пошуках чогось їстивного. Від голоду сил було обмаль, але переборюючи себе, хлопець усе ж ішов, шукаючи, щоб можна було використати у їжу.

І раптом попереду побачив великого орла, який теж блукав по полю, не маючи сил злетіти. Хитрощами підкравшись до нього, Андрій Голуб схопив його за крило. Але могутній птах, навіть безсилий не хотів здаватись без бою, і, хижо вивернувшись, вчепився в ліву руку і проткнув її пазуром наскрізь. Це, пізніше вважав сам Голуб, і була помилка птаха, бо якби не це,

можливо він і не втримав би потужного, хоч і ослабленого звіра, а так він намертво зачепився пазуром за проштирхнуту руку, і саме так хлопець приніс його додому.

Це допомогло сім'ї на деякий час відтягнути голодну смерть. А потім приспіла допомога брата Кіндрата, який переїхав до Ленінграда наприкінці 1920-х і працював на якомусь важливому виробництві, маючи можливість присилати чи передавати харчові посилки. Відтак він згадувався в родині на рівні зі святими. Пізніше, вже у 1960-х , коли Кіндрат помер — Андрій Голуб опікувався його дітьми.

"ВЕСЬ ЧАС ПРАГЛА ДО З'ЄДНАННЯ З УКРАЇНОЮ І УКРАЇНСЬКИМ НАРОДОМ"
(до 100-річчя меморандуму Української Ради Таганрозького округу про приєднання до УНР)

Українське козацтво, як відомо, з часів князя Дмитра Вишневецького освоювало територію Нижнього Подоння. Сюди поширювалися межі Кальміуської паланки Війська Запорозького. А в першій половині XIX ст. запорожці, котрі повернулися з Туреччини, розселяються вздовж Азовського моря від Бердянська до Єйська. І ці регіони входять до складу Катеринославської губернії. Але 1888 року Олександр III вольовим рішенням передає українські землі на схід від Маріуполя й Луганська Війську Донському.

Треба сказати, що з цим не мирилося місцеве українське населення. Тож після Лютневої революції 1917 року воно потягнулося до возз'єднання з батьківщиною. Численні збори, конференції висловлювалися за те, щоб жити спільно з братами-українцями. Особливо активними в цьому процесі були мешканці Таганрозького повіту, які постійно нагадували про своє українське походження. Зрештою, це зафіксоване в багатьох документах того часу.

Однак гетьман Скоропадський у середині 1918 року поступився вказаними територіями Війську Донському, сподіваючись на його підтримку в антибільшовицькій боротьбі. Договором між УСРР і РРФСР від 28 грудня 1920 року Таган-

розький і Олександрово-Грушевський (Шахтинський) повіти поверталися Україні, в зв'язку з чим вона мала відмовитися від чотирьох північних повітів Чернігівської губернії. Та вже через 4 роки Москва відбере Таганрозький і Олександрово-Грушевський округи на користь РСФРР.

Таганрозька Окружна
РАДА
Виконавчий Комітет
14 листопада дня 1918 р.
№ 177
м. Таганрог

Меморандум про Український рух в Таганрогській округи на Донщині за часи революції до Національного Конгресу в Київі, скликаємого Українським Національним Союзом, членів Виконавчого Комітету Таганрогської окружної Української Ради.

Таганрогська Окружна Українська рада заклалась в м. Таганрозі 3 грудня 1917 р. на окружному з'їзді селян і робітників Таганрозької округи з метою приєднання Таганрозької округи до Української Народньої Республіки.

Цьому попереджало декілька офіційних окружних з'їздів, які скликались істнувавшою в той час окружною владою, на котрих частина представників селянства цікавилась Українським рухом, визнаючи себе українцями і наполягала на скликанні окружного Українського з'їзду з метою приєднання Таганрогської округи до України, а саме:

5 серпня 1917 р. на окружному з'їзді Совітів селянських депутатів було піднято питання про посилку 2-х представників від Таганрогської округи до Української Центральної Ради, на якому за посилку висловились 48 представників проти 70.

1) Вістник труда 32 від 27/VIII-1917 р.

10 листопада 1917 р. на з'їзді представників населення Таганрогської округи самим з'їздом знову було піднято питання про посилку 2-х делегатів до Української Центральної Ради і були послані 2 представника з наказом з'їзду підтримати домагання селянства перед істнувавшою тоді владою на Донщині

в справі участі в Донському уряді і населення не козачого сословія і заведення земського самоврядування на Таганрогщині.

2) Вістник Таганрогського окружного Исполн. Комит. № 34—25 /XI-917 р.

19 листопаду 1917 р. в поселку Ханженково на Донщині відбувся 1-й окружний Український з'їзд селян і робітників Таганрогської округи в кількости 57 делегатів од 9 волостей, на котрому була прийнята постанова про прилучення Таганрогської округи до України, а до Центральної Ради послано 2-х представників з вимогою приєднати до України й інформації що для цього треба зробити, а також доручено скликати другий окружний Український з'їзд в м. Таганрозі.

3) Резолюція з'їзду від 19 листопаду 1917 р.

1 грудня 1917 р. на з'їзді членів Таганрогського Исполнит. Комитета і представників іногороднього населення в повістку дня було внесено питання відчот делегатів, їздивших до Центральної Ради по постанові з'їзду 10/XI, на якому знов виникло питання про приєднання до України, але, визнавши себе неправомочними вирішити його без розгляду на місцях, було висловлено побажання, щоб задля цього скликати Український з'їзд, і доклад сповістити в округ.

4) Вістник Таганрогського окр. Исп. Ком. № 33—23/XII-1917 р.

3 грудня 1917 р. відбувся в м. Таганрозі 2-й окружний Український з'їзд селян і робітників в кількости 80 делегатів від 21 волості. З'їздом була винесена постанова домагатися, аби Таганрогську округу було прилучено до України, задля цієї мети була обібрана Таганрогська окружна Українська Рада, в склад якої ввійшли представники від 21 волости і Українських організацій. Радою був обібран Виконавчий Комитет, до Центральної Ради з'їздом був уповноважен представником від Таганрогської округи С. П. Пастернак, котрим і доручено було вести справу, а на місцях приймати по обговоренню цього питання приговори і постанови і надсилати їх до Центральної Ради.

5) Постанова з'їзду 3 грудня 1917 р.

12 грудня 1917 р. відбувся з'їзд членів Таганрогської окружної Української Ради, якою було постановлено на 30 грудня

скликати з'їзд всих волостей і значних сел; виконавчому Комитету доручено вести цю справу, розсилати інструкторів по волостям і селам для роз'яснення Українського руху і т. д.

Починаючи з 25 грудня 1917 р., на території Таганрогської округи почалася громадянська війна між більшовиками і козаками, а коли козаки кинули фронт, його заступили офіцери і юнкера. Залізниче сообщеніє на половину колії спинилося, завдяки чому представники від усих волостей приїхати не мали змоги, ця війна йшла до 24 січня 1918 р. і, не вважаючи на це, з'їзд, призначений на 30/XII відбувся в неповному змісті і визнав себе нарадою. Так само і з'їзд, скликаний Окр. Исп. Ком. На 26/XII теж відбувся не в повному змісті.

30 грудня на з'їзд прибули представники від 19 волостей в кількости 42 представників, і через це, визнавши себе нарадою, одноголосно підтримав попередні резолюції про приєднання до України, поповнив Таганрогську окружну раду представниками од тих волостей, представники яких ще не були на попередніх двох з'їздах, себто від 12 волостей, і таким чином після цього з'їзду в склад Ради входили представники від 33 волостей з загальної кількости їх на Таганрогщині 59, які теж доручили Виконавчому комитету вести цю справу, домагатись, аби з боку окр. Исп. Ком. не було утисків і не боронили з'їзду, що помічалось по містах і по-свойому нагляду призначити повний з'їзд при першій можливості.

6) Постанова з'їзду 30 грудня 1917 р.

10/I були розіслані повістки на з'їзд на 26 січня, але завдяки громадянській війні поштові зносини з округою були нарушені, листи до цього часу не надійшли і з'їзд не відбувся. 24 січня владу захопили Таганрогські мійські більшовики зо всіма її наслідками і репресіями для українського руху.

1 травня 1918 р. світська влада змінилась німецько-австрійською в Таганрозі, в цей час в Київі влада від Центр. Ради перейшла до сучасного Гетьманського Уряду, всякі з'їзди були заборонені і коли робились попитки скликати національний з'їзд, то скінчились тим, що домагавші цього бр. Усатюки були заарештовані і вислані за межі України німецькою владою.

Представники як Українського, так і Донського Уряду, призначені з Київа і Новочеркаська для сконструїровання окружної влади, не допускались і вертались нисчим, поки по договору Українського і Донського Уряду Таганрогська округа офіційно не відійшла до Донщини.

Через ці утиски прагнення українського населення Таганрогської округи до об'єднання з Україною через виявлення своєї волі на повному окружному з'їзді не відбулось і незакінченими діла Таганрогської Окружної Української Ради з зібраними за грудень приговорами і постановами селян були відіслані до м. Київа.

В даному разі, коли знов національне питання стає на чергу дня і Національний Союз хоче знати думку і волю Українського народу, задля чого скликає Конгрес в м. Київі 17/XI 1918 р. і запрошує закордонних представників Донщини, Холмщини, Бесарабії, Чорноморщини, Кубані і Криму, члени виконавчого Комитету Таганрогської Окружної Української Ради в особах залишився до сього часу, не маючи змоги по сучасним політичним обставинам зібрати Окружну Раду для обговорення цього питання і в такий короткий срок обрати представників, і взагалі фактично існувати і провадити національну справу без утисків, постановили делегувати свойого члена в особі Тимофія Івановича Олійника на національний конгрес, доручивши подати сього меморандума, основаного на документах, із яких яскраво видно, що тут Українська людність Таганрогської округи весь час прагла до з'єднання з Україною і Українським народом — і за часів Тимчасового Уряду, і за часів Донського Уряду в особі отамана Каледина, котрий затвердив закон про земське самоврядування на Донщині, і за часів грохоту большевицьких пушок в межах Таганрогської округи, і за часів існування німецько-австрійської влади.

За: Голова Ради (підпис нерозбірливий).

Писар Т. Олійник.

ГРУДЕНЬ

1 грудня

105 років тому (1913) народився Платон Воронько, український поет, громадський діяч. Помер 10 серпня 1988 року.

100 років тому (1918) народився Платон Майборода, український композитор, співак, нар. артист СРСР. Закінчив Київську консерваторію (у Л. Ревуцького). Твори: симфонії, думи, хори, ліричні пісні ("Київський вальс", "Рідна мати моя" та ін.), музика до драматичних вистав і кінофільмів. Державна премія СРСР, Державна премія УРСР ім. Т. Шевченка. Помер 8 липня 1989 року.

95 років тому (1923) народився Санте Грачотті, італійський літературознавець, іноземний член НАНУ.

45 років тому (1973) помер видатний український співак Михайло Голинський. Народився у Верхівцях поблизу Городенки на Прикарпатті 2 січня 1895 року.

40 років тому (1978) помер Петро Панч, український письменник. Народився 4 липня 1891 року.

2 грудня

125 років тому (1893) народився Григорій Смольський, український художник, громадський діяч, краєзнавець. Помер 1 грудня 1985 року.

60 років тому (1958) помер Олександр Греків, військовий діяч, генерал-майор царської армії. Брав активну участь в українізації російської армії та формуванні національного війська. З січня 1918 — начальник штабу Київського військового округу. За Гетьманату заарештовувався за організацію заходів для вшанування пам'яті гетьмана Мазепи. З січня 1919 — Військовий міністр УНР, наказний отаман, командувач УГА влітку 1919. З 1920— в еміграції, у Відні. Очолював Українське військове товариство. Співпрацював із УВО-ОУН. У серпні 1948 р. заарештований у Відні органами НКВС і засланий до Сибіру на 10 років. Невдовзі після звільнення помер. Народився 24 листопада 1875 року.

65 років тому (1953) у Коростені народився Віталій Мельничук, перший демократично обраний міський голова Житомира, народний депутат України першого скликання. Завдяки

його зусиллям над цим містом у травні 1990 року уперше на Наддніпрянщині піднято синьо-жовтий прапор.

4 грудня

145 років тому (1873) помер Михайло Максимович, український ботанік, зоолог, фольклорист та історик, чл.-кор. Петербурзької АН, професор і перший ректор (1834—1835) Київського університету. Поклав початок українській фольклористиці: зб. "Малоросійські пісні" (1827), "Українські народні пісні" (1834), "Збірник українських пісень" (1849). Народився 15 вересня 1804 року.

55 років тому (1963) у Луганську народився Сергій Бубка, видатний український спортсмен. З червня 2005 року — президент Національного олімпійського комітету України.

5 грудня

100 років тому (1918) підписано міждержавний договір між Українською Державою і Грузинською Республікою.

30 років тому (1988) у Мюнхені помер видатний український скульптор Григорій Крук. Народився 30 жовтня 1911 року в Братишеві на Прикарпатті.

6 грудня

105 років тому (1913) в Ольхово (Вологодська обл., Росія) народився Микола Амосов, хірург, учений-енциклопедист, мислитель, новатор, письменник, член-кореспондент АМН, академік НАН України. В роки війни (1941—1945) — начальник хірургічного відділення польового пересувного госпіталю №2266. З 1952 р. жив і працював в Україні. Лауреат Ленінської премії, Герой Соціалістичної Праці. Автор понад 350 наукових праць, у тому числі 17 монографій, присвячених торакальній хірургії, біокібернетиці тощо. Один з засновників легеневої і серцевої хірургії в СРСР. Організатор центру серцево-судинної хірургії в Україні. Засновник української школи біомедичної і психологічної кібернетики. Автор науково-філософських повістей "Моделирование мышления и психики", "Мысли и сердце", "Голоса времен", мемуарно-белетристичної повісті "ППГ-2266. Записки военного хирурга" та ін. Помер 12 грудня 2002 року.

8 грудня

140 років тому (1878) народився генерал М. Омелянович-Павленко, командуючий армією УНР. Помер на еміграції 29 травня 1952 року у Франції.

55 років тому (1963) Патріарх Йосиф Сліпий заснував у Римі Український католицький університет.

9 грудня

155 років тому (1863) народився Борис Грінченко, письменник, публіцист, фольклорист, етнограф, громадський і політичний діяч, педагог, автор чотиритомного "Словаря української мови". Помер 6 травня 1910 року в Оспедалеті (Італія).

75 років тому (1943) загинув учасник антигітлерівського підпілля у Франції, Герой Канади Петро Дмитрук. Народився 27 травня 1920 року в Саскачевані (Канада).

45 років тому (1973) помер Леонід Первомайський, український поет. Народився у 1908 року.

10 грудня

330 років тому (1688) помер Антоній Радивиловський, церковний діяч, письменник і проповідник. Тоді ж друкарнею Києво-Печерського монастиря видано збірку його проповідей "Вінець Христов". Народився на початку XVII ст.

11 грудня

135 років тому (1883) народився Андрій Сапєгін, український ботанік, цитолог, генетик та селекціонер, академік АН УРСР, її віце-президент (1939—1945). Розробив теорію органогенезу (морфогенезу) сільськогосподарських культур. Вивів низку високопродуктивних сортів озимої та ярої пшениці. Одним з перших у світі застосував іонізуюче опромінення для отримання штучних мутацій в селекції. Помер 8 квітня 1946 року.

13 грудня

125 років тому (1893) народився Микола Хвильовий (Фітільов), український письменник, громадський діяч. Один із організаторів ВАПЛІТЕ, зачинатель дискусії 1925—1928 років. Закінчив життя самогубством 13 травня 1933 року.

55 років тому (1963) помер Василь Симоненко, український поет. Народився 8 січня 1935 року.

14 грудня

435 років тому (1583) у Львові помер першодрукар Іван Федоров.

75 років тому (1938) помер у Хусті Микола Аркас, син культурно-освітнього діяча, автора "Історії України" Миколи Аркаса. В українській армії з 1917 р., отримав звання генерал-хорунжого. 1920 році вийшов у відставку, переїхав до Галичини, де займався культурно-освітньою діяльністю. Був актором і режисером. Автор кількох п'єс. Народився 1889 р. на Херсонщині.

75 років тому (1943) у ході операції по розширенню плацдарму на правому березі Дніпра військами 2-го Українського фронту було звільнено Черкаси.

15 грудня

170 років тому (1848) помер Євген Гребінка, поет, прозаїк, видавець. Народився 2 лютого 1812 року.

135 років тому (1883) народилася Ганна Собачко-Шостак, український майстер народно-декоративного розпису, майстер народного мистецтва УРСР. Твори: "Весняна пісня", "Півні", "Український вінок", "Квіти на Україні" та ін. Померла 3 грудня 1965 року.

85 років тому (1933) помер Порфирій Мартинович, український живописець, графік, фольклорист, етнограф. Навчався у Петербурзькій АМ. Твори: ілюстрації до поеми "Енеїда" І. Котляревського, низка портретів, станкові картини. З його ініціативи у Красноградi — на батьківщині майстра засновано краєзнавчий музей. Народився 24 лютого 1856 року.

75 років тому (1943) помер Олександр Леонтович, український фізіолог і нейрогістолог. Основні праці присвячені фізіології та гістології вегетативної нервової системи. Зокрема, ним було відкрито автономне периферійне нервове сплетіння (сплетіння Леонтовича). Працював у Київському університеті. Народився 1 листопада 1869 року.

16 грудня

195 років тому (1823) у Львові створено Українське богословське наукове товариство (УБНТ).

17 грудня

110 років тому (1908) в Ломжі (Польша) народився Юрій Шевельов (Шерех), український мовознавець, мистецтвознавець, літературознавець. Відомий багатьма ґрунтовними українознавчими дослідженнями. Помер 12 квітня 2002 року в Нью-Йорку (США).

19 грудня

85 років тому (1933) помер Борис Яновський, український композитор, музичний критик, диригент, педагог. Викладав у музичному технікумі та музично-драматичному інституті в Харкові. Твори: 11 опер, симфонії, хори, романси, пісні, музика до вистав, обробки українських народних пісень. Народився 31 грудня 1875 року.

20 грудня

150 років тому (1868) у Львові О. Партацький, А. Вахнянин та інші заснували українське культурно-освітнє товариство "Просвіта".

80 років тому (1938) у Празі помер Данило Стахура, український громадсько-політичний діяч у Галичині, адвокат. З 1891 працював у Самборі, Тернополі та Перемишлі, діяч Української національно-демократичної партії. У 1907 р. обраний до австрійської Державної ради у Відні. У 1903—1919 роках — голова самбірської філії товариства "Просвіта", у 1918 р. — бургомістр Самбора. Після польської окупації Галичини емігрував до Чехо-Словаччини. Народився 19 грудня 1860 року.

21 грудня

30 років тому (1988) у Києві здійснено перший випробувальний політ найбільшого у світі транспортного літака АН-225 ("Мрія").

22 грудня

185 років тому (1833) народилася Марко Вовчок (Марія Вілінська), українська письменниця. Померла 10 серпня 1907 року.

23 грудня

80 років тому (1938) померла Марія Павлова, палеонтолог, академік АН УРСР, засновник Геологічного музею при Московському університеті. Досліджувала викопних ссавців Південної України. Народилася 27 червня 1854 року.

24 грудня

150 років тому (1868) помер Антон Андржейовський, український природознавець, перший професор зоології Київського університету, дослідник флори та фауни України, один з перших вітчизняних палеонтологів. Зібрав гербарій бл. 10000 видів рослин. Народився 1785 року на Волині.

25 років тому (1993) у Москві помер оперний співак Іван Козловський. Народився 24 березня 1900 року в Мар'янівці на Київщині.

25 грудня

80 років тому (1938) у Празі помер відомий український громадсько-політичний діяч Сергій Шелухин. Народився 7 жовтня 1864 року в Деньгах на Полтавщині.

26 грудня

120 років тому (1898) народився Євген Плужник, український поет, драматург, перекладач, автор унікального тритомного видання "Антологія української поезії". Помер 2 лютого 1936 року в тюремній лікарні на Соловках.

27 грудня

385 років тому (1633) помер у Дермані на нинішній Рівненщині Мелетій Смотрицький, український вчений, церковний діяч, письменник-полеміст. Народився близько 1578 року.

28 грудня

210 років тому (1808) народився Аполлон Скальковський, український історик, археограф, статистик, економіст, письменник. У 30-х рр. XIX ст. розпочав історичне та статистичне вивчення Південної України. У 1849 р. відкрив і зберіг для науки архів Коша Нової Січі; один із засновників Одеського товариства історії і старожитностей. Автор близько 300 творів з історії Південної України XVIII—XIX ст. Помер 9 січня 1899 року.

31 грудня

75 років тому (1943) у ході Житомирсько-Бердичівської операції війська 1-го Українського фронту звільнили Житомир.

Грудень

80 років тому (1938) у Томській в'язниці було розстріляно

Миколу Макаренка, видатного українського науковця, археолога. Був першим директором Музею мистецтв Всеукраїнської Академії наук ім. Ханенка (тепер — Музей мистецтв Богдана та Варвари Ханенків). Відкрив слов'янську роменську культуру та неолітичний могильник поблизу Маріуполя. У 1934 р. як член ВУАК ВУАН єдиний, хто не поставив свого підпису під актом про знесення Михайлівського Золотоверхого собору, за що згодом був заарештований і засуджений до вищої міри покарання. Реабілітований у 1969 року. Народився 4 лютого 1877 року.

75 років тому (1943) Головний провід ОУН і УПА очолив Роман Шухевич (Тарас Чупринка).

"ВХОДИМО В СТОЛИЦЮ НАШОГО КРАЮ КИЇВ…"
(до 100-річчя відновлення Української Народної Республіки)

Будучи організатором української національної збройної сили, Симон Петлюра усвідомлював насамперед, що вона має тримати під контролем столицю. Цілком вірогідно, що вже в 1918 році, коли треба було виганяти з української землі гетьмана Скоропадського, який найнявся до реакційних сил відроджувати "единую и неделимую Россию", Головний Отаман повів повстанців на Київ. Очевидно, був переконаний, що столицю треба здобувати не парламентськими балачками, а зброєю.

І цей лейтмотив чітко звучить у його наказі з приводу входження армії УНР до Києва: "Вояки, настав час коли гордо можна оголосити, що народ український має силу і волю захистити свою самостійність, що сила ця дивовижних розмірів досягала, коли справа торкнула національної та політичної незалежності українського народу. Сьогодні ми входимо в столицю нашого краю — Київ і тим самим осягаємо ту мету, котру собі поставили ми, вирушаючи на боротьбу з ворогами волі і свободи".

Можна допускати, що вже тоді провідник українського національно-визвольного руху усвідомив і твердо проводив у життя лінію на утвердження Києва як безальтернативного центру влади й духовності. Тобто, вже тоді Петлюра втілював у життя те, про що чітко скаже через чверть століття українець — емігрант О. Лащенко на сторінках календаря-альманаха "Відродження" на 1942 рік (Буенос-Айрес, 1941): без Києва як столиці "будемо пустоцвітом, вічними ізгоями, народом окаянним, Богом проклятим, без Столиці, скільки б не перемагали ми — не осягнемо останньої і найбільшої перемоги, яка ім'я нації запише в книгу вічної жизні; бо лише через перемогу можемо наповнити дійсність правдою, яка горить в нас!".

Наказ війську Української Народньої Республіки

18 грудня 1918 року

Всім

Вояки, настав час коли гордо можна оголосити, що народ

український має силу і волю захистити свою самостійність, що сила ця дивовижних розмірів досягала, коли справа торкнула національної та політичної незалежності українського народу. Сьогодні ми входимо в столицю нашого краю — Київ і тим самим осягаємо ту мету, котру собі поставили ми, вирушаючи на боротьбу з ворогами волі і свободи.

Вписано ще одну з найкращих сторінок історії нашої боротьби за самостійність. Славні лицарські події, укр. завзятість, проявлені вами в теперішнім змаганні, відновляючи давню славу наших предків козаків, що боролися за права і вольність народу і справедливою гордістю. Вояки, ми можемо зазначити, що цю боротьбу за права і вольность українського народу чести достойний провокуємо і тепер, нарешті, наше верховне народне правительство — Директорії Укр. Нар. Республіки, спираючись на нашу загартовану волю і міць люте приступати до державної роботи на тім, щоби забезпечити землю трудящийся люд, робітників охоронного та оцінкою їхньої праці, і закріпити становище нашої молодої У.Н.Р. та належні політичні права і людові. Понесені жертви мають окупити нашу волю, котрі, сподіваюсь, ми будемо цінити дороже, бо за більшу ціну вона досталась.

З гордістю клоню голову перед тими, хто впав відважними у боротьбі з прислужниками, узурпаторами і ворогами нашими. Хай імена цих славних оборонців республіки стануть символом нашого змагання. Разом з тим, дивуюся тому лицарству, тій завзятості і смілості і тому розумінню продовжувати оборону інтересів краю, що виявлена вами за час нашого походу, коли в надзвичайно скрутні обставини була організована наша республіка. Смілива і завзята армія — опора директорії У.Н.Р. Армія ця пробила мури тої тюрьми, котру змагали кинути бувші гетьманські прислужники, поміщики. Хай силяться упертістю і надалі скріплюються по дорозі нашого походу за спокій та добробут наших батьків, дітей, жінок, братів та сестер. Вони, що вірили вам, покладали свої останні надії на визвольну боротьбу від насильників, тепер радіють разом з нами за ту непереможну завзятість, з якою ми остали здобути їм

землю, волю, спокій та добробут, витерши їм ті горячі сльози, що пролились за час нашого пригноблення у всіх закупах України.

Народ сподівається, що, зрештою, настав час, коли всі роз'єднані сили усієї землі Укр. радісно обнімаються і об'єднані у одно національне тіло і душу скажуть: від Кубані просять лиш один будинок, того властником є нарід цілий. Цей клич мусить стати нам святою заповіддю, змученою і облитого кров'ю народу нашого плодюча земля, природні багацтва краю забезпечать розквіт та добробут нашої республіки, а наші бажання будуть кругом, що зміцнить палкі змагання і відновлять славу і будучину самостійної праці над природним добром краю до організованого залізного порядку, якого тільки може держати респуб. армія. Я кличу вас, вояки, в день вступу до столиці нашої і разом з вами проголошую гучно:

Слава УНР і вітаю!

Наказ цей прочитати у всіх полках, куренях, батальйонах та окремих загонах.

Головний Отаман Петлюра.

А В УКРАЇНІ ДУМАЛИ ПРО БІДУ РОСІЇ…
(до 100-річчя звернення Володимира Короленка до Голови Директорії УНР Володимира Винниченка щодо допомоги голодуючим дітям Москви і Петрограда)

Кидаючи в анархію насильницьким захопленням державної влади життя мільйонів громадян Росії, більшовики спричинилися своїми діями до широкомасштабного голоду насамперед у промислових центрах. І найпершими відчули на собі новаторство цього величезного соціального експерименту діти.

На цю трагедію відгукнулися в Україні. Відомий письменник Володимир Короленко звернувся в грудні 1918 року до Голови Директорії Української Народної Республіки Володимира Винниченка, аби той розпорядився зняти формальності в міждержавному сполученні з метою прискорення відправки харчів для голодних дітей Росії.

Можна лише додати: коли московські більшовики організу-

вали широкомасштабний голод в Україні в 1932—1933 роках, то російські демократи не відгукнулися подібними петиціями до Сталіна. Більше того, відомий письменник Максим Горький ще й переконував світову громадськість у тому, що в Україні ніякого голоду немає.

Саме тому наш видатний літератор і громадський діяч Олесь Гончар 12 березня 1988 року відмовився виступати в Москві на присвяченому Горькому вечорі: "Нема ювілейних словес для того, хто писав Роланові, що голоду в нас нема (33 рік), а люди в цей час мерли на вулицях міст. Дві третини моєї Сухої вимерло — сільрада не встигала ховати…".

Уважаемый Владимир Кириллович!

Вам без сомнения известно, что во многих областях России население переживает страшный голод. При этом бедствие, вызвано грехами и ошибками взрослых, самой страшной тяжестью обрушивается на детей, которые местами буквально вымирают от мучительного голодного истощения.

Вражда и раздоры, разделившие теперь разные народности бывшей России, должны стихать у предела, где начинается детский возраст. За этими пределами должен господствовать один общий для всех закон, закон человечной взаимности. Полагаю, что это бесспорно. Когда-нибудь вражда стихнет на почве тех или других новых отношений. В отношении детей она не должна существовать уже и ныне.

Хочу вторить, что на этой почве не видится разногласий и приступаю к предложению деловой сущности настоящего своего обращения к Вам, как к главе республиканского правительства в Украине.

В Украине возникла "Лига спасения детей", в которой я состою почетным председателем. Одной из ближайших и важнейших своих задач она считает снабжение голодающих детей Москвы и Петрограда продуктами продовольствия, которыми Украина сравнительно богатая.

В настоящее время подготовительные работы по осуществлению этого проекта на практике уже закончены, благодаря не-

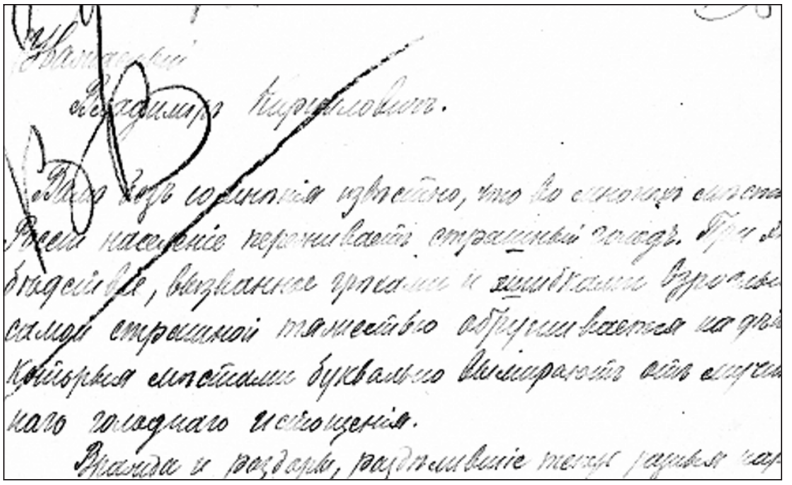

посредственному участию Украинского "Червоного Хреста"с одной стороны, общественных деятелей и кооперативов Великороссии — с другой, при участии наконец миссии Датского Красного Креста. Таким образом, есть как будто в данном для успеха этого гуманного начинания и оно должно бы наладиться скоро. Ведь каждый день уносит тысячи жизней.

К сожалению, дело тормозится неизбежными, но всеми при добром желании устранимыми формальными препятствиями, возникающими на почве самой техники вывоза продуктов, вагонно-обмена и под.

Это и побуждает меня обратиться к Вам, как к главе Директории Украинской Республики, в надежде, что Вы не откажете в своем содействии к скорейшему и успешному устранению всяких недоразумений и задержек.

Прошу принять уважение в совершенном моем уверении.

Владимир Короленко.

27 декабря 1918 г.

ШКОЛИ ЯК МАШИНИ ЗРОСІЙЩЕННЯ
(до 85-річчя заснування російських шкіл у виголоджених українських селах)

Останніми роками помітно посилюється тенденція до ви-

світлення проблеми доприселення в українські вимерлі села під час Голодомору-геноциду 1932—1933 років вихідців з Росії і Білорусі, що призводило до поступового зросійщення окремих регіонів через запровадження там російських шкіл для дітей переселенців. Серед окремих публікацій спостерігаються спроби знівелювати русифікаторський ефект від цих дій московської влади.

Але ось що стверджують документи: з самого початку переселенського процесу ставилося питання про забезпечення російських і білоруських дітей навчанням саме російською мовою, про що насамперед наголошується в рішеннях місцевих рад. Скажімо, ось як виглядала картина в Тростянецькому районі тодішньої Харківської області.

Охоплення навчанням дітей переселенців рідною мовою:

1. Шлях до комунізму	41	росіяни	39	російська школа
2. Комунар	17	-"-	17	-"-
3. ім. Леніна	45	-"-	не охопл.	-"-
4. ім. Сталіна	28	-"-	12	-"-
5. Перем. Незаможн.	80	-"-	80	-"-

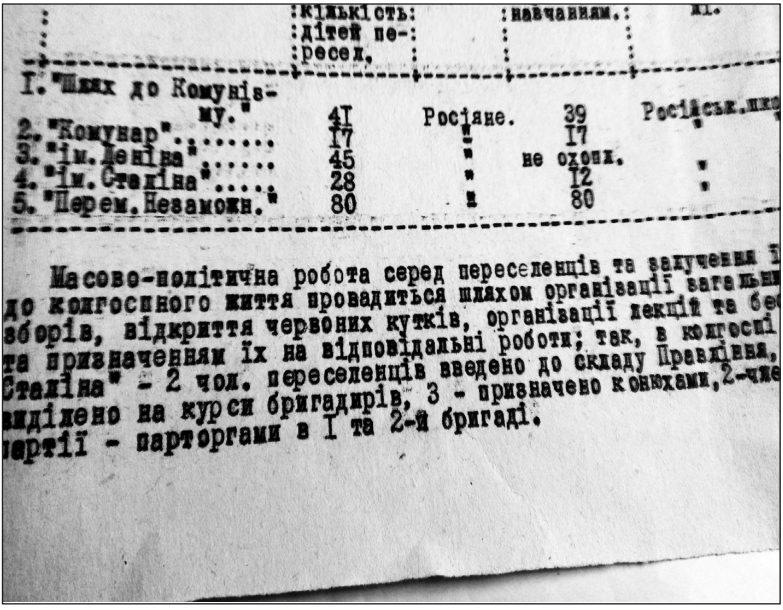

	кількість дітей переселенців		навчанням	
1. "Шлях до Комунізму."	41	Росіяне.	39	Російськ. шко
2. "Комунар".....	17	"	17	"
3. "ім. Леніна".....	45	"	не охопл.	
4. "ім. Сталіна".....	28	"	12	"
5. "Перем. Незаможн."	80	"	80	"

Масово-політична робота серед переселенців та залучення і до колгоспного життя провадиться шляхом організації загальни зборів, відкриття червоних кутків, організації лекцій та бе та призначенням їх на відповідальні роботи; так, в колгоспі Сталіна" - 2 чол. переселенців введено до складу Правління, виділено на курси бригадирів, 3 - призначено конюхами, 2-чле партії - парторгами в I та 2-й бригаді.

ПАМ’ЯТНЕ

У 2018 році

1030 років тому (988) князем Володимиром Святославичем було затверджено християнство як офіційну релігію Русі.

970 років тому (1048) до Ярослава Мудрого прибуло посольство французького короля Генріха I. Було укладено династичний шлюб дочки Ярослава Анни з французьким королем.

965 років тому (1053) народився Володимир Мономах, Великий князь Київський з 1113 до 1125 року, син Всеволода Ярославовича та Марії, дочки Візантійського імператора Константина Мономаха. За князювання Володимира Мономаха на Русі припинились князівські чвари, відновлено одноосібну монархію. Володимир Всеволодович був талановитим полководцем, здобув багато військових перемог над половцями. Літописці не зафіксували жодної його поразки. Секрет успіху князя полягав у застосуванні до кочовиків нової тактики блискавичного удару кіннотою у тил ворога. Помер у 1125 році.

940 років тому (1078) відбулась битва Ізяслава і Всеволода Ярославичів з Олегом Святославичем на Нежатиній ниві поблизу Чернігова. Загибель Ізяслава, прихід на київський княжий стіл Всеволода Ярославича (князював до 1093 року).

905 років тому (1113) на замовлення князя Володимира Мономаха у Києві було споруджено церкву Спаса на Берестові.

Іноком Києво-Печерського монастиря Нестором укладено першу редакцію літописного зведення — "Повісті временних літ".

900 років тому (1118) за дорученням князя Мстислава укладено третю редакцію "Повісті временних літ".

895 років тому (1123) завершено спорудження Борисоглібського собору в Чернігові.

890 років тому (1128) у Києві Федором-"угринцем" переписано для Новгородського Юріївського монастиря Юріївське євангеліє.

835 років тому (1183) у Києві споруджено Трьохсвятительську церкву, розпочато спорудження Благовіщенської церкви у Чернігові.

825 років тому (1193) галицькими майстрами розпочато

спорудження Димитріївського собору у Володимирі-на-Клязьмі.

780 років тому (1238) розпочав князювання в Галицькій землі Данило Романович (князював до 1264 року). Того ж року відбувся розгром військом Данила лицарів-хрестоносців під Дорогичином.

715 років тому (1303) галицьким князем Юрієм Львовичем утворено Галицьку православну митрополію у складі Володимирської, Перемишльської, Луцької, Туровської та Холмської єпархій. Першим галицьким митрополитом став грек Ніфонт. Митрополію скасовано (уперше) патріаршим собором 1347 року.

710 років тому (1308) Петро Ратенський з Галичини став митрополитом у Володимирі-на-Клязьмі, а згодом у Москві.

655 років тому (1363) у Львові споруджено Вірменську церкву (архітектор Дорінг).

605 років тому (1413) вдруге скасовано Галицьку православну митрополію, відновлену рішенням патріаршого собору 1371 року.

560 років тому (1458) відбулося остаточне відокремлення Київської митрополії від Московської. Київським митрополитом поставлено Григорія Болгарина.

555 років тому (1463) з'явилася перша документальна звістка про існування у Львові Успенського православного церковного братства.

535 років тому (1483) утворено Луцьке Хрестовоздвиженське православне церковне братство.

505 років тому (1513) народився Станіслав Оріховський-Роксолан, український та польський публіцист, історик, філософ, перший вітчизняний політолог, мислитель-гуманіст. Помер в Перемишлі 1566 року.

490 років тому (1528) народився князь Костянтин Острозький, київський воєвода, політичний й культурний діяч.

485 років тому (1533) споруджено костел св. Антонія у Корці.

465 років тому (1553) відбуло перше козацьке посольство на

чолі з князем Дмитро Вишневецьким до Туреччини. Перша згадка про Запорозьку Січ на Хортиці.

455 років тому (1563) відбувся похід Дмитро Вишневецького у Молдавію. Ув'язнення Дмитра Вишневецького і страта його в Стамбулі.

440 років тому (близько 1578) народився Касіян Сакович, український письменник, культурно-освітній діяч, філософ. Помер 1647 року. З основних філософських робіт залишились у спадку "Арістотелевські проблеми, або Питання про природу людини з додатком передмов до весільних і похоронних обрядів" (1620), "Трактат про душу" (1625).

445 років тому(1573) був виданий Іваном Федоровим "Буквар".

435 років тому (1583) завершив діяльність православний культурно-освітній гурток князя Андрія Курбського. Розпочав свою діяльність у 1560-х роках у Миляновичах на Волині. Діячами гуртка було перекладено твори "отців церкви" Василія Великого, Григорія Богослова, Діонісія Аеропагіта, Іоанна Златоуста та ін.

430 років тому (1588) Львівському православному церковному братству надано Константинопольським патріархом Ієремією ставропігію — незалежність від місцевого єпископату.

420 років тому (1598) споруджено Святодухівську церкву в галицькому містечку Рогатині.

410 років тому (1608) засновано єзуїтські колегіуми у Львові та Луцьку, де вивчалися грецька, церковнослов'янська, латинська та польська мови.

400 років тому (1618) у Почаєві Кирилом Транквіліоном-Ставровецьким видано "Зерцало богослов'я".

395 років тому (1623) друкарнею Києво-Печерського монастиря видано "Беседы Иоанна Златоуста та 14 посланий св. ап. Павла".

370 років тому (1648) почала діяльність уніатська василіанська друкарня в Уневі. Закрита 1770 року.

355 років тому (1663) розпочалося правління Київського православного митрополита Йосифа Тукальського (помер 1675).

325 років тому (1693) відбулись походи козацьких загонів С. Палія на Кримське ханство. Перемога над татарським військом в урочищі Кодима.

320 років тому (1698) помер Петро Дорошенко, гетьман Правобережної України з 1665 до 1676 року. Був освіченою, хороброю, вмілою у військових справах і дипломатії людиною. Прагнув до об'єднання Правобережної та Лівобережної України, у 1668 році проголошений гетьманом всієї України, але успіх його був нетривким. Капітулював перед московським військом і козаками Лівобережного гетьмана Самойловича у 1676 році. Останні роки жив у Росії. Народився у 1627 році.

315 років тому (1703) у Києві споруджено коштом гетьмана І. Мазепи навчальний корпус Києво-Могилянської академії.

310 років тому (1708) у Глухові обрано гетьманом І. Скоропадського (гетьманував до 1722 року).

Розпочалось і 305 років тому (1713) закінчилося правління уніатського митрополита Юрія Винницького.

Розпочалось і 300 років тому (1718) закінчилося правління Київського православного митрополита Йоасафа Кроковського.

Помер уніатський митрополит Лев Слюбич-Залевський (став митрополитом 1694).

305 років тому (1713) коштом гетьмана Івана Скоропадського розпочалася розбудова Гамаліївського Пустинно-Харлампіївського монастиря (на Чернігівщині).

290 років тому (1728) народився Яків Козельський, український і російський філософ-просвітитель. Помер у 1794 р. у Петербурзі.

280 років тому (1738) у Прикарпатті і Покутті розпочались виступи опришків під проводом Олекси Довбуша.

Розпочав діяльність Переяславський колегіум.

270 років тому (1748) розпочалося правління київського православного митрополита Тимофія Щербацького. Помер у 1757 році.

Завершено спорудження коштом Київського православного митрополита Рафаїла Заборовського брами в митрополичу ре-

зиденцію на території Софійського монастиря ("Брама Заборовського", архітектор І. Шедель). Почато у 1746 році.

265 років тому (1753) утворено Новослобідський козацький полк.

260 років тому (1758) народився Іоан Баптист Шад, німецький філософ, перший професор філософії Харківського університету. Помер 1834 року у Єні (Німечина).

255 років тому (1763) розпочато спорудження коштом кошового отамана Петра Калнишевського церкви Різдва Богородиці у Лохвиці (майстри І. Бродацький та В. Волошиненко). Завершено у 1771 році.

255 років тому (1763) розпочато і 240 років тому (1768) завершено спорудження у Києво-Печерському монастирі дзвіниці на Ближніх печерах (архітектор С. Ковнір).

255 років тому (1763) завершено спорудження коштом гетьмана Кирила Розумовського собору Різдва Богородиці у Козельці (архітектори І. Григорович-Барський, А. Квасов). Розпочато у 1752 році.

245 років тому (1773) розпочато і 230 років тому (1778) завершено спорудження Троїцького собору в Новомосковську (зодчий А. Погребняк).

Ліквідовано єзуїтський орден у Речі Посполитій.

240 років тому (1778) помер уніатський митрополит Филип Володкович. Народився 1697 року.

235 років тому (1783) з Відня до Львова переміщено греко-католицьку духовну семінарію.

225 років тому (1793) було створено православну єпархію на Правобережній Україні.

205 років тому (1813) народився у Миргороді Самійло Яшний, кобзар. Багато років був керівником миргородської кобзарсько-лірницької організації. В репертуарі: українські народні пісні, думи. Помер після 1903 року.

200 років тому (1818) у Херсонській губернії засновані військові поселення.

195 років тому (1823) народився Сильвестр Гогоцький, український та російський філософ, представник української академічної філософії. Помер 11 липня 1889 року в Києві.

190 років тому (1828) засновано археологічний музей та утворено Товариство сільського господарства Південної Росії в Одесі.

190 років тому (1828) розпочато формування із запорозьких козаків, що повернулися з Туреччини, Азовського війська, яке одержало землі для поселення між Бердянськом і Маріуполем.

190 років тому (1828) заснування Петром Прокоповичем у Пальчиках на Чернігівщині єдиної в Росії школи бджільництва.

185 років тому (1833) укладено членами "Руської трійці" у Львові рукописний літературний альманах "Син Русі".

185 років тому (1833) розпочато видання І. Срезневським у Харкові шести збірників "Запорожская старина", що складалися з літописів, дум, пісень. Завершено у 1838 році.

185 років тому (1833) помер у Києві Андрій Меленський, український архітектор, представник класицизму. Навчався у Москві (з 1786 — в експедиції кремлівського будівництва) та в Петербурзі. 1799—1829 — головний архітектор Києва. Брав участь у створенні генерального плану Києва. Збудував перший міський театр, ряд особняків, Миколаївську церкву-ротонду на Аскольдовій могилі та ін. Народився у 1766 року в Москві.

185 років тому (1833) помер Андрій Шут, український кобзар. Народився і жив у Олександрівці, тепер Чернігівської обл. У 17 років осліп. У репертуарі — історичні пісні, думи, псалми. Його думи записували П. Куліш, А. Метлинський. Дата народження невідома.

180 років тому (1838) розпочато спорудження будинку Інституту шляхетних дівчат (архітектор В. Беретті) у м. Києві. Завершено у 1842 році.

175 років тому (1843) у Північній Буковині відбулися селянські виступи під проводом Лук'яна Кобилиці.

175 років тому (1843) завершено спорудження будівлі університету в Києві (архітектор В. Беретті). Розпочато у 1837 році.

175 років тому (1843) організовано при генерал-губернаторові у Києві Тимчасову комісію для розгляду давніх актів (Київська археографічна комісія).

170 років тому (1848) Археографічною комісією у Києві розпочато видання "Летописи событий в Юго-Западной России в XVII в." Самійла Величка. Завершено у 1864 році.

165 років тому (1853) у містечку Велике Мито (Чехія) народився Владислав Шкорпіл — один з основоположників української археології, дослідник античних поселень Північного Причорномор'я, відкривач (1902) міста Пантикапея — столиці Боспорського царства. Помер у 1918 році.

165 років тому (1853) в Києві Тимчасовою комісією для розгляду давніх актів видано "Літописи гадяцького полковника Григорія Грабянки".

165 років тому (1853) народився Остап Ночовник, український майстер народної керамічної скульптури. Працював у Міських Млинах (тепер Полтавська обл.). Виготовляв фігурний посуд у вигляді півнів, левів, баранів, а також люльки, свічники, курильниці. Помер у 1913 році.

165 років тому (1853) розпочато спорудження Володимирського собору у Севастополі (пізніше — усипальниця видатних російських полководців: М. Лазарєва, В. Корнілова, П. Нахімова, В. Істоміна).

160 років тому (1858) помер Костянтин Матезонський, український музичний діяч, реформатор хорового співу на Закарпатті. Заснував у 1833 році в Ужгороді хор "Гармонія", який, окрім церковної музики, виконував українські і російські народні пісні. Хор існував понад 100 років і відігравав важливу роль у поширенні хорового співу на Закарпатті. Народився у 1794 р.

155 років тому (1863) помер Іван Скворцов, російський та український філософ, перший професор філософії Київської духовної академії. Народився у 1795 році в Арзамасі Нижегородської губернії.

155 років тому (1863) Павло Чубинський написав вірш "Ще не вмерла України..." — сучасний гімн України.

155 років тому (1863) народився Всеволод Гармашів, військовий діяч, генерал-майор медицини. Після проголошення УНР працював у військових шпиталях. У 1920 році емігрував

до Чехословаччини. Протягом тривалого часу був професором гігієни та біології Українського високого педагогічного інституту, у 1930—1933 роках — ректор інституту. Заснував у Чехії клінічні санаторії для українських вояків та емігрантів. Дата смерті невідома.

155 років тому (1863) народився Антін Скоба, український лірник. Сліпий з дитинства. Виконував історичні, побутові, жартівливі українські пісні, псалми, думи. Від нього думи записували Ф. Колеса, О. Сластьон. Помер у 1908 році.

155 років тому (1863) в Петербурзі розпочато видання 15-томного збірника документів з історії України і Білорусії XIV—XVII ст. "Акта, относяшиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией". Завершено у 1892 році.

150 років тому (1868) засновано українськими студентами у Відні товариство "Січ".

145 років тому (1873) у Бориславі відбувся страйк робітників нафтових промислів.

145 років тому (1873) в Києві засновано Історичне товариство Нестора-літописця. Членами товариства були В. Антонович, В. Іконников, І. Срезневський, М. Костомаров, Д. Багалій та ін. Припинило діяльність у 1917 році.

145 років тому (1873) в Лубнах народився В. Шемет, громадський та політичний діяч, один із засновників Української народної партії, член української фракції І Державної думи, видавець газети "Хлібороб", член Центральної Ради, засновник Української партії хліборобів-демократів. Помер у 1933 році в Києві.

145 років тому (1873) народився Сидір Голубович, український політичний та державний діяч, член Центральної Ради, міністр закордонних справ УНР. Помер у 1942 році на еміграції.

145 років тому (1873) народився Микола Міхновський, український політичний діяч, ідеолог самостійницького руху, лідер Української народної партії, член Центральної Ради, ініціатор українізації армії 1917 року. Помер 25 травні 1924 році.

145 років тому (1873) в Сосниці на Чернігівщині народився

Юрій Виноградський, археолог, який десятки років досліджував старожитності Чернігівського краю. Засновник краєзнавчого музею у Сосниці. Помер у 1962 році.

145 років тому (1873) народився Павло Юшкевич, український та російський філософ, публіцист, перекладач філософської літератури. Помер у 1945 році.

145 років тому (1873) народився Павло Кудрявцев, генерал-хорунжий, в українському війську з 1917 року, брав активну участь в українізації армії, формуванні національних підрозділів. Після гетьманського перевороту заарештований і ув'язнений у київській тюрмі. За часів Директорії — командир Залізничної дивізії. Помер 1 лютого 1921 року в Тернополі.

145 років тому (1873) народився Наум Никонів, генерал-хорунжий, після падіння царату та утворення Центральної Ради — один із активних організаторів українізації російських частин. Брав участь в обороні Києва від більшовицьких частин у лютому 1918 р., у Першому Зимовому Поході. З кінця 1920 р. перебував у Польщі, був одним із засновників Союзу інвалідів Армії УНР, ряду громадянсько-освітніх організацій, зокрема Спілки Захисту рідної мови. Помер 7 листопада 1925 року в Каліші.

145 років тому (1873) народився В'ячеслав Клочковський, контр-адмірал. Після падіння царату і переходу влади в Україні до Центральної Ради брав участь в українізації флоту, був призначений командиром дивізії підводних човнів. З червня 1918 року — командуючий Чорноморським флотом. Під його керівництвом запроваджено військовий прапор і вимпел українського флоту, національний однострій, розпочалось перейменування кораблів. В 1919 році емігрував до Польщі, служив у польській армії. Помер 5 квітня 1930 році в Бидгощі.

140 років тому (1878) видання у Москві підготовленої Яковом Головацьким збірки "Народные песни Галицкой и Угорской Руси".

140 років тому (1878) народився Опанас Андрієвський, український політичний, державний діяч, член Директорії, ЦК УПСС, професор Українського вільного університету у Празі. Помер 16 травня 1955 році в Австрії.

140 років тому (1878) народився Ф. Крижанівський, український політичний та державний діяч, заступник голови Центральної Ради, лідер Української трудової партії. Розстріляний у 1938 році.

140 років тому (1878) в Женеві розпочато видання п'яти випусків збірки "Громада, українська збірка, впорядкована М. Драгомановим". У підготовці збірки брали участь Ф. Вовк, О. Ляховецький, С. Подолинський, М. Павлик. Завершено у 1882 році.

140 років тому (1878) помер Афанасій Рогович, український ботанік та палеонтолог, професор Київського університету та директор ботанічного саду при ньому. Вивчав флору Центральної України. Створив гербарій (10000 аркушів). Описав ряд нових видів рослин. Народився 18 січня 1812 року на Стародубщині (нині — Брянська обл. Росії).

135 років тому (1883) народився Никифор Григоріїв, український політичний, громадський державний діяч, член Центральної Ради, міністр УНР. Помер на еміграції у 1953 року у США.

135 років тому (1883) народився Микола Рябовол, український громадсько-політичний діяч на Кубані, Голова законодавчої Ради Кубані (1918—1919), яка 16 лютого 1918 року проголосила незалежну Кубанську республіку. Вбитий агентами денікінської розвідки у 1919 році.

130 років тому (1888) у Петербурзі видано двотомну історико-етнографічну працю Д. Яворницького "Запорожье в остатках старини и преданиях народа";

130 років тому (1888) народився Федір Ревай, український громадсько-політичний діяч на Закарпатті, активний учасник національно-визвольного руху у Підкарпатській Україні, депутат Сейму Карпатської України (березень 1939). Загинув у 1945 році в радянській тюрмі.

125 років тому (1893) помер Григорій Честахівський, український художник. Автор спогадів про Т. Шевченка. Один з ініціаторів поховання поета на Чернечій горі. Зробив опис малюнків, офортів, речей Т. Шевченка. Твори: "Могила Т. Г. Шев-

ченка на Смоленському кладовищі", "Труна Т. Г. Шевченка на пароплаві в дорозі до Канева", "Селянин біля труни Тараса Шевченка" (1861). Народився у 1820 році.

125 років тому (1893) в Стрию народився Юліан Охримович, український громадський і політичний діяч. В довоєнний період — один з лідерів українського студентського руху в Галичині. На поч. Першої світової війни переїхав для пропагування ідей національної революції серед студентства на Наддніпрянську Україну. Вступив до Української партії Соціалістів-Революціонерів, у квітні 1917 року обраний до складу Української Центральної Ради від студентських організацій. Відмовився покинути Україну в період встановлення більшовицького режиму. З 1920 р. жив у Харкові, де працював у видавництві "Рух". Заарештований співробітниками ВЧК і розстріляний 10 жовтня 1921 року.

125 років тому (1893) народився Олександр Севрюк, український громадський і політичний діяч, дипломат, член Малої Ради. Голова української делегації на переговорах у Бересті-Литовському (з 15 січня 1918), підписав Берестейський мирний договір. Посол УНР в Німеччині, Румунії, Італії. Помер 1941 року в Німеччині.

125 років тому (1893) археологом В. Хвойкою відкрито унікальне поселення епохи кам'яного віку — Кирилівську палеолітичну стоянку.

115 років тому (1903) у Києві народився Ростислав Виєзжев, археолог, дослідник міст і поселень Київської Русі. Помер 1965 р.

110 років тому (1908) засновано Товариство українських поступовців (ТУП) (з березня 1917 — Союз автономістів-федералістів; з червня 1917 — Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ).

105 років тому (1913) народився Олекса Воропай, дослідник української етнографії й фольклору. Помер у 1989 році.

95 років тому (1923) розпочато політику коренізації.

90 років тому (1928) у Відні помер Микола Спинул (Спенул), український громадсько-політичний діяч, педагог. У 1907 та 1911 роках обирався послом до Державної Ради у Відні; у 1911 —

до Буковинського Сейму. Член Української Національної Ради ЗУНР 1918—1919 років, консул у Відні. Народився 5 грудня 1867 року.

90 років тому (1928) Михайло Волобуєв виступив у журналі "Більшовик України" із статтею "До проблеми української економіки", в якій довів можливість існування самостійного українського народногосподарського комплексу.

90 років тому (1928) Митрополитом А. Шептицьким у Львові засновано Греко-католицьку богословську академію на зразок католицьких університетів.

85 років тому (початок 1933) органами ДПУ "викрито" чергову контрреволюційну організацію, яка дістала назву "Українська військова організація". У причетності до неї було звинувачено і покарано 148 чоловік, серед них: письменники Б. Антоненко-Давидович, М. Ірчан, Остап Вишня, діячі КПЗУ Г. Бараба-Іваненко, К. Максимович, Р. Турянський та ін.

85 років тому (початок 1933) відновлено діяльність університетів в Україні.

80 років тому (1938) інститут історії матеріальної культури АН УРСР було реорганізовано у Інститут археології АН УРСР, якому накреслено широку програму археологічних досліджень території України, що залишається актуальною і сьогодні.

45 років тому (1973) Українська РСР стала членом Спеціального комітету ООН з питань міжнародного тероризму.

40 років тому (1978) Українська РСР стала членом Комітету ООН з роззброєння та членом Комітету ООН з інформації.

30 років тому (1988) "Українську групу сприяння виконанню Гельсінських угод" перетворено на "Українську Гельсінську спілку".

"РАЗЪЯСНЯТЬ КАК НАСЕЛЕНИЮ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН, ТАК И УКРАИНСКИМ ЭМИГРАНТАМ" (до 75-річчя розгортання масової більшовицької пропаганди про УРСР в роки Другої світової війни)

Створене 1926 року в Харкові Українське товариство культурного зв'язку із закордоном не змогло переконати нашу еміграцію в перевагах соціалістичного способу життя в УРСР, відтак не дуже багато тих, хто подався свого часу за межі рідної землі, поспішали повернутися на Батьківщину. Більше того, з початком Другої світової війни, яка смертоносним вихорем пронеслася від Сяну до Дону, українська еміграція на Заході розпочала ставити питання перед своїми урядами щодо відновлення незалежної держави нашого народу на його споконвічних землях. Зокрема, Канадсько-український комітет, до складу якого входило 5 громадських організацій, вручив наприкінці березня 1943 року прем'єр-міністру Канади Маккензі Кінгу спеціальний меморандум, в якому зазначалося, що урядові цієї країни "варто враховувати вимогу українського народу про створення незалежної вільної держави у вільній Європі, і українське питання має бути включене до будь-якої програми постійної реорганізації Європи".

Тодішній керівник УРСР Микита Хрущов негайно відреагував на це звернення, організувавши у відповідь редаговані особисто Сталіним виступи в радянській і прорадянській пресі Канади академіка Олександра Богомольця й поета Павла Тичини, котрі таврували "українських буржуазних націоналістів" за те, що навіть посміли поставити під сумнів "щасливе життя" в радянській Україні. Останній, зокрема, запитував: "Як же сміють виступати від імені України ті, кого давно сама вона не визнавала синами своїми? Хто їм вручив долю нашого народу? Хто?".

Цей прецедент змусив більшовицьку владу УРСР активізувати пропагандистську роботу за рубежем через згадане Українське товариство культурного зв'язку із закордоном, яке підготувало план заходів щодо поширення інформації про те, "что существование украинской республики в составе Союза ССР является единственной государственной формой, обеспечивающей территориальную целостность, политическую и

экономическую независимость и культурное процветание украинского народа".

Таку пропагандистську концепцію тепер мали доносити не тільки до США, Канади й Аргентини, де сформувалася на той час найбільша українська еміграція, а й до тих країн, де її фактично ще не було, наприклад, Південно-Африканський Союз…

Не подлежит оглашению

ПЛАН РАБОТЫ

Украинского Общества Культурной Связи с Заграницей на II-е полугодие 1943 г. и I-е полугодие 1944 г.

УОКС ставит перед собой следующие задачи:

1. Освещать за рубежом борьбу украинского народа с фашизмом.

2. Разъяснять, как населению зарубежных стран, так и украинским эмигрантам в данных странах, что существование украинское республики в составе Союза ССР является единственной государственной формой, обеспечивающей территориальную целостность, политическую и экономическую независимость и культурное процветание украинского народа.

Этой цели УОКСу следует добиваться путем показа:

а) гибельности немецко-фашистского "нового порядка" для Украины и ее народа;

б) благотворности национальной политики советской власти для украинского народа и его культуры, сказавшейся в боевом единстве русского и украинского народов в Отечественной войне и в довоенном процветании УССР;

в) исторической общности интересов и культур русского и украинского народов.

Учитывая, что более или менее значительная украинская эмиграция имеется лишь в Канаде, Аргентине и США, план разделен на 2 части:

I план работы в Северной и Южной Америке с разделами:

1) Канада, 2) США, 3) Аргентина.

II план работы в странах незначительной украинской эмиграции и не имеющих ее, с разделами: 1) Англия, 2) Китай, 3) Турция, 4) Иран, 5) Австралия, 6) Южно-Африканский Союз.

ОБЩИЕ ТЕМЫ ДЛЯ КАНАДЫ, США и АРГЕНТИНЫ

I. ГИБЕЛЬНОСТЬ ДЛЯ УКРАИНСКОГО НАРОДА НЕМЕЦКО-ФАШИСТСКОГО "НОВОГО ПОРЯДКА"

Учитывая исключительную политическую важность этой темы и недоверие американцев к т. н. "пропаганде зверств", необходимо особое внимание обратить на организацию и посылку по этому разделу документального материала — показания, акты, фото, письма и т. д.

Статьи — Немецко-фашистский "новый порядок" в оккупированных районах Украины (по материалам освобожденных районов*) — 3 статьи.

Сборник — Зверства и разрушения немцев на Украине (сборник документов).

Альбом-выставка — Немецко-фашистский "новый порядок" в оккупированных районах Украины.*

Письма — Организовать письма от населения УССР, находившегося на оккупированной территории, в концлагерях, бежавшего с немецкой каторги, и партизан к украинской эмиграции Канады и США и к коренному населению. В письмах показывать гибельность для украинского народа немецко-фашистского "нового порядка". — 150 писем.

Фото-подборки — Освобождаемые села и города Украины от немецких оккупантов.

Обеспечить необходимым материалом по Украине УОКСовскую выставку — гитлеровский "новый порядок".

II. БЛАГОТВОРНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ ДЛЯ УКРАИНСКОГО НАРОДА И ЕГО КУЛЬТУРЫ, СКАЗАВШЕЙСЯ В БОЕВОМ ЕДИНСТВЕ УКРАИНСКОГО НАРОДА С РУССКИМ И В ПРОЦВЕТАНИИ УССР

а) Боевое единство украинского народа с русским и другими народами Советского Союза в дни Отечественной войны.

Печать — Статьи — I. Дружба украинского народа с другими народами Советского Союза (как в мирное время, так и в Отечественной войне).

---

* Кроме украинского, и на английском языке для общей прессы Канады и США, а также для обществ по изучению СССР.

2. "Что я защищаю" (интервью с бойцами, офицерами и партизанами). — 5 статей.

3. О работе украинских эвакуированных заводов, колхозов и культурных учреждений в братских республиках в дни Отечественной войны.* — 8 статей.

Сборники — 1. Люди Советской Украины (герои фронта и тыла).

2. Песни Отечественной войны украинских композиторов (текст и ноты для хора.*

3. Отечественная война в рассказах украинских писателей.

4. Украинская поэзия.*

Фото-подборки — 1. Герои Отечественной войны — украинцы.

2. Украинская культура и искусство в дни Отечественной войны.*

Письма — От населения УССР к у краинской эмиграции Канады и США, о дружбе народов Советского Союза, о героизме советского народа на фронте и в тылу, о трудностях и лишениях, которые переживает наш народ в дни Отечественной войны. — 50 писем.

б) Культурное и экономическое процветание УССР в братской семье народов Советского Союза.

Печать — Статьи — 1. Подготовить статьи: украинские театр, музыкальная культура, украинская литература, изо-искусство и АН УССР.* — 5 статей.

2. "Моя Жизнь" (3 статьи знатных людей, вышедших из низов*).

3. Культурное строительство Советской Украины (школы, больницы, театры, детские дома и т. д.*). — 2 статьи.

Сборник — Деятели культуры Советской Украины.*

Альбомы — 1. Советская Украина (показать достижения украинского народа за годы советское власти.*

Издание книги — Издать сборник Украинское Академии Наук — "Украинская культура".*

Письма — Организовать письма от населения УССР к украинской эмиграции в Канаде. В письмах освещать вопросы

---

* Кроме украинского, и на английском языке для общей прессы Канады и США, а также для обществ по изучению СССР.

культурного и экономического процветания УССР в братское семье народов Советского Союза.

III. ИСТОРИЧЕСКАЯ ОБЩНОСТЬ ИНТЕРЕСОВ И КУЛЬТУР УКРАИНСКОГО И РУССКОГО НАРОДОВ

Статьи — 1. Киевская Русь — колыбель русской, украинской и белорусской культур. — 1 статья.

2. Борьба украинского народа совместно с русским против общих врагов — иноземных поработителей, на различных исторических этапах (против немецких захватчиков и польской шляхты). — 3 статьи.

3. Подготовить серию из 15—20 статей об исторических деятелях Украины для опубликовавия в украинской прессе. В очерках необходимо ставить и разрешать вопросы исторической общности интересов и культур украинского и русского народов.

Сборник — Украинская народная песня (избранные для хора текст и ноты).

В целях пропаганды среди коренного населения Канады и США необходимо посылать печатные и изобразительные материалы из указанных тем на английском языке, имея в виду использование их в общей прессе Канады и США, а также обществами по изучению СССР.

Наряду с этим изготовить коплексный материал общеинформационного и справочного характера об Украине — история, территория, население, политическое устройство, промышленность, с/х, культура, искусство и т. д. для посылки во все страны, как материал для докладчиков.

Реферативная работа

1. Реферировать получаемую из Канады, США и Аргентины литературу.

2. Составить справку об украинских организациях Америки.

3. Составить справку о культурной жизни украинской эмиграции.

4. Отреферировать журнал "Slavia" и выяснить возможности опираться на него в дальнейшей работе.

---

* Кроме украинского, и на английском языке для общей прессы Канады и США, а также для обществ по изучению СССР.

СПЕЦИАЛЬНЫЕ ТЕМЫ И МЕРОПРИЯТИЯ ПО СТРАНАМ АМЕРИКИ КАНАДА

Исходя из значительгого положения, которое занимает украинская эмиграция в экономической и общественно-культурной жизни Канады (11,5 млн. канадцев — 400 тыс. украинцев. Украинская группа — 4-я по размерам национальная группа в Канаде), и наличия нескольких влиятельных реакционных организаций (как "Украинская Националистская Федерация с печатным органом "Новый Путь", "Объединенные гетманские организации" и "Украинская Независимая Лига"), пропагандирующих идею "независимой монархической Украины с гетманом во главе или под германским протекторатом, и открыто проводящих антисоветскую прогитлеровскую агитацию, работа УОКС в Канаде приобретает особую важность.

Организацией, способной через свои многочисленные филиалы, кружки и коллективы (хоровые, драматические и пр.) проводить мероприятия по материалам УОКС, является прогрессивное "Товарищество Канадских Украинцев", созданное вместо объединявшего вокруг себя почти 80% украинского населения левого "Товариство Українського Робітничо-фермерського Дому (ТУРФДІМ), запрещенного правительством в 1940 г. (роспуск организации сопровождался интернированием руководителей и конфискацией имущества в пользу вышеназванных фашистских организаций). Другими опорными точками являются редакции газет "Українське Життя" и "Украинское слово".

Организационные мероприятия

1. Организовать через уполномоченного УОКС в Канаде ряд докладов и бесед в отделениях ТКУ по темам:

1) УССР — свободная, подлинно-демократическая республика:

а) Государственное устройство и органы управления;

б) УССР — равноправный член Великого Союза ССР.

2) О гибельности немецко-фашистского "нового порядка" для Украины и ее народа.

Для докладчиков послать специально изготовленные материалы и литературу.

2. Установить связь с Украинским Отделением Канадского фонда помощи России. Организовать письма и фото от украинцев УССР, получивших подарки из Канады.

3. Установить связь и снабжать музыкальными материалами хор им. Лысенко при Торонтском Отделе ТКУ и украинский оркестр гор. Торонто.

4. Установить связь и послать материал "Молодежному Клубу Победы Украинских Канадцев".

5. Установить связи с музыкальными, театральными и хоровыми кружками при ТКУ в провинциях с максимальным количеством украинской эмиграции — Манитобе, Саскачеване, Альберте.

6. Подготовить и послать 5 библиотечек украинской литературы для передачи украинским клубам и библиотекам.

США

Самая многочисленная украинская колония проживает в США и насчитывает в своем составе 600 тыс. человек. В отличие от Канады и Аргентины здесь украинское население в большинстве своем занято в промышленности и значительная часть занимается интеллектуальным трудом.

В университетах США имеются украинские колонии студентов. Процесс ассимиляции среди украинской эмиграции здесь идет быстрее чем в Канаде и Аргентине. Большинство молодого поколения не владеет украинским языком.

Многочисленные украинские организации входят, на правах секций, в мощные славянские и другие организации.

1. НАЦИОНАЛЬНАЯ СЕКЦИЯ "РАШЕН УОР РЕЛИФ", в которую входят свыше тридцати различных национальностей, помогающих Комитету Помощи России в войне, среди которых удельный вес украинцев весьма значителен.

2. МЕЖДУНАРОДНЫЙ РАБОЧИЙ ОРДЕН — крупнейшая организация, объе-диняющая рабочих различных национальностей. При отделе имеется украинский сектор с отделениями в Нью-Йорке, Филадельфии, Чикаго, Сан-Франциско и ряде других городов.

3. ВСЕСЛАВЯНСКИЙ КОМИТЕТ — САН-ФРАЩИСКО со-

стоит из 41 славяно-американских организаций, насчитывающих в одном Сан-Франциско и прилегаемых к нему районах — свыше 60.000 человек, среди которых много украинцев.

4. АМЕРИКАНСКИЙ СЛАВЯНСКИЙ ЮНГРЕСС — руководящий центральный орган, который руководит и украинскими организациями.

Прогрессивным органом украинской эмиграции является газета "Українські Щоденні Вісті".

СПЕЦИАЛЬНЫЕ ТЕМЫ ДЛЯ США

I. УКРАИНСКАЯ КУЛЬТУРА САМОБЫТНА — ОНА НИЧЕМ НЕ ОБЯЗАНА ПОЛЬШЕ

Печать — Статьи— 1. Борьба украинского народа с польской шляхтой.

2. Самобытность и независимость украинской культуры от Польши.

II. ДВЕ ДРУГИЕ ТЕМЫ —

"Украина — член славянской семьи народов" и "Немецкие захватчики — исторические враги Украины" — пропагандистские, расчитанные на украинские студенческие колонии в университетах США (Калифорнийский, Корнельский", Гарвардский). По этим темам провести такие мероприятия:

1. Рекомендовать Объединенному Государственному Университету УССР провести студенческую конференцию (сессию) на указанные темы.

2. Организовать обращение от студенческого коллектива Украинского государственного университета к студенческим украинским колониям в университетах США. В обращении осветить важность указанных тем, высказать пожелание, чтобы были проведены такие же конференции в университетах США.

3. Конференциям университетов США послать специальный материал для докладчиков.

Организационные мероприятия

1. Укомплектовать и выслать 15 библиотечек украинской литературы для передачи украинским клубам и библиотекам.

2. Установить связь с украинскими отделениями при Международном Рабочем Ордене в г.г. Нью-Йорке, Филадельфии, Чикаго и Сан-Франциско.

3. Организовать творческую переписку между писателями УССР и украинским поэтом США — Тарновским.

4. Организовать творческие письма от работников искусства УССР к украинским самодеятельным кружкам в США.

5. Работу проводить через: газ. "Українські Щоденні Вісті", Лемко-Союз и его газету "Карпатська Русь", издательство "Робітник", Украинскую секцию комитета помощи России в войне, Украинские Отделения Международного Рабочего Ордена и украинские хоровые, театральные и музыкальные кружки. Систематически направлять в их адреса периодическую литературу, новые книги, брошюры, плакаты, учебники на украинском языке, грампластинки, украинские музыкальные произведения, украинские произведения, ноты.

АРГЕНТИНА

Основная масса украинцев Латинской Америки сосредоточена в Аргентине, где существует наибольшая в Латинской Америке славянская прослойка (всего до 800 тыс. человек).

Самую многочисленную группу среди славянской эмиграции в Аргентине составляют украинцы — 120 тыс. человек.

Украинская эмиграция занята как в сельском хозяйстве, так и в промышленности и лишь незначительная прослойка занимается интеллектуальным трудом. Материальный уровень их очень низкий.

Украинское население в Аргентине меньше ассимилировалось чем украинцы в США. Большинство из них не владеют испанским языком, держатся особняком и стремятся сохранить свою национальную культуру. Считают себя временно покинувшими свою родину (хотя многие из них и родились в Аргентине).

Украинская эмиграция объединяется в многочисленных (более 50) культурно-просветительных товариществах, библиотеках и комитетах помощи Советскому Союзу.

Культурно-просветительные организации (товарищества), которые до войны занимались лишь только культурной деятельностью, сейчас включились в политическую жизнь страны. Они разоблачают в своей печати предательскую деятельность

украинско-фашистских националистов, создали в начале войны комитеты помощи Советскому Союзу и проводят сбор средств для Красной Армии.

Прогрессивная часть украинском эмиграции группируется вокруг газеты "Світло", издающейся в Буэнос-Айресе.

В Аргентине имеется несколько (4) немногочисленных, но активно и открыто действующих профашистских украинских националистических организаций, которые открыто поддерживают гитлеровскую Германию, клевещут на Советский Союз, всячески стремятся подорвать единство украинской эмиграции Аргентины и ослабить материальную помощь, оказываемую Советскому Союзу.

Особенностью нашей работы в Аргентине является наличие там легальной немецко-фашистской пропаганды в лице немецкого посольства и фашистской агентуры — украинско-фашистских националистических организаций и их прессы. В силу чего в нашем плане должна особое место занять контрпропаганда.

Формы пропаганды диктуются тем, что Аргентинское правительство поддерживает дипломатические отношения с Германией, в силу чего существует такой цензурный режим, который не дает возможности распространять остро антифашистские материалы, поэтому все посылаемые материалы требуют специальной редакции. Необходимо также учесть, что украинские демократические организации работают в условиях правительственного контрреволюционного террора, поэтому поступление в их адрес слишком больших количеств наших материалов может навлечь на них полицейские преследования.

Политическая обстановка в стране не позволяет в полной мере развернуть работу среди украинской эмиграции Аргентины и тем более превратить Буэнос-Айрес в центр по снабжению материалами украинцев Уругвая, Парагвая и Бразилии. Установление дипломатических отношений СССР с Уругваем, возможное наличие там к началу 1944 года уполномоченного ВОКС, благоприятная общая обстановка в стране — дадут нам возможность сделать Монтевидео (Уругвай) центром всей ра-

боты среди украинцев Южной Америки, хотя по количеству украинцев Уругвай значительно уступает Аргентине.

Связи украинских организация различных стран Южной Америки и существующий между этими странами сравнительно свободный пограничный режим, позволяют расчитывать на распространение наших материалов из Уругвая в другие страны.

В Уругвае имеется Комитет Демократического действия в помощь Советскому Союзу, куда входят и украинские организации.

УОКСу в настоящее время необходимо большинство материалов, предназначенных для Аргентины, направлять в Монтевидео и лишь минимальное количество (10—15% посылаемого материала) направлять прямо в Аргентину "Товариществу им. Шевченко".

СПЕЦИАЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ ДЛЯ АРГЕНТИНЫ

(Статьи и материалы для докладов)

1. Украинские буржуазные националисты, как агентура иноземных поработителей (немецкого империализма и польских панов) на всем протяжении истории УССР.

2. Расцвет западных областей Украины после освобождения их из под ига польских панов.

3. Взаимное уважение украинского и польского народов к их национальной независимости и борьба украинского народа против польских панов.

4. Для разоблачения клеветы о том, что будто бы украинская интеллигенция осталась в Киеве и работает вместе с немецкими оккупантами послать небольшие статьи о работе институтов АН, статьи руководителей украинских театров и др. культурных учреждения о своей работе в дни Отечественной войны.

Организационная мероприятия

I. Связаться с украинскими демократическими организациями и выслать для них 11 небольших библиотечек украинской литературы.

По Аргентине

1. Товариществу им. Шевченко.
2. -"- -"- Лысенко.
3. -"- "Будучність"
4. Библиотеке им. И. Франко.

Уругвай

1. Комитету им. Ворошилова (Украинско-белорусско-карпатский Коомитет).

2. Украинскому Культурному Центру — посылать через Комитет демократического действия в помощь Советскому Союзу.

Парагвай

1. Украинской организации "Розсвіт".

2. Украинско-белорусской библиотеке (через славянский Комитет помощи СССР (Коронель-Богадо).

Бразилия

1. Украинско-белоруссюму Товариществу (Сан-Пабло).

2. Культурно-просветительному товариществу (через Украинский Комитет Помощи СССР).

Куба

I. Украинско-белорусскому обществу (через уполномоченного ВОКС.

II. В Уругвае — через Комитет демократического действия установить непосредственную связь с украинскими демократическими организациями и в первую очередь — с Комитетом им. Ворошилова, проводя при его помощи работу среди украинцев.

СТРАНЫ С НЕЗНАЧИТЕЛЬНОЙ УКРАИНСКОЙ ЭМИГРАЦИЕЙ И НЕ ИМЕЮЩИЕ ЕЕ — АНГЛИЯ, КИТАЙ, ИРАН, ТУРЦИЯ, ИНДИЯ, АВСТРАЛИЯ и ЮЖНО-АФРИКАНСКИЙ СОЮЗ

Считать необходимым направлять материал об Украине общеинформационного характера: о самобытности украинской культуры, ее достижениях за годы Советской власти, о дружбе украинского народа с другими народами Советского Союза, о борьбе украинского народа с немецким фашизмом. Материал направлять по темам:

I. УКРАИНСКАЯ КУЛЬТУРА И ЕЕ ПРОЦВЕТАНИЕ В БРАТСКОЙ СЕМЬЕ НАРОДОВ СОВЕТСКОГО СОЮЗА

Статьи — I. Украинское народное творчество.

2. Музыкальная культура Украины.

3. Украинский театр.

4. Украинская литература.

5. Культурное строительство УССР (школы, больницы, театры и т. д.).

6. Академия Наук УССР.

Сборники — I. Деятели культуры Советской Украины.

Фото-альбомы — I. Советская Украина (достижения за годы советской власти).

2. Украинское изобразительное искусство.

Музыка — грампластинки, украинские музыкальные произведения, народные песни, ноты.

II. БОРЬБА УКРАИНСКОГО НАРОДА С НЕМЕЦКИМ ФАШИЗМОМ

Сборники —1. Отечественная война в художественных рассказах украинских писателей.

2. Песни Отечественной войны украинских композиторов (текст и ноты для хора).

Фото-альбом — Немецко-фашистский "новый порядок" в оккупированных районах Украины.

Фото-подборки — Работа научных и культурных учреждений в дни Отечественной войны.

ШАНХАЙ

Снабжать уполномоченного ТАСС и его радиостанцию "Голос Родины" в Шанхае украинскими литературно-художественными и музыкальными произведениями, которые используются им в радиопередачах на украинском языке. Украинского населения насчитывается в Шанхае и районах вокруг него более 15 тыс. человек (по данным тов. Рогова).

1. Посылать небольшие литературно-художественные произведения украинских писателей для радиостанции, и книжные новинки — в библиотеку русской колонии (по 2—3 экз.).

2. Посылать грампластинки с записями украинской народной песни и украинские песни Отечественной войны (текст и ноты).

3. Посылать хронику по вопросам украинской культуры.

4. Составить справку об украинцах, живущих в Шанхае и др. районах Китая.

(Підпис).

ЗМІСТ

Собі — пам’ять, чужинцям — правду.....3
Січень…….....5
"Якщо по-доброму не вийдуть з України, силою вигнати треба" (до 350-річчя проголошення на Лівобережжі самостійної України)….....15
"Я вірю в ясне майбутнє…" (до 140-річчя від дня народження Володимира Старосольського)…….....19
"Сійся родися, ріднеє слово на рідному полі…" (до 100-річчя виходу в світ газети "Українська Народня Республіка" — органу Української крайової ради на Закавказзі).....22
Великий акт історії (до 100-річчя проголошення Центральною Радою незалежності Української Народної Республіки)…….....27
У їхніх лавах не було жодного зрадника (до 100-річчя Крутянського чину).....34
За законами пам’яті й совісті (до 85-річчя Голодомору-геноциду українства) 37
"Поет за покликанням і Божою ласкою" (до 80-річчя від дня народження Василя Стуса).....50
"Ми з поляками війни не хочемо, не ми зачали" (до 75 – річчя початку кривавих подій на Волині).....57
Лютий.....63
"Выполнена одна из боевых революционных задач всероссийской федерации советских республик" (до 100-річчя збройного захоплення Києва більшовиками)..... 71
"Моє велике бажання — бути людиною" (до 85-річчя від дня народження Любомира Гузара).....73
"Які ж ви хитрі, що придумали закон, аби ми самі себе виселяли" (до 70-річчя початку масових репресій українського селянства за так зване тунеядство).....74
Березень.....81
Обійшлися без наших депутатів… (до 100-річчя відірвання Бесарабії від України).....91
"Роздираючи і шматуючи живий організм великої української нації" (до 95-річчя включення Радою амбасадорів західноукраїнських земель до складу Польщі).....93

"Белгород вполне разделяет мнение" (до 95-річчя чергової спроби приєднання до УСРР українських регіонів Слобожанщини).....99
Квітень.....101
"Достаточно поиграли в правительство и республику…" (до 100-річчя Сталінського ультиматуму українським більшовикам).....108
"Бо все воно переходове і проминаюче" (до 100-річчя початку українсько-російських мирних переговорів щодо розмежування).....110
"Влада управління належить виключно до гетьмана" (до 100-річчя державного перевороту в Україні).....114
"Чтобы вправить мозги нашей периферии" (до 85-річчя масового наступу на українізацію в УСРР).....120
Травень.....129
Бо "засновувалася на грунті Київської Центральної Ради" (до 100-річчя ліквідації російськими більшовиками української громади Москви).....137
"Их ориентация сейчас исключительно на Советскую Украину" (до 95-річчя залучення групи Петрушевича в прорадянську діяльність).....141
Більшовики — за "галицько-волинську державу" (до 95-річчя проекту Олександра Шумського щодо використання українського національно-визвольного руху Польщі й Румунії).....145
Згинув у боротьбі за Україну (до 80-річчя вбивства Євгена Коновальця 147
Червень.....149
Згадали не про всіх українців (до 65-річчя початку дублювання районних газет Ізмаїльської області українською мовою).....156
Липень.....159
Під пильним оком Леніна (до 100-річчя І з'їзду КП(б) України у Москві).....167
Як гімн УРСР (до 40-річчя опублікування в бюлетені ООН тексту "Ще не вмерла Україна").....170
Серпень.....173

"Я сам є українцем у всіх моїх ділах і думках" (до 70-річчя смерті Василя Вишиваного).....181
Вересень.....185
"До іспиту пішов у вишиваній сорочці" (до 110-річчя від дня народження Адама Антоновича).....193
В обозі російської агресії (до 100-річчя підготовки українських більшовиків до нової війни проти власного народу).....196
Жовтень.....199
"Організувати в повному обсязі всю владу" (до 100-річчя сформування Валуйківського повіту в складі Української держави).....207
"Горячо приветствуем этот шаг правительства" (до 100-річчя підписання угоди про входження Криму до складу Української Держави).....209
"Від Ужа по Татранський водорозділ" (до 80-річчя проголошення української автономії на Закарпатті).....220
Листопад.....227
"Но дух твой вечно будит нас" (до 100-річчя від дня відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку в Москві).....235
Для студентства — зірка першої величини (до 100-річчя від дня народження Андрія Голуба).....237
"Весь час прагла до з'єднання з Україною і українським народом" (до 100-річчя меморандуму Української Ради Таганрозького округу про приєднання до УНР).....240
Грудень.....245
"Входимо в столицю нашого краю Київ…" (до 100-річчя відновлення Української Народної Республіки).....253
А в Україні думали про біду Росії… (до 100-річчя звернення Володимира Короленка до Голови Директорії УНР Володимира Винниченка щодо допомоги голодуючим дітям Москви і Петрограда).....255
Школи як машини зросійщення (до 85-річчя заснування російських шкіл у виголоджених українських селах).....257
Пам'ятне.....259
"Разъяснять как населению зарубежных стран, так и украинским эмигрантам" (до 75-річчя розгортання масової більшовицької пропаганди про УРСР в роки Другої світової війни).....272

Науково-популярне видання

Художнє оформлення Михайла Черненка

Комп'ютерна верстка Миколи Сергійчука

Підписано до друку 27.12.2017. Формат 84х108/32. Гарнітура Міньйон. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 29,4. Обл. вид. арк. 14,7. Наклад 500.
Зам.

Оригінал-макет виготовлено в ПП Сергійчук М. І., 07301, м. Вишгород Київської області, вул. Грушевського, 1, пом. 31.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК №2448 від 24.03.2006 р.

Віддруковано в ПрАТ "Віпол", 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції — серія ДК № 752 від 27.12.2001 р.